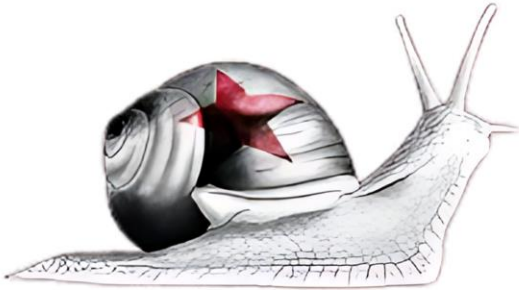

*Kızıma, Zeyno'ya,
devletlerin ve alçaklığın olmadığı
bir dünyada yaşaması umuduyla...*

metin yeğİN

**özyönetim
'dünyanın sokaklarında
radikal demokrasi'**

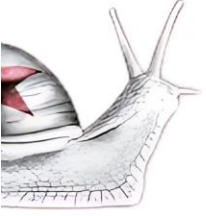
ԴԻԻ
ՀԱՐՈՐԴԱՏՎԱԿԱՆ ԵՐԻՔԻՆԻՍՏ

hayalci hücre: #62 dünyanın sokakları #7 | metin yeğin | özyönetim
'dünyanın sokaklarında radikal demokrasi' | metin yeğin ©2023 hayalci hücre |
bu kitabın türkçe yayın hakları metin yeğin ve hayalci hücre yayın'a aittir. |
yayına hazırlayan: deniz lodos | kapak tasarımı-dizgi: nail dündar | baskı-cilt:
repar tasarım matbaa, yenibosna merkez mh. cemal ulusoy cd. no: 43
bahçelievler/istanbul (sertifika no: 40675) | 1. baskı 2023 / istanbul | isbn no:
978-625-6597-49-5 | sertifika no: 73832 | hayalci hücre yayın lema yayıncılık
basım dağıtım kırtasiye ticaret limited şirketi sinanoba mahallesi aktay caddesi
A3-27 blok no: 6a iç kapı no: 6 büyükçekmece / istanbul |
<https://hayalcihucre.com>

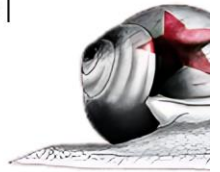

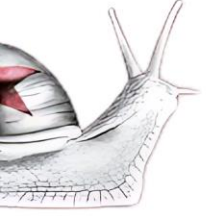
metin yeğın

Yazar, belgeselci, sinemacı, gazeteci, yönetmen, avukat, seyyah, işçi... CNN-Türk, NTV, Kanal Türk, Tarih tv, Hayat tv, Al Jazeera, Telesur... kanallarına televizyon programları ve 100'den fazla belgesel film yaptı. Aralarında, 'D', 'Grev', '3 Kadın 1 Grev' gibi filmlerin olduğu bağımsız, uzun metraj filmlerin senaryolarını yazdı, yönetti. Türkiye'de Cumhuriyet, Radikal, Birgün, Gündem, Gazeteduvar, Artıgerçek, dünyada, Il Manifesto, Rebellion gibi gazetelere köşe yazıları yazdı. Açık Radyo ve BBC'ye radyo programları yaptı. Dünyanın sokaklarını, direnişleri, isyanları anlattığı 10'dan fazla kitaba sahip. İngiltere, İspanya; Fransa, Ekvator, Nikaragua, Arjantin, Meksika, Brezilya, Bolivya, Fas gibi birçok ülkede, bulaşıcılıktan, taksiciliğe, inşaatlardan, ahtapot avcılığına birçok yerde işçi olarak çalıştı, üç üniversitede ders verdi... Dünyanın birçok ülkesinde, toprak ve fabrika işgallerine, gecekondu hareketlerine, ekolojik direnişlere, kolektif çalışmalara katıldı. Yine dünyanın birçok yerindeki, gerilla hareketlerine, isyanlara doğrudan tanıklık etti. Yoksullarla birlikte evler yaptı, kooperatif örgütlenmelerine öncü oldu. Ve dünyayı değiştirmeye çalışmaya devam ediyor hâlâ...

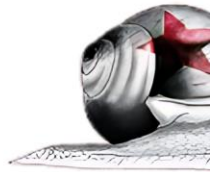

başlarken	11
özyönetim - subkumandan marcos	27
eğitim - yeni insan - yeni kültür - özyönetim - örgütlenmek - topraksızlar-mst	35
kent-fabrika işgali	39
yeni insan	42
özyönetim ve şiddet	44
gandhi - ho chi minh	47
komün, özyönetim, demokratik özerklik	47
kurumsallaşma(!)	50
özyönetim ve katılım	53
james petras	55
topraksızların pedagojisi	56
özgürleştirici eğitim - paulo freire	57
topraksızlar öğrenci yurdu	60
türkmen anarşizmi	67
tolstoy - özyönetim	74
sözlü tarih - mistika	78
kültür ve eğitim	80
hayatı vurgulayan bir insanlaşma yolu bulunmalı - paulo freire	84
özyönetimin doğuşu	86
özyönetim ve marinaleda	89
özyönetim yaşadıkça değişir, gelişir	94
mosconi	98
lefevbre	107
özyönetim - örgütlenme	109
ana - chilivard	113
suç ve ceza	117
özyönetim ve kimlik-ekoloji	122
kimlik ve ekoloji	129
leonardo boff - su	132
galler	136
italya	137
özyönetim nasıl başladı? - mst	139
şiddetin rolü	142
işgal fabrikası	145
uruguay	147
arjantin	149
mosconi	151
flasko	152
funsa-uruguay	154
fabrika komünü - uruguay	162
arjantin - okul ve tarihsel etki	164
marinaleda - ıspanya	165
flasko - brezilya	166
funsa - uruguay	168
hotel baunen - arjantin	169
niboplast - uruguay	173
klinik - eşit doktorlar - arjantin	174
tekstil - uruguay	176
chilivard - arjantin	179
ekonomi ve politik iktidar sorunsalı	181

invopal örneği 183 | özyönetim - sosyalizm 207 | özyönetim
 ekonomisi özgürzaman kooperatifleri 211 | mst - finans 213 |
 flasko - brezilya 221 | 'işgal et, diren ve üret' 222 | cipla -
 brezilya 229 | funsa - uruguay 229 | flasko - brezilya 231 |
 mosconi - arjantin 231 | terra viva - brezilya 233 |
 niboplast - uruguay 236 | utd - mosconi - arjantin 239 |
 cipla - brezilya 241 | funsa - uruguay 242 | utd - mosconi -
 arjantin > hippy 243 | mst - brezilya 245 | funsa - uruguay 246
 | utd - mosconi - arjantin 247 | aya yolculuk 250 | tekstil -
 uruguay 254 | funsa - uruguay 256 | tekstil 258 | aykırı
 anonim komün 259 | toprağın demokratikleştirilmesi 259 |
 kent reformu ve radikal demokrasi 261 | özyönetim ve toprak
 dağıtılması 262 | özyönetimle kadın özneleşmesi 264 | cipla -
 brezilya 269 | mosconi - tekstil atölyesi 272 | mst - brezilya
 273 | bolivya - anayasa 275 | mst - brezilya 276 | zapatistalar -
 meksika 277 | kent hegemonyası 278 | hayatın
 finanslaşması, yeni faşizm 281 | kapitalizme rağmen ikili
 durum - formsuzluk ve sağlık 284 | josé valdir 291 | irma 292 |
 baggio- sağlık 295 | mst sağlık alanı 296 | sağlığın gaspı -
 ivan illich 298 | klinik - arjantin 299 | cipla sağlık ocağı -
 brezilya 303 | enternasyonal dayanışma 306 |
 ekler 310 | kapitalist piyasa hegemonyasını parçalamak
 ya da alter-hegemonya 310 | bir özyönetim dinamiği:
 toprağın demokratikleştirilmesi 321 |

BAŞLARKEN...

Bu kitabı yazmayı bir türlü elimden bırakamadım. Dünyadaki radikal demokrasi örneklerinden sürekli bir şeyler eklemek, biraz daha eklemek ve tartışma isteğiydi bunu yaptıran. Her yazıya dökülen şey eksiktir. Hayatın simgesel işaretlerle, yazıyla anlatılması ne kadar onun yerine geçer bu tartışılmaz ama madem ki simgenin, yazının kutsandığı bir dünyadayız, o zaman simgelerle “Dünyanın Sokakları”nda Özyönetim–Radikal demokrasi...

Kitabın konusu ruhunu kendi eline aldı sanırım. Teorik bir yaklaşımdan daha çok, dünyanın her yerindeki pratikler üzerinden genel bir düşünce biçimini anlatmaya çalıştım. Bunlardan birçoğuna benim kitaplarımda, yazılarımda ya da filmlerimde rastlamış olabilirsiniz ama zaten bütün bunların parçasıdır radikal demokrasi ya da bu kitap. Ancak yine de teorik yaklaşımı öne alıp, pratiğe sadece istediğinde göz atmak isteyenler için “Teori patikası” ile de bir okuma yapabilirsiniz. Bunun için gri patikayı izlediğinizde, “sek sek” okuyarak, aynı şeyi bir başka okuma biçimi ile ulaşabilirsiniz. “Teori Patikası” kendi içinde bir tezi ileri sürer, tartışır ve mutlaka söylemeliyim ki başı sayılır bu tartışmanın...*

Ve sevgili okur, eğer bu kitabı okuyup, bunu hiç yaşama geçirmeye çalışmayacaksanız bu kitabı şimdiden okumayın!.. Hiçbir kitabı okumayın!..

Sevgilerimle ve Venceremos...

* Ayrıca belirtmeliyim ki kitap, bu coğrafyada ‘Özyönetim’i gündem haline sokan Rojava’daki Kürt siyasal hareketi deneyimlerine ve paradigmaya sadece gönderme düzeyinde değinmekte, daha çok dünyadaki ‘Özyönetim–Radikal Demokrasi’yi buraya anlatmaya çalışmakta. Rojava deneyimini anlatmayı, bütün özgünlükleriyle tek başına gelecek kitaba bırakıyorum. Çünkü Özyönetim–Ekolojik Demokrasi–Demokratik Özerklik bir bütün olarak paradigma sadece Türkiye için değil, bütün dünya için çok önemli bir nitelik taşıyor.

Solun üzerindeki modernizmin en kötü etkilerinden biri, her şeyi –aynı düşmanları gibi– hemen kategorize etmesi, sınıflandırması ve kendilerine göre rafa yerleştirmesidir. Bu yüzden birçok düşünce ne olduğu tartışılmadan ve hatta hiç okumadan, kahvede otururken yapılan bir muhabbet başlangıcı gibi nerelisin ve kimlerdesin sorusuyla başlar ve işin daha da kötüsü sonuçlanır. Marksist, Leninist, Marksist–Leninist ya da ML, sadece Marksist, Troçkist ve benzeri bolca bulunan bir rafa yerleştirildikten sonra her şey daha basittir. Doğrudan ve tartışılmadan kabul edilir ya da genellikle olduğu gibi reddedilir. Özyönetim de hemen böyle karşılandı. Pek fazla sorgulanmadan kategorize edilip, Bookchinci “Liberter Belediyecilik” rafına kaldırılıp, kimlerdensin sorusuna hazır cevap bulundu. Herkes rahattı artık çünkü Özyönetimi tartışırken çok kolay bir şekilde Bookchin’e ilişkin hazır eleştiri reçetelerini söylediğinizde her şey halloluyordu. Bunun çift taraflı etkisi oldu ki dünyadaki Bookchinciler de bunu benimseyip koşarak geldiler ve gururla buna sahip çıktılar. Böylece taşlar yerlerine oturdu! Kategorize edenler de kategorize edilenler “elbet memnun ki yerinden” diye düşünüp, eski hamam eski tas klasik tartışmamalarla, direnişin hatırına biraz mahcup ama üzerinde hiç durmadan geçiştirmeye çalıştılar bu “Özyönetim” ilanını. Özyönetim havada uçuşan bir düşünceydi artık ve kim neresinden tutuyorsa orasını tarif ediyordu. Size garip gelecek ama bu, bir anlamda Özyönetim’e, radikal demokrasiye çok uygundu. Burada benim itirazım sadece kategorize edilip geçiştirilmemesi ve mutlaka tartışılmasıydı ki pratikte düşüncenin gerçekleşmesinin bir parçası haline gelebilsin.

Bu yüzden Özyönetimin, Radikal demokrasinin Bookchinci olmadığını iddia ediyorum. Hemen kategorize

seviciler kendilerini boşta hissetmesinler diye eklemeliyim ki mutlaka kategorize etmek gerekiyorsa, Özyönetim, radikal demokrasi, Guevaracıdır. En az bunun kadar Zapatista düşüncesine yakındır.

Bunun manası Bookchin'in düşüncelerinden hiç almadığı değildir. Özyönetim ve Radikal demokrasi, Che'nin deyimiyle çoklu inisiyatif ve korkarak yazıyorum ki *Fococu* ya da Zapatista deyimiyle “Buen Gobierno” yani hükümet–olmayan–hükümet ve Stedille'nin deyimiyle yine tekçi olmayan bir ideolojiden, birçok ideolojiden kaynağını alır. Bu yüzden Bookchincidir de tabii ki ve mesela en az Tolstoycu olduğu kadar... Ancak kesinlikle Bookchinci düşünceye hasredilemez. Öncelikle Kürt hareketinin hem tarihsel çıkışı, doğuşu, gelişimi aynı zamanda Türkiye solundan kopuşu, Kürt halkının arasında kök salması, bütün bunların hepsini kapsayacak tek bir kelime varsa bu da kimliktir. Kürt kimliği, ulusal mücadelenin demokratik ulus mücadelesine dönüşümü, hepsi bu temellidir. Ayrıca Kürt hareketinin dönüşümünde, gelişiminde değişmeyen tek eksen de kimlik mücadelesidir. Böyle bir durumda kimlikten söz etmeyen, daha doğrusu kimlik tanımını sadece sınıf tanımının karşısında geniş bir çerçeve olarak kullanan, sadece dışlanmış, yok sayılmış ve marjinalleşmiş bir kesim olarak, klasik solun ezilenlere bakışıyla, merhametli bir kavrayışa sahip Bookchin düşüncesi nasıl tek başına Özyönetim, Radikal demokrasi düşüncesini kapsayabilir? Bu buluşma tam tersine bir seyir izlemiştir aslında. Özellikle neoliberalizmin ekolojik yıkımı karşısında bütün dünyada imha edilenler, modernizmin standart hale sokulmuş umumi insanları yerine hala kendi kimliklerini, yaşamlarını korumaya çalışanlar olmasıyla ekoloji ile kimlik meselesi çakışmıştır. Amazon'da mesela Munduruku, Guarani–Kaiowá yerli-

lerinin kendi rezerv alanlarında madenlere karşı direnişleri, makinelerine el koymaları, yine dünyanın üçüncü büyük hidroelektrik barajının yapımına karşı mücadeleleri, bölgeyi ekolojik olarak imha eden GDO’lu Mısır ve Soya ekimine karşı çıkışları¹, Hindistan’da yine bu barajların bugüne kadar 56 milyon kişinin etkilenmiş olması ve bunların çok büyük kısmının azınlıklardan ve azınlık dinsel inançlardan olması², Meksika’da Mazahua yerlilerinin suyunun kentler için çalınması³ ve Hasankeyf’te binlerce yıllık tarihin üstüne baraj betonlarının dökülmesi tesadüfi değildir.

Neoliberalizmin doğayı ve dünyanın dokunulmamış neresi ve neyi varsa işgal etmesi, ele geçirmesi ve tabii ki Bookchin’in tanımladığı gibi “Büyü ya da öl” kapitalist temel paradigması ile hareket ederek, büyüyerek ve yine de –bu sefer hep birlikte– ölerək yok olan bir dünya ortaya çıkması, burnumuzun dibine dayanmış ekolojik yıkım, kimlik ve ekolojiiyi bir araya getirmiştir. Kimliğin üniversitelerde okutulan edebiyat pasajlarından çok toprak ile bağını sezen, kavrayan Kürt siyasal

¹ Indianların ekolojik direnişlerine ilişkin haberlerden bir tanesi için bkz. <http://www.reuters.com/article/us-brazil-indians-idUSBREA1G0FD20140217>

²Bkz. Metin Yeğin, Arundhati Roy ile söyleşi; <http://sendika10.org/2008/01/arundhati-royla-soylesi/> ve yine bkz. <http://www.independent.co.uk/news/world/asia/arundhati-roy-furious-at-dam-decision-634956.html>

³ Yüzyıllardır kendi topraklarında kendi yiyeceklerini yetiştiren Mazahualar son çare olarak sularını korumak için 2004 yılında “Mazahua Kadın Zapatista Ordusu”nu kurdu. Av tüfekleri, tahta tüfekler ve *machetaları*yla son sularını korumak için kararlı olduklarını gösterdiler. Uzun yürüyüşler, açlık grevleri ve kadın Zapatista ordusu en sonunda Ciudad de Mexico yönetimiyle görüşmeyi kabul ettirdi. Mazahua halkının mücadelesi devam ediyor. Bkz. Metin Yeğin, “Ekolojik Mücadele ya da yaşamın diğer adı üzerine notlar”, Özgür Politika, 24 Ağustos 2012.

hareketinin önderliğinin bir buluşturmasıdır bu. Eğer çok ısrar edilecekse, Bookchinci düşünce artık Öcalancıdır çünkü bu paradigma daha geniş ve kapsayıcı bir bütünselliğe sahiptir.

Bookchin ile Kürt siyasal hareketinin Özyönetim, radikal demokrasi anlayışlarındaki en önemli farklardan biri, Bookchin düşüncesinin nihayetinde modernist bir düşünce olmasıdır. Bookchin, “Tarımın, teknolojinin ve köy yaşamının insani özgürleşmenin bu uğrağına doğru gitmesi açısından önemli olacak biçimde, şehrin ortaya çıkışı, insanların salt etnik dayanışma bağlarından kurtulması, insan ilişkilerine, ilkel biçimde de olsa akıllı ve sekülerliği getirmesi açısından en büyük öneme sahip şeydir. İnsanlık kesimlerinin, akılsız adetlerin tiranlığının yerine tanımlanabilir ve rasyonel biçimde biçimlendirilmiş bir *nomos*’u geçirebilmesi –ki ancak *nomos*’un yerini özgürlük düşüncesinin almasıyla kabilesel “kan davası”nın yerini, adalet düşüncesi alacaktır– ancak bu evrim eliyle mümkün olmuştur. Şehrin *ortaya çıkmasından* bahsediyorum çünkü şehrin gelişimi her ne kadar henüz tamamlanmamışsa da, tarihteki uğrakları, “yabancılar”ın ve “halk”ın yurttaşlar –özgür, rasyonel, tamamen bireyleşmiş ve bütünleşmiş hale gelmek üzere insanlığın *gizilgücünü* çeşitli derecelerde yaklaşan seküler ve her anlamda rasyonel varlıklar– olarak yeniden kurulabildiği bir özgürleştirici âleme kapı açan elle tutulur bir diyalektik oluşturmaktadır. “ dediğinde, oryantalist (!) bakışı kent surlarının boyunu aşamaz. Devletçi ve belki yine kuramına uygun olarak ve çok da farklı olmadığı için kentçi bir tarih perspektifidir bu. Kendisinin de bazı dönemlerinde referans gösterdiği Alman köylü komünlerini, İspanyol toplulukları kentin içine atıp yok saydığı gibi, Mezopotamya uygarlıklarını, Anadolu’nun devletsiz toplumlarını, Güney Ameri-

ka'nın işgalinden önceki bütün topluluklarının yüzlerce yıllık yaşantılarını “medeniyet” dışı bulduğundan olacak “Eşitlik ve kardeşlik”i sadece bir Fransız devrimi bildirgesi olarak kabul etmektedir. Bu Batıcı medeniyet gözlüğü ile bakışı “musluğu açınca sıcak su akan yer; kent” efsanesi ile birleştğinde geriye “belediyecilik”ten başka çare kalmaz ve bu kent balkonunda saksı yetiştirmek kadar özgürleştiricidir ancak...⁴

Kürt hareketi ise, bunun aksine, modernizm öncesi tarihsel bir referansla hareket eder ve Kürt siyasal hareketinin paradigması, bu modernitenin, kapitalist modernitenin yıkılması ve demokratik modernitenin inşası temelinde şekillenir. Bu yüzden demokrasi düşüncesi genel olarak ancak kentlerle sınırlı olan Bookchinci

⁴ Bookchin şunları da ekler; ‘...Dahası şehir, daha önce defalarca vurguladığım üzere, devletin değil, terimin Helenik demokratik anlamıyla politikanın ve uygarlığın asli ve özgün alanı olagelmıştır. Bunu söylemekle, şehir-devletlerinin var olmadığını söylemiş olmuyoruz. Fakat politika yapmanın yüz yüze âlemi olarak tasarlanan demokrasi, bütün “sıradan” insanların potansiyel olarak kolektif biçimde kendi politik ilişkilerini idare etmeye ehil olduğunu savlayan –ki bütün sınırlamaları bir yana, bu, Atina demokratik geleneğinin ve daha radikal biçimde, erkeklerle birlikte kadınlara da eşit söz hakkı tanıyan 1793’ün Parisli unsurlarının düşünüşünde kritik bir kavramdır– Aydınlanma inancına bir bağlılığa yol açar. Politik gelişmenin, müteakip ilerlemelerin genellikle kendi bilgisiyle yüklü biçimde daha sınırlı olan öncekiler üzerine inşa edildiği ve onları yaygınlaştırdığı bu türden yüksek noktalarında, belediyecilik –Fransız devrimcilerinin sonradan “yurtseverlik”le tanımladığı yurttaş yönetimi (*civicism*)– ülke sevgisinin bir ifadesi olarak, şehir ise insan yaşamı ve politikası için eşsiz bir arenadan daha fazlası haline gelir. Hatta Jakoben demagogların şoven çağrışımlar yüklediği 1793’teki “yurtseverlik”, “ulusal miras”ın “Fransa Kralı’nın mülkü” değil, Fransa’nın artık fiilen bütün halka ait olduğu anlamına geliyordu...’ Bkz. Murray Bookchin, *Geleceğin Devrimi*, çev. İbrahim Yıldız–Soner Torlak, Dipnot Yayınları, 2015, 2. Baskı, s. 157.

düşünceyle, köy komünlerini inşa etmeyi amaçlayan Kürt siyasi hareketinin aynı kefeye konmasını hiç anlamamaktayım. Zaten bize göre “Kent”, her zaman temerküz merkezi olarak var olmuştur ve özellikle neo-liberalizm ile birlikte kapitalizm’in ta kendisidir. Ancak kentin yani bu temerküz merkezinin yıkılmasıyla, tam anlamıyla Özyönetim, radikal demokrasi inşa edilebilir ya da Kentin temerküzü dağıtıldığı kadar, bir anlamda Kent olmaktan çıktığı kadar demokrasi mümkündür. Bunun manası, bugün Özyönetimlerin, radikal demokrasilerin kentte inşa edilemeyeceği değildir. Tam aksine bu temerküzün dağılması için daha fazla ve hemen ve her yerde inşa edilmesidir.

Aynı zamanda Özyönetim, radikal demokrasi inşasının araçları olarak sadece belediyeleri özgürleştirme-liberter belediyeciliği amaçlamak da radikal demokrasiyi sınırlamak demektir. Belediyeler bir Özyönetim, radikal demokrasi aracı olarak kullanılabilirler ama bunu belediyelerle ve dolayısıyla iktidarların yasallığı ile sınırlamak her şey bir yana hadımlaştırıcıdır. Bunu teorik olarak tartışmak bile 15–20 yıllık belediye pratiğinin yanında çok lüks kalır. Kağıt üzerinde çok doğru gelse de –ki bana hiç öyle gelmemektedir– 15–20 yılda neredeyse, her dönemde gerçekleştirilememiş olması bunun belediye ile sınırlandırılmayacağını açıkça gösterir. Meksika Oaxaca’da 8 ay boyunca kenti barikatlardan halkın yönetmesi esnasında, bir sahne hep gözümün önüne gelmektedir. Bir direnişçi belediyenin kapısından içeri bağıırıyordu; “Yoldaşlar barikatlara çıkalım bu bina bizi bozuyor!” Kürt siyasal hareketi de en azından son 10 yıldır belediyelerin işleyişinden şikayetçidir. Belediyelerin binasına benzemeye başlayan belediyecilik anlayışına karşı her türlü baskıya rağmen halk meclislerini örgütlemeye çalışırken, aslında liber-

ter bir belediyeçiliği değil Özyönetim'i, radikal demokrasiyi inşa etmeye çalışmaktadır. Bunun da bir anlamda "Liberter belediyeçilik"i inşa etmek olduğu söylenebilir. Bir şeye isim vermek onun temel niteliğini dokunmadıkça çok şeyi değiştirmez ama sınırların farklı olduğu hatta sınırları olmayan ve hatta sınır tanımayan bir Özyönetim–radikal demokrasiyi şekilsel de olsa bir ya da iki kişiyle temsil edilen bir belediye ile sınırlamak, bu Özyönetimi, radikal demokrasi cüretini en azından hafife almaktır.

Özyönetim Guevaracıdır. Guevaracı düşünce bütün dünyada sadece romantik bir karşı çıkışa indirgenmiştir. Garip olan herkesin sevdiği ama neredeyse herkesin kelimenin tam anlamıyla küçümsediği bir durumdadır. Bu bir teorinin, düşüncenin başına gelebilecek en kötü şeydir. Guevara sanki sadece silahlı direnişin simgesi halini almıştır. Özellikle o dönemde resmi komünist partilerin "maceracı" tanımlamasıyla aynı manaya gelen "foco", ortaya çıkış pratiği ve özellikle sonrası ve Che Guevara'nın yazıları ve özellikle pratiği hesaba katılmaksızın bir ince söyleşi kitabı⁵ üzerinden ve hatta o da okunmadan çok genel bir tanımlamayla kenara konmuş, daha doğrusu dışarı atılmıştır. Guevara'nın "foco"cu, nükle-i-çekirdeklerde çoklu inisiyatifler ile bir toplumsal dinamiği harekete geçirmesi her çekirdekte yeniden ve yeniden tanınan demokrasi ile harekete geçirilen toplumsal dinamik tam anlamıyla Özyönetim'dir. Eğer "foco", çoklu inisiyatif çekirdeğini, sadece askeri alana değil, politik alana, toplumun her yerine uyguladığınızda ortaya zaten bu çıkar. Hatta çoklu inisiyatifin, demokratik çekirdeklerin askeri alanda öne-

⁵ Bkz. Regis Debray, *Devrimde Devrim: Latin Amerika'da Silahlı ve Politik Mücadele*, çev. R. Güngör, Toplum Yayınevi, 1967.

rilmesi diğer her alanda zaten kullanılabileceğinin çok açık bir ifadesidir. Guevara'nın ve Fidel'in düşüncesini bugün daha çok Guevara üzerinden tanımlamamın nedeni de zaten budur. Devrimden sonra bunun yaşama geçirilme çabasının izleri Guevara'nın bütün pratiğinde, özellikle Küba'yı terk edip, örgütlemeye çalıştığı dünyanın her yerindeki pratiğinde mevcuttur. Ayrıca Küba devriminin her türlü eleştiri bir tarafa, emperyalist hegemonyanın devi ABD'nin yanı başında, yıllarca ayakta durabilmesinin en önemli gerekçesi de “foco”cu çoklu inisiyatif, düşüncesini kısmen de olsa yaşama geçirmiş olmasıdır. CDR–Sokak Savunma Komiteleri, Domuzlar körfezi çıkartmasının ardından kurulmuş ve ardından toplumsal anlamda her konunun karar vericisi olmuştur. ABD'nin suikast ve darbe girişimleri, milyarlarca dolar harcayarak hükümeti yıkmaya çalışması, binlerce ajan provokatörün ve dünyanın en uzun süren ekonomik ambargosunun yıkamadığı budur. Sokak Savunma Komiteleri, mesela 55 yaşında birisinin 40 yıldır içinde olduğu bir komite, Özyönetim, demokrasi formudur. Her türlü karar burada alınır. Sokak Savunma Komiteleri'ne dışarıdan bakıldığında mesela iktidarı değiştirme gücü yok gibi görünür ama aksine iktidarın neredeyse her kararını değiştirebilme gücüne sahiptir. Bu aynı zamanda tersine iktidarın kararlarını uygulama, yaşama geçirme ya da bana Kübalıların söylediği gibi “kontrol” aracıdır da ama aynı zamanda çok geniş ve her alanda karar verme hakkı çok yaygın bir “demokrasi” pratiğinin uygulanmasıdır. Tekrar etmek gerekirse Küba bir başka türlü ayakta duramazdı zaten.

Burada ilginç olan bir başka nokta “dev” ülke ABD'nin yanı başında “ufacık” ülke Küba'nın direnabilmesidir ama zaten Küba'nın gücü biraz da ‘küçük’ olmasıdır. Bu halkın daha çok karara katılabilmesini,

demokrasinin daha fazla yaşama geçirebilmesi şansı doğurur. Merkezi yönetim birçok küçük ülkede olduğu gibi çok uzağa (!) kaçamaz. Mutlaka halk ile iç içedir. Bu belki yasalarda değil ama pratikte mutlaka doğrudan demokrasi etkisi yaratır. Küba’da Fidel bu yüzden belki modernistlerin beğenmeyeceği bir tanımlamayla daha çok “kızılderili şefi” gibidir. Mesela El Nino kasırgasının ülkeye yaklaştığı sırada uluslararası bir tv kanalının halktan insanlarla yaptığı röportajlarda birisi “Fidel onu halleder” diyordu.⁶ Çok rahat ve endişesiz görünüyordu. Küba’ya ilişkin bu yazdıklarıma ilişkin kuşkusunu olanlara verebileceğim kuşkusuz (!) en kesin cevap 56 yıldır direnebilmesidir. Bu arada Fidel’e 83 suikast düzenlendiğini hatta sakalının dökülüp karizmasını kaybetmesi için ayakkabısının içine FBI tarafından toz konulduğunu da söylemeliyim.

Özyönetim Guevaracıdır. “Foco”cu çoklu inisiyatiflerin sosyal alana daha doğrusu bütün yaşama uygulanması demektir. Bu çekirdek çoklu inisiyatifler, özyönetimler, radikal demokrasiler aynı zamanda bütün toplumu harekete geçirecek dinamik durumundadır. Gerilla savaşının nereye saldıracağı belirsiz, adı üstünde düzensiz, çok ileri giden ve geri çekilen, vur-kaç ve çok hareketli gücü Özyönetimlerin tam tarifidir aslında. Cüretli olmanın silah kullanmakla ilişkisi yoktur ve hatta silahsız daha cüretlidir. Radikal düşünce ve radikal demokrasi kapitalist hegemonyanın içinde yıkıcı etki yaratır. Bu aynı zamanda hegemonyanın ele geçiri-

⁶ Doğrusu gerekirse ‘halletti’ de. Kasırgadan önce hızlı bir şekilde kıyılarıdaki halk yükseklerle taşındı. Güvenlikleri alındı. Bu kasırgada sadece 4 kişi hayatını kaybederken bunun dörtte biri oranındaki Katrina kasırgasında, ABD’de 1863 kişi hayatını kaybetti. Tabii buraya hayatını kaybedenlerin neredeyse hepsinin yoksullar ve çoğunun siyahlar ve hispanikler olduğunu da eklemek gerekir.

lerek yeni bir hegemonya olarak yeniden inşasını da engeller. Vietnam’da zamanının en modern –ne güzel burada her iki anlamda da kullanabiliyorum bu kelimeyi– ordusuna karşı bisiklet hızıyla hareket eden gerilla gibidir. Yavaş, küçük ve vurucu gücünün etkisiz olduğu düşünülür ama aksine kazanan o olmuştur. Özyönetimin, radikal demokrasinin her alandaki etkisi de aynı budur. Biçimsiz, formsuz, düzensiz olması yavaş ve hegemonik olarak işlemeyen etkisi başta kapitalist hegemonyayı ve yerini alabilecekleri imha eder. Özyönetim, radikal demokrasi Guevaracı düşüncenin hapsedildiği “silahlı mücadele” sınırlarını kıran, Guevaracı çoklu inisiyatifleri yaşama geçirme potansiyeli taşır. Che’nin Küba’da, Kongo’da ve Bolivya’da hayata geçirmeye çalıştığı, çoklu inisiyatiflerin pratikleştirilmeye çalışılmasıdır.

Özyönetim Zapatistacıdır. SubKumandan Marcos’un deyimiyle “Etkin olanların değil, edilgen olanların”, “Adları ve yüzleri olmayanların” doğrudan tarihte yerini alması, “Buen Gobierno–İyi Yönetim” ve daha doğrusu “hükümet olmayan hükümet”tir. Radikal demokrasi burada özellikle tarihsel referansını Chiapas’ta Mayalardan alarak, “Zapatista komünleri” olarak ortaya çıkmıştır. Her komün neoliberalizme karşı Indianların son direnme alanlarıdır. Maya uygarlığının tarihsel referansı dayanışmacı kolektif ruhun izleri, Meksika devriminin isyancı belleği, neoliberal İktidarın yıkıcı etkisi, tarihin sona erdiği çığlıkları arasında sadece bölgede değil bütün dünyada SubKumandan Marcos’un “İktidarı değil dans edilecek bir yer istiyoruz,” deyişi çok kısa fakat neredeyse anlamını bütünüyle özetlediği bir Radikal Demokrasi tanımıdır. ABD’nin yanı başında yerlilerin son topraklarının neoliberal talan ile ellerinden alınmasına karşı bu isyan, bütün dünyada düşünsel gü-

cüyle olduğundan çok daha büyük bir etki yarattı.⁷ EZLN'in namı değer Zapatistaların gücü, Meksika ordusunun askeri gücü karşılaştırılabilir bile değildir. İlk isyanda ki tahta tüfekli isyancı fotoğrafları bunu çok iyi yansıtır ancak Zapatista hareketini bütün dünyayı etkileyen düşünsel gücü, silahlı gücüyle kıyaslanamaz. İspanya'da, İtalya'da, Yunanistan'da, Almanya'da, onlarca başka ülkede ve hatta ABD'de yerli "Zapatistacılar"ın olması bile tek başına bu "Radikal Demokrasi'nin, komüncü düşüncenin" sarsıcı etkisidir.

Özyönetim Makhnocudur. Makhno ve yoldaşları neredeyse herkesle mücadele ederken, 20.000 kişiye ulaşan istediği zaman toplanıp dağılabilen bir gerilla, hem savaşma biçimi hem de kendi içinde örgütlenme biçimiyle ancak radikal bir demokrasi ile ayakta kalabilirdi. "Bu yıllar içinde neredeyse durmadan savaşan Makhno yapıcı düşüncelerini nadiren pratiğe dökme fırsatı buldu. Fakat 1918 yılının Aralık ayıyla 1919 yılının Haziran ayı arasında Guliai-Pole civarındaki bölgede nispeten bir sakinlik oldu; bu sırada kurulu devlet yönetiminde de bir boşluk vardı. Bu zaman zarfında Makhno hareketi özgürlükçü düşüncelerini pratiğe dökmeye çalıştı. Katılımcı sayısının 100 ila 300 olduğu en az dört bağımsız kırsal komünde, 'herkes (...) kendi gücü oranında çalışmak zorundaydı.' Yiyecek ve diğer maddeler ihtiyaca göre geleneksel Komünist bir tarzda dağıtıldı. Hareket aynı zamanda sovyetlerin –zaten var olan parti denetimindeki Bolşevik tarzda değil, toplumsal olarak

⁷ Chipas'da, Bartleloma Las Casas da dolaşırken gördüğüm bir yerel mağazinde bir Sub Kumandan Marcos karikatürü vardı. Marcos burada bir melek gibi çizilmişti. Başında halesi vardı ve en güzeli de kanatları gazete kağıdıydı. Tam anlamıyla SubKumandan Marcos'u tanımlayan bir şeydi bu. Söylemlerinin düşünsel gücü ve şiirsel etkisiydi onu melek haline sokan.

eşitlikçi bir sistem içinde siyasal partilerin gözlemci konumuna indirgendiği ‘bağımsız sovyetler’ tarzında–kurulmasını da öngörmüştü. Makhnocular’ın talebi suydı: Yöneticiler ve onların keyfi kanunları olmadan, emekçilerin özgür ve bağımsız sovyet düzenine öncelik tanımak üzere monarşist, koalisyona dayanan, cumhuriyetçi ve Sosyal Demokrat Komünist Bolşevik parti hükümetlerinin yıkılması. Gerçek sovyet düzeni, artık kendini sovyet iktidarı olarak adlandıran Sosyal Demokrat Komünist Bolşevik yönetimi değil, emekçilerin toplumsal yaşamı için özgür, mutlu ve bağımsız örgütlenme yapısı içinde kendini dışa vuran otoriteye ve devlete daha üst düzeyde karşı olan bir sosyalizm biçimidir. Michael Palij’in gözlemlerine göre, Makhno’nun partizanları ve köylüleri, “özgür anarko–komün” sloganının, özgür tekil çiftlikler ve merkezi olmayan demokratik özyönetim anlamına geldiğini biliyordu. Bu Ukrayna köylü anarşizminin kendiliğinden bir dışavurumuydu. Kısacası Makhno’nun anarşizmi, eskiden kalma köylü volyasının, anarşist terminoloji içerisinde küçük değişikliklerle yeniden biçimlendirilmesidir.”⁸

Devletçi tarihlerin iddia ettiklerinin aksine tarihin çok uzun dönemlerinde devletsiz toplumlar ve aynı zamanda devlet varken de yaşanan devletsiz paralel yapılar ve hatta devletin en merkezinde bile gerek geçiş dönemlerinde, gerek her şeyi ile varken ve doğrudan karşısındayken bile artık ritüele ve kültüre dönüşmüş devletsiz toplum simgeleri; kolektif çalışma biçimleri, dayanışmalar, karşılıksız yardımlar ve birlikte karar verme halleri bu devletsiz toplumların işaretidir ve kanıtıdır. Aynı zamanda bir devlet boşluğu altında ya da

⁸ Bkz. Murray Bookchin, *Devrimci Halk Hareketleri Tarihi*, 3. Cilt: 1905’den 1917’ye Rus Devrimleri, çev. Ali İhsan Başgöl, Dipnot Yayınları, 2013.

zayıflamış bir zeminde bu toplumsal bellek, onu yaparak dışarı çıkar. Makhnocu düşüncenin temelinde de bu tür düşüncelerin etkisi çok fazlaydı. “On yedinci yüzyılda yüksek sınıf –en azından soylular denilen, aynı zamanda en geniş özel arazilerin sahibi, imparatorluk ve bölge mahkemeleriyle yakın ilişkileri olan prestijli kesim— hiç de azımsanmayacak ölçüde Rusya’nın en önemli Avrupalılaşma yanlısı kralı I. Petro’nun talepleri nedeniyle, Batı’nın aristokrat âdetlerini, giyimini, dilini ve yaşam tarzını edinmeye başladı. Bu atılım sadece imparatorluğun karşıtlıklarını derinleştirmeye yaradı. Soylular sınıfının dıştan görünüşü, toplumsal piramidi emir ve itaat sistemi olarak muhafaza eden hiyerarşiydi. Köylülükse tersine, eşitlikçi bir görüşe sahipti ve dünyayı, her hanehalkının statüsüne değil, ihtiyacına göre topraktan pay almayı hak ettiği, birbirini tamamlayan ilişkiler üzerinden görüyordu. Bu nedenle, soylular sınıfına göre toplumsal bağlar ‘itaat üzerinden bir arada tutulurken’, köylülük için bu bağlar ‘karşılıklı sorumluluk üzerinden bir arada tutuluyordu’. Dahası, yeni alaf-rangalıkları, şehir hayatına olan iş hayatıyla, soylular sınıfı kozmopolitleşme yolundayken, dağınık köylerine adeta hapsedilmiş köylü sınıfıysa kendi dindarlığını yaşıyordu. Yüksek sınıf ‘devlet hizmetine yönelimliydi’, biçimi ne olursa olsun hizmet, hizmetti. Oysa köylülük ‘hayatta kalmaya odaklıydı’ ve dışarıdan her türlü köye hakim olma girişimini hiç hoş karşılamazdı. Bir de yüksek sınıf toprağı, ister miras, ister yağma yoluyla, isterse de çarın hediyesi olarak elde edilmiş olsun, özel mülk olarak görürdü. Köylü sınıfı çok keskin bir ayrımla toprağı, herhangi bir kişinin hakikaten sahip olamayacağı, (tipik Rus köylü deyişiyile) ‘Tanrı malı’ olan ortak bir kaynak olarak görürdü. Köylü fikirlerinin —eşitlikçilik, karşılıklı sorumluluk ve ortaklaşmacı-

lık— bu ilişkide bir araya gelmesi, köylü tabiriyle *volya* olarak ifade edilmiştir; ‘özgürlük’ anlamına gelir (irade olarak da çevrilebilir). Kendi halinde süren eşitlikçi toplumun kökeninde kısmen sınır Kazaklarının bireysel serbestlik ruhunun izlerine de rastlanabilir ve ortada köylülerin ortaklaşmacı bir mutabakatı da vardır; buna köylü sınıfının değişen ihtiyaçlarını karşılamak için iç Rusya ve Ukrayna’nın zengin siyah toprağının düzenli aralıklarla yeniden tahsis edilmesini de —bunun adı da efsanevi *çerniy peredel*, yani ‘kara bölüşüm’dür— eklemek gerekir.”⁹

Gewher komünlerinde de üstü örtülmüş toplumsal belleğin yine ortaya çıktığını görmüştük. Gewher’i ziyaret ettiğimiz sırada bir evde neredeyse bütün köy toplandığında bir yaşlı adam, komünü “Eskiden bu tür geleneğimiz zaten vardı. Hep beraber toplanıp ne yapacağımıza karar verirdik, yoksula yardım ederdik, evsize ev yapardık. Şimdi gençler komün filanla işte bu geleneği canlandırıyorlar. Ben bu yüzden komünü çok seviyorum.” diyordu.

Walter Benjamin’de devletçi toplumların içinde ve hatta en devletçi (!) Hitler Faşizminin yanı başında yazarken de bu toplumsal belleğin içinden doğrudan hiç isimlendirmemiş olduğu ekolojik izleri aktarıyordu; “Zamanı Kavimlerin en eski adetleri arasında bize bir uyarıymış gibi görünen bir tanesi vardır ki, tabiatın bize cömertlikle sunduğunu alırken hırsa kapılmaktan sakınmamızı buyurur. Çünkü biz toprak anaya kendi ürünüümüz olan hiçbir şey hediye edemeyiz. Öyleyse, alırken saygı göstermemiz, bunun için de, her ne zaman ne kadar alıyorsak, daha kendi payımızın üstüne oturmadan önce, ona bir kısmını geri vermemiz yakışık alır.

⁹ A.g.e.

Eski *libatio* adeti bu saygının bir ifadesidir. Hatta belki, unutulmuş başakları toplama ve yere düşmüş salkımları kaldırma yasağı bile o alabildiğine eski, yerdeki buğdayın ve üzümün toprağa veya rahmet dağıtan atalara dönmesini öngören töresel deneyimin dönüşmüş biçimidir. Atinalıların adetince, yemekte yere düşen ekmek kırıntıları toplanmazdı, çünkü bunlar kahramanların payıydı. Bir toplum zaruret ve hırsın sonucu olarak günün birinde, tabiatın verdiklerini ancak gasp edersine alabilir hale gelecek kadar yozlaşmışsa, meyveleri pazara daha iyi getirebilmek için hamken koparır ve her tabağı sırf doyabilmek için sonuna kadar sıyırmadan edemez olmuşsa, toprağı fakirleşecek, ülkesi kötü mahsul verecektir.”¹⁰

Proudhon ise karar verme biçimi ve hakkı üzerinden otoriteyi, diğer açıdan özgürlüğü yani Radikal Demokrasiyi–Özyönetim’i formüle ediyordu. “...Özgürlük de ancak, herkes için garanti edildiği sürece tam ve kusursuzdur, herkes ya iktidarda pay sahibi olacaktır ya da kimseye mesuliyet yüklenmeyecektir. Bu alternatiflerden kaçma şansı yoktur: Otoriter rejim bakımından, *herkesin bir kişi tarafından herkes tarafından idare edildiği yönetim şekli ya da herkesin herkes tarafından yönetildiği idare şekli; özgürlükçü rejim bakımından ise, her ferdin kendi kendini idare ettiği yönetim şekli ya da herkesin, her bir fert tarafından idare... şekli*”...¹¹

¹⁰ Bkz. Walter Benjamin, *One Way Street and Other Writings*, Belknap Press, 2016.

¹¹ Bkz. Pierre Joseph Proudhon, *Federasyon İlkesi*, Öteki Yayınları, 2014.

ÖZYÖNETİM – SUBKUMANDAN MARCOS

SubKumandan Marcos’la konuşuyorduk. * Ne istediklerini anlatıyordu yani Özyönetim’i, radikal demokrasiyi; Chipas’ta Lacandon ormanlarının kıyısıydı ve mutlaka soracaksanız maskesi vardı ve piposu; “...Sivil toplum,¹² halktan, insanlardan söz eder. Politik bir örgütlenmeye mensup olmayan, ancak yine de politika yapmak isteyen insanlardan. Aslında, onlar baş aktörleridir. Bize göre iki büyük kesim vardır. Birinci kesim, siyasal sınıf veya politik elit –ki bizim tanımımıza göre profesyonel politikacılardan, siyasi partilerden ve siyasal sınıflardan oluşur ve şu veya bu şekilde modern politika yaparlar–. İkinci kesimse bu tür bir politika yapılmasına seyirci kalmaya mahkûm edilmiş olan toplumun geri kalanı. Bizim söylediğimiz şey, son yıllarda toplumun bu kesimi yani sivil toplum veya siyasi olmayan topluluk, seyirci rolünü terk ediyor ve politik aktör olarak kendi alanı için mücadele ediyor. Bu insanların talebi; siyasal alanın onlara açılması, oldukları gibi kalarak, kendilerini değiştirmek zorunda olmaksızın siyasal bir

* Ropörtajın tamamı için bkz. Metin Yeğin, *Marcos’la On Gün*, Hayalci Hücre Yayınları, 2023.

¹² ‘Sivil toplum’ çok dertli bir terim. Aslında daha karşılayan çeviri ‘Yurttaş toplumu’ olmasına rağmen ülkede baştan itibaren böyle kullanıldığı için, kullanmak durumunda kaldığımız ama şu günlerde bolca elinizi salladığınızda çarptığınız STK’larla hiçbir ilişkisi olmayan bir tanımlamadır. Sadece doğrudan hükümete bağlı olmayanlar ve hatta hükümetin STK’ları, sivil toplum kuruluşlarına kadar yaygınlaşan kelime ile SubKumandan Marcos’un ‘Sivil Toplum’ tanımlamasının zerre kadar ilgisi yoktur. Zaten kendisi neyi tanımladığını çok güzel anlattığı için bunu bir tanımlamama pek gerek yok belki ama bu terimi bize kazandıran ‘düşünürlerin’ boynu sivil toplum altında kalsın diyeceğim ve zaten kaldı diyeceksiniz ve bu noktayı bir konuşmamız sırasında bana hatırlatan Soner Torlak’a teşekkürlerimle...

hareket alanlarının olması. Bu da şu demektir; siyaset profesyonel olarak siyasetçi olmayan insanlarca da yapılabilir.”

“...Hükümetin politik ideolojisi ne olursa olsun itaat etmeli, ‘sivil toplumun’ emrinde olmalı – ki demokrasi kesinlikle bu demektir. Sivil toplum, terimin klasik anlamı ile politik olmamasına rağmen başka bir yolla politiktir – ki bu yol tanımlanma süreci içerisinde ve milenyumun yeni politikasının bir ipucudur...”¹³

“Biz demokrasiyi düşünüyoruz. Nasıl açıklasam?... Zapatistler için sözcüklerin önemli anlamları vardır ve sözcüklerin sonuçları da önemlidir. Bir sözcük “ne demekse o demektir” diye düşünüyoruz. Bu yüzden biz, bize bir şeyler anlatan insanları dinlemeye çok hevesliyiz. Bir kişi ne söylerse bu doğru demektir. Bu yüzden biz profesyonel politikacılarla geçinemiyoruz çünkü bu çok bilinen bir şeydir ki; onlar bir şey söylerler ve başka bir şey yaparlar. Bu anlamda demokrasi sözcüğü, insanların insanlar için hükümet olması demektir. Biz ne söylüyorsak o gerçekleşir. Sorun gücü zapt eden bir siyasal partinin siyasal yönlendirmesi değildir. Diğer bir deyişle, eğer hükümet temelde toplumdan ayrılmışsa, yabancılaşmışsa, sağ veya sol bir parti olup olmadığının hiç önemi yoktur. Bir rejim oldukça devrimci olabilir, sağcı bir rejim veya solcu bir rejim olabilir fakat eğer topluma yabancılaşmışsa, eğer hükümet toplum için egemen değilse, kendi kendini yıkarak sona

¹³ Burada da ‘Hükümet’ kelimesi de ama bu sefer İspanyolcada aynı dert var. Bu yüzden SubKumandan Marcos ve Zapatistalar bu hükümeti, ‘Buen Gobierno’-‘İyi Hükümet’ diye adlandırıyor ve tanımlarken de ‘Hükümet olmayan hükümet’ diye tanımlıyorlar. Aynı şekilde bizim Özyönetim yazıları diğer dillere çevrildiğinde AutoGobierno-Selfgovernment olarak, çevriliyor ki yine aynı derdi üzerinde taşıyor.

erecektir. Aynen dünya tarihinde olduğu gibi. O zaman biz, sosyal gücü veya politik gücü elinde tutmaktan daha fazlasını öneriyoruz. Yeni bir politik ilişki öneriyoruz. Tersyüz edilmiş bir politik ilişki. Hükümet görevlileri kumanda eden değil, görev ihсан edilen delegeler olacaklardır ve toplum onları sosyal taleplere itaat etmedikleri takdirde yerlerinden etme gücüne sahip olacaktır...”

–Fakat terminolojide, hükümet görevlilerinin bunun olabilirliğini garanti edecek sosyal ve politik yapıyı nasıl tasavvur ediyorsunuz?

–Yavaş yavaş ama politik olarak gelişen bir toplum hayal ediyoruz; politikadaki zamansal durgunluğun ve esaretin kaldırıldığı. Modern demokrasilerde politika çok kesin bir takvime sahiptir. Demokratik bir gün, yalnızca seçim günüdür. Geri kalan zamanda demokrasi yoktur. Hükümet görevlileri kararları verirler ve toplum tekrar bir seyirci durumuna düşer ya da hükümetin kararlarının bir kurbanı. Bizce sürekli politik varlığını devam ettirmek için toplum örgütlenmeli ve hükümeti sürekli olarak rapor vermesi için zorlayabilmeli. Bu yollarla yurttaşların veya insanların gelişmesi için çok şeyler yapılmalı. Örneğin; sivil toplum örgütlerin büyümesi ki, bunlar toplumun kendine, hükümetin doldurmadığı, fakat doldurulması gereken alanlar tahsis etmesinin yollarıdır. Bu çok önemli. Özellikle demokrasi olmayan ülkelerde daha çok edilgen bir topluluk vardır. Ben dünya sivil toplum örgütleri ile dolu olmalı demiyorum. Fakat toplumun kendi alanlarına sahip olabileceği bir dünyadan söz ediyorum. Profesyonel politikacı ya da bir siyasal partiye üye olmak zorunda kalmaksızın hükümet politikalarına etki edebileceği, tartışabileceği ve sesinin bir ağırlığa sahip olabileceği bir dünyadan...

–Bu bir topluluk şeklinde mi olacak, belediye şeklinde mi...?

–Mantıken mahal, yer formunda olacak. Örneğin, yerli komiteleri şehirli komitelerinden mantıken farklıdır. Kentlerde belki de belediyelerden daha küçültülmüş bir şekilde, komşuluk şeklinde olabilir. Banliyö olabilir, cadde olabilir, her durumun sosyal gerçeğine bağlı olarak. Bu yüzden biz toplumun geri kalanına ihraç edebileceğimiz bir reçetenin olmadığını söylüyoruz, hatta ülkenin geri kalanına bile. Mücadele ettiğimiz şey bu insanlar, ihtiyaçlarına, imkânlarına göre, seslerinin hesaba katılmasını sağlayabilmek için kendi kendini yönetme mekanizmasına sahip olabilmeleri.

– Chiapas’ın durumunda, bu, otonom komünler, değil mi?

—Chiapas’taki yerli komünlerinin durumunda evet. Çünkü yerli komünlerin politik mantığı siyasal partilerin politik mantıklarından tamamen farklı. Örneğin, temsili demokrasi kullanılmıyor, onlar doğrudan demokrasiyi kullanıyorlar. Komünler direkt olarak katılıyorlar ve açık bir usulle konuları tartışıyorlar ve kararlar veriyorlar. Gizli oy yok. Yerli komünler, siyasal partileri komünleri bölen bir şey olarak görüyorlar. Bu yüzden siyasal partileri reddediyorlar. Çünkü partiler komünleri bölüyor ve parçalıyor.

Başka bir zamandı. SubKumandan Marcos evimize geldi. İki genişçe kalastan bir yatak ve masadan oluşan 2 metreye 3 metre bambu bir kulübeydi. Geceydi. Kenara bir mum tutuşturduk. Milyonlarca Ağustos böceği sohbete katıldı. SubKumandan Marcos anlatıyordu:

... Şöyle açıklamaya çalışayım; biz aslında cevaplara sahip değiliz. Dünyanın her yerinden gelip bize sorular soruyorlar ama bizim cevap-

larımız yok. Biz bir soru hareketiyiz. Bir soru soruyoruz, onun cevabını alıyoruz ve tekrar soru soruyoruz. Yani bir cevap bizi başka bir soruya taşıyor. Bu komünü anlayabilmek için bu dünyayı anlamak lazım. Çünkü burası bir Zapatista dünyası. Size nasıl başladığımızı anlatayım önce. Aslında bugünler benim doğum günüm, 15 yıl önce bu vakitler silahlı mücadeleye girişmek için dağlara çıktık ve ben bugünlerde doğdum. Biz burada yerlileri örgütlemeyi amaçlıyorduk ancak ilk geldiğimizde sadece karnımızı doyurmaya çalışıyorduk, avlanıyorduk, CIA'nın silahların nasıl kullanılacağı hakkındaki kitaplarını okuyorduk. Yalnızlık ve hiç kontağımız yoktu; kimse yoktu, sadece 15 kişiydik. Hatta onlar dağlarda nasıl yürüneceğini bilmediğim için benimle alay ediyorlardı. Sonra buradaki insanlarla karşılaştık ve her şeyi bu insanlardan öğrenmemiz gerektiğini anladık. Onların dillerini, ama sadece dillerini değil onların ifade biçimini de. Maya dilinde insanlar karınları ağrıdığına "öleceğim" derler. Çünkü karınları ağrıdığına, canları yandığında bunun kalpleri ile ilgili bir şey olduğunu düşünürler ve "kalbim ağrıyor o zaman öleceğim" derler. Ve eğer siz bunu böyle anlamazsanız onların gerçekten ölecek kadar kötü olduklarını sanırsınız, gerçekten kalbi sıkıştı diye müdahale etmeye çalışırsınız. Ya da bir başka örnek; bir kişi "ben" diye söze başladığı zaman kastettiği şey ailesidir. Ayrıca bir 'ben' kelimesi yoktur. Ya da burada kadın demek için bir tek sözcük vardır, bunun da anlamı 'gerçek kadın'dır. Ve biz bu dünyayı anlamaya

alışıyorduk. Buraya geldikten sonra dünya ile hiçbir bağlantımız yoktu ama bu arada dışarıdaki dünya da değişiyordu. Sonra biz bu insanlarla birbirimizi anlamaya başladık ve birlikte mücadele etmeye karar verdik. Biz sosyalist ve komnisttik fakat burada başka bir dünya vardı. Sen de görüyorsun ya burada proletarya mı var? Klasik bir mücadele burada yürümezdi. Ve biz burada birçok şeyi bu insanlardan öğrendikten sonra yolumuzu değiştirmeye başladık. Bize Zapata'yı anlattılar. Bir nevi Zapatist kurs aldık, yeniden doğduk. Ve kbuslarla birlikte yaşamaya başladık. Çünkü insanların hiçbir şeyleri yok. Çocuklar ilasızlıktan, basit ve tedavi edilebilir hastalıklardan ölüyor. Bu insanlar unutulmuş ve desteğe ihtiyaçları var. Aslında onlar çok bilgililer, çok geniş bir kültürleri var, bölgeyi bizden çok çok daha iyi biliyorlar. Bu insanlar bizi ve kim olduğumuzu öğrenmeye başladılar. Bugün, artık onlar bizi çok iyi tanıyorlar; biz de onları. Yavaş yavaş silahlı mücadele için hazırlanıyorduk. Ve bir gün onlar bize artık zamanın geldiğini söylediler, biz de harekete geçtik. Harekete geçmeden önce insanlar bize milyonda bir bile şans tanımazdı fakat başarılı olduktan sonra medya bizim için bir sürü şey uydurdu. Bizim uyυřturucu ticareti ile ilişkimiz olduğunu, ülkeden ayrılmak istediğimizi, dış destekli olduğumuzu söylediler. Bunların hiçbiri doğru değildi. Bu bir savaştı ve biz savaşmalıydık. Bu savaşta kaybedebilirdik de ya da hiç bir şey olmayabilirdi ama daha kötü olamazdı çünkü bu insanların hiçbir şeyi yok. Bu bir risk ama biz gene

de savaşı başladık. Ve bu bir savaş. Daha sonra uzun uzun kendimizi anlatmaya başladık. Asıl olarak globalleşmeye karşı savaşıyoruz ama bundan önce ne dersiniz deyin, bu insanların sağlıklı evlere, yiyeceğe, giyeceğe ihtiyacı var. Yani bu bir hayatta kalma savaşı, paraya karşı bir savaş, insanlık için bir savaş, en geniş anlamda da globalizasyona karşı bir savaş. Böylece kendimizi ayna yaptık, biz aynayız diyoruz, her şeyi biliriz demiyoruz. Her ülkenin durumu ve gerçeği farklıdır. Dünyanın geri kalanı kendi direnişini örgütlemeli. Burada böyle çünkü buranın gerçeği bu diyoruz. Artık burada bizim savaşmaktan başka çaremiz yok ve kazanmak zorundayız. Çünkü eğer kaybedersek insanlık da kaybedecek.

80

EĞİTİM – YENİ İNSAN – YENİ KÜLTÜR ÖZYÖNETİM – ÖRGÜTLENMEK – TOPRAKSIZLAR-MST

Özyönetim, Türkiye’deki egemenlerin iddiasının tam aksine “Bölücü” değil birleştiricidir, daha doğrusu Radikal katılımcı demokrasi zaten “Örgütlenmektir.” Burada “Bir olmak” ile “Örgütlenmek” arasında ki fark bir kelime oyunu değildir. Çünkü birçok “örgüt” ya da neredeyse bütün örgüt tarihleri “bir olmak”la maluldür. Buradaki “Örgütlenme” bütün bu hakim olan tarihin aksine herkesin “Özne” olarak içinde yer almasıdır ki bu örgütlenmenin gerçekte asli unsurudur. Çünkü eğer “Örgütlenmek”, “Bir Olmak” yani “içinde erimek” olsaydı o zaman ayrı ayrı olanın bir araya gelmesini yani kendisini reddetmiş olacaktı. Örgütlenmek “Öznelerin, özne olarak” bir araya gelmesidir. Bu yüzden “Özyönetim” yani radikal katılımcı demokrasi tam anlamıyla “örgütlenmek”tir, bir araya getiricidir ve “hep beraber diyebilmek” içindir. Bu nedenle, egemenlerin iddiasının tam tersine “Bölücü” hiç değildir. Bu yüzden egemenlerin ve hatta sol liberallerin anlayamadığı, bunun sınırlarını belirlemeye çalışmalarıdır. İç içe geçen çemberlerin sınırı olmaz. Her çember bir diğerini bir başka yerde keser ve diğer çemberin bir parçası halini alır. Bu durum, kategorize edici, sınıflandırıcı burjuva bilimin hegemonyasının ve tabii ki uzun yıllar dirsek çürüttüğümüz okulların didaktik sistematiğine aykırıdır ve hatta bu sınıflamayı yıkıcıdır. Bu yüzden, başka bir formda-formu olmayan “örgütlenmeler yumağı”, Özyönetimlerin genel görünümünü teşkil eder. Bu form ya da formsuzluğun bize şaşırtıcı gelmesi, aslında şaşırtıcıdır çünkü “doğal” olan budur.

Burada “Örgütlenmeler Yumağı” tabii ki bir olumlu manada başıbozukluktur. Bu nedensiz ya da sonuçsuz halini anlatmaz, doğal olanı anlatır. Ancak her şeyin bir nedeninin olması sadece olan bir şeyin arkasından bunları tespit etmemiz, fikir jimnastiğidir diyebiliriz genel olarak. Çünkü “bir buğday çuvalının dökülüp yere saçılması”¹⁴ kadar neden ya da daha doğrusu tesadüfler arasından bu nedenselliği seç-beğen-al yapabiliriz. Dolayısıyla bu bir iradeye bağlı değil tam aksine birçok iradeyi, inisiyatifi harekete geçirici, demokratik özne örgütlenmesidir. Bu ileri sürdüğüm Marksist diyalektiği reddetmez tam aksine onun vulgar ve diğer nedenleri göz ardı edici perspektiflerini mahkum eder. “Kaos”un aslında nedenlerinin olması onu “Kaos” olmaktan kurtarmayacağı gibi bu nedenlerin her biri de onu açıklamaya yetmez.

Özyönetim bu yüzden sınırsızdır ancak bu, her Özyönetimin, dar ya da geniş bir çemberi hedeflemesini, örgütlemeyi amaçlamasını ortadan kaldırmaz. Mesela Brezilya Topraksızlar Hareketi MST kolektif liderlerinden Stedille ile konuşurken MST–Topraksızları şöyle tanımlıyordu:

Bir doktrin düşünün. Bir ideolojiyi aklınıza getirin, yoksul köylüleri örgütlemek istiyor. Biz bunu istiyoruz. Yoksulluğa ve sosyal sisteme karşı mücadele ediyor. Bu böyle. Bunun için toprak istiyoruz, okul inşa ediyoruz. Yeni bir yaşam örgütlüyoruz. Bir sağlık sistemi, karşı bir eğitim sistemi ve esenlik içinde bir yaşam... Burjuva sınıfı tabii ki bunların hiçbirini istemiyor.

¹⁴ Bkz. Gilles Deleuze ve Felix Guattari, *Anti-Ödipus: Kapitalizm ve Şizofreni* 2, çev. Ali Akay, Bağlam Yayınları, 1993 (‘3 nouvel ou qu'est-ce qui s'est passe’ ve Appareil de capture’ 1980).

Bizim düşüncemiz, başka bir model, sosyal bir değişim isteyen ve en önemli karakteri devrimcilik olan bir düşüncedir. Ayrıca aslında mutlaka devrimci olmak için sosyalist olmak gerekmez. Brezilya sosyal yapısı aslında çok eşit. Çünkü milyonlarca yoksul var. (Gülümseyerek) Biz yoksulluk konusunda çok zenginiz.

İsteklerimizin arasında en önemli şey demokrasi. Biz her şeyin demokratikleşmesini istiyoruz. Doğrudan toprağın, doğrudan etüğün, doğrudan emeğin, doğrudan eğitimin ve doğrudan adaletin demokratikleşmesini istiyoruz. Bütün bunları istemek gerçek bir devrimciliktir. Sonuç olarak düşünsel anlamda, politik anlamda bizim politikamız sosyal bir dönüşüm sürecidir.

Şimdi; Bir söz olarak devrim, devrimcilik bence çok kritik bir sözcük, çok etkili ve çok propagandif. Buna karşın, birçok hareket kendisini devrimci olarak nitelendiriyor, adları ‘devrimci bir hareket’ oluyor. Ama gerçek bir devrim için sadece hükümetler, ordular ve şiddetin yeterli olduğunu düşünüyorlar. Bizim hareketimiz ise Brezilya’daki bir mücadelenin devamıdır, yansımasıdır. Florestan Fernandes, Caio Prado, Celso Furtado’nun düşüncelerinin izleri vardır.

Stedille ile bu konuşmayı MST–Topraksızların uzun yürüyüşü sırasında yapıyorduk.¹⁵ Her gün yaklaşık 20

¹⁵ TOPRAKSIZLARIN UZUN YÜRÜYÜŞÜ

MST, Brezilya topraksız işçi hareketi, Brezilya’da Lula hükümetini, tarım politikasını ve dünyada Dünya Ticaret Örgütü –WTO– kararlarını protesto etmek ve gıda güvenliğini savunmak için Goiania şehrinden Başkent Brasil’e 267 kilometrelik uzun yürüyüşüne 1 Mayıs tarihinde başladı. Esas olarak yürüyüş, 17 Nisan 1996’da Caracas’taki uzun yürüyüşte yolu kesen askeri polislin 19 topraksız işçiyi, 13’ünün elleri arkadan bağlanmış şekilde *machetalarla* ve otomatik silahlarla katletmesinin anması da aynı zaman da. 17

mil yürürken, yürüyüş kolunun uzunluğu 5 kilometreyi buluyordu. Bu yürüyüşün kendisi, inşası ve örgütlenmesi tam anlamıyla bir Özyönetim eylem örneğidir. Dünyanın en önemli Özyönetim, radikal katılımcı bir demokrasi örneklerinden MST– çok bilinen adıyla

Nisan günü, her zaman eylemlerle anılmakta, ayrıca uluslararası çiftçi hareketi Via Campesina bugünü ‘Dünya emekçi çiftçi’ günü ilan etti. Bu yıl Papa’nın ölümü nedeniyle gündemin dışına düşeceklerini düşünen, MST topraksız işçi hareketi yürüyüşü 1 Mayıs’ta başlatarak aynı zamanda işçilerle dayanışmayı da ön plana aldı.

Bu uzun yürüyüşe, ülkenin dört bir yanındaki işgal topraklarından delege olarak 12.807 kişi vardı. MST delegelerinin yanı sıra, işgal fabrikası delegeleri, devrimci Hristiyan delegeler, sendika ve öğrenci hareketi temsilcileri, sanatçılar, yazarlar da katıldı. Her gün geceleme için toprak işgal edildi. Binlerce insan için çadırlar kuruldu. 307 kişinin çalıştığı büyük bir mutfakta her gün için yaklaşık 30.000 öğün yemek, 15.000 sandviç ve kilolarca kahve yapıldı. Günde 320 ton su, içmek, banyo yapmak ve çamaşır yıkamak için kullanıldı. 15 su tankeri, 7 ambulans, 42 kamyon ve otobüs yürüyüş boyunca hizmet verdi.

Başkent Brasil’e 17 gün sonra varıldığında, 20.000 kişi olarak Lula hükümeti protesto edilerek toprak reformu talebi yinelandı. Son anda polisle çıkan küçük bir çatışmanın dışında, olaysız geçen eylemin başlangıç bildirgesinde, Ulusal toprak reformunun beklenen 430.000 aile için hemen başlanması, küçük çiftçiler için ‘halk için tarım politikasının’ hayata geçirilmesi, Amazon ormanlarının uluslararası tröstler tarafından yağmalanan zenginliğinin korunması, gıda ürünleri üzerindeki marka ve patent uygulamalarının hemen durdurulması ve bütün tarımın metalaştırılmasının engellenmesi, GDO’lu bitkilerin üretimine ve ticaretine son verilmesi, insan sağlığı üzerindeki ve çevreye olumsuz etkilerinin araştırılması, yerlilerin rezerv alanlarının korunması, çocuklara, ayrıca tüm işçilere yönelik şiddetin sorumlularının yargılanması istemleri ön planda yer alıyordu. Ayrıca politik ve ekonomik istekler olarak IMF politikalarının ve ALCA’nın (Güney Amerika Serbest Ticaret Antlaşması) uygulanmasının durdurularak, özellikle suyun özelleştirilmesine karşı çıkılan bildiride aynı zamanda halk için ücretsiz sağlık ve eğitim kampanyasının hemen başlatılması isteniyordu.

“Topraksızlar” hareketi dünyanın en büyük sosyal hareketlerinden biridir. Büyük toprak sahiplerinin topraklarını işgal eder. İşgal ettiği toprakların toplam büyüklüğü, Belçika’dan daha büyüktür ve bugün üç milyondan fazla insan onun “başka dünyasında” yaşar. Çünkü toprakları sadece işgal etmekle kalmaz, işgal ettiği topraklarda kolektif tarım yapar. Kolektif karar alma sürecini işletir. Alternatif eğitim yapar, alternatif doğal tıp yöntemlerini uygular. Ekolojik tarım yapar. Uluslararası tarım tekellerinin ürettiği, tekeline aldığı tohumlara karşı kendisi ve küçük çiftçiler için tohum üretir. Yine küçük çiftçilerle, birlikte kurduğu kooperatiflerle, ürettiklerini işler. Temel hedeflerinin bağımsız bir sosyalizm olduğunu söyleyen MST Uluslararası köylü hareketi ViaCampesina’nın en önemli unsurlarındandır ve Dünya Sosyal Forumunun yine önemli örgütleyicileri arasındadır.¹⁶

KENT-FABRİKA İŞGALİ

Özyönetim yani çemberler demokrasisi sadece bir bölgeye ya da bir alana yönelik bir radikal demokrasi biçimi değildir. Kırdan komün, kentte kooperatif, mahalle meclisi, işgal fabrikası, ev işgalleri, sokak komiteleri ya da bir başka form ya da isimde karşımıza çıkabilir. Her Özyönetim “saf” halde de bulunmayabilir. Özellikle kapitalizmin içinde bir doğrudan demokrasi örgütlemek, “ikili hukuk” (Kürt hareketine Öcalan’a gönderme) ile hareket etmek, karmaşık durumlar ortaya çıkarabilir ki bu sorunların doğmasının temel nedenlerinden biri halini alır. Ancak bu durum, bu düzende Özyönetim inşasından kaçınmayı değil daha çok Özyönetim-Radikal demokrasinin yaşama geçmesinin bir nedeni

¹⁶ Bkz. Metin Yeğin, *Topraksızlar*, Hayalci Hücre Yayın, 2023.

olmalıdır. Sorunlar radikal demokrasinin engeli değil onu inşa etmenin dinamiğidir hatta. Beckett'ın cennette eğer her şey varsa çok sıkıcı olacağına dair yaptığı edebi göndermesine atıfta bulunarak, radikal demokrasi inşasının –mecburi– yolunun bu olduğunu altının çizilmesi gerekir.

Bu durum aynı zamanda yeninin ortaya çıkmasının da bir nedenidir. Diyalektik olan, çelişkilerin yenileştirici yönüdür bu. Eğer mesela bir radikal demokrasi pratiği bunu başaramazsa başka bir başarının ya da hatta yine başarısızlığın başlangıcıdır. Samuel Beckett'ın “Hep denedin, hep yenildin. Olsun. Gene dene, gene yenil, daha iyi yenil “sözü gibidir. Özgürlük esas olarak eskinin içinde yaratılabilir. Bu yüzden her deneyim bir başka deneyimin hareket noktasını oluştururken, aynı zamanda her deneyimin benzersiz olması da cüretin coşkusu içinde taşır. Brezilya'da işgal fabrikaları konseyi sözcüsü Serge Golard¹⁷ böyle bir deneyimin içinden anlatıyordu:

¹⁷ Serge Goulart, Brezilya işgal fabrikaları işçi konseyi sorumlusu. Neoliberal politikalar sonucunda Brezilya'da birçok fabrika iflas etti ve kapandı. Bu fabrikaların bir kısmında işçiler fabrikaları işgal ederek terk etmediler. El koydukları fabrikada üretimi sürdürdüler. Bu fabrikaların içinde CİPLA, 1200 çalışanıyla en büyük olanıydı. Fabrikada kaldığımız ve Serge ile konuştuğumuz günlerde fabrika işçi kontrolünde üretime devam etmesinin, işgalin üçüncü yılını kutluyordu. Serge Goulart gerek fabrikada sendikanın, CUT'un örgütlenmesinin, gerekse de fabrika işgalinin önderliğini yürüttü. CİPLA işçiler tarafından işgalinden sonra Brezilya'daki diğer fabrikalara da örnek teşkil ederek, diğer kentlerdeki işgal fabrikalarının da katılmasıyla 'Brezilya İşgal Fabrikaları Konseyi' oluştu. Serge Goulart aynı zamanda uzun yıllar aynı sendikada mücadele eden o zamanki Brezilya devlet başkanı Lula' nın eski arkadaşıydı da.

Serge Golard: Brezilya için buna benzer grevler yaşanmıştı ancak birçok fabrika patronun yönetimine geri dönmüştü kısa dönemde. Buna benzer sorunlarda bazı hareketler oluşmuştu. Ancak ilk defa işçi kontrolünde bir fabrika üç yıldır varlığını sürdürüyor. Mesela işçi konseyi kontrolündeki fabrikanın örgütlenmesi, finansal durumu patron yönetiminden çok daha iyi durumda. Ödediği borçları, işleyişi, hepsi daha iyi durumda.

–Şimdi siz aslında illegalsınız, yasadışısınız değil mi? –Bu soruyu sorarken gülümsüyordum. Bir işgal fabrikasının içinde, muhtemel eski bir yönetici odasıydı konuştuğumuz yer. İşgal illegalse onun merkezinde muhabbet ediyorduk.–

SG: Aaaa. Şöyle böyle. Burada hangisi legal hangisi illegal tartışmalıdır. İlegaliz ama şimdiki pozisyonumuz legal olmak üzeredir artık. Normalde polisler gelip makineleri alabilirler. Fiziksel olarak ve hukuksal olarak. Mülkiyet açısından onların sahibi değiliz. Bu yasadışı. Tabii ki hukuksal manada illegaliz. Onlar bir hukuksal bahane bulup, içeri girip makineleri almak isterler ama burada bayağı zor... Her şey kesinlikle illegal tabii ki. Ancak bizim pozisyonumuz öyle bir pozisyon ki illegal olarak çalışabilir ve böylece işçiler yaşantısını sürdürebilir. Çünkü burada Lula hükümetinin seçim zaferinden sonra güçlü bir pozisyonu vardı. Bu hükümeti zafere taşıyanlar zaten işçi sınıfıdır ve –ülkeyi– bu duruma getirenlere karşı olarak onu iktidara getirmiştir. Kendi yaşamını sürdürebilmek için. Eğer bu mücadele, bu işgal ve üretmek yasadışı ise işçi sınıfı nasıl yaşamını sürdürecektir? (gülüyordu).

–Peki, fabrika işgali tehlikeli değil mi sizin için?

Serge Golard: Tehlikeli tabii ki. Hukuksal anlamda tehlikeli, polislerin saldırısı muhtemel. Ayrıca büyük

kapitalistlerin de. Çünkü diğer fabrikalar bizi örnek alıyorlar.¹⁸ Biz şimdi mesela bu fabrikada iflas ettik ve daha önce işçiler maaşlarını hiç buradan alamıyorlardı. Şimdi bizim fabrikalarımızda işçilerin hepsi maaşlarını almaya başladı, hem de sendikanın garantisi altında. Şimdi ondan sonra tabii ki büyük fabrikalarda işçiler, gösteriler yapıyorlar eğer maaşlarını almazlarsa ve hemen akıllarına bugüne kadar parazit olan patronların çöpe atılması geliyor ve burada görüyorlar ki işçiler fabrikayı mükemmel bir şekilde işletiyorlar. Ve hem ekonomik anlamda, hem de sosyal konjonktür olarak biz patronsuzuz. Ve aynı zamanda yoksul insanlar, işçiler, ekonomik anlamda bütün her şeyi kontrol ediyor. Aynı zamanda gerçekçi bir şekilde, yoldaşça bir şekilde örgütleniyorlar. Aynı zamanda çekirdek bir örgütlenme var; şiddetin uygulanması ihtimalinde böyle bir örgütlenmeyle karşı çıkmak söz konusu. Bu çok zor ama bunu gerçekleştiriyoruz.¹⁹

YENİ İNSAN

Özyönetim, radikal demokrasi “Yeni İnsan” yaratma sürecidir. “Yeni İnsan” yaratma süreci Özyönetim ile radikal demokrasi “eylem”i ile başlar. MST–Topraksızlar üzerinden anlatmaya çalışırsak, büyük toprak sahiplerinin topraklarını işgal etmek eylemi ile

¹⁸ Bu konuşmamızdan 5 yıl sonra, CİPLA’nın işçiler tarafından işgalinden 8 yıl sonra bir sabah fabrikayı polisler basıp işçilerin ellerinden aldı ve patrona iade etti. Lula iktidarının geldiği bir noktadan başka bir şey değildi bu aslında. Serge Golard birçok arkadaşı ile birlikte işgal nedeniyle elebaşı olarak yargılandı. İki davasından 2 şer yıl kadar ceza aldı ve duruşmaları devam eden 50’den fazla benzer konudan yani yaklaşık 100 yıldan ceza talebi ile yargılanıyor. Dediği gibi özellikle kapitalistler örneğin çok tehlikeli olduğunun farkındaydılar.

¹⁹ Bkz. Metin Yeğin, *Patronsuzlar*, Hayalci Hücre Yayın, 2023.

başlayan radikal demokrasi, toprağın dönüşümü ile yani “Toprağın tek elde toplanması, temerküzü” durumundan, kolektif olarak ele geçirilmesi, kolektifleştirilmesi, demokratikleşmesi ile birlikte, bu kararı almak, gerçekleştirmek ile yani “eylemek” ile “özne” olma hali gerçekleşir.

MST kolektif liderlerinden Charles Trocate²⁰ ile konuşurken bunu şöyle anlatıyordu; “Biz bu süreci pratikleştiriyor ve sistematize ediyoruz. Halk hareketi olarak, bu bir pedagojik eğitim politikasıdır aynı zamanda. MST sadece işgal etmiyor. Başka bir dünya yaratıyor, başka bir kültür yaratıyor değil mi? Büyük toprak sahiplerine karşı toprağın özgürleşmesi, toprağın demokratikleşmesidir aynı zamanda. Brezilya’da büyük toprak sahibi olan çok az kişi vardır. Brezilya için toprağın – tek elde toplanmış olması–, monopolize karakteri önemlidir. Tarihsel olarak Brezilya’da toprağın monopolize olması demek, aynı zamanda açlığın kültürü, şiddetin kültürü demektir. MST’nin ise her zaman uyguladığı işgal, Paulo Freire’nin dediği gibi bir işgal, aynı zamanda özgürlüğün kültürüdür. Bir işgalde herkes anlar ki ‘yapabiliriz’. Politik olarak, bir eğitim ve bir kültür inşa edilir. Bir toprak işgali, politikanın ve kültürün kardeşliğini yansıtır. Bunu nasıl elle tutulur hale getiririz? Birinci olarak, bir kimliğin inşa edilmesidir. MST düşünsel çalışmasında ‘Sem Tierra’²¹ top-

²⁰ MST kolektif liderlerinden Charles Trocate’in kişisel öyküsü tam anlamıyla MST’nin yarattığı “yeni insan”a bir örnektir. Charles, okuma yazma bilmeden katıldığı Topraksızlar Hareketi’nde şimdi eğitim koordinatörüydü ve aynı zamanda Brezilya’da hatırı sayılır bir şairlerinden biriydi de.

²¹ ‘Sem Tierra’ Portekizce ‘Topraksızlar’ demektir. Charles Troce burada ‘Sem Tierra’ ile politik hareket olarak ‘Topraksızlar’ hareketinden bahsediyor ve aynı zamanda bir kelime benzeşmesinden yararlanıyor. ‘Şair’ demiştim!

raksızları içerir. ‘Sem Tierra’, tarımı ve köylülerin toprakla birlikteliğini içerir. İlk olarak kolektifin politikası, katılım kültürü ve kalıcı kültürel mücadeledir. Kalıcı kültür mücadelesinin birçok farklı etkisi vardır. Kalıcı onurlu yaşam, bir başka formdur. Komünün başarıya ulaşması için kültür mücadelesi, uygarlık için, evrensel nitelikte, toplum için bir kültür mücadelesi sürdürülür. Bence bu mücadele, aynı zamanda adalet için de bir mücadeledir. Bu adaletin toprakla birlikte hareket etmesidir. Bu politikanın tanımıdır, birçok insanın kişisel mutluluğudur. Zafer için gerekli olan toprağın işgali düşüncesinin, köylüler üzerinde kalıcı etkisi büyüktür. Bu etki hem hareket için hem de yeni bir toplum içindir. Kültürel formun tanımı, adalet ve kültürün birlikte olmasıdır. Bu adaletin kültürüdür ve farklı biçimlerde tezahür eder. Tiyatronun, resmin kültürü, şiirin, heykelin, müziğin, fotoğrafın. Bunların hepsinin kültürü. Bunların hepsi birbiriyle uyumlu bir şekilde eğitimin bir parçasıdır. Ve bu tartışmanın yaratıcı unsurudur. İşçiler, *campamento*²² için mücadele ederek yaratırlar. Çünkü Paulo Freire der ki, ‘Yaşam *campamento*dur.’ Bu ilke olarak açık olmak, tartışmak, her zaman yeniden yeniden konuşmaktır.”

ÖZYÖNETİM VE ŞİDDET

Özyönetim–Radikal Katılımcı Demokrasi’nin ortaya çıkması dünyanın birçok yerinde doğrudan yaşama geçirilme çabasıyla birlikte saldırıya uğradı. İşin garibi bu saldırılar aslında Özyönetim’in yaşama geçmesinin

²² Burada *campamento*–kırsal yer– yerleşim yeri anlamından bana göre daha çok ‘yurt’ manasında kullanılmaktadır ama ‘yurt’ kelimesi de burada ulusal kimlikle ilişkili değildir yani ‘vatan’ değildir. Bu yüzden tam karşılığını anlatamayacağı için *campamento* olarak bıraktım! Bu dipnot’u ekleyerek tabii ki...

dinamiği haline geldi. Egemenlerin uyguladığı şiddet ile direniş sarmalı arasındaki gerilim, birçok yerde, onların beklediklerinin aksine Özyönetimi ortadan kaldırmadı hatta elle tutulur hale getirdi. Bunu söylemiş olmam egemenlerin bunu hiç anlamadığı manasına gelmiyor. Nietzsche'nin dediği gibi "Egemenlik aptallaştırır" ama bazen egemenlerin kendi aleyhlerine olabilecek bir gelişmede bile şiddet kullanması, sadece egemenliğin aptallaştırıcı olmasından değil, aynı zamanda "iktidar"ın şiddetsiz olamayacağından kaynaklıdır. Şiddet iktidarların varlık unsurudur ve özellikle yeniden bir iktidar temerküzü ihtiyacı doğduğunda, ne olurlarsa olsunlar bu temel biçime dönerler. Katilin sadece cinayet yerine değil doğrudan cinayete geri dönüşüdür bu.

MST–Topraksızlar'ın ilk doğuşunu anlatan Stedille, yıllardır ayrı ayrı devam eden toprak işgallerine ilişkin ilk defa ortak toplantı düzenlediklerinde sözünü ettiğim biçimde benzer bir saldırının işlevini anlatıyordu. "Encruzilhada Natalino kampını kurduğumuz yer Porto Alegre'nin kuzeydoğusunda Rio Grande do Sul'deydi ve basın bunu tarihsel bir olaya çevirdi. Üç eyaletin ortasıındaydı. Sarandi, Ronda Alta ve Passo Fundo yani ismi gibi 'Encruzilhada' yani yol ayrımı. Başkan General Figueiredo yerleşimi yıkmak için Albay Curio kumandasındaki orduyu gönderdi. Mücadelemizi politikleştiren, diktatörlük oldu. Tüm istediğimiz topraktı ama bir gecede kamp aileleri, Mato Grosso'ya götürülmek üzere federal polis, ordu ve hatta hava kuvvetleri tarafından sarıldı. Sonunda yüz aileyi aldılar. Curio, askerî baskının öyle bir simgesiydi ki diktatörlüğe tepki duyanların hepsi bize sempati beslemeye başladılar ve Encruzilhada Natalino, tıpkı Scania Traktör Fabrika-

sı'ndaki grev gibi ya da Lula'nın tutuklanması gibi karşı bir simge haline geldi.”

Bu durum çok rahat bir şekilde Türkiye için de geçerliydi. “Barış süreci” sırasında, birkaç kez ilan edilen “Demokratik Özerklik”, kavramsal olarak Özyönetim'den daha kapsamlı bir anlam taşımasına rağmen belki de (!) devletin saldırısına maruz kalmadığından neredeyse hiç pratikleşmeyen, politik bir niyet beyanını geçmedi. Aslında devlet için de bir şanstı bu. Eğer devlet maaşlı ve tımarlı uzmanları bu şans kavratabilse, Avrupa Birliği yerel yönetim şartları'na kadar zaman içerisinde sönmülebilecek Demokratik Özerklik sürecini deneyebilirlerdi. 7 Haziran'dan sonra Özyönetimlere yönelik saldırılar onu “Demokratik Özerlik”in unutulmuş işlevinden bir mücadele amacına dönüştürmesi tam anlamıyla MST–Topraksızlar hareketinin doğuşu ile benzerlik taşıyordu.

Eğer burada bunu yani şiddetin temel kaynağının iktidar olduğunu ve sadece kendisi için, yeni bir temerküz durumuna ihtiyacı olduğu için şiddette başvurabilme durumunu bir tarafa koyarsak bu Türkiye devleti için kaçırılmış bir fırsattı. Kürt hareketi içinde özellikle baskı dönemlerinde yasal hareket içinde tutunabilme durumunda olan orta sınıf, barış sürecinde oldukça etkili bir duruma evrildiğinden böyle bir dönüşüme çok hazırды. Bu, Kürt hareketi içerisinde orta sınıfın olumlu etkisini hiçe saydığımız anlamına gelmez ama bir olgu olarak onun bu durumunu Türkiye devletinin kavrayamamış olması ya da elinin tersi ile itmesi, orta sınıfı genel olarak daha radikal bir çizgide hareket etme halinde, avantajında ve zorunluluğunda bıraktı.

GANDHİ – HO CHİ MİNİ

João Pedro Stédile anlatıyor;²³ “Düşmanla aynı silahı kullanırsak yeniliriz”.

MST’nin toplumsal amaçlar, özellikle de tarım reformu da dahil olmak üzere uğruna şiddet kullanımı konusundaki konumu nedir?

–Hareket içinde, asla tek bir düşünürün takipçileri olduğumuzu iddia etmemek anlamında bir ideolojik çoğulculuk geleneğimiz var. Her birini belirli bir tarihsel deneyimi sentezleyenler olarak ele almaya çalışıyoruz ve nasıl kullanabileceğimizi anlamaya çalışıyoruz. Şiddet konusunda iki Asyalıdan çok şey öğrendik: Ho Chi Minh ve Gandhi. Ho, ABD’yi yenebilmiş olan tek insandı. Vietnam köylülerine sistematik biçimde güçlerinin ellerinde tuttukları şeyden değil, kafalarında taşıdıkları şeyden kaynaklandığını öğretti. Vietnam askerinin –cahil ve yoksul köylünün– kazanımları, bir asker ve bir insan olarak ne için savaştığının bilincinde olmasından kaynaklandı. Eline aldığı her şeyi silaha dönüştürüyordu. Aldığımız ikinci ders, insanları bilinçlendirmek, böylece muazzam sayılarımızın gücümüzü oluşturduğunun farkına varmaları. Bunu da bize Gandhi öğretti, örneğin Hintlilerin İngilizlere karşı yaptığı Tuz Yürüyüşleri’yle. Eğer düşmanlarınızla aynı silahları kullanmaya karar verirsek, yenilmeye mahkûm oluruz.

KOMÜN, ÖZYÖNETİM, DEMOKRATİK ÖZERKLİK

Komün radikal katılımcı demokrasidir. Sınır yıkıcıdır. 3 yılda, 5 yılda bir oy atılan karikatür demokrasiye güler geçer. 3 yıl, 5 yıl oy kullanma seremonisi evlenme yıl-

²³ New Left Review, Sayı: 15, Mayıs–Haziran 2002; ayrıca bkz. Metin Yeğin, *Topraksızlar*, Hayalci Hücre Yayın, 2023.

dönümleri gibidir. Neşeli ve hüzünlüdür. Bir yandan demokrasiye dâhil olmanın neşesini yaşarsın, diğer yandan aynı neşeyi neden her zaman yaşamadığını düşünüp sarf ettiğinin hüznüne dalarsın. Katilin cinayet yerine geri dönüşü gibidir. Kandırıkçıdır. İngiltere’de bir *pub*da görmüştüm. Cambridge’de bir mahalle *pub*ıydı. Tuvalet duvarlarına yazı yazma geleneği dünyanın her yerinde olduğu gibi tabii ki orada da vardı. Ama onlar pisuarların yanına bir kara tahta koymuşlardı, altına bir tebeşir. Yazı yazacaksan, oraya yazacaktın. Tam bir batı demokrasi örneği idi.

Demokratik özerklik, özgür komünler yani radikal katılımcı demokrasinin hangi sınırlar içinde uygulanmasının önerildiği üzerine tartışılıp duruyor. Bölge’de, Konya’da Cihanbeyli’de, Bağcılar’da, İzmir’in yukarı mahallelerinde, nerede Kürt varsa orada, çanak antenli evlerde... Hayatımızın müfredat program yapımcıları ellerinde cetveller, pergeller ve bilhassa kumpaslarla uygulama alanları, kısmi, mevzi ve topyekûn yasaklamalarıyla, yere batası duyarlılıklarıyla kırmızı kırmızı çizgiler atıyorlar ucuz amerikan bezi hayatlarımıza. Söz, yetki, karar yani demokrasi, sadece ve sadece smokinli, fraklı parlamenterler ya da cüppeli hâkim, savcı ya da hocaların ve üst üste dikilmiş rütbeleriyle hayatları hiyerarşi toplamı askerlerin mi? Bunların hepsinin itinalı dikicisi terziler neden sadece 3 yıl ya da 5 yıl da bir, bu koca komediye dâhil olabiliyor? (Bu komediyi bozmuştu Fatsa’nın terzi Fikrîsi hatırladınız mı?)

6 doktor, 3 hemşire, 1 laborant, 2 hasta bakıcı yani 12 sağlık emekçisi ve muhtemel 9 hasta, yani insan, yani bir zaman, dalak ya da karaciğeri çökecek, yükselen kolesterolleri ile her an kalp krizi geçirecek bizden birileri, 11 Ocak 2011’de, saat 14.47’de bütün devlet

hastanelerini denetlese. –Tabii ki sayıları ve tarihi sallıyorum.– Biz sağlık emekçileri, muhtemel hastalar soruyoruz; Burada kaç yatakta, kaç hasta var? Neden şu para ödeniyor? Hangi ilaç firmaları sizi fazla ilaç yazdığınız için kongre tatillerine gönderiyor? Aynı sedyeyi bir ucundan itekleyen taşeron sağlık emekçisi neden daha az maaş alıyor?’ dese. Karikatür demokrasi sınırlarını caart diye yırtmaz mı kenar mahalle, bizim mahalle ağzıyla? 1968’de ABD’deki Kara Panterler’den beri, ilk defa bu kadar geniş bir şekilde, sağlık sistemini, tıbbın hegemonyasını da dahil ederek sorgulasak...

Çocuklarınızın, torunlarınızın içme suyunu, otomobil ve çimento fabrikalarının öldürücü kan dolaşımına satan büyük barajlara, krediler sağlayan bankalarda halaylar çeksek? Yine Salı günü 14.47’de şu bankanın bütün şubelerinde, kasalarının ve müşteri temsilciliklerinin önünde? Tarihi suya batıran, toprakları susuz bırakan büyük baraj kredilerine çomak soksak? “Banka soymak mı? Banka kurmanın yanında hiç bir şey” diyen Brecht’in ruhu şad olsa. Hasankeyf’e kredi veren bankaların keyfini kaçırırsak, Hopa’daki HES’i projelerinin üstüne yumurta kırsak? Susmasak sıra bize gelme-se.

Bırakın onlar sınırlar çizmeye kalsın. Ölçsünler, biçsinler her ölçülen satılabilir mantığıyla. Düşüncelerinin mahdut sınırları içinde makul dolaşsınlar. Biz hayata, halaya katılalım.

Hayatımızı çevreleyen mayın tarlalarını sökmeli demokratik özerklik, komün yani radikal katılımcı demokrasi. Söz, yetki, karar halka. İktidar çöpe...

KURUMSALLAŞMA(!)

Özyönetim'in kurumsallaşması söz konusu değildir. Aksine özyönetim kelimenin tam anlamıyla kurumsallaştığı takdirde özyönetim olmayı kaybeder. Bunun aksine hızla kurumsallaşmayan bir yapısal bir durum söz konusudur. Bu yüzden Özyönetim, Kürt hareketinin liderliğinin ileri sürdüğü gibi daha çok “doğal topluma dönüş” tanımlamasına daha yakındır. Bu “Doğal Topluma Dönüş” tanımlaması sadece bir tarihsel referans noktasından ziyade hiyerarşi ve sınıflaşma dışı bir ilişkiler bütünü anlatmak içindir. Toplumsal yapılar yine “kapitalist bilim”in malul olduğu “kategorik ve hepsi” perspektifin dışında bir yaşama biçimidir. Yoksa böyle bir zaman tarihte yaşanmamıştır diye verilen örnekler, saptırılmamış ve doğru da olsa aynı zamanda yaşanmış diğer örnekleri ortadan kaldırmaz. Sadece geçmişte yaşananları değil, hatta son zamanlarda diğer toplumsal yapının hakimiyeti altında bile hala var olmuş ötekini inkar eder. Belki son 20–30 yılda özellikle de televizyondan sonra tekleşmiş ve “seyretme” ile standart aptallık düzeyine maruz kılınmış olsa da daha önceki yıllarda, doğal toplum ilişkileri oldukça yaygın yaşamaktaydı. Doğal toplum, Özyönetim bu yüzden burjuva ideologları tarafından ütöpik olarak tanımlanırken bile, henüz küllerinin üzerinden hareket edilmektedir. Her şey bir yana devrimci hareketlerdeki kişilerin, kapitalist topluma inat, karşılıksız, yaşamını bile feda eden “bi-reylerinin” (!) hareket noktası da bu küllerin sıcaklığından başka bir şey değildir.

Özyönetim “mükemmel bir toplum” değildir. Mükemmel toplum talebi ve her türlü mükemmellik tanımı için genelleme yapılabilir olduğu gibi “Faşizm”dir. Bu yüzden, Özyönetim'in kararları, her zaman “doğru” olmayabilir ama “kendi” kararlarıdır. Arjantin'de bir

işgal fabrikasında işçilerle konuşurken genç işçi kadın basit bir şekilde tam bu şekilde ifade ediyordu. “Patronsuz çalışmayı sorduğunda bana o kadar doğal bir şey olarak geliyor ki! Bence, eğer patronlu çalışsaydım o zaman sormalıydın patronla nasıl çalışabiliyorsun diye? Bana göre patronsuz olarak çalışma bütünüyle doğal çalışma biçimidir. Hep beraber tartışmak, hep beraber karar vermek demektir. Mesela hep beraber karar vermişiz, belki kötü karar vermişiz, ama hepimizin karan bu! Değil mi? Bana göre doğal çalışma budur. Yalnızca doğal olan değil aynı zamanda doğru olandır da. Ayrıca bu benim sevdiğim de budur...”²⁴

Bunun manası Özyönetim kararlarının tartışılmaz, eleştirilemez olduğu değildir ama Özyönetim’den başka bir organ tarafından değiştirilemezdir. Çünkü bu Özyönetim’i yok edicidir. Bu yüzden tabii ki özyönetim kararları gerek diğer özyönetimler, gerek farklı toplumsal kurumlar tarafından aldıkları bir karara ilişkin sıkı bir eleştiri ve toplumsal baskıya tabi kalabilirler. Bu Özyönetim’i zayıflatan değil tam aksine güçlendiren bir unsurdur. Bu durum yani yanlış yapabilme özgürlüğü zaten özgür kılar. Ancak bu sürekli tartışma ve toplantılar ile geçen bir ömür manasına da gelmez. Brezilya işgal fabrikası Flasco’da bütün işçilere benzer sorduğum sorulardan biri “Patronsuz çalışmak mı daha iyi patronla mı?” sorusuydu. Kapıda bekçi olarak çalışan işçi – ama sadece o– “Patronla çalışmak daha iyiydi. Toplantı toplantı, Pazar günlerimiz de toplantıyla geçiyor” diyordu. Uzun süredir fabrikada çalışıyordu ve daha önce patronla da sıkı ilişkileri vardı. Bu arada fabrikanın bahçesinde patronun tek katlı hoş bir evi de vardı ve daha önceleri patronun sevgilileri ile orada kaldığını

²⁴ Bkz. Metin Yeğin, *Patronsuzlar*, Hayalci Hücre Yayın, 2023.

söylüyordu işçiler. Bu dönemde kapıdaki güvenlikle muhtemel aile sırlarını sakladığı için olacak farklı bir işçi-patron ilişkisi geliştiği de doğrudur. Ancak bu toplantıların, özellikle klasik sol(!) toplantı hastalığı ile malul katılımlar olduğu zaman hiç çekilmediği bir gerçektir. Uzun ve sık toplantılar her zaman ve her yerde orta sınıf işidir yada bu toplantılara sık katılan mesela işçi sınıfı delegeleri çok kısa bir zamanda orta sınıf gibi hareket etmeye başlar. Özellikle onu fabrika sisteminin kurtarıyorsa toplantılar bulunmaz bir nimettir. Mayakovski'nin şu şiiri bunu gayet güzel anlatır:

“Yoldaş İvanoviç geldi mi nihayet?
Hayır ABCDEFG komitesi toplantısında
Toplantı salonuna gidiyorum
bütün hızımla
gösteririm ben onlara!
sövüp duruyorum,
ne gelirse ağzıma.
Ve birden inanamıyorum
gördüklerime...
Yarım insanlar oturuyor iskemlelerde.
(...)
Sekreter gayet sakın açıklama yapıyor:
“Aynı anda iki toplantıya katılıyorlar,
Günde 20 toplantıya katılmak,
spor değil,
yükümlülüğümüz bizim,
(...)
Bunda heyecan üzerine,
sabaha karşı nihayet uyuyabildiğimde,
umutlu bir düşünüyorum;
“Ne olur,
ne olur, yalnızca BİR toplantı yapın!
Bütün toplantıları kaldırma toplantısı!”

ÖZYÖNETİM VE KATILIM

“Katılım” kelimesi de mesela “demokrasi” gibi kutsallaştırılmış bir kelimedir. Nerdeyse her yer demokrasi! olduğu gibi her yerde “katılım” da demokrasinin vazgeçilmez unsurudur! Komik olan her iktidar gücünün ve temerküzün ölçüsü olarak katılımı göstermesidir. İronik olarak biat etmenin bir diğer adıdır. Ancak gerçek bir katılım sadece radikal bir demokraside gerçekleşebilir. Bunun yaygın olarak kullanımı “Sosyal belediyecilik*” ilkesi olarak yaşama geçirildiği iddiasıdır. Belediyeler çok edebilecekleri toplantılarla kendi yaptıklarını meşru bir zemine oturtmak isterler. Kısmi bir katılım sağlandığı zaman ortaya çıkan meşruiyet çok daha büyük bir rant ortaya çıkarabilmeye muktedir olur. Mesela bir caddedeki mülk sahiplerini toplayıp, “Sizin kat irtifainızı 7 kata çıkartacağım, ne dersiniz?” diye sorduğunuzda bunun reddedilebilme şansı yoktur. Ortaya çıkacak rantın bir kısmının paylaşmayı talep eden bir otoriteye kim karşı çıkar? Bu kabul edildiğinde artık “halk istemiştir.” Ve belediye çok demokratiktir. Eğer bir şekilde farklı bir karar çıktığında bu sefer “katılımı” saymayabilir. Mesela çok demokratik bir ülke Hollanda’da çok demokratik Amsterdam belediyesi yeni bir metro hattı açılması için yaptığı referandum, karşı çıkanların sorunları çok iyi anlatmayı örgütleyebildikleri için reddedildiğinde referandumu kabul etmemiştir ve olup bitmiştir. (Bu bir şey mi biz de genel seçimleri bir kişi kabul etmedi ve yeniden yapıldı diyebilirsiniz tabii ki!) Bu yüzden klasik anlamda belediyecilikteki katılım ilkesi ile Özyönetim’e katılım tamamen farklı nitelik taşır.

Katılımcı belediyeçiliğin dünyadaki en önemli örneği Porto Alegre. Katılımı samimi bir şekilde örgütlemeye çalışan İşçi Partisi belediyesi kentte On binlerce kişinin kararlara dahil olduğu katılımı örgütleyebildikleri halde bu yine de Özyönetim ile aynı şey değildir. Çünkü mesela bir mahalle spor salonu istemektedir, bir başkası hastane, bir başkası park ya da kültür merkezi. Belediye başkanı herkesi toplar ve bizim buna ayırabileceğimiz 500.000 dolarımız var ve siz karar verin ne yapacağımıza der. Bir mahalle en yararlı şey hastane der onu yapalım. Bir diğeri spor salonu yapalım hastalığın nedenleri azalsın ya da bir başkası park yapalım eğer kentte park olmazsa nefes alamazsınız ve esas hastalık nedeni budur diyebilir. Bir başkası hastane zaten var ama kültür merkezi yok onu inşa edelim diyebilir. Hepsi haklıdır ve iyi ve arkadaş başkan kenara çekilmiş onların birbirlerine girmesini seyrediyordur. Katılım bir yönetim aracı haline dönüşür ve burjuva bilimi buna zaten o yüzden ‘yönetişim’ adı vermiştir. Çocuklara eğlenerek öğretmek gibi bir şeydir bu yönetim. İktidar değilmiş gibi yaparsanız iktidarınız daha güçlü olur diye iktidarlar ikna edilmeye çalışılır ve siz onların istediği şekilde kararlara katıldığınız sürece ‘katılım’ devam eder.

Porto Alegre’nin PT-İşçi Partisinin bunu uygulayan belediye başkanı Olivia Dutra ile bunu konuştuğumuzda katılımın kendi kararlarını her zaman güçlendirdiğini övünerek anlatıyordu. Porto Alegre belediyesinin bu uygulaması ile iyice popülerleşen Lula ve İşçi partisi iktidara geldiğinde Olivia Dutra’da şehircilik bakanı oldu. Bir sonraki belediye başkanı Raul Point ile de konuştuğumuzda bir süre sonra bu katılım toplantılarının çok bir şeyi değiştirmediğini anlayan halkın yavaşça elini eteğini çektiğini geriye profesyonel politikacıla-

rın, iş adamlarının ve daha çok daha az işi olan orta sınıfın kaldığını anlatıyordu. Porto Alegre belediyesi, İşçi partisi ve Lula'yı iktidara taşıdı ama Lula iktidarı hemen bir ertesi seçimde Porto Alegre belediyesini sağ partilere kaptırdı. Bu yüzden yönetici ile olan ilişki dostluk ilişkisi olamaz. Yönetici sadece bütün toplumsal yapıların dediklerini uygulayandan başkası değildir. Özyönetim, Radikal katılımcı demokrasi ile yönetişimin katılımı arasındaki tek benzerlik aynı kelimeyi kullanma şanssızlığıdır.

JAMES PETRAS...

Özyönetim, radikal demokrasi basit ve sıradan bir başka idari biçim değildir. İnşası ile birlikte bir dönüşümün kendisidir. Özyönetim “eylemi” kendisiyle birlikte yapma, hem öznenin kendisinin eseri hem de öznenin dönüşümünün sonucudur. Bu “Yeni İnsan” ve “Yeni Kültür” inşasının kendisini MST–Topraksızlar hareketi için James Petras da vurguluyordu:²⁵ “MST, Topraksızlar’ı, üzerinde üretim yapılmayan ya da yarı yarıya üretim yapılan ve geçmişte büyük toprak baronları tarafından kendilerinden çalınan geniş toprakları işgal etmek üzere örgütlüyor. Toprak bir kez işgal edilince, plastik çadırlarda yaşayan aileler, toprak sahiplerine bağlı paramiliter güçlerin vahşi saldırılarına karşı direnmek üzere örgütleniyorlar. MST, devletin toprakları kamulaştırmasını talep ediyor ve sonra da hem tüketim için hem de ulusal ve uluslararası pazarı da kapsayan bir biçimde, pazar için üretmeye başlıyorlar. MST sadece

²⁵ Bkz. “Önsöz”, James Petras; Metin Yeğin, *Topraksızlar* içinde, Hayalci Hücre Yayın, 2023.

ekonomik ve toplumsal ilişkileri dönüştürme misyonuna sahip bir hareket değil, aynı zamanda yeni bir insan ve yeni insani ilişkiler yaratma misyonunu da üstleniyor. Hareket içinde sürekli olarak kadınların, etnik azınlıkların (yerliler ve siyahiler) eşitliği ve insan hakkı için mücadele veriliyor. Bugün ulusal önderlerinin yüzde 50'si kadınlardan oluşuyor.”

“MST’nin Türkiyeli aktivistler açısından en çarpıcı yönlerinden birincisi; üyelerinin, kadrolarının ve militanlarının politik, toplumsal eğitime verdiği büyük önemdir. Hareket bütçesinin yüzde 50’den fazlası kendi militanlarının eğitime ayrılıyor. İki ay süren okulları, haftalık seminerleri ve ilerici üniversitelilerle ortak programları var. MST’nin başarısının ikinci anahtarı örgütlülük. Her kırk ailelik grubun yerel bir önderi var ve her kooperatif kitlesel meclislere dayanıyor. Bütün yürüyüşler yerel olarak örgütleniyor ve her türlü dayanışma eylemi maddi katkılara dayanıyor. Hiçbir şey “kendiliğinden” olmuyor. Bütün bunlar meclislere, tartışmalara ve hareketlerin rızasına dayanan örgütlü eylemlerdir. MST’nin başarısının üçüncü temel ögesi, kendisine devlet baskısı karşısında destek sunan ve maddi yardım sağlayan Katolik Kilisesi’nin ilerici kesimleriyle, insan hakları örgütleriyle, bazı solcu milletvekilleriyle ve sendikalarla koalisyonlar oluşturma yeteneğidir.”

TOPRAKSIZLARIN PEDAGOJİSİ

Bir toprak işgal edildiğinde Topraksızlar’ın ilk inşa ettikleri şey okuldur. Yine kendi evleri gibi toprağa çakılmış tahta direklerin üzerine gerilmiş siyah naylon altında, işgal toprağının okulu, Topraksızların özgürleştirici eğitiminin mekânı işgalci aileler ve Topraksızların militanları tarafından hemen inşa edilir. Özgürleştirme-

ci eğitim nasıl ki toprak işgali ile birlikte başlarsa, aynı zamanda okulunda inşası başlar. Burası sadece çocukların “eğitim” aldıkları bir yer değil bütün komünün ortak “birlikte öğrendikleri” bir yerdir artık. 26 yıllık, eski bir “Topraksızlar” yerleşim yerinde bir okulu ziyaret etmiştim; (Düşündüm de şimdi 38 yıllık bir “Topraksızlar” yerleşim yeri olmuş.) Hemen bizim misafirhanenin karşısında, *assentamentonun* en güzel binası var: Okul. Ayakkabılarımızı çıkartıp içeri giriyoruz. Girer girmez karşımızda uzun sakalıyla Paulo Freire’nin bir afişi. Zaten başka bir kişinin afişini bütün bu süreçte hiç görmedim. “Hiç kimse başkasına bir şey öğretemez, hiç kimse başkasından bir şey öğrenemez ancak herkes herkese bir şey öğretebilir.” Onun sözleri ve onun okullarından biri burası. İki sınıf var. Önce ufaklarınkine giriyoruz. Tepeye kadar oyuncak dolu bir yer. Önlerindeki kâğıtlara bir şeyler çiziyorlar. Şirinlik olsun diye, “Ne çiziyorsun?” diyorum küçük sarı bukleli saçlı küçük kıza. Beni işaret ediyor. Kâğıt yukardan aşağı bir sürü çizgiyle dolu. Diğerlerine bakıyorum. Benzer çizgiler. Sınıf beni çiziyor. Pencere camını karanlığa getirip ayna yapıyorum. Haklılar. Hepsi bana bakıp yukardan aşağı, soldan sağa bir çizgi atıyorlar. Hoca sesini bile çıkaramıyor “Bu adama hiç benziyor mu?” diye. Sormuyor bile –”Bu benim perspektifim,” der Balaban. –Kastamonu şivesi ile ve “r”leri yutarak– Yüzlerinden sağlık fışkırıyor. Ne yoksulluğun sarı rengi ne de zengin çocukluğunun doymuş yağ bakışı.

ÖZGÜRLEŞTİRİCİ EĞİTİM – PAULO FREIRE

(...) Özgürleştirici eğitim çalışması, idrak edinimlerinden oluşur, bilgi aktarımından değil. Bu eğitim, idrak edilebilir nesnenin –ki idrak edinimin amacı bu nesne olmaktan çok uzaktır– idrak eden aktörler –bir yanda

öğretmenler, öteki yanda öğrenciler– arasında aracılık ettiği bir öğrenme durumudur.²⁶ Dolayısıyla problem tanımlayıcı bir eğitimin praksi, öğretmen–öğrenci çelişkisinin çözülmesini daha başından içerir. Diyalog ilişkileri –idrak eden aktörlerin işbirliği içinde aynı nesneyi idrak etmesinin olmazsa olmaz koşulu başka türlü imkânsızdır. Gerçekten de bankacı eğitime özgü dikey ilişki biçimlerini terk eden problem tanımlayıcı eğitim ancak yukarıda sözü edilen çelişkinin üstesinden gelebilirse, özgürlüğün pratiği olma işlevini yerine getirebilir. Diyalog aracılığıyla, öğrencilerin öğretmeni ve öğretmenin öğrencileri ortadan kalkar ve yeni bir terim doğar: öğrenci–öğretmen ve öğretmen–öğrenciler. Öğretmen artık sadece öğreten değil, öğrencilerle diyalogu içinde kendisine de öğretilen biridir; öğrenciler ise kendilerine öğretilirken kendileri de öğreten kişilerdir. Böylece öğretmen ve öğrenciler, içinde herkesin büyüdüğü bir sürecin sorumluları haline gelirler. Bu süreçte “otorite”ye dayalı gerekçeler artık geçerli değildir, artık etki edebilmesi için otorite, özgürlüğün safında olmalıdır, karşısında değil. Burada hiç kimse başkasına ders vermez, hiç kimse de kendi öğrenmiş değildir. Bunun yerine insanlar, dünya aracılığıyla bankacı eğitimde öğretmenin “sahip” olduğu idrak nesneleri aracılığıyla birbirlerine öğretirler. Bankacı eğitim anlayışı –her şeyi parçalara ayırma eğilimi yüzünden– eğitimcinin eyleminde iki aşamayı ayırt eder. İki aşama boyunca eğitimci, sınıfında veya laboratuvarında derslerini hazırlarken bir idrak nesnesini idrak eder. İkinci aşamada ise öğrencilerine bu nesneyi açıklar. Öğrencilerden idrak etmeleri değil, öğretmenin aktardığı konuları ezberlemeleri istenir. Öğrenciler herhangi bir idrak edimi ger-

²⁶ Paulo Freire, *Ezilenlerin Pedagojisi*, çev. Dilek Hattatoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003.

çekleştirmez, çünkü bu edimin yöneltilmesi gereken nesneler hem öğretmenin hem öğrencilerin eleştirel düşünme edimini başlatan bir araç değil, öğretmenin mülküdürler. Bu nedenle, “kültürü ve bilgiyi sürdürmek” adına, ne gerçek idrakleri ne de gerçek kültürü aktaran bir sistem karşısında bulunuyoruz. Problem tanımlayıcı yöntem, öğretmen-öğrencinin eylemini bölmez; bir yerde “idrak eden”, başka yerde “aktaran” değildir. Onun yerine, ister bir eğitim projesini hazırlıyor olsun, ister öğrencilerle diyalog içerisinde olsun, hep “idrak etme” halindedir. İdrak nesnelerini kendi özel mülkü olarak görmez, kendisinin ve öğrencilerinin düşüncesinin nesneleri olarak görür. Bu şekilde problem tanımlayıcı eğitimci, kendi düşüncesini öğrencilerinin düşüncesi içerisinde sürekli yeniden biçimlendirir. Öğrenciler artık uysal dinleyiciler değildirler, artık öğretmenle diyalog içinde eleştirel araştırma ortaklarıdır. Öğretmen öğrencilere malzemeyi, üzerinde düşünmeleri için sunar ve öğrenciler kendi düşüncelerini ifade ederlerken, o da önceki değerlendirmelerini yeniden gözden geçirir. Problem tanımlayıcı eğitimcinin rolü, öğrencilerle birlikte, doxa düzeyindeki bilginin yerini logos düzeyindeki gerçek algının aldığı koşulları yaratmaktır. Bankacı eğitim, yaratıcı gücü felce uğratar ve engellerken; problem tanımlayıcı eğitim gerçekliğin sürekli deşifresini başlatır. Bankacı eğitim bilinci boğmaya çalışır; problem tanımlayıcı eğitim bilincin su yüzüne çıkması ve gerçekliğe eleştirel müdahalesi için çaba gösterir. Dünya üzerindeki kendileriyle ve dünyayla birlikte kendileriyle ilgili ortaya konan problemlerin giderek artmasıyla öğrenciler, gitgide artan bir meydan okuma ve buna karşılık verme yükümlülüğü hissedeceklerdir. Öğrenciler bu meydan okumayı teorik bir sorun olarak değil, bir genel bağlam içinde ve başka

problemlerle ilişkili olarak algıladıkları için sonuçtaki kavrayışları gitgide daha eleştirel olma eğilimindedir ve böylelikle de gitgide daha az yabancılaşmış haldedir. Meydan okumaya verdikleri karşılık yeni meydan okumalara yol açar, bunu da yeni kavrayışlar izler ve öğrenci giderek, kendini yükümlü biri olarak kavramaya başlar. Özgürleştirme pratiği olarak eğitim – egemenliğin pratiği olan eğitimin karşıtı olarak– insanın soyut, yalıtılmış ve dünyadan bağımsız ve ayrı olarak var olduğunu reddeder. Ayrıca dünyanın, insanlardan ayrı var olan bir gerçeklik olduğunu da reddeder; gerçek düşünce ne soyut bir insanı ne de insanların bulunmadığı bir dünyayı ele alır; aksine, dünyayla ilişkileri içindeki insanları konu edinir. Bu ilişkilerde bilinç ve dünya eşzamanlıdır.

TOPRAKSIZLAR ÖĞRENCİ YURDU

(MST’ye ait liseli öğrencilerin kaldığı bir yurttaki kalıydık.) Aşağıda mutfakta bir şeyler yiyip sohbet ediyoruz. Şu anda dördü kız, beş öğrenci var yurttaki. Misafirleri, yani bizi ağırlamak için ellerinden geleni yapıyorlar. İki MST kamplarında doğmuş diğerleri de en az on yıldır aileleriyle birlikte MST ile yaşıyor. Tam olarak Topraksız çocukları. “Peki, bu nasıl bir şey?” “Diğer gençleri anlayamıyorum. Sanki başka bir dünyadan gelmişler ya da biz başka dünyadayız.” – Gülüyorlar – “Yok yok. Onlar çünkü yaşamın ne olduğunu hiç bilmiyorlar.” “Toprak bile onlar için üstlerini kirleten pis bir şey. Hiçbir şey yapamayan arkadaşlarım var. Yani sadece yazı yazmayı ve sayıları biliyorlar belki ama onların ne ifade ettiklerinden haberleri yok.” “Burjuvalar bir de markaları bilirler” – Yine gülüşmeler – “Sizin hiç MST’den olmayan arkadaşınız var mı okul-

larda?” diye soruyorum. Bu sırada çoktan yemek hazırlığı bitti bile. Hep beraber bir masaya geçtik. Pilav, fasulye, yukadan başka, et parçalarını da paylaşıyoruz. Onlar soruyu hatırlayıp yanlarındaki genç erkeği gösteriyor. “Ben MST’den değilim. MPA’danım.” (Küçük Çiftçiler Hareketi’nden). “Peki, sana göre MST’deki gençlerde bir farklılık var mı?” “İlk başta gazetelerde okurduk. Böyle korkutucu bir tarafı olduğunu düşünürdüm. Sonra Lalila’nın MST’li olduğunu öğrendim, aynı bize benziyor diye şaşırdım. Çünkü yaşadıklarımız, konuştuklarımız aynıydı. Babam aslında yine de çekinerek bakar. Yani bir yanda MPA’ya da katıldı ama bir yanda yine de bir ürkekliği...” “Sizin toprağı işgal ederiz diye korkuyor.” “Neredeydi sizin orası?” – Gülüşmeler.– “Aslında bizim otuz beş hektar toprağıımız var. Bize bile yetmiyor.” “Bak korktu korktu.” – Yine gülüyorlar.– “Yok, aslında en son gittiğimde MST’nin ilkelerini ona anlattım. Artık hiçbir itirazı yok. Zaten pratikten biliyor, geçen sene tohumları MST’den aldık ama yine de daha önce söylediğinin tersini söylemesi zor.” “Tamam tamam, bu burjuva değil. Elleri ile bir şeyler yapabiliyor.” Aklıma *assentamentoda* iken televizyonda rastladığımız bir yarışma geliyor. Ortadaki bir kütüğü üç kişi kesmeye çalışıyor, testere bir bükülüp bir eğiliyor, bir türlü beceremiyorlardı. Bunun üzerine Mark’ın oğlu öyle bir şaşkınlıkla bakıyordu ki inanamıyordu: “Yok yok, numara yapıyorlar on saniye bile sürmez” diye. “Peki, gelecekte ne düşünüyorsunuz?” “Şimdi MST’nin bursuyla okuyoruz. Zaten geri dönüp çalışmak zorundayız ama ben öyle olmasa da mutlaka MST’de yaşardım. Çünkü öbür yaşamı anlayamıyorum. Bizim işimiz aslında bitmedi. Brezilya’daki, bütün dünyadaki yoksulluk bitene kadar bitmeyecek.”

“Yani burada bitince başka ÷lkeye gidecek Ernesto!”
–G÷lmeler.– “Ernesto Che Guevara’nın kız versiyonu!”
“Yok yok, ben de kesinlikle döneceğim. Zaten ailem
orada ya da militan olarak başka bir yerde de çalışabili-
rim.” “Aslında nerede çalışmak değıl, niçin çalışmak
önemli. Burjuvalara hizmet edeceğime, çok daha zor
koşullarda yoksullar için çalışırım. Onlara çalışsam da
onların tavrı hiçbir zaman değışmeyecektir. Benim de
onlara tavrım değışmez ya.” Gençlerin bütün her yerde
olduğı gibi çok keskin bakışlarla dünyayı yorumlama-
larının dışında çocukluklarından beri elleriyle yarata-
bilmenin verdiği kendine güvenleri çok açık bir şekilde
anlaşıyor. Biraz daha dünyayı değıştirmek üzerine
konuştuk. Biraz daha birbirimizin gözlerine bakıp
umutlandık. –Aylar sonra MST delegesi Juluina Ribia
Türkiye’ye geldiğinde konuştuk. MST üniversiteler
tatildeyken kendi seçtiğı hocalarla kendi seçtiğı dersleri
alıyormuş ve iki yıl içerisinde kendi üniversitelerini
kuracaklar.²⁷

²⁷ Serge Golard Aynı zamanda kültürel değışimde etki bu çalışma-
nın, ‘Patronsuzlar’ çalışmasının kendisidir de; ‘Metin ve Dilek,
Joinville de işgal fabrikası Cipla’ya geldiğinde mücadelemizi, bu
çalışmayla dünya işçi sınıfı ile paylaşacağımızın coşkusunu yaşa-
dık. Çünkü bu aynı zamanda yazarların da işçi sınıfına katılmaları-
dır. Yazarlar (!) sadece gerçek diye ‘iyi sosyetenin’ yaşamlarını
bize anlatıyorlar, gözleri sadece bunları görüyor. Onlar gerçek
yaşamların nasıl olduklarına da sırt çevrilirken, bizim kardeşleri-
miz işçi sınıfı yazarları, deneyimlerimizi aktararak mücadeleye
katılıyorlar. Bu sadece bir kitaptan ibaret değıldir, işçi sınıfının bu
genç hareketinin etrafını saran işsizliğe, sefaletle karşı bir çıkış
mücadelesinin parçasıdır. Metin Yeğın’in yoğunlaşmış politik
sorularıyla farkına vardık ki kendi mücadelemizin, deneyimlerimi-
zin üstünü örten şeyi böyle çalışmalarla aşabiliriz ve bizim Brezil-
ya’daki mücadelemiz, işgal fabrikaları pratiğı sadece bizim değıl,
aynı zamanda birçok ÷lkenin sorumluluğunu da üstünde taşı-

Eylemin kendisiyle birlikte değişimin kendisi başlar. Serge Golard Brezilya işgal fabrikasında süreci anlatırken işçilerdeki kültürel değişimi vurguluyordu.

– Cipla ve İnterfibra’yı işçiler –bizim hareketin ilk fabrikalarıdır– 1 Ekim 2002’de işgal ettiklerinden itibaren, hareketin rehber yolu gibi oldular. Bundan başlayarak Brezilya işçi hareketi için yeni önemli sorular, “Nasıl kendi işimizi koruyabiliriz? Nasıl kapitalizmin krizi karşısında dağılmadan durabiliriz ve bundan işçi sınıfı mücadelesinin yükselmesinde nasıl yararlanabiliriz?” şeklindeydi. Birinci soruya işçiler işletmelerde gösterdikleri çabalarıyla pratikte cevap verdiler. Onlar burjuvazinin ve merkezi toplumsal yapının yarattığı problemlere karşı ayakta durabildiler. Aileleriyle birlikte işlerine sahip çıkıp, gelecek için bir perspektif sundular. İki şirketin finansal kontrolü dahil her şeyi gayet başarılı bir şekilde yönetip, ilkesel olarak topluluğun ihtiyaçlarını ve işin gereğini tamamıyla yerine getirdiler. Cipla ve İnterfibra’da işçiler, mücadeleye grev ile başlayıp kontrolü ellerine aldıklarından bugüne kadar; üç yıl süresinde üstlendikleri sorumluluklarıyla, çok önemli birçok sorunun cevabını çözmenin mümkün olduğunu gösterdiler. Hiç bir dönemde açıkladıkları ilkelerin dışına çıkmadılar. Her zaman halkın yapabileceğini gösterdiler. İşçi kontrolü eylemi ile fabrikayı yönetirken ‘işçilerin yaşamını ancak işçilerin değiştirebileceğini’ kanıtladılar. Bu dönemde iki yoldan ilerlediler. Biri ‘Normal’ duruma gelebilmek için patrona karşı haklarını müdafaa etmek, bir kısım mahkemeleri sürdürmek, hükümete kendini anlatmak, politikalar oluşturmak ve birçok sendikal hareketleri ile ilişkileri oturtmak yolu-

yor...’; Bkz. Serge Golard, “Önsöz”, Metin Yeğın, *Patronsuzlar* içinde, Hayalci Hücre Yayın, 2023.

du. Öteki patronlu idare biçimini değiştirerek kolektif bir biçimi oluşturmaktı. Diğer açıdan Cipla ve İnterfibra'daki bu süreç, işçiler için bir okul oldu. İşçi kontrolü altında, 'Nasıl bir yönetim biçimi oluşturacaklardı?' Bunu yaşayarak oluşturmaya başladılar, ilk 90 gün içinde genel bir toplantı ile bir komisyon seçildi. Bu soru aslında nasıl bir formun kullanılması gerektiğine dair tartışmaya da yardımcı oldu. Fabrikanın bir girişimci ile işçi işbirliği halinde yürütülemeyeceğini, işletmenin yönetiminin paylaşılmayacağını tespit ettiler. Bunun sonucu olarak, ilk günlerden itibaren, mücadelesinin bir kamulaştırma mücadelesi olarak sürdürmenin gerçekçi bir çıkış olduğunu gördüler ve bin işçi, işçi sınıfı mensubu olarak mücadeleyi sürdürmeye karar aldı. Burada tartışmanın bir bölümü, ulaşılan nokta, tek başına bir çıkış yerine, bu pozisyonun politik bir çizgi olarak ilan edilmesiydi. Bu duruma karar verilmesinin temel nedenlerinden en önemlisi, burada kooperatiflerin tarihsel olarak gelişimleri ve son yıllarda vardıkları noktaydı. Bu işçi sınıfını, sınıf mücadelesinin dışına taşıyabilecek potansiyel bir tehlike taşımaktaydı. Sonuç olarak, 'teşebbüsün idamesi' temel probleminin baskısı altında, işçi sınıfı dayanışmasına karşı bir durum ortaya çıkmaktaydı. Açık bir şekilde kapitalist markete tabii, işçi-patron yaratan, işçi sınıfı arkadaşlığını iflas ettiren, sınıfın dışına düşüren bir anlayış doğurabiliyordu. 'Doğal' olarak piyasanın dediğini yapan, çok uluslu kapital finansın kontrol ettiği bir alanda yeni 'işçi girişimleri', süper-keşfedilmiş işçiler, sonuç olarak yine iflas ettiler ya da yolsuzluklar ortaya çıktı. Ya da her halükarda işçi sınıfı ile bağlarını kopardı. Örgütsüz sınıf, anlamı yeni bir özelleştirme olan iki durum üretmektedir. Birincisi, sonuç olarak bir şekilde kapitalist bir sınıf yaratmakta, onlarla bir uzlaşma yaratarak yolsuzlukların, kapitalist

sınıfın hâkimiyetinin pekişeceği bir durumun parçası olmaktadır. İkincisi, bütün bunlar işçi sınıfı haklarının ortadan kalktığı, moralsiz, direnişi zayıflatan, sosyal problemleri nedeniyle sermaye ilişkilerini yeniden üreten, krize tabii, sosyal olarak bir başka işçi sınıfı ortaya çıkarmaktadır. Biz ise Cipla ve İnterfibra okulunda, tek gerçekçi çıkış olan yolda yürüyerek, özellikle işsiz kalmaya karşı mümkün olan bir şey gerçekleştirdik. Halkın gücünün yapabileceğini, dört yüz milyon realden daha fazla bir miktar değer yaratarak gösterdik. Aynı zamanda bin işçinin içine atıldıkları işsizlik yerine, yaşamlarını sürdürebilecekleri kamulaştırmayı neden yıllardır gerçekleştirmediklerini, cumhuriyetin başkanına doğrudan sorduk. Cipla ve İnterfibra işçileri olarak, halkın bütün problemlerinin, temel kamu hizmetlerinin yerine getirilmemesinin, konut meselesinin, diğer emekçilerin sorunlarının, hükümetin sorumluluğu olduğunu ilan ettik. Yetmiş bin işçinin imzaladığı mektupla, başkan Lula'ya üç yüz elli kişisel soru ilettik...

Topraksızların uzun yürüyüşünde Robero Baggio ile konuşuyorduk. MST kolektif liderlerinden Baggio, hep ön sıradaydı. Kırklı yaşlardaydı. Yürüyüşün genel olarak sorumluluğu ondaydı ve çoğu zaman en öndeki büyük MST bayrağı ile yürüyen de o oluyordu.;

–MST sadece toprak işgal etmekle kalmıyor. Kolektif tarım yapıyor, başka bir demokrasi uyguluyor. Bunları yaparken de eğitime, alternatif eğitime büyük önem veriyor. Nasıl bir eğitim bu?

Biz toprak reformu düşüncesi için çalışıyoruz. Bu düşüncede yoğunlaşarak büyük toprak sahiplerine karşı toprağın demokratikleşmesini sağlamaya çabalıyoruz. Bu aynı zamanda ekonomik olarak bir paylaşma, gıdanın eşitlikçi dağıtılmasıdır. Bütün bunlar toprak refor-

munu merkez alan bir süreçtir. Çünkü çiftçiler arasında kültürel politika, yerleşim olarak özgürce gelişmiş değildir. Brezilya yoksulluğunda köylülük tarihsel olarak hep marjinalize edilmiştir. A, B, C'den başlayıp bütün eğitimde dışlanmıştır. Büyük parçasının yeniden inşa edilmesi gerekir. Bu toplumsal yapıya herkes özgürce karar alarak katılır. Sonra pedagojik olarak insanın ele alındığı eğitim başlar. Yaşadığımız yılların deneyimi bize bu formu göstermiştir ki, günlük olarak her şeye katılmak, sürekli olarak insanı geliştirmektedir. Toprak reformu eylemi, militanları hazırlar ve onu bu formun içinde mücadeleye katar ve Brezilya'nın diğer alanlarında da katılımlarını sağlar. Bütün olarak gelişimi sağlar. Aynı zamanda büyük işgaller bu tekniğin mihenk taşıdır. Militanların daha fazla anlamasını, daha fazla katılımını sağlayarak gelişimlerini sağlar. Bu form ve teknik, aynı zamanda politik kısmını da meydana getirir. Bütün teknik program iki cephenin girişidir. İki perspektiftir. Bir teknik olarak bir alanın yaratılması, ikincisi ideolojik olarak bir militanın yaratılmasıdır. Toprak reformu süreci inşa edilirken, aynı zamanda kendisini de inşa eder. Yani bizim eğitimcilerimiz, bizim yapıcılarımız, bizim ekonomistlerimiz, bizim doktorlarımız meydana gelir. Toprak reformu inşa edilirken bu konjonktürün insanları da ortaya çıkar. Aynı zamanda politik mücadele çizgisi ve gelişen bir kültürel perspektif ortaya çıkar. Bizim tercih ettiğimiz kültürel politika, toprak reformu mücadelesinde oluşmaktır. Bu süreç sürekli ve sonsuzdur. Bütün her zaman başından başlayarak devam eden, sürekli unsurların oluşturduğu bir kültürel politikadır.

–Peki, öte yandan da televizyon var. Bu sizin kültürünüze tamamen karşı bir baskı oluşturmuyor mu?

Brezilya’da televizyon çok ideolojiktir ve burjuvazinin ideolojik politik hattındadır her zaman. Buna karşı bizim hareketin perspektifi ise her zaman komün olarak var olmaktır. *Assentamentolarda*, *campamentolarda* çiftçilerin komün olarak var olma kültürü savunulduğu zaman özgürlük kültürü var olabilir ancak Bunun için ona uygun bir perspektifle mücadele ediyoruz. Yoksa emperyalizmin, kapitalizmin ideolojik baskısı her zaman zaten mevcuttur.

TÜRKMEN ANARŞİZMİ

Kültürel hegemonyanın en önemli parçalarından biri devletçi tarihtir. Bu yüzden Özyönetimi tarihte hiç yaşanmamış ve bu yüzden yaşanmayacak olarak yorumlayan cehalete karşı yine bu coğrafyanın, Özyönetim’leri, radikal demokrasilerinden de örnekler vermek gerekiyor. Devletçi bakış açısı ‘devletli’ tarihlerin dışında, her şeyi yokmuş gibi, sınıfçı at gözlükleriyle, hegemonyanın tarihini yazarken, göz ardı edilen, öteki tarihin anlatılması çok önemlidir. Ahmet Ateş’ ‘Türkmen Anarşizmi’* kitabında bunu yaptı. Devletçi tarihi, kulaklarından tutup sarstı...

‘Türkmen topluluklarının gerek kendi bağımsız yurtlarında (8–11. Yüzyılda Hazarötesi) gerek uyruğu olduğu devletlerin topraklarındaki yaşamları konulan sınırlara rağmen bir yersizyurtsuzluğa denk gelir. Bu yüzden mekan/coğrafya Türkmen yaşamında devletli toplumlarda olduğundan başka özellikler gösterir. Mekanın, bir yere yerleşmenin, kentleşmenin uygarlığın önkoşulu sayıldığı bir anlayış zaten en baştan göçebe toplulukları ve Türkmenleri tarihdışı, mekândışı, kültürdışı... sayar. Oysa onların yaşama biçimleri, örgütlenmeleri, özgürlüğe düşkünlükleri bu mekansızlığın, tarihsizliğin, sınıfsızlığın doğrudan bir ortamı olarak

var olur. Kimilerince “bozkır uygarlığı” olarak adlandırılan göçebelik bugün Türkiye’de olanca canlılığıyla kent yaşamı içinde bile dili, dini, özgürlükçülüğü, eşitlikçiliğiyle yaşamaktadır...’

Tarihin sadece kurulan, genişleyen, daralan ve yıkılan bir devletin en başta yöneticilerinin, yönetici ailelerinin oluşturduğu soyların – hanedan– tarihi olarak kabul görmesi, devletsiz bir toplumun örgütlenme tarzını, yaşama tarzını, kendisini egemenlik altına alan devletin baskıları karşısında ve altında varoluşunu ta başından tarihdışı kılar.

Haklarında ortaya konulan önerme–doğrular, ölçüt – kriter–ler ise tarih yöntemi izlencelerinin bir devletin tarihi olarak doğrulanmasını ve diğer bir açıdan da pekiştirilmesini amaçlamaktadır: Oğuz toplulukları varsa veya var idiyse, devleti/devletleri de var olmalıydı. Böylece tarihin silik belirsiz bir döneminde Oğuz Yabgu devleti icat edilir. Ortaçağ Arap yazmalarında bu devletin adı bile belirsizdir: Beygu muydu yoksa? (Sümer 1980: 52–59.)

Pierre Clastres bir çalışmasını “tarihi olan halkların tarihinin, sınıf mücadelelerinin tarihi olduğu söylenir. Tarihi olmayan halkların tarihinin de aynı ölçüde geçerli bir yaklaşımla, devlete karşı mücadelelerinin tarihi olduğunu söyleyebiliriz,” (Clastres 1991: 175) diyerek bitirir. Oğuzların on birinci yüzyıldan önceki “tarihi” Arap, Fars, Çin, Bizans, Rus, Ermeni, Moğol, Türk ve modern Türk, Batılı kaynaklarda bir sisle kaplıdır.

Sümer, 1132’den 1197’ye kadar süren bir dönemde Oğuz ile Büyük Selçuklu İmparatorluğu sultanı Sancar ve sülalesinin çekişmelerini 10 sayfa anlattıktan sonra (Sümer 1999a:137–147,) Oğuzların Selçuklu devletini yıkmalarını anlatmasına rağmen Oğuz topluluklarının

başkalığını, devlet düşüncesine karşı oluşlarını görmüyor. Kentler alınıyor, yağmalanıyor; Selçuklu atanmış yöneticileri yerlerinde bırakılıyor. Sultan ve ölümünden sonra oğlu, daha sonra yeğeni sultan olarak tanınıyor, ama ısrarla Oğuzlar dağıttıkları devletin kabı (ya da kabuğu) içine girip Oğuz devletini ilan etmiyor. Oysa Horasan'da Oğuzların toplumsal gücünün ondalığı olamayan ve Oğuzların defalarca yendikleri Gorlar gibi, Harizmliler gibi devletli güçler yenilgilerine rağmen devletli olmaya devam ediyor. Sümer'in şu savı ise, daha önce bahsedilen çalışmasında olduğu gibi olgular yığını içinde sadece bir olgu; “Ancak başlarında Selçuklu ailesi gibi dirayetli bir aile olmadığı veya içlerinden devlet adamı vasıflarına sahip bir kimse çıkmadığı için zaferlerinden gerektiği gibi faydalanamamışlar ve bir devlet kuramamışlardır.” (Sümer 1999a:146.) Burada “bir bilgide kişisel inanışların toplamı açıklanabilen, öğretilen, kanıtlanabilen bilgilerin toplamını aşarsa bir psikanaliz kaçınılmaz olur...” (Bachelard 1949:72) savının geçerliliği işlemektedir: Onlarca olgu, devletler çağında devletlerin yanında belki de onların kıyılarında, uçlarında devletsiz bir örgütlenmenin varoluşunun, bu varoluşun o toplulukların bir seçimi, kurdukları örgütlerin yapıların bir sonucu olduğu; devlet varsa toplumsal bir varoluştan bahsedilebilir, yoksa topluluk, örgüt, yaşama becerisi... yoktur, kişisel inancının gölgesinde kalmaktadır. Oysa bu “beceriksiz” topluluklar Oğuzlarla sınırlı değildir. Eğer 13–16. yüzyıl Rusya Moğol yönetimini doğrudan bunlara yüklemesek, Kıpçaklar, Peçenekler, Kumanlar da devletsizdir. Devletten kaçan topluluklar benzerlikler gösterirler. “12. yüzyılda ve 13. yüzyılın başlarında Kıpçak–Kuman birliği İrtiş Nehri'nin ortalarından aşağı Tuna'ya kadar uzanan çok büyük bir alana egemendi. Bu geniş topraklarda

1241'deki Moğol istilasına kadar merkezi bir güç tarafından siyasi bir birlik oluşturulamamıştı [öyle ya beceriksiz topluluklar birliği]. Bir Kıpçak ya da Kuman imparatorluğu da yoktu [Allah Allah!]; farklı Kuman topluluklarının başlarında kendi iradelerine göre hareket eden [başbozuk], çevredeki Rus prenslikleri, Balkanlarda Bizans, Kafkaslar ve Harezm gibi bölgelerin siyasi hayatına müdahale eden bağımsız hükümdarlar ya da hanlar tarafından yönetilen farklı Kuman grupları bulunuyordu. Birbirlerine gevşek bağlarla bağlanmış kabilelerden oluşan bu Kıpçak–Kuman toprağının adı Müslüman tarihçi ve coğrafyacılar göre Deşt-i Kıpçak (Kıpçak Stepleri), Ruslar için Zemlja Poloveckaja (Polovci Ülkesi) veya Pole Poleveckoe (Polovci Ovası), Latin kaynaklarında Cumania'dır.” (Vasary 2008: 21.) Bütün Türkçü “tarihlerde” çözümlenmeye, açıklanmaya çalışılan, “siyasi ve kavmi varlıkların” ilelebet sürdürülmesi sorunudur. ‘

Devletçi tarih sadece Türkmenlerin–Oğuzların devlet istemeden yaşamalarını yok saymaz. Bütün dünyada benzer topluluklar, ‘devlet kurma basireti’ olmayanlar ve hatta yüzyıllarca buna karşı direnenler, yurtlarını terk edenler, daha doğrusu sırtlarında taşıyanlar devletçi tarihin satır aralarına ancak sığarlar. Devletçi tarihin sapkınları, açıkça devlet karşıtları Hristiyan geleneğinde de dışlanmış olarak anılırken sadece Hristiyan sayılmamakla kalmıyor, doğrudan yok sayılıyorlardı. Bu toplumların yüzyıllarca süren her boyda devletin yanında ve içinde devlet dışı yaşamlarına kısaca not düşmek istersek karşımıza oldukça zengin bir devlet dışı tarih çıkar.²⁸

²⁸ Devletçi tarihin bu etkisi sadece ders sıralarından ibaret olsaydı nasıl olsa, okullarda öğretilen neredeyse bütün bilgiler! gibi unutu-

Anabaptistler, 16. yüzyıl radikal reformasyon döneminin Hristiyanlarıdır. Nikâh yüzüğü takmayı, yemin etmeyi ve herhangi bir hükümet organında yer almayı ve çalışmayı reddetmektedirler. 16. ve 17. yüzyıllarda Roman Katolik kilisesi ve Protestanlar tarafından kovuşturmaya uğramışlardır. Çocukların vaftiz edilmesi-ne, silah ve kılıç taşımaya karşıdır ve yanlış yapana karşı güçle direnmeyi benimserler. İsa'nın enkarnasyonuna inanmadıkları söylenir fakat bu Menno Simons tarafından reddedilir. Gospellerde Tanrı kelamı olan, "Her birinizin bir mezmuru (psalm), bir vahiye ve bir yorumu vardır," sözünden dolayı kilisedeki servislere katılmayı reddederler. Bu hareket Güney Almanya'da 1625'de köylü savaşlarında etkili olmuş ve feodal baskılara karşı mutlak eşitlik ve cemaatin iyiliği için Hristiyanlar birliği talebiyle tüm otoritelere karşı Thomas Münzer şahsında simgelenen isyanı yapmıştır.

Ranterler kilise tarafından sapkınlıkla suçlanan, 1649–1660 yıllarında var olduğu söylenen bir tarikattır. Var oldukları tartışmalı olan Ranterlerin düşüncelerinin

lup gideceğini düşünür, umursamazdık. Devletçi hegemonik tarih toplumsal! bir kompleksi doğurur aynı zamanda. Türkiye'de bir siyaset profesörü ve sosyal demokrat! parlamenter sosyolojik olarak Kürtlerin devlet kurma aşamasına varmayan bir halk olduğunu söyledi. Aslında 'Ulusalci' diye kendisini tanımlayan bilim kadının bu açıklaması, doğru olup olmaması bir yana çok övünülecek bir şey olması gerekirken bazı Kürt siyasetçiler bundan çok alındılar. Niyet olarak Kürt halkını yok saymaya yönelik bir söylem olsa bile hem bu açıklama hem de tepkiler sözünü ettiğim koca bir toplumsal kompleksten başka bir şey değildi. Aynı şekilde Türkiye Cumhurbaşkanı sarayının merdivenleri üzerine dizdiği 'Türk devletleri başkanları' şovu özellikle sosyal medyanın uzun süre neşesi halini aldı. İşin trajik kısmı bu şov bir Hitchcock filmi kuralı gibi boşuna yapılmış değildi ve kısa süre sonra bu devletlerin son basamağında duranlar yine başlattıkları saldırılar ile devlet olduklarını ve devletin ne olduğunu bir kez daha gösterdiler.

panteist olduğu söylenir. Tanrı'nın her varlığın içinde olduğunu ve her türlü otoriteyi reddetmek için bu sebebin yeterli olduğunu söylerler. İnsanların İsa Aleyhisselâm ı içlerinden dinlemelerinin kiliseye gitmeye yeğ tutulmasını önerirler. Ölümsüzlüğe inanmazlar ve Hıristiyanların her türlü yasadan münezzeht olduklarına inanırlar. Liderleri olmayan Ranterlerin en ünlü üyesi 1649'da onlarla tanışınca onlara katılan Laurance Clarkson'dır.

Clarkson,"İnananlar tüm geleneksel kısıtlamalardan münezzehtirler. Günah imajımızın bir ürünüdür ve özel mülkiyet yanlıştır,"sözyle bilinir.

Doukhoborların kökeni 16. ve 17.yüzyıllara kadar gider. "Maneviyat pehlivanları" anlamına gelen Doukhoborlar, seküler iktidarları reddederken, komünal yaşamı ve pasifizmi savunan bir tarikatır. 1899'da Çarlık Rusyası'nın baskılarından kaçıp Kanada'ya göç etmişlerdir. Bu yolculuğun masrafları Leo Tolstoy ve Quakerlar tarafından sağlanmışır. Kanada, Kanada'da konferanslar için turda olan Peter Kropotkin tarafından dinsel tolerans açısından daha iyi bir yer olduğuna dair gözlemlerinden hareketle Tolstoy'a güvenli bir yer olarak önerilmiştir.²⁹

²⁹ 1961 yılında Balıkesir'in Manyas ilçesine araştırma için giden Prof. Dr. Orhan Türkdogan Kocagöl civarında balıkçılıkla uğraşan ve Don Kazakları olarak çağrılan Rus asıllı Dukhabor mezhebine mensup bir grup insanın yaşadığını anlatır. Prof. Dr. Orhan Türkdogan, *Alevi-Bektaşî Kimliği – Sosyo-Antropolojik Araştırma*, Timaş Yayınları, 1995, s. 35. çiftçilikle uğraşan ve Don Kazakları olarak çağrılan Rus asıllı Dukhabor mezhebine mensup bir grup insanın yaşadığını anlatır. Prof. Dr. Orhan Türkdogan, *Alevi-Bektaşî Kimliği – Sosyo-Antropolojik Araştırma*, Timaş Yayınları, 1995, s. 35.

Quakerlar: Adı “The Religious Society of Friends” [Dindar Dostlar Topluluğu] olan Quakerlar 1640’larda konformist–olmayan hareketlerin yükseldiği, kralın idam edildiği, kurumsallaşmış olan kilisenin başarısızlığının arttığı karmaşık bir atmosferde ortaya çıkmıştır. Kurucusunun George Fox olduğu kabul edilmektedir. Ruhbanlar olmadan da Hz. İsa ile doğrudan bir deneyime girilebileceğine inanırlar. İlk yıllarında kendilerini hakiki Hristiyan kilisesinin restorasyonunun sağlayıcısı olarak düşündüklerinden dolayı kendilerine “aziz” denmesini tercih etmişlerdir. İlk yıllarından itibaren güçlü ataerkil toplumsal yapıya rağmen kadınların eşit olduğuna inanmış ve bunu hayata geçirmişlerdir. Britanya, onun kolonileri ve İrlanda’da birçok mensubu kovuşturmalara uğramış ve idam edilmiştir. 1698–1833 arası dönemde parlamentoda yer almaları yasaklanmış- tır. Ne bir papazları ve bundan dolayı ne de din eğitimi gördükleri seminerleri olmuştur. Bu durum 19. yüzyılda değişikliğe uğramış ve ayrışma baş göstermiştir. Tanrı’nın kişinin içinde olduğuna ve kişiye rehberlik ettiğine inanmaktadırlar. Birçok ülkede (Avustralya, İngiltere, Amerika, Filistin, Kenya, Tayvan, Ruanda, Japonya, Brundi vs.) örgütlü olmalarına rağmen her türlü hiyerarşiye karşıdırlar.

Anarşist bir çizgiden örgütlenmiş oldukları söylenebilir: Tüm kararlar lokal olarak alınıp, herkesin sözü eşit ağırlıktadır. Hristiyan anarşistlerle Quakerlar arasında önemli miktarda üyelik ve etki açısından ilişki olduğu bilinen bir şeydir. 1980’den sonra nükleer karşıtı hareket, barış hareketi ve globalizasyon karşıtı harekette etkindirler.

Bu hareket, Güney Almanya’da 1625’de köylü savaşlarında etkili olmuş ve feodal baskılara karşı mutlak eşitlik ve cemaatin iyiliği için Hristiyanlar Birliği tale-

biyle tüm otoritelere karşı Thomas Münzer şahsında simgelenen isyanı gerçekleştirmiştir.

TOLSTOY – ÖZYÖNETİM

Devlete ve onun temel kaynağı şiddete karşı çıkan ve dünyanın on en önemli yazarlarından biri olan, harika edebi metinler kaleme alan, Dünyanın neredeyse her ülkesinde en önemli yazarlardan biri sayılan Tolstoy’un bu metinlerinin pek bilinmemesi ve bu metni okuyanların şaşkınlığı da yine devletçi bakışın hegemonyasının sadece tarihte değil edebiyatta da dehşetli bir etkisi olduğunun kanıtlarından biridir.

Tolstoy, orduların gerçek amacının elitlerin çalıntı ayrıcalıklarını korumak olduğu kanısındadır; bu ayrıcalıklar “komşu çetelerden” olduğu kadar, kendi “köleleştirilmiş halklarından” da çalınmıştır.³⁰Bir bölüme ön-söz olarak Tolstoy, Lichtenberg’in şu sözlerini alıntılar, “Eğer bir seyyah, uzak bir adada ateşe hazır topraklarla korunan evlerde yaşayan insanlar ve o evlerin etrafında gece gündüz devriye gezen nöbetçiler görecekti olsaydı, adada haydutların yaşadığını düşünmekten kendini alamazdı. Avrupa devletlerinin durumu bu değil midir?”³¹ Orduların koruduğu yalnızca başka devletleri talan ederek haksızca kazanılmış şeylerle, ülkenin köleleştirilmiş halkından çalınanlardır ve devletin halkını köleleştirmekte kullandığı başlıca araç, Tolstoy’a göre hukuktur.

Tolstoy, “Köleliğin özü [...] yasamanın mevcudiyetinde – kendilerine çıkarı olacak yasaları yapma gücüne

³⁰ Tolstoy. “The Kingdom of God Is within You,” s. 190-192.

³¹ Tolstoy, Leo. “Bethink Yourselves!” *Recollections and Essays*. çev. Aylmer Maude. London: Oxford University Press, 1937, s. 253.

sahip insanların varlığında bulunur,” diye duyurur.³²Bütün kanunların ortak özelliği, uygulanmalarının ceza tehdidine bağlı olmasıdır: eğer bir kişi onların gereklerini yerine getirmezse, “Bu yasaları yapanlar silahlı adamlar yollayacak ve bu silahlı adamlar, yasalara uymayan kişiyi dövecek, özgürlüğünden mahrum edecek, hatta öldürecektir.”³³Şiddet ya da şiddet tehdidi, yasaların uygulanması için elzemdır ve bu da köleleştirmenin apaçık bir işaretidir: “Kendi iradenizin tersine, başka insanların isteklerini yerine getirmeye zorlanmak köleliktir.”³⁴ İnsanları iradelerine rağmen bir kanuna uymaya zorlamak için şiddet kullanıldığı müddetçe kölelik var olacaktır.

Dahası, Tolstoy yasaların halkın iradesini yansıttığı fikrini reddeder, “Çünkü,” der, “Bu yasaları çiğnemeyi arzu edenlerin sayısı daima onlara uymayı arzulayanlardan fazladır.”³⁵

“Daha isabetlisi eğer yasalar halkın iradesini yansıtsaydı, onları uygulamak için şiddete başvurmak gerekmezdi.”, “Aslında,” diye iddia eder Tolstoy, “Herkes bilir ki yalnızca despotik ülkelerde değil ama sözde en özgür olan ülkelerde –İngiltere, Amerika, Fransa ve diğerleri– bile yasalar herkesin değil, gücü elinde bulunduranların iradesiyle yapılır ve bu nedenle her zaman

³² Tolstoy, Leo. “The Slavery of Our Times.” *Essays from Tula*. çev. Free Age Press. London: Sheppard, 1948, s. 108.

³³ Tolstoy, “The Slavery of Our Times,” s. 110.

³⁴ Tolstoy, “The Slavery of Our Times,” s. 120.

³⁵ Tolstoy, “The Slavery of Our Times.” s. 109-110. Bu tezi tarif etmek gerekirse gerçekten de sorgulanmalıdır. Fakat Tolstoy’un işaret ettiği şey şudur: yasalar varlıklı azınlık tarafından yoksul çoğunluğun aleyhine yapıldığından dolayı halkın büyük bir çoğunluğu böyle bir adaletsiz yaşamaya karşı durmaktadır. Böyle bir yasa onların taleplerini temsil etmez.

ve her yerde ister çok sayıda, ister az, isterse de tek bir adam olsun, güç sahiplerinin çıkarlarına göre biçimlenir.”³⁶

Böylece Tolstoy, otoriter rejime karşı temsili demokrasiyi yeğlemek için öne sürülen klasik görüşü reddeder. Tolstoy’un kitaplarından bir bölümün başındaki, üslubu kendisi tarafından yazıldığına işaret eden, anonim bir önsözde şunlar okunabilir:

Yüz adam arasında bir kişi doksan dokuza egemen olsa, bu adaletsizdir, despotizmdir; on kişi doksanı üstünde egemen olsa, bu da aynı biçimde adaletsizdir, oligarşidir ama elli biri kırk dokuzuna egemen olduğunda (ki bu sadece teoride böyledir çünkü gerçekte egemen olanlar bu elli bir kişinin sadece on, on biridir) bu tamamen adildir, özgürlüktür! Aşikâr saçmalığıyla bu akıl yürütmeden daha komik bir şey olabilir mi? Gel gör ki siyasi yapıda reform yapmaya kalkan herkesin temel aldığı işte bu akıl yürütmenin ta kendisidir.³⁷

Tolstoy’a göre çoğunluk iktidarının bir şekilde “adaletin”, “özgürlüğün” vücut bulmuş hali olduğu fikri tam bir saçmalaktır. Demokratik olsun olmasın, “yasalar, onlara uymayanları dövmeyi, özgürlükten mahkum bırakmayı ve hatta katletmeyi içeren organize şiddet vasıtasıyla hükmeden insanlar tarafından yapılmış kurallardır.”³⁸ Yasalar, iktidar sahipleri tarafından kendi çıkarları doğrultusunda yazılır ve uygulanmak için şiddete gereksindiklerinden, fiiliyatta köleliğe işaret ederler.

³⁶ Tolstoy.”The Slavery of Our Times.” s. 111.

³⁷ Tolstoy, The Law of Love and the Law of Violence. s. 165.

³⁸ Tolstoy, “The Slavery of Our Times.” s. 112.

Tolstoy ayrıca insanları yönlendirmek, onlara cemi-yetin bütününün esenliğini sağlayacak biçimde yaşa-manın yollarını öğretmek gerektiği savını da ele alır. Prensipite “tamam” der Tolstoy ama yasa yapanların “üzerinde şiddet uyguladıklarından daha ferasetli” ol-duklarının kanıtı nedir?³⁹“Aslında,” diye devam eder, “Kendilerine, insanlara şiddet uygulama iznini vermele-ri, onlara tabii olanlardan daha çok değil, daha az fera-set sahibi olduklarını gösterir.”⁴⁰Şiddet uygulayan bir rehber ne ferasetlidir ne de akılcı. Başka bir anonim bölüm önsözünde yazdığı gibi, “Eğer yalnızca şiddetle yönlendirilebilecekse, insan neden akıl sahibi-dir?”⁴¹Tolstoy için şiddet ve akıl birbirlerini dışlayıcı-dır:

İkisinden biri: insanlar ya akılcı varlıklardır ya da akıldışı. Eğer akıldışı varlıklarsa hepsi akıldışıdır ve öyleyse aralarındaki her şeyin belirleyicisi şid-dettir, o zaman da bazı insanların şiddet kullanma hakkına sahip olmasının, diğerlerinin olmamasının bir nedeni yoktur. Bu durumda devlet şiddetinin hiçbir haklı nedeni olamaz. Ama eğer insanlar akılcı varlıklarsa ilişkilerinin, iktidarı bir şekilde ele geçirmiş olanların şiddetine değil, aklına dayanması gerekir. Bu durumda yine devlet şiddetinin hiçbir haklı nedeni olamaz.⁴²

Tolstoy için, hiçbir hükümet halkı terbiye etmek için şiddete başvurmayı akılcı bir biçimde haklı çıkaramaz. Toplumsal düzen ya akılla ya da şiddetle sağlanabilir.

³⁹ Tolstoy, “The Slavery of Our Times.” s. 118.

⁴⁰ Tolstoy, “The Slavery of Our Times.” s. 118.

⁴¹ Tolstoy, “The Law of Love and the Law of Violence.” s. 161.

⁴² Tolstoy, “The Slavery of Our Times.” s. 119 (Tolstoy’un vurgu-ları).

SÖZLÜ TARİH – MİSTİKA

Tarihin yani egemenlerin hegemonyasından kurtulan tarihin, bir başka kültürün varlığı ve sürdürülmesi halkın ve dolayısıyla Özyönetim'in temel unsurlarından biridir.⁴³ Bu kültürel hegemonya ancak bir başka kültürün yaratılması ve birçok zaman üstü kapatılmış halk inanışlarının yeniden diriltilmesi ile Özyönetim inşası–katılımı ile birlikte olur. MST– Topraksızlar hareketinin kent içindeki en yoksullar ve dışlanmışlar arasındaki çalışmalarında, şarkılardan başlayan ve insanların şarkı söylemesiyle ilk olarak dahil oldukları, her şey bir yana sözlü tarihin* yeniden eski yerini almasıyla başlar. Belki de MST'nin kapısından içeri bir türkü söyleyerek girebilirsin denilebilir.

MST'nin bir başka kültür yaratılmasına ilişkin, kültürün hegemonyasını kırmak için yaptıklarını, kolektif liderlerden İrma ile konuşuyorduk.

⁴³ Sözlü tarihin göz ardı edilen diğer kısmı ve bence daha da önemlisi bir doğrudan tarih olmasıdır. En azından anlatıcı ile doğrudan, soluk soluğa dinlenen bir tarihtir bu. Anlatıcı ile dinleyen arasında hiçbir şey yoktur ve her şey sorulabilir. Bunun manası tarihçinin, anlatıcının en azından yüzü kızarmadan yüz yüze yalan söyleyebilir olmasıdır. İlerde de değinebileceğimiz gibi geçmişin izleri, kategorize edilmiş, sınıfçı tarihçilerin bir türlü kavrayamadıkları bir şey olarak, belki aynı zaman diliminde paralel coğrafyalarda benzeri geçerli olmayabilir ama tarih–geçmiş dikey olarak zamanın içinde izlerini taşıyabilir. Bu yüzden mesela 1980 öncesinin en önemli iki halk ozanı Ali Asker ve Emekçi, türküleri ile örgütlerin birçok örgütleyicisinden daha fazla sempatican toplamışlardır ki bu duygu ile hareket edenler devrimci hareketlerin esas unsurları halindedir. Bu durum bile ayrıca 'sözlü ve doğrudan' kültürün hegemonyayı yıkıcı etkisini gösterir. (1980 sonrası Grup Yorum da bu açıdan incelenebilir.)

–Yürüyüşte de olduğu gibi. Farklı–başka bir kültürden söz ediyorsunuz. Bunun unsurlarından biri “Mistika”. Mistika nedir ve nasıl bir etki yaratır?

–“Mistika”nın anlamı bütün Topraksızlar’ın katılımı demektir. Ulusal yürüyüş, işgaller, yaptığımız aktiviteler, yürüyüşler hepsi mistikadır aslında. Mistika bir geleneksel sözcüktür. Mistika bir yaşamdır. Bu yaşamın dışa yansıtılmasıdır. İşçilerin yarattıklarının dışa yansıtılmasıdır. Bu geçmiş yılları yansıtan bir sembolizmdir. Bir kişinin yaşamında, nasıl söylesem, bütün aldığı bilgileri, mücadelesini, yaptıklarını, mücadele potansiyelini hepsini gösterir. Bu objektif olarak düşüncüyü anlatır. Mistika şarkılı, danslı, şiirli bir motivasyon sürecidir. Brezilya’da medyanın hepsi –bu durum dünyanın her tarafında aynıdır– tek hâkim bir düşünce olduğunu söyler ve hepsi tek tip olarak düşünür. Mistika ise buna “Hayır,” der. İnsanlık için başka bir formdur. Mesele büyük toprak sahiplerinin, büyük şirketlerin Brezilyalıları ne kadar yararı vardır ki? Buna karşı mistika, küçük tarım ve küçük çiftçilerin Brezilya toplumu için üretim yaptıklarını gösterir. Bu medyaya hiç yansımaz. Bu toprakta yapılanın yansımasıdır. Küçük çiftçilerin üretiminin yoksul Brezilyalıları için olmasıdır. Bunu kamuoyuna mistika anlatır.

Bu kültürün en önemli farkı ‘izleme’ yerine ‘katılma’ dır. Bu Radikal demokrasinin en önemli unsuru olan ‘katılım’ın kültürde de yaşama geçirilmesidir. Bugünkü kültürel hegemonyanın en önemli araçlarından televizyonun sadece araç olarak değil doğrudan simgelediği ‘izlemek’in aksine doğrudan dahil olmak ve kültürün yaşamdan ayrı bir üst–elit olarak tanımlanmaması bir ‘başka’ kültürdür zaten. *Öldüren Eğlence*’de Neil Postman, “Televizyonun tabii ki yararları vardır. Mesele bir arkadaşım üstüne kitaplarını dizip, kitaplık gibi

kullanıyordu. Bir öğrencim de ertesi gün sınavı varken, gece yarısı bütün ampulleri patlayınca televizyon ışığında dersi çalışabilmişti.” diyordu.

*Topraksızlar*⁴⁴ kitabının ilk baskısı, üstü toprağa bulanmış, sol yumruğu sıkılmış ve havada olan bir küçük kız kapağıyla çıktı. Bu iki yıl öncesinin yürüyüşündeki mistikalardan birinin fotoğrafıydı. Bu yürüyüşte de birçok yerde onlarca mistika sergilendi. Dağlara işlenen yazılar, müzik eşliğinde saçılan tohumlar, yerli dansları, hayvanların ve toprağın bereketini anlatan gösteriler yani onlarcası. Fakat bizi en çok etkileyen, peş peşe dizilmiş hamile kadınların karınlarının üstüne çizilmiş resimlerdi. Filizlenen tohumlar, çiçekler yani yarın. Topraksızları anlatan, başka kültürü kısa ve çarpıcı en güzel gösteren ‘Mistika’ydılar.

KÜLTÜR VE EĞİTİM

İrma ile bu kültürün dönüştürülmesinde en önemli işlevlerden birini taşıyan başka ‘eğitim’e ilişkin de konuşmuşuk.

–Assentamentolarda ve kamplarda iki ayrı eğitim sekanısı vardır. Biri, okuma yazmadan başlayan, bütün klasik okul eğitimi, diğeri ise mücadele kimliğidir. Ülke için üretim yaparken, deneyimlerin öğrettikleridir. Küçük grup olarak toplanılarak alınan kararların, işgalin kendisinin herkese öğrettikleridir. Bu öğrenişin daha kolay yürüdüğü bir süreçtir. Bu herkesin kimliğinin ortaya çıkış sürecidir. Hareketin okullarında okuma–yazma da dâhil tüm eğitim, sadece gençlere değil, herkese yönelik olarak verilir. Bizim ilk olarak inşa ettiğimiz şeylerden biridir eğitim. Okul ve eğitim garantisi de ilk yüklendiğimiz şeydir. Şehirde ise onların klasik

⁴⁴ Metin Yeğın, *Topraksızlar*, Hayalci Hücre Yayın, 2023.

eğitimleri yani şehrin kendisini inşa eden bir eğitim vardır. Bu Brezilya’da her zaman ‘Bütün şehirler iyidir, bütün köyler kötüdür.’ şeklinde işler. Bu televizyonlarda da böyledir. Müzik, moda, giysiler bütün bunlarla bir kimlik oluştururlar. Bizde ise gençler toprak reformuna katılarak, üretime ve yaşama katılarak başka bir eğitim süreci yaşarlar. İlk ve ikinci öğretimden sonra, MST’li gençler yerel ve federal hükümetin üniversitelere giderler çünkü hareketin üniversitesi henüz yok.⁴⁵ Mücadelenin daha iyi kalitede sürdürülmesi için burarlarda üniversitelere devam edilir çünkü bizim fakültemiz yok. MST’nin yaklaşık yüzde 50 genci bu üniversitelere devam eder. Burada coğrafya, ziraat, hukuk ve başka şeyler okumaktalar. Biz aynı şekilde üniversitelerde de parasız eğitim talep ediyoruz. Şu anda Brezilya üniversitelerinde bir reform tartışması vardır. Bu reforma ihtiyaç var, yoksa üniversiteler tamamen halkla ilişkilerini kopararak, işçiler ile bağlarını kopararak zenginler için var olacaktır. Birinci ve ikinci okullardan sonra yine halk üniversiteleri olmalıdır. Halk üniversiteleri işçi sınıfına hizmet edecektir.’

MST’nin kolektif liderlerinden İtelvina’da Özyönetim’in–radikal demokraside kültürel değişimindeki, kelimenin tam anlamıyla, devrimindeki farklılığı vurguluyordu. Eğitimin hayatla içi içe olması, onun sadece iyi ‘not’ almak için değil hayatı iyi hale sokmanın biçimini ‘Bir başka yaşam istiyoruz’u anlatıyordu.

–MST toprak işgal ediyor ama sadece işgal etmekle kalmıyor, aynı zamanda kolektif tarım yapıyor, alternatif eğitim ve alternatif sağlık uyguluyor. MST ne istiyor?

⁴⁵ MST’nin Florestan Fernandez üniversitesi. Henüz bütünsel anlamda eğitime geçmiş değildi.

“Biz başka bir yaşam istiyoruz,” diye ifade edebiliriz. Bir başka yaşam mümkündür. Başka bir ekonomik model, başka bir tarımsal model... Biz başka bir toplum için mücadele ediyoruz. Bu yürüyüş, Topraksızlar’ın objektif durumunu da yansıtır. Biz başka bir toplum istiyoruz. Zirvesinde yaşamın olduğu. Başka ihtiyaçların öncelikli olduğu, insanlık için. Yaşamak için toprak, yaşamak için su. Doğal bir yaşamın öncelikli yer olduğu bir model. Biz bunu istiyoruz çünkü biz bunu biliyoruz. Çoğu zaman “MST toprağa çok ideolojik mi bakıyor?” diye sordular. Çünkü sadece toprak yeterli değildir. Nasıl toprak? Hükümet diyor ki, “Toprağın dağıtılması yeter.” Tarım reformu daha iyi bir konjonktürdür ama kapitalist modelde esas olarak bu mümkün değildir. Çünkü eğitim, sağlık çok önemlidir. Diğer tip bir yaşamın kurulması, inşa edilmesidir aslında. Biz yıllardır yaşadığımız ülkeyi iyi biliyoruz. Tarım için çok iyi bir toprağımız var. Yetiştirdiklerimiz 177 milyon insanın, hatta daha fazla insanın yaşamını karşılayabilecek kapasitede. Biz aslında çok daha iyisini yapabiliriz. Birçok kez ülkenin diğer yerlerine seyahat ediyoruz. Bizim gibi bir ülke olamaz. Doğallığı, zenginliği hepsi aynı. Adaletsizlik de bir o kadar çok. Bizdeki asgari ücret Bolivya’dan, Arjantin’den bile daha azdır. Onların durumu biz yoksul Brezilyalılardan daha iyi. Bizim gibi 177 milyon insanın rahatça yaşayabileceği elementer olarak zengin kapasitesi olan başka bir ülke yoktur. Bu nedenle hareket başka bir yaşamın inşa edebileceğini, mümkün olduğunu söylüyor. Biz yoksullar, işçiler ve tüm mücadele edenler olarak daha iyi bir yaşamı inşa etme kararı veriyoruz. Toprak reformu sadece büyük toprak sahiplerine karşı köylülerin bir mücadelesi değildir, aynı zamanda bütün olarak bir toplum için mücadeledir. Toprak reformu Brezilya’nın geleceği

için alternatif bir projedir. Bu yüzden mücadele daha iyi olmalı. Toprak reformu elli yıl öncesinden daha da zor bir değişimdir şimdi. Biz sadece toprak istemiyoruz, biz daha çok daha fazlasını istiyoruz. Toprak, eğitim, sağlık ve onurlu bir yaşam istiyoruz. Bunlar yoksa hiçbir şey gerçekleşemez.

Bu yüzden eğitim ve bilgi sadece okulun içinde ‘öğretilen’ değil, daha doğrusu okula, ‘sınıf’ içine hapsedilmiş değil, eylemin içinde ve eylemin bir parçası olarak birçok farklı biçimde yaşama geçiriliyordu. Mesela ‘Yürüyüş konvoyunun ortasında, büyük bir TIR vardı. Üstünde büyük kolonları taşıyor. Yürürken ya da konaklamalarda, konuşmalar buradan yapılıyor ve müzik grupları buradan şarkı söylüyorlardı. Ayrıca bu TIR Marca FM’in de (Estación Marca, FM 104.0) yayın yeri idi. Kamyonun içine kurulmuş radyo istasyonu ile bütün bu konuşmalar ve müzik her yerde yayınlanıyordu. Yürüyüşün başında dağıtılmış pilli el radyolarıyla bütün gruplar bunu dinleyebiliyordu. Uzunluğu beş kilometre olan yürüyüş konvoyu için bir güvenlik unsuru aynı zamanda bu. Bir saldırı ya da tehlike olduğunda bütün yürüyüşçüler hemen öğrenebiliyorlardı. Aynı zamanda bazı sloganlar birlikte atılabiliyordu. “Reforma Agrária cuando?”* diye Marca FM’den slogan atıldığında, beş kilometre uzunluğunda on iki binden fazla kişi haykırıyordu: “JA!–JA!–JA!”** Konaklama yerlerinde herkes bir yandan dinlenirken bir yandan da radyo dinliyordu. Mesela Leonardo Boff’un konuşmalarında binden fazla kişinin kaldığı dev çadırların içi tamamen sessizlik halinde radyodan konuşmayı dinliyor, sonra birden alkışa başlıyorlardı. Her çadırın

* “Toprak Reformu ne zaman?”

** “Hemen!–Hemen!–Hemen!”

içi ayrı ayrı inanılmaz bir görsel kompozisyondu. Yan yana serilmiş yataklarda kadınlar, erkekler, çocuklar, kitap okuyanlar, sohbet edenler, uyuyanlar, kâğıt oynayanlar, birbirine sarılmış sevgililer, kenarlara asılmış çamaşırlar, gitar çalanlar, paylaşılan romlar ve insanların soluklarından meydana geliyordu. Yürüyüş esnasında yürüyüşçülerle yapılan röportajlar, önemli ilanlar, günün programı, mesajlar ve her şey vardı bu radyoda. Marca FM eylemden doğan gerçek bir radyoydu, yayındaydı. ‘

HAYATI VURGULAYAN BİR İNSANLAŞMA YOLU BULUNMALI – PAULO FREIRE⁴⁶

Bu değerlendirmelerin sunulmasındaki hedef, devrimin içsel pedagojik karakterini savunmaktır. Özgürleşmelerini sağlayacak mücadeleyi ezilenlerin kendisinin üstlenmesi gerektiğini açıkça belli bir gerçek vurgulamış olan tüm çağların devrimcileri bu önermeyle birlikte onun içerdiği mücadelenin pedagojik yönünü de tanımışlardır. Bununla birlikte bu önderlerin pek çoğu – belki pedagojiye karşı doğal ve anlaşılır antipatileri yüzünden– ezenlerin kullanmış olduğu “eğitim” yöntemlerini uygular hale gelmişlerdir. Özgürleşme sürecinde pedagojik eylemi reddetmezler fakat ikna etmek için propagandayı kullanırlar.

Ezilenlerin, insanlaşma mücadelesini üstlendikleri zaman o andan başlayarak mücadelenin tüm sorumluluğunu da kabul ettiklerini anlamaları esastır. Ezilenlerin, uğruna mücadele ettikleri özgürlük sadece aç kalınamaz özgürlüğü değil... (...) Yaratma ve kurma özgürlüğü, şaşabilme ve göze alabilme özgürlüğü. Böyle bir özgürlüğü tatmak için etkin ve sorumlu bir birey olmak

⁴⁶ Bkz. Paulo Freire, *Ezilenlerin Pedagojisi*, çev. Dilek Hattatoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003.

gerekir; tutsak ya da çarkın iyi yağlanmış bir dişlisi olan birey değil. (...) İnsanların tutsak olmamaları da yetmez; toplumsal koşullar robotların doğmasına yol açarsa yaşam sevgisi değil, ölüm sevgisi olacaktır.⁴⁷ Baskının/ezmenin, ölümü yücelten ikliminde biçimlenmiş olan ezilenler, mücadeleleri aracılığıyla, hayatı vurgulayan bir insanlaşma yolunu bulmak zorundadırlar. Bu da sırf daha fazla yiyeceği olmaktan ibaret değildir –ama bu yanı mutlaka bulunmalıdır–. Ezilenleri mahvetmiş olan şey zaten, durumlarının onları nesnelere indirgemiş olmasıdır. İnsanlıklarını yeniden kazanmak için, nesne olmaktan çıkıp insan olarak dövuşmelidirler. Bu radikal bir görevdir. Mücadeleye nesne olarak girip de sonradan insan haline gelemeyizler. Mücadele, insanların, başkalarınca mahvedilmiş olduklarını görmeleriyle başlar. Propaganda, yönetim, manipölasyon egemenliğin silahlarıdır hepsi de onların yeniden insanlaşmalarının araçları olamazlar. Tek etkin araç, içinde devrimci önderliğin ezilenlerle kalıcı bir diyalog kurduğu, insanlaştıracı bir pedagojidir. İnsanlaştıracı pedagojide yöntem, öğretmenlerin (bu örnekte devrimci önderliğin) öğrencileri (bu örnekte ezilenleri) manipüle edebildiği bir araç olmaktan çıkar çünkü bu pedagoji bizzat öğrencilerin bilincinin ifade edilmesini sağlar. Yöntem, gerçekte, bilincin kendini edimlerde dışa vuran dışsal biçimidir ve bilincin temel özelliğini –amaçlılığını– benimser. Bilincin özü, dünyayla birlikte olmaktır ve bu davranış sürekli ve kaçınılmazdır. Dolayısıyla bilinç, özü gereği kendisinden başka, kendisi dışında, kendisini kuşatan ve onun fikirsel yeteneği aracılığıyla kavradığı “bir şeye giden yol”dur. Bilinç böylelikle tanımı gereği kelimenin en genel anlamıyla

⁴⁷ Bkz. Erich Fromm, *Sevginin ve Şiddetin Kaynağı*, çev. Yurdanur Salman ve Nalan İçten, Payel Yayınları, 6. Baskı, 1994.

bir yöntemdir.”²⁰ Dolayısıyla devrimci bir önderlik ortak amaçlı bir eğitim uygulamak zorundadır. Öğretmenler ve öğrenciler (önderler ve halk), gerçeklik karşısında ortak amaçlıdır ve her ikisi de sadece bu gerçekliği deşifre etme ve böylelikle gerçekliğin eleştirel bilgisini edinme görevinde değil, bu bilgiyi yeniden yaratma görevinde de öznelerdir. Gerçekliğin bu bilgisine ortak düşünce ve eylem aracılığıyla ulaşırken, kendilerini bu bilginin sürekli yeniden yaratıcıları olarak keşfederler. Bu şekilde, ezilenlerin özgürleşme mücadelesinde bulunuşları, olması gereken şey haline gelecektir: Sahte katılım değil, yükümlülükleri olan bir girişim.

ÖZYÖNETİMİN DOĞUŞU

Özyönetim ilanı, hiçbir şekle tabii değildir. Basit ve doğrudan bir demokrasiyi yaşama geçirme talebidir ve bazen ilan etmek de gerekmez ve belki böyle bir an bile yoktur. Koşulların zorladığı ya da iradi olarak, bilinçle ya da sezgiyle bir doğallaştırma biçimi olarak doğar. ‘Doğar’ kelimesini kullanmam bir tesadüf değildir. Bütünüyle bir ‘doğma’dır bu. İlan mesela bir başlangıçtır ve hatta bir sürü durumda başlangıç bile olamaz çünkü ‘doğum’u gerçekleştiremeyebilir. Bu yüzden sadece bazılarının, belki de hiç kimsenin Özyönetim diye tanımlamadığı birçok özyönetim, ortaya çıkabilir. Bu Özyönetim’de, iradeyi reddetmek manasına gelmez. Sadece iradenin aslında katılımcıların ‘kendi’sinden doğacağını gösterir. Çünkü özyönetimin, radikal demokrasi biçiminin temel unsuru öznedir. Gariptir ama mesela bazen özne kendisinin özneleştığını ancak eylemi ile birlikte kavrar. İstanbul’da Kazova işgal fabrikasında, işgal sırasında bir işçi, ‘eskiden biz çok erken yola çıktığımızdan biraz uyuyakalıp beş dakika geç

kaldığımızda bizi kapıda bekletip, ifademizi alıyor, yevmiyemizi kesiyorlardı. Şimdi işgal sırasında patronun ofisinde yatağı varmış orada uyuyorum' diye bana anlatırken gözlerinin içi gülüyordu. Bu günlük hayata ilişkin dönüşüm biçimleri, kendine güven ve hayatı değiştirebilme inancı yani özne olarak hayata geri dönüş, bir formun ilanının dışında, tam bir doğmadır. Bu durumun örneklerinde birinde Brezilya işgal fabrikasından Serge Golard, Brezilya'da işgal fabrikası CİPLA'da şöyle anlatıyordu.

Metin Yeğin: CİPLA işgal fabrikasının tarihçesi nedir? Nasıl başladı işgal?

SG: CİPLA'nın tarihçesi... Şimdi CİPLA kırk beş yıllık bir fabrika ve Joinville'nin en büyük endüstriyel kurumudur. Brezilya'nın da önemli fabrikalarından biridir. Plastik mamuller üretir. Fabrika normal kapasitesinde çalıştığında 6500 işçi çalışmaktaydı. 2002 yılında, çalışanlar ancak maaşlarının %10'unu, %20'sini alabiliyordu. Son on yılda da sosyal hakları sürekli budanmıştı, yok olmuştu. Sonra işçiler greve başladılar bu haklarını almak için ki bu grev çok önemliydi Joinville için, bütün halk için, diğer sendikalar için de.

Bu grev karşısında da patron işçilerin hiçbir hakkını ödemedi. Bunun üzerine fabrikanın bütün işletmesini üzerimize aldık, finansal işletmeyi de. Bir komisyon oluşturduk bu hakların nasıl alınacağına ve bundan sonra ne yapabileceğimize dair... Üç ay sonra fabrikayı tekrar işler hale sokup aktif hale getirdik. Seksen milyon reale ihtiyacımız vardı ilk başta. Bu yaklaşık iki buçuk milyon dolara tekabül eder hemen hemen. Bunun %80 i federal hükümete olan borçtu. Bu durumda diğer fabrikalar İnterfibra ve Flasko ile beraber binlerce işçi işsiz kalacaktı. Bunun üzerine fabrikanın kamulaştırıl-

masını talep ettik. Böylece 2002 Kasımında başlayan bu mücadeleyle işgal ettiğimiz fabrika işçilerin kontrolünde üretime devam ediyor.

Bu tabii aslında çok zordu, özellikle de sermaye olmadan üretime nasıl devam edeceğimiz ve ayrıca en önemlisi de tabii ki ham maddeydi ilk başta. Bunu sağlayıp fabrikayı işler hale getirip ayrıca işçilerin parasını da ödemek gerekiyordu. Bunu örgütlemek için genel bir toplantı (*asamble*) yaptık. Her bölümde işçi konseyleri oluşturduk. Sonra bir tane finans komitesi oluşturduk. Bu şekilde bütün finansal durumu da herkes tarafından denetlenebilir hale soktuk. Böylece bütün ödemeler, gelen paralar, işçilere ödenecek paralar, hepsi belirlendi herkesin gözü önünde. Bu tabii ki ilk başta çok zordu çünkü polisin büyük bir baskısı vardı, tutuklamalar yaptı, hareketi durdurmaya çalıştı. Çünkü bu aktiviteyi milyonlarca insan izliyordu, bir örnek teşkil edebilirdi. Herkes bizi dinliyordu. Bu Federal hükümet için de çok önemli bir konuydu. Çünkü ne olacaktı bu kadar makine bu kadar işçi? Makinelere haciz koymaya geldiklerinde barikatlar kurduk. Onları vermemeye kararlıydık. Tabii ki eğer makineler olmazsa fabrika ne işe yarayacaktı? Makineleri alırlarsa boş fabrikanın ne anlamı vardı. Fiziksel olarak zaten, makinelerin alınması demek işçilerin işsiz kalması demek. Bu nedenle biz sosyal ve hukuksal anlamda mücadeleye giriştik. Polis ve adalet üzerinde bir baskı kurduk.

Joinville’de hayatın sürdürülmesi anlamında da çok önemliydi bu yüzden federal hükümete karşı da bir baskı oluşturduk. Bunun sonuçlarını da federal hükümet ödemeliydi zaten, bu durum onun politikasının eseri. Aynı zamanda Lula hükümeti bütün Brezilya’nın sorumluluğunu taşıyor. O bir yandan IMF ile uluslararası anlaşmalar imzalarken bu anlaşmaların sonucunda

bu durum ortaya çıkıyor. Bu nedenle ekonomik durumun sorumlusu onlar. Dolayısıyla buranın kamulaştırılmasını talep ediyoruz. Kontrolün işçilerden oluşan bir koordinasyon komitesinde olması koşuluyla...

–Fabrika işgal fikri nasıl doğdu sizde?

SG: Grev sırasında ya da yıllarca bizim paramız hiçbir zaman doğru dürüst ödenmiyordu ve bu grev sırasında hareket artık düşündü ki bir daha geçmişteki o paramızın ödenmediği dönemlere dönmek istemiyorduk. Bu her zaman aynıydı çünkü. Bize on yıldır hiç bir dönem sosyal haklar verilmemişti, bütün bunlardan çıkardığımız bir durumdu, sonuçtu. Biz çalışıyoruz ama hiç para ödenmiyor. Diğer bir konu biz grev yaptığımız esnada fabrikayı yönetebileceğimizi ve bu güçte olduğumuzun farkına vardık. Çünkü fabrikayı idare eden patron sırasında fabrika iflas etmişti, biz ondan iyi yönetecektik.

ÖZYÖNETİM VE MARINALEDA

Soma'nın bir dağ köyünde, madenci köyün Ularca'da "KoopUlarca"yı örgütlüyorduk. İnsanların madene mahkum kalmasını ortadan kaldırmak istiyorduk. Köyde günlük 800 kilo Keçi, 400 kilo kadar inek sütü vardı. Bunu işlemek için bir binayı hep birlikte mandıraya çeviriyorduk. Duvara Horasan sıvası yapıyordum. Beş basamaklı bir merdiven üstünde sıva yaparken bir yandan konuşuyorduk. Balkon konuşması yapar gibiydim. Üstüme bulanmış kiremit kırığı, kireç ve samanla muhtemelen daha etkileyici bir konuşma oluyordu ya da bana öyle geliyordu. "Size bir iş ayarladım" dedim aşağıda birlikte çalışırken dinlenen, toplanan ve seyreden madencilere, işsiz madencilere ve maden işçisi olmak için bekleyen gençlere. "2600 lira maaş alacaksınız -

yeraltı madenci maaşıydı bu-, hiçbir iş yapmayacaksınız. İstedığınız gibi gezin dolaşın."

Soma'da Ularcalılar kendi kooperatiflerini inşa etmeye devam ediyorlar ve üretime de başladılar. Ben ise bu vesileyle Marinaleda'dan bahsetmek istiyorum.

Marinaleda, barış ütopyasını inşa etmeye 1978 yılında başladı. İspanya Faşist Franco rejimini yeni sırtından atmıştı. Marinaleda İspanya'nın en yoksul iki yerinden biriydi hatta Avrupa'nın. Bir toprak ağasının ve daha büyük olanın, devletin dışında neredeyse kimsenin toprağı yoktu. "En önemli şey birlikte harekete etmek ve bir de lider ama aynı bizle birlikte her şeyi yaşayan bir lider" diyordu Manuel. Zeytinyağı fabrikası kooperatifinin sorumlusuydu. 2 saat sonra tarladan döndüğümüzde 10 metre yüksekliğinde zeytinyağı tanklarının üstünü tazyikli sularla tutup fırçalayarak temizlemeye çalışıyordu. 1 milyon euro değeri vardı sadece fabrikanın -Hayatımız para ya böyle anlatmaya çalışıyorum. "Sonra toprağı işgal ettik. 2 yıl sürdü mücadele. Jandarma geldi. Direndik. Çıkardılar. Gene işgal ettik. Geldiler, çıkardılar. Gene işgal ettik. Yolları kestiler. Gece gizlice geldik, gene işgal ettik. Kentte tarım bakanlığını işgal ettik. Defalarca yolu kestik. İspanyol bankasını işgal ettik, Sevilla parlamentosunu..." "İşgal etmediğiniz yer kalmamış" diyordum. O saymaya devam ediyordu.

1260 hektar toprak işgal etmişlerdi. Şimdi çoğu zeytinlik. Yol kenarından arabayla gittiğinizde 7 kilometre sürüyor kooperatifin zeytin ağaçları. Sadece toprak yetmiyordu. Onunla birlikte toprakları için su mücadelesine giriştiler. Juan Manuel Sanchez Gordillo'ydu başından beri hareketin lideri ve 35 yıldır belediye başkanıydı. Ne belediye başkanı ne de bu belediyenin yö-

netiminde en önemli unsurlarından 2 konseyin hiçbir üyesi maaş almıyorlardı. Hepsinin çalıştığı başka işleri vardı. Kooperatiflerde, yani zeytinyağı fabrikasında ya da zeytinliklerde, enginar tarlasında, biber ya da domates serasında, 8 kooperatiften birinde çalışıyorlardı ya da Juan Manuel gibi öğretmen olanları da vardı. Mesailerinden sonra belediye geliyorlardı.

Belediye başkanı Juan Manuel'in iki katlı bahçe içinde bir evi vardı. Diğer bütün isteyen işçilerin olduğu gibi. "Auto-construcción-Kendi evini kendin yap" evlerinden biriydi bu. Juan Manuel'de mesailerden sonra gelip çalışıp evini yapmıştı. Marinaleda da her hangi bir kişi bu kooperatife, "Kendi evini yap" kooperatifine dahil olabilir. Belediyenin ya da devletin toprağına inşa ediyorlardı. Yani herkesin barınma hakkı vardı. Çalışmayı birlikte örgütüyorlardı. -Çok önemli bir ayrıntı bütün çalışmaları küçük küçük gruplar olarak sürdürüyorlardı.- Yeni yapılan evleri geziyorduk. İki katlı, her küçük ailenin rüyası evlerdi. Altta bir tuvalet, mutfak ve salon, üstte 2 yatak odası ve banyo tuvalet vardı. Hepsinin önünde balkon ve 200 metrekare bahçeleri. İsteyen bahçesine ek oda, hayvanları için barınak ya da garaj yapabiliyordu. Geliştirilebilir bir mimariydi. Carmano gezdiriyordu yeni inşa ettikleri evleri bize. Şu ana kadar 256 ev yapmışlardı. Marinaleda nüfusu 2860 kişiydi zaten. Koca nasırlı elleriyle duvarları, tabanları yumrukluyor, "Hepsi birinci kalite. Biz kapitalistler gibi yapmıyoruz. Kendi evlerimizin her şeyi birinci kalite" diyordu. Tabi ki para ödüyorlardı bu evlere. Aylık 15 euro ödüyorlardı. Yani 30 lira filan. Evlerde istedikleri kadar oturabilirlerdi. Sonra çocukları ya da onlar da ihtiyaçları varsa başvurup "Kendi evlerini yap"abilirlerdi. Kimse evlerini satamıyordu. Çünkü toprak halkın toprağıydı. Ev için malzeme parasını,

Endülüs yerel hükümeti veriyordu. Eh tabi birkaç direniş, yol kesme ve işgalden sonra. Girişte bir tabela vardı. İnşa edilen son 20 ev için toplam yaptıkları ödeme yazıyordu. Geçen yıl sadece 96 bin Euro, bu yıl sadece 96 bin Euro vermişlerdi. Tekrar ediyorum 20 dubleks evdi ve yakında bitecekti.

Sabah tarlada enginar topluyorlardı. 40 kişi kadar bir grup. Kadınlar ve erkeklerdi. Gençler ve yaşlılar. Seri bir hareketle enginarın sapından boynunu kırıp, kollarındaki sepete dolduruyorlardı. Biraz daha gençleri, sepetlerden alıp, traktörün römorkuna dolduruyordu. Antonio ile konuşuyorduk. 28 yıldır kooperatifte çalışıyordu. Tarladakiler 6,5 saat çalışıyorlardı. Daha zordu işleri. Diğerleri 8'er saat. Arada "Ya arkadaşlar ufakları toplamayın" diye bozuk attı. Sonra yeniden başladılar tarlanın bir ucundan diğer tarafa. Enginar fiyatlarından konuştuk. Türkiye'de çok pahalı diye biliyordum. "Eğer biz işlemeden satsak burada hiç para etmez" diyordu, "Bu yüzden fabrikayı kurduk".

Bir konserve fabrikasıydı. Bugünlerde mevsim olmadığı için yarı zamanlı çalışıyordu. Sebzeler toplandığında hemen fabrikada işleniyordu. Zeytinyağı, sirkeli, ikisi birden ya da birçok çeşit enginar, kırmızıbiber, fasulye, kereviz sapı konservele yapıyordu. Tarlada kendi ürettikleriydi hepsi. Bu sefer biz gibi yapıp, "Kaça abi burası" diye sormadım ama çok para ederdi gene fabrika. Bütün makineleri taksitle almışlardı. 6-7 yıl kadar borç ödemişlerdi. Her bir üründe "Kampanya" olarak çalışıyorlardı. Yani ürün zamanı gruplar halinde çalışıyorlardı. İşe alımlarda eğer başvuru çoksa ihtiyacı olanlar seçiliyordu. Hala fazla başvuru varsa, kura çekiliyordu. Söylemedim değil mi? Bütün kooperatiflerde herkesin ücreti eşitti. Usta olup olmaması, vasıflı olup

olmaması ya da belediye konseyinde olması bir şeyi değiştirmiyordu. Herkes eşitti.

Juan Manuel Sanchez Gordillo ile konuştuk. En son ekonomik krizi protesto etmek için bir ulus ötesi marketi "yağma"lamışlardı. Juan Manuel elinde bir megafonla "bir, iki, üç hadi" diye bağırıyor. Markettekiler çuvallara temel ihtiyaç malzemelerini dolduruyorlardı. "Bu ekonomik krizin sorumlularını, finans dünyasını, bankaları ve ulus ötesi tekellerini deşifre etmek istediğimiz bir eylemdi" diyordu. Nasıl ki dağda mahsur kalan birisinin bir eve girip yiyecek alma hakkı varsa, halkın da ekonomik krizde bu yağmaya hakkı var diye düşünüyordu. Hakkında açılmış yüzlerce dava vardı. İki suikasttan kurtulmuştu. Yorgundu. 35 yıl, az değildi.

"Juan Manuel çok önemli bir simge. O olmasa Marinaleda devam edebilir mi?" diye sordum. Dolares konseyin en yaşlı, kadın üyesiydi. Çalıştığı işinden yeni dönmüştü. "O bir simge ama biz zaten, bütün kararları hep genel halk toplantılarıyla alıyoruz. Sadece Juan Manuel'e bağlı değil ki işler" diyordu. Sergio'ya soruyordum. Konseyin en genç üyesiydi. "Sovyetler birliği yıkıldı. Marinaleda nasıl ayakta?" diye. "Biz ihtiyaç üzerinden örgütlendik. İhtiyaç vardı. Bir araya geldik. Onu çözdük. Bir ihtiyaç daha vardı. Örgütlendik onu çözdük" diyordu.

Juan Manuel'e "Ay sonunda seçimler var bizde böyle olabilir mi?" diye sordum. "Neden olmasın, tek yolu mücadele etmek" diyordu. Bir gün sonra Santa Fe'den Madrid'e doğru yapacakları 100 kilometreden fazla, bütün İspanya işçilerinin kendi bölgesinden katılacakları yürüyüşe hazırlanıyorlardı.

Yaklaşık 3000 kişilik bir belediyede, 100 çocuğun aynı anda çalışma yaptığı bir futbol stadı, spor salonu,

devasa bir havuz, tenis kortları, eh bizde belediye manasına geldiği için söylemeliyim hiç çamuru olmayan sokaklar, bütün bunların üstüne, 1260 hektar toprak, tarımsal üretim kooperatifleri, içinde zeytinyağı fabrikası, konserve fabrikası da olan 8 kooperatif, bunları koordine eden bir üst kooperatif, ekonomik krizden önce 460 kişinin çalıştığı yani neredeyse her aileden bir kişinin çalıştığı bir kooperatifler topluluğu bulunuyordu.

Tek eksiği hiç yerel polisi yoktu. "Ona verecek paramız yok" diyorlardı.

ÖZYÖNETİM YAŞADIKÇA DEĞİŞİR, GELİŞİR

Radikal demokrasinin formsuz biçimi (!) onun aynı zamanda yaşarken, eylem anında da dönüşümünü içerir. Bu karşılıklı bir dönüşümdür. Öznelerin kararı ile örgütlenmenin dönüşümü, örgütlenme ile öznelerin dönüşümü. Bunda iradi müdahalenin önemi ortadan kalkmaz. Mesela olağanüstü etkileyiciliği açısından Kürt özgürlük hareketinin lideri Öcalan'ın Özyönetim-radikal demokrasi önerisinin etkisi verilebilir. Yine aynı durum Zapatistalar için SubKumandan Marcos ya da Venezüella için Chavez için söz konusu olabilir. Bu olgudur. Yani saydıklarımın düşünsel etkisi mesela radikal demokrasiye dönüşümün dinamiklerinden biri haline getirdiyse, bu tek kişilerin(!)-liderlerin bu dönüşüme etkisi radikal demokrasiye-Özyönetim'e dahil olmalarında, özne olarak harekete geçmelerinde, bir olgu olarak etkiliyse bu reddedilemez. Nasıl ki kapitalist hegemonya bir olgu ise yani sevin ya da sevmeyin bu gerçek ise onu yıkacak iradeyi doğuran düşünce de böyle bir olgudur. Bu yüzden gerek saydığım gibi olağanüstü etkisi olan iradeler ya da daha az etkili düşünsel müdahaleler, mücadele içinde gelişen süreçler, Öz-

yönetim biçimini etkiler ve dönüştürür. Anlatımı belki biraz karmaşık gelmiş olabilir ama yaşaması çok daha basit ve doğrudandır. Bir yol bulmaya çalışırken bu yolu daha önce kat etmişlerin deneyimleri, birçok yolu açmış olanların önerileri ve doğrudan onu yaşama geçiren öznelerin kararlarının toplamıdır hepsi.

Bookchin de bu olguyu kabul eder. ‘Geçmişte devrimcilerin (on yedinci yüzyıldaki İngiliz devrimcilerden yirminci yüzyıldaki İspanyol devrimcilere) karşılaştığı en büyük problemlerden birini, reaksiyoner hasımlarına karşı savaşmakta kullanacakları kararlı, iyi yapılanmış ve bilgiyle teçhiz olmuş bir örgüt yaratamamaları oluşturmuştur. İsyanlardan çok azı, bilgili bir liderliğin rehberliği olmaksızın salt bir kalkışma olmanın ötesine geçer. Salt kendiliğinden devrimin bir efsane olduğu, geçmiş başkaldırıları dikkatli bir şekilde incelenirse (benim dört ciltlik tarih çalışmam *Üçüncü Devrim*’de yapmaya kalkıştığım gibi) rahatlıkla görülebilir. Öz-bilinçli liberter örgütlerde bile liderlik “nüfuzlu militanlar” biçiminde hep var oldu: kararlı ve enerjik kadınlarla erkeklerin oluşturduğu bir çekirdeğin etrafında yer alan kalabalıklar sokak protestolarını doğrudan birer kalkışmaya dönüştürdüler. Daumier, ünlü *İsyan* resminde, isyancılar arasındaki bir bireye, bağırarak kitleleri harekete geçiren bireye odaklanır sezgisel olarak. Kendiliğinden gerçekleşmiş gibi gözükken kalkışmalar da bile isyancı kalabalıkların arasına dağılmış olan öncü militanlar, kitleleri daha ileri eylemlerde bulunmaya teşvik etmişlerdir. Anarşist efsanelerin aksine 1917’de Rusya’da, 1918’de Almanya’da ve 1936’da İspanya’da ortaya çıkan sovyetlerin, konseylerin ve komitelerin hiçbirisi kendi kendisine oluşmamıştır. Bu örneklerde gördüğümüz şey hep şudur: Spesifik militanlar inisiyatif ele alarak bu örgütlenmeleri gerçekleştirmiş, dene-

yimsiz kitlelere radikal bir eylem doğrultusunda harekete geçmede rehberlik etmişlerdir.”⁴⁸

Şunun altı çizilmelidir ki burada tartışılır olan kitlenin, daha doğru bir terimle herkesin karar vermesi, doğrudan demokrasinin karar alma hakkı değildir. Konusu ve boyutu farklı olmak üzere öncü olanın bir olgu olarak reddedilemez olmasıdır. Bu birisinin daha iyi müzik yapması, dans edebilmesi ya da futbol oynaması gibi çok doğal bir şeydir ve esas mesele bu kişilerin, bu nedenle –ve tabii ki herhangi bir başka nedenle de– başka bir ayrıcalığa sahip olmamasıdır. Böyle bir ayrıcalık ortadan kalktığında bu toplumsal bir durumdan başka bir şey ifade etmez. Şefler bir sürü eski toplumda ancak sağaltıcıların –ki bunlar genellikle kadınlardır– ayrıcalığına sahiptirler. En fazla yani kurtardığı ya da iyileştirdiği hayatın, herkese yaydıkları övgülere mazhar olmaktır. Bu birçok toplumda şef! in kura ile seçilmesini de açıklar. Çünkü bugünün aksine şeflik bir ayrıcalık değil bir toplumsal yükümlülük durumunda olduğunu gösterir bu. “‘Yabguluk [bazı Arapça kaynaklara göre beyguluk] verasetle geçmez, hiçbir sülale ya da uruğun tekelinde değildir... kuz irkinler için de aynı kural geçerlidir. Yabguluk bir boya geçmişse, kuz irkinlik başka boylar arasında üleşilir. Böylece, siyasal erk topluluğun iyeliğinde kalır; paylaşılır.”⁴⁹

İşgal–değişim, değişim–işgal ya da başka her hangi bir yerde ‘doğan’ Özyönetim için ‘doğuş–değişim, değişim–doğuş’ diye nitelendirebileceğimiz, eylem ile olma hali dışarıdan kendi başına, tabii ki Freireci bir eğitim olarak tanımlanabilir de. Zaten yaşamın dönü-

⁴⁸ Bkz. Ahmet Ateş, *Türkmen Anarşizmi*, Hayalci Hücre Yayın, 2023.

⁴⁹ A.g.e.

şümü ile iç içe olduğundan ayrıca eğitim diye, pedagojik bir kategoride tanımlamak da güçtür ve de böyle bir tanımlamaya gerek var mıdır bu da genel değişimi kavrayınca garip kaçır. MST-Kolektif liderlerinden İrna bu eğitim (!) durumunu şöyle anlatıyordu:

–Geleneksel eğitim, Brezilya’da her zaman resmi görüşü yansıtan ve her zaman kâğıt üzerinde sürdürölen bir biçimdir. Bu görüş tarihi, coğrafyayı ve diğer dersleri de benzer şekilde işler. Hiçbir zaman işçilerden bahsetmez. Brezilya okullarında her zaman Brezilya burjuva ideolojisinin hâkimiyeti altında eğitim sürmektedir. Hareket buna karşı genç ya da yetişkinlerle birlikte başka bir çalışma halindedir. Brezilya toplumunun gerçek tarihinin eğitime geri dönmesi sağlanır. Bizim okullarımızda ilke olarak bilginin çıkış noktası ve harekete etkisi amaçlanır yani pratik olarak hayatın inşasına etkisi. Bu bizim alternatif eğitim algımızla geleneksel eğitim arasındaki en önemli farklılıktır.

–MST gelecek için özel bir eğitim çalışması sürdürüyor mu? Ekolojik tarım ya da yeni bir model için yeni bir eğitim?

Evet, bu konuda hareket çalışıyor. Pratikte neye ihtiyacımız varsa onun çözümünü, farklı yollarını deniyoruz. Bu ekolojik tarım konusunda da böyledir. Birçok yerde önemli deneyimlerimiz var. Mesela, bizim *assentamentoda* ekolojik bir gıda projemiz var ve bu herkesin sürdürebileceği bir sistem. Bizim ineklerimizden elde ettiğimiz sütleri yine bizim meyvelerle karıştırarak yaptığımız bir teknikle başka bir üretimde bulunuyoruz. Bu pratik işlem, bütün okullarımız tarafından da sürdürölüyor. Eğitim pratiğın içinde ilerliyor. Bu ekolojik süreç, hayvanın yetiştirilmesinden sütün işlenmesine kadar bütün süreci işliyor ve bu sağlık açısından da çok

önemli. Bu laboratuvarlarda çalışılmasına ve son ekolojik sistemin anlaşılmasına, buna bağlı olarak ilaçların yapımına yol açıyor. Eğitim gerçeği, gerçek eğitimi besliyor. Bu yeni biçimlerin bulunarak, bizim için kullanılmasına da yol açıyor. Daha karmaşık ve güzel şeyler üretilmesi. Bunların hepsi eğitime yansıyor. Eğitimden aynı zamanda toplum öğreniyor ve toplumdan da eğitim. İşte bizim okulumuzda işçi sınıfı ideolojisiyle çalışılır, bu ideolojiyle pratik yapılır.

MOSCONI

İşgal fabrikaları, neoliberal travmanın yarattığı bir karşı duruş biçimidir. Ancak neoliberal politikaların, özellikle özelleştirmenin ortaya çıkardığı yıkım karşısında yaşamı sürdürebilme mücadelesinde tek biçim değildir. İşçi denetiminde fabrikalar (Patronsuzlar), Brezilya, Uruguay ve Arjantin’de gördüğümüz farklı karşı duruşlarından oldukça ayrı başka direniş biçimleri geliştiren halk hareketleri de doğurdu. Bunların arasında dünya solunun gündeminde en çok sözü edilen hareket olan *Piqeteros*–Barikatçılar, Arjantin’de krizden çok önce yarattıkları örgütlenmeyle direniyorlardı. Özelleştirme sonucu işsizleşen işçiler, üretimden doğan güçlerini kullanarak haklarını talep edemediler. Bu yüzden şehre gelen anayollara *Piqete*–Barikat kurarak ulaşımı kestiler. Şehre gelen hammadde ve şehirden çıkan mamul madde akışını durdular. Dolayısıyla üretimi durduran ve grevle aynı etkiyi yaratan bir biçim ortaya çıktı. Arjantin büyük krizi sırasında yoksulların bu direnişine, gittikçe yoksullaşan, kendi paralarını bankalardan alamayan orta sınıf da katıldığına hareket büyüdü ve *Piqeteros* Hareketi bu isyanın esas belirleyicisi durumuna geldi. ‘*Piqeteros* Hareketi’ tam anlamıyla bir bütünlük ifade etmez. Aslında en önemli özelliği de bu

bütünlükten yoksun oluşudur. Travmanın, yani ‘big bang’ın etkisiyle ortaya çıkan yıldız parçacıkları gibidir. Benzer duruma maruz kalmış işsizler, birbirlerinden duydukları, her seferinde kendilerinden bir şeyler kattıkları ve kendi sınırlarını belirledikleri biçimler ile harekete geçtiler. Gelişen süreçte ortaya çıkardıkları siyasal duruş, bir ya da birkaç sloganın etrafında ve mutlaka başkaldırı ve isyanı içeren bir çizgi dışında başka bir şey değildir. Arjantin’de henüz neoliberal politikaların ipliği pazara çıkmadan çok önce, yani bütün dünyaya hâlâ IMF’nin politikalarının en sadık ve en başarılı örneği olarak sunulurken, aslında yoksullar her geçen gün artan işsizlikle daha da yoksullaşıyorlardı. Buna karşı isyan da çok önceden başlamıştı.

Piqeteros Hareketi’nin ilk ortaya çıktığı iki yerden biri Mosconi’dir. Kuzey Arjantin’de yer alan bu kentteki *Piqeteros* grubu UTD–Mosconi, şu anda da bütün ülkenin en büyük gruplarından biridir. Burada genel olarak ‘doğrudan demokrasi–doğrudan hareket’ olarak tanımlanabilecek yine bir Özyönetim deneyimi yaşanıyordu. UTD –*Urbanos Trahabodores Desocupados*–Mosconi yirmi bin kişilik bir kentti. Burayı ayakta tutan İTPF, yani kamunun petrol şirketi, satılıncaya kadar genel gelir düzeyi yüksek bir yerd. İşçilerin benzerlerine oranla yüksek maaş aldığı, işçi kulübünde tenis kortlarının, yüzme havuzlarının bulunduğu bir yerd. Özelleştirmeden sonra bir gecede kentin yüzde sekseni işini kaybetti. Kentin dükkânları birer birer kapandı. Kentin üniversitesi kapandı. Buna karşı UID–Şehirli İşsiz İşçiler hareketi meydana geldi. Sadece eylemler yapmakla kalmayıp aynı zamanda insanlar için çalışma programları üreterek yaşamlarını sürdürebilmelerini sağladı. Bir basketbol sahasında konuşuyorduk. Önümüzde bir ateş yanıyordu. Ateşin üstündeki kapkara olmuş bir çaydan-

lıkta mate için su kaynıyordu. Ateşin başında olanlardan biri Fernando'ydu. Yanaklarının biri koka yapraklarıyla doluydu. Dudaklarının kenarı koka yapraklarından yeşillenmişti. Konuşurken sopayla ateşi canlandırıyordu:

Burada her iş için ayrı bir grup, konsey var. Biz ağaç işi yapıyoruz bu dönem. Bu işler dönüşerek yapılıyor. Ayrıca bir metal atölyemiz, bir tane plastik atölyemiz, bir kamyon ve traktörümüz var. Hepsinde 'companero'⁵⁰ usulü çalışıyoruz.

–Patronunuz var mı?

–Yok, yok ne patronu. Gülüyorlardı. Nasıl sürdüreceksiniz patronsuz? Patron demek, sizi satın almak demektir. Sermaye filan da yok. Patron demek, onun bütün gün oturması, senin çalışman demektir.

–Peki, böyle sürdürmek mümkün mü?

–Evet, tabii ki, Sin Patron–Patronsuz olarak sürdürmek mümkün. Hepimiz arkadaşız. Hepsinde biz karar veriyoruz. Ağaç için mesela. Bunda çalışma planı dahilinde çalışıyoruz. Başka yerden de buraya çalışmaya gelenler var. Bizim ofisimiz filan yok. Hepimiz bir arada çalışıyoruz. 'Companero usulü'.

Hippi'nin evindeydik. Esas adı Juan Carlos Fernandez'di. Üzerinde bir eşofman vardı. Evin salonunda konuşuyorduk. Tam anlamıyla bir taşra yoksul evinin

⁵⁰ İspanyolcada companero yoldaş, arkadaş anlamına gelir. Burada sözünü ettiği 'companero usulü' ise, esas olarak paylaşılmayı, dayanışmayı öne çıkaran özel bir kelime olarak kullanılmaktadır. 'Plan Trabajar', yani çalışma planı *Piqeteros* eylemlerinin yarattığı bir biçimdir, işsizliğe karşı mücadelede yolu kesen *Piqeteros* hareketleri iş talep ettiler ve yolu açmaları karşısında devletten iş hakları elde ettiler. Bu haklara 'Plan Trabajar–Çalışma Planı' adı veriliyordu.

salonuydu. Çok eski bir büfe, bir yuvarlak masa ve dört sandalyeden ibaretti. Konuşmaya gelmeden önce dola-bın kapağını açıp, kapı açılır açılmaz yerlere düşmek isteyen rulo halindeki projeleri yakalayıp, masanın üze-rine koydu. Projelerden boşalan kucağını hemen küçük çocuğu doldurdu.

–UTD nasıl bir organizasyon, nasıl bir örgütlen-me, teknik ve diğer çalışmaları nasıl yürütüyor?

–1992-1993’te bir bütün olarak işsizlik başladıktan sonra ne yapabileceğimizi düşünmeye başladık. Bizim bütün mücadelemiz, hangi yolu izlediğimiz, hepsi ya-şanan bu süreçle ortaya çıktı. Birçok arkadaş tamamen işsiz kalmıştı. Profesyonel işçiler, teknikerler, herkes işsiz kalmıştı. Sadece burası değil, bütün ülke aynı du-rumdaydı. Neoliberal politikaların sonucu büyük bir işsizlik hâkimdi her yerde. Senin evin, ailen, hepsi aç kalıyordu. Biz de o zaman ‘*Que se vajan todos–Hiçbirinizi istemiyoruz*’ sloganıyla yola çıktık. Pratik olarak yaşamımızı sürdürebilmek için alternatifler ara-maya başladık.

Bu arada önündeki projeleri tek tek açıyordu. Masa-nın üstü fotoğraflarla, çizilmiş planlarla dolmaya başla-dı. Çocuğu kucağına gelmek istedi. Aldı. Konuşmaya ve projeleri açmaya devam etti:

Hangi yöntemlerle daha iyi bir yaşam sağlaya-bilirdik? Ne yapabilirdik? Bunun için başka an-lamda bir çalışma yarattık. Herkes için, bütün toplum için çalışmak ve paylaşmak. Bütün bu ça-banın içinde toplumun bütün ihtiyaçları vardır. Mesela okul da böyle bir ihtiyaçtır. Toplumun en fazla ihtiyacı olduğu şeydir aynı zamanda. İlk olarak yemek yenmesi gerekiyordu. Herkesin bu-na ihtiyacı vardı. Herkesin yemek için toprağa ih-

tiyacı var. Bence ilk olarak bunun kontrol edilmesi gerekir yaşamın sürdürülebilmesi için. Aynı zamanda sağlık da çok önemliydi ve insanların sağlığı için de mücadele etmeliydik. Bu yüzden daha çok üretmek zorundaydık. Bu tabii ki zordu. Nasıl değiştirebilirdik üretimi? Bu yüzden fabrikaları kurduk; elbise fabrikası, metal fabrikası. Başlangıçta çok küçük bir harekettik. Buradan hareketle bir başka düşünce yarattık. Burada en önemli nokta ‘bir başka düşünce’ yaratmaktır.

UTD–Mosconi örgütlenmesi küçük bir lider kadronun etrafında romantik bir duruş sergiler. Her yaptıkları şey arkasından, kendilerine güveni artan bir halkın ortaya çıkardığı bir bütündür. Bu nedenle, işgal spor salonundaki soyunma odasında yaşamını sevgilisi ve bir çocuğu ile sürdüren Pepino, babasının evinde eşi ve çocuklarıyla yaşayan Hippi ile ya da yine ailesinin küçük evinde yaşayan Chiki ile herkesin doğrudan ilişkisi vardır. Her şeye herkesin gözü önünde karar verilir. Toplantılara bile ihtiyaç duymayan bir biçimde.

–Bu ‘bir başka düşünce’nin parçasıdır. Bence bunların hepsi aynı düzlem üstündedir. Yani evde bilgisayar olması, okulda laboratuvar olması, fabrikaların olmasıyla çok bağlantılıdır. Bu aynı zamanda çocukların bilgilendirilmesini, toplumsal bir gelişimi sağlar. Yani buradaki evlerin sağlıksız olması, yeni ev yapılamamasıyla petrolün uluslararası şirketlere verilmesi arasında bağ vardır. Yani petrol savaşları ya da yakın gelecekte olacak su savaşlarının küçük bir örneğini biz burada yaşıyoruz aslında. Bunları kim kontrol ederse güç onların elinde oluyor.

Özyönetim’in, radikal demokrasinin de yozlaşabilmesi söz konusu olabilir. Hele kapitalizm ile iç içe ya-

şadığında, daha doğrusu kapitalizmin karnında, sistem yıkıcı bir şey yapmak tek başına zorlu bir durum yaratır. Bookchin'in tanımıyla büyüme hastalığı ile muzdarip kapitalizmin içinde iyice büyüyen bir Özyönetim, radikal demokrasiye aynı hastalık bulaşabilir tabii ki. Bu durum o kadar çok kafamı yoruyordu ki, MST içinde her yerde olan insanlarla bu muhabbeti yapmış olmalıyım. Bunu MST'nin kolektif liderlerinden, kurucularından Stedille'e de sorduğumda şöyle cevaplıyordu.

MST her geçen gün biraz daha büyüyor. Genel bir sekreterliği var. Acampamentolar, Assentamentolar ve kooperatifleri var. Gittikçe daha büyüyor. Bu büyüme sonucunda bürokrasinin başlamasından korkmuyor musunuz?

Stedile: Hayır, hayır. MST 20 yıllık bir hareket. Biz bürokratizme karşı çok deneyimli bir hareketiz. Bürokrasi bizde karakter olarak kaybolmuş haldedir. Mesela bu ulusal yürüyüşte görüyorsun ki hiç bürokrasi yok. Zaten bürokrasi olsaydı böyle bir hareketin olması mümkün olmazdı. Şimdi Başkent Brasil'e yürüyoruz, bürokrasinin merkezine ve ona karşı bir yürüyüş bu. Bu aynı zamanda bürokrasinin negatif etkisinin de harekete bir kez daha gösterilmesidir.

Böyle bir bürokratizm tehlikesi tabii ki olabilir ama bizim 20 yıllık bir deneyimimiz, geleneğimiz var. Biz ulusal işçi sınıfı mücadelesi tarihimizden dersler aldık. Biz bu işçi sınıfı mücadelesinden, mücadeleyi birlikte koordine etme gerekliliğini öğrendik. Bizim emekçi çiftçi hareketleri olarak deneyimlerimiz var. Bir örgütlenme teorimiz var. Birinci ilkemiz, herkesin birlikte karar alması, herkesin birlikte yapmasıdır.

İkinci ilkemiz ki bunu da yine tarihimizden öğrendik, gücümüzü militanca birlikte çalışmaktan alıyoruz.

Biz militan bir sosyal hareketiz. Bu bizim işçiler arasındaki çalışma metodumuz ve bu aynı zamanda bizim tarihsel deneyimlerimizi de ortaya çıkaran bir metod. Burada soruya geri dönersek, bizim örgütlenme prensibimiz, yöntemimiz bir bütün olarak bürokrasiye karşıdır zaten. Mesela, bütün yönetim kolektiftir. Bir başkanlık yoktur. Genel sekreterlik vardır ama genel sekreterlik başkanlığı, (yani bir genel sekreter) yoktur. Herkesin tek tek sorumluluğu vardır ama böyle bir kariyer yoktur. Çünkü böyle bir kariyer merkeziyetleşmeyi, başkanlığı ve bürokrasiyi başlatır. “Ben bir başkanım” dediği anda bürokrasi başlar. Ki bizim manifestomuzda böyle bir şey yok. Bizde her zaman ‘O benim kardeşim’ vardır.

Ayrıca hareketin karakteri eylemcidir ve bu eylemliliği birlikte gerçekleştirmektir. Bir diğeri, bizim özellikle *acampamentolarda* ve *assentamentolarda* kolektif örgütlenme, çekirdek biçiminde her kararda yer alma prensibidir. Bütün bu örgütlenme içersinden bir bürokratin çıkmayı başarması mümkün mü? (Gülüyor) Değil mi?

Bu form, hareketi, hareket ediş biçimini her zaman belirler ve aynı zamanda da bir karşı duruş olarak, hareketi yaratır. Bunu böyle tanımlayabiliriz. Simdi bu aynı zamanda bizim militanca dayanışma biçiminde oluşan, tarihsel deneyimimizi de ortaya çıkartır. Bununla birlikte Latin Amerika için zaten, Che Guevara bir bütün olarak bunu sistematize etmiştir. Bir form olarak o bunların hepsini yazdı, sistematik biçimde, bir bütün olarak yazdı. Ciddi bir militan davranışın ne olduğunu, dayanışmanın örgütlenmesinin ne olduğunu, yoldaşlık ilişkisinin ne olduğunu, teorik çalışmanın ne olduğunu hepsini... Bu formasyonun etik, moral ve profesyonel bir karakteri vardır. Ve militan devrimci bir karakteri

vardır. Bu yürüyüşte de bizim örgütlenmemizin metodu da bu karakterden hareket eder. İnsanların örgütlenmesinde aslında sayıların da önemi var. Ne kadar çok insan ile birlikte bir organizasyon gerçekleştirebiliyorsanız, o kadar iyi örgütlenmişsiniz demektir.

Bu yürüyüşte 12 bin kişi tarım reformu için yürüdü. Bu talep, hükümet için çok zor politik ve ekonomik bir pozisyon yaratıyor. Ve 220 milden fazla yürüyor insanlar, tarım reformu için. Peki, niçin hükümete karşı böyle bir önemli politik, ekonomik bir istekle yürüyüş düzenleniyor? (Bu yürüyüş sonrası IMF politikalarını uygulayan hükümetin tarım reformunun başlamasını MST hayal etmiyordu hiç bir zaman – y.n.) Çünkü burada bizim istediğimiz en önemli şey, insanların organize olması, örgütlenmesi. Şimdi insanlar nasıl örgütleniyorlar? İnsanlar nasıl, böyle bir karar alıyorlar? İşte zaten hareketin istediği de birlikte eylem kararı alması ve bunun birlikte gerçekleştirilmesi. İşte bu şekilde hareket daha iyi örgütlenerek atak yapabiliyor ve kendisini daha iyi örgütüyor.

MST kolektif liderlerinden Valdir, Rosana ile aynı bölgenin delegesiydi. Biri siyahi diğeri beyazdı.

Rosana'nın çok sessiz olmasına karşın Valdir'in kahkahaları ortalığı çınlatıyordu. Tam olarak birbirlerini tamamlıyorlardı. Yürüyüş başlamadan önce Goiania kentinde birlikte kaldığımız Dom Fernandes okulunda tanıştık. Bu görüşmeyi ise yürüyüşün ortasındaki günlerde, bizim çadırda yaptık, bir yürüyüş sonrası dinlenme zamanında.

–Yürüyüş nasıl gidiyor?

–Bu yürüyüşe baktığımız zaman bizim durumumuzu yansıtan bir görüntü ortaya çıkıyor. Tartışarak inşa edilen bir sürecin sonucuydu bu. Bizim nasıl yaptığımızın

görüntüsüydü. Biz bunu diliyorduk şimdi gerçekleşiyor. Şimdi de bunun nasıl gerçekleştiğini görüyoruz 12 bin 200 kişi. Birçok zaman hareketi tartıştık burada. Büyük yürüyüşün hazırlığı nasıl gidiyor? Kaç kişi katılacak? İnsanların karnı nasıl doycak? Bence tasarladığımız şu ankine çok yakındı. Ayrıca bence bu yürüyüşü yapmamızın tam zamanıydı. Objektif olarak doğru bir akımdı. Bu nedenle kolektif olarak yaratılan bu alternatif, içeride ve dışarıda önemli etkiler yaratacaktır. Bu yürüyüşün etkisi yürüyüşten sonra mutlaka toplumsal yapıda da kendini gösterecektir.

–GDO’lu ürünlerin ve patent hegemonyasının baskısı altındayken toprak reformu talebi yeterli mi?

–MST’nin mücadelesi, toprak reformu mücadelesi, toprak mücadelesi başka bir nitelik taşıyor. Bunun karakteri başka bir projedir. Çünkü şu anda biz, “Mücadelemiz büyük toprak sahiplerine karşıdır.” dediğimiz zaman, tabii ki toprak reformunu ve aynı zamanda bir başka modeli talep etmekteyiz. Toprağın merkez olarak ele alınması bir başka tarım biçiminin savunulmasıdır. Bütün büyük çokuluslu şirketler şu anda tarımla ilgilenmektedir. Dolayısıyla ABD emperyalizmi de ilgilenmektedir. Mesela GDO ile bütün tohumları kontrol etmesi, gıda ticaretinin bütünün kontrol edilmesiyle bir emperyalist strateji sürdürülmektedir. Bizim mücadelemizin bir karakteri vardır. Ne zaman ki toprak işgali olur, o zaman büyük yürüyüş olur. Bu sadece basit bölgesel bir şey olmasına karşılık hiçbir zaman izole olmaz. Bu bizim toplumsal projemizin bir parçasıdır. Bu bizim için öğreticidir ve aynı zamanda bununla başka bir hedef de amaçlanır. Doğal kaynakların işlenmesi de dahil. Aynı zamanda başka bir biçim örgütlenir. Demokratikleşmiş yeni bir toprak, yeni bir tarım sistemi

ve yeni bir toplumsal yapı inşa edilir. Yani kamp inşa edilirken aslında yeni bir toplumsal yapı inşa edilir. Bunlar bizim projelerimizdir. Toprak için mücadele etmek ve yeni bir dünya inşa etmek.

–MST sosyal bir hareket. Aynı zamanda devrimci bir hareket de diyebilir miyiz?

–Biz hepimiz devrim diyoruz. Sözcük olarak yeniyi inşa etmek demektir. Bizim hareketimiz devrim istiyor. Brezilyalı köylüler için devrim istiyor. Bu sistemi işçiler için bir düzen yapmak için. Yani Topraksızlar Hareketi çağdaş, gelişkin bir dünya istiyor. Devrim ülkenin yeniden inşası demektir. Bu başka bir dünyanın yaratılması için devrimdir. Başka bir gelecek inşası demektir bütün Brezilyalılar için.

LEFEVBRE

Özyönetimin kendiliğinden ortaya çıktığını biliyoruz ama bu, nerede olursa olsun ne şekilde olursa olsun bir Özyönetim doğar anlamına gelmiyor. Tam tersine belki zorunlu koşulları tanımlayarak, bu doğuşu tespit etmeyi başarabiliriz, Özyönetim için bir çakışmaya, ayrıcalıklı bir yere ihtiyaç vardır. Başarıya muktedir bir yolun, önceden çizilmiş bir rotanın, sırf göze belirdi diye var olduğunu söyleyemeyiz. Yeri ve anı ne olursa olsun Özyönetim kendinden çıkar. Kendi olası genelleşmesini ve radikalleşmesini kendinde taşır ve aynı anda kendisiyle birlikte toplumun çelişkisini açığa çıkarır ve belirginleştirir.

Bir kez verili duruma ilişkin en ideal ve en çok olana dair ihtimallerin önü açılıyorsa bu bütün toplumun alaşağı edilmesi, yaşamın metamorfozu anlamına gelir. Ancak Özyönetimin kendisini olumlaması ve genişletmesi için toplumsal yapının güçlü noktalarını işgal et-

melidir; oysa bu noktalar hemen Özyönetim aleyhine direnir. Elverişli bir toplum kesiminden başlayarak bir bütüne, bütünlüğe bir ‘sistem’ e dönüşmelidir. Özyönetim bu zorunlu ilerleyişi boyunca kendisiyle dahi çelişebilir. Bir mülkü veya ekonomik bir girişimi bunların da ötesinde endüstrinin bir kolunu yönetmek için ustalık, uzmanlık, muhasebe ve teknisyenlere ihtiyaç duyulmaz mı? Dolayısıyla Özyönetim içinde bürokrasi kendini pekiştirmeye eğilim gösterir. Bürokrasi Özyönetimin içeriğini olumsuzlar, bu yüzden bürokrasi özyönetim içinde massedilmelidir ki özyönetim kendisiyle çelişmesin. Özyönetimin yürürlüğe soktuğu ve kışkırttığı temel çelişki devletle olan çelişkisidir. Özünde özyönetim toplumsal ilişkilere (toplumsal pratiğe) içkin ussallığı zapt edip tek eline almasıyla bütün toplumun üzerinde sınırlayıcı bir iktidar olarak ortaya çıkan devletin reddidir. Zeminde bir noktadan bir çatlak –basit bir fidan- bu devasa devletçi yapıyı tehdit etmeye yeter. Devlet adamları özyönetimin geliştikçe devleti açacağını, yani devletin sönümlenmesine yol açacağını bilir. Devletin içindeki çelişkileri, özellikle de ancak genel olarak, felsefi terimlerle ifade edebileceğimiz hakim çelişkiyi, devletin varlık nedenleri ile insan olma iddiası arasındaki yani özgürlükle arasındaki çelişkiyi keskinleştirir. Özyönetim kendini genelleştirirken, yani bütün toplum –üretim birimleri, ülke toprağının birimleri ve daha yüksek yetki alanları ve düzeyleri- ölçeğinde bir ‘sistem’ olmaya dönüşürken devlet-politik sistemle çatışmaya girmekten kaçınamaz. Özyönetim devleti imlemeyen bir iktidarı kurmak gibi zorlu bir yükümlülükten kaçamaz.

Özyönetim, devlet zayıflamış, sarsılmış hatta Marx’ın öngördüğü gibi sönümlenmekte de olsa devletle yüz yüze gelmek zorunda kalacaktır. Her zaman ken-

dini yeniden olumlamaya çalışmak, kendi aygıtını oturtmak ve özyönetimi, devleti pratikte lağvedecek bir devlet ideolojisi haline dönüştürmek durumunda olacaktır. Burjuva devleti olsun olmasın, devlet doğası gereği ademi merkeziyetçi, tabandan yukarı, parçadan bütüne, ilişkiyi kavrayan bir özyönetim ilkesine karşı merkeziyetçilik ilkesini dayatır. Devletçilik ilkesi doğası gereği, özyönetim ilkesini sınırlamaya, onun uygulamalarını en aza indirmeye eğilimlidir. Özyönetim ayrıca piyasanın ilişkin sorunlarla yüzleşmek ve çözmek durumundadır. Ne ilkesel olarak ne de pratikte özyönetim değer yasasını olumsuzlayamaz. Kimse özyönetim adına piyasayı, ekonomik girişimlerinin karlılığı, değişim değerlerinin yasalarını, ‘içerip aşmaya’ yeltenmez. Yalnızca merkezi devletçilik böyle ölçsüz bir hırsa sahip olmuştur.

ÖZYÖNETİM – ÖRGÜTLENME

Özyönetim–radikal demokrasi örgütlenmesi her örneğinde başka bir gelişme süreci izler. Hatta aynı yerde, aynı alanda bir nitelik taşır ki mesela böyle olmasının nedeni birinin o alanda ilk değerinin ikinci olmasıdır. Yani hem birbirini etkiler hem de bu nedenle olsa da diğerinden farklıdır. Bu yüzden her radikal demokrasi örgütlenmesi hem kendine özgüdür hem de doğrudan diğerinin deneyimlerine ihtiyacı vardır. Arjantin’de Chilivard işgal matbaasından Juab Juncal kendi örgütlenmelerini anlatıyordu.

Farklı olarak şöyle bir durum var; eskiden üstte patron, aşağıda müdür ve sonra şef filan vardı. Şimdi bir toplantı yapıyoruz ve bütün işi organize eden işçilerin genel asamblesi ve örgütlemesi. Her karara herkes katılıyor. Bütün yerler için. Bunda önemli olan ileri gitmek, ama adım adım karar ala-

rak yürümek. Bu yürüyüşte yanlış yapabiliriz, ancak öğrenerek ilerliyoruz, önemli olan bu. Bir sürü yanlış, ama bizim yanlışlarımız. Şu anda finans açısından ne durumda kooperatif? İlke olarak eskisinden çok daha iyi durumda. Deneyimimiz bize sermayemiz olmadan da sürdürebileceğimizi gösterdi. Bizim tek sermayemiz kendi gücümüz ve bu en büyük sermaye bence. Bu aynı zamanda yeni bir yaşam için bir yürüyüş. Aslında basit bir şekilde makinelerin çalışması değil bu. Şimdi her şey daha sakin, ama bunca yıl çalışmaktan doğan deneyimler gösterdi ki, sadece işçilerin çalışması yeterli değil. Aynı zamanda politik ve sosyal olarak bir mücadele gerekli...

Yine Arjantin’de Eduardo Murua ile kooperatiflerin örgütlenmesini konuşuyorduk:

İflasın başlaması ve ücretlerin ödenmemesi sonucu ortaya çıkan işgalde en önemli unsur, *asamble* (toplantı) kültürüdür. Bu yeni kültür, koca bir işsizliğe karşı bir örgütlenmedir. Bu öncelikle deklare edilir. Bu şekilde ilk fabrikaya girilip açıklama yapıldıktan sonra iki süreç başlar; legalleşme süreci ve politik süreç. Bu iki süreç esas olarak bütündür. Yani ‘işgal et, diren ve üret’ sürecidir.

–Burada, var olan pozisyona karşı bir örgütlenme durumu mu söz konusudur?

–Bazen. Eğer ülke iyi koşullardaysa bence evet. Yani küçük de olsa yaşama şansı varsa... Aynı küçük işletmecilerin durumuna tabidir. Ama Arjantin zaten büyük bir zorluk içindedir pazar olarak. Bire bir kapitalist üretimle karşılaştırırsak, aslında biz onlardan daha iyi üretiyoruz. Asla uluslararası sermaye ile karşılaştırmak mümkün değil! Bu zaten ülkenin politikasına ilişkin bir şeydir. Bu hem sosyal anlamda önemlidir, hem de zaten teknolojik olarak rekabet etme şansı çok azdır. Bu sa-

dece direkt olarak pazara, markete ilişkin değildir. Simetrik olarak var olan diğer koşullarla etkileşir. Kapitalist tekeller tabii ki işçilere, kooperatif işçilerine karşıdır...

... Sonuç olarak, nasıl olduğu çok önemli değildir. Esas önemli olan, işçi hareketine katkıda bulunması ve kapitalist pazara müdahale edilmesi açısından öğretici durumudur. Burada önemli olan kendi kendine karar alma sürecidir. Üretim çok önemli değildir, küçük bir bölümdür. Önemli olan bölümü, sosyal bir mücadele üretebilmesidir. Bu da bizce, girişimin yönüdür. Girişimin yönü işçilerdir. Bu konuda üretimdeki problemler önemli değil. Tartışma etkisi başka yöndedir. Burada önemli olan işçilerin kendi karar haklarıyla yaşamlarını ellerine almaları ve bir bütün olarak ekonomi karşısında örgütlenme çabalarıdır. Bu nedenle biz bütün fabrikaların kamulaştırılmasını talep etmiyoruz. Tabii ki stratejik kurumlar mutlaka kamunun olmalıdır. Ama onun dışında biz diğerlerini özyönetimlerle sürdürebiliriz. Bu nedenle kamulaştırma talebimiz yok. Çünkü biz sadece ekonomik üretim yapmıyoruz, sosyal bir üretim yapıyoruz. Bu seçimde işçilerin toplantıları, tartışmaları gibi birçok öğretici gerekçe vardır. Buna karşılık burjuva devletin sattığı fabrikalarda ya da kamu fabrikalarında çok düşük ücretlerle çalışmak zorunda kaldığımız zamanları da yaşadık.

Özellikle işgal fabrikaları sadece kapitalist iktidar ilişkileri içinde değil onun kalbi kapitalist piyasa içinde ayakta durmak zorundadır. Bu yüzden örgütlenmesinin manası o fabrika içinde işçilerden ibaret değil olabildiğince geniş bir alanı kapsamak zorundadır. Eduardo Mooro anlatıyordu.

– Biz öğrendik ki, kapitalist sisteme karşı ne kadar fazla örgütlenme varsa o kadar iyidir. Zaten yeni bir sistem talep ediyorsanız, bunun için işçiler ve halkın diğer kesimleri için yeni örgütlenmeler talep etmektesiniz. Fabrika işgalcileri, ücret için mücadele eden sendikacılar, hepsi bu alanın mücadeleçileridir. Bütün sosyal mücadeleçiler birlikte hareket ettiklerimizdir. Arjantin işgal fabrikalarının tavrının altında tabii ki Arjantin tarihi ve özellikle Peronizm vardır. Peron’un uygulamaları bugünkü yansımalarına ve yorumlamalarına kadar sınıf mücadelesi sürecini olumlu ya da olumsuz olarak etkilemiştir. Halkçı, kooperatif bir sistem savunulmuş, özellikle ilk dönemlerde iyi bir gelir dağılımı sağlanarak, geniş bir orta sınıf yaratılmıştır. İşçi sınıfı örgütlenmeleri bastırılmak ve dağıtılmak yerine organik ilişkilerle absorbe edilmiştir. İşe alımlarda, kademe ilerlemelerinde ya da her türlü bürokratik işlemde sendikalar bir aracı kurum olarak var oldu.

Bu durum yani farklı alanlarla ilişkinin örgütlenme içinde doğrudan sayılmasının bir başka önemi de sadece olumsuz giden bir Özyönetim’de değil aynı zamanda ‘çok iyi giden işler’ sırasında da bir dengeleme işlevi görüyordu.

Aynı zamanda birçok kooperatif ne zaman biraz iyi duruma gelse o zaman örgütlenmeye ilişkin problem ortaya çıkmaya başlıyor. Başka bir problem de, problemlerin sadece fabrikadan kaynaklandığı düşüncesidir. Fabrikanın bir bütün olarak, girişim olarak tartışılması ve ilke olarak aslında diğer politik hareketlerle, sosyal hareketlerle koordineli yürümesi gerektiği birçok toplantıda tartışılmasına rağmen çoğunluk diğerleriyle ilişkilerini kesti, sürdürmedi. En büyük problemlerimizden biri de, bir yoldaş çok iyi çalışıyorsa, çok iyi deneyimlere sahipse, öbür arkadaşların mücadeleyi

unutuyor olması. Böylece kooperatiften çıkıyor ve sadece isim olarak kalıyor geriye. Biz bunu her zaman arkadaşlarla tartıştık. Dayanışma hiç kalmamaya başlıyor ki, bu da problem yaratıyor!

Arjantin'in ilk işgal fabrikası İMPA'da bu özellikle sanatçılarla oldukça güçlü bir ilişki olarak örgütlenmişti. Kapitalist modernite'de iki ayrı, kapalı ve soyutlanmış alan fabrika imalatı ve sanatçılar birlikte çarpıcı işler yapıyorlardı:

‘Bu ziyaret sırasında kooperatif başkanı, bu fabrikada kırk yıldır çalışan bir işçiydi. Üst katta sanatçılar tiyatro oyunları, heykeller, dekorlar, reklam panoları, serigraf baskı yapıyorlardı. –Mayakovski devrimden sonra pankart yazıyordu. Arkadaşlar! Çetindir yolu geleceğin. Dayanıklı pabuçları olmalı öncülerin!– Eli-tist sanatı yıkıyordu.– O sırada Arjantin’e gelme nedem olan “Tress Continantes” festivalinin afişini de yapmışlardı. Bir de fabrikanın girişinde büyük bir İMPA afişi vardı. 007 James Bond’dan esinlenilmişti. Sırt sırta vermiş iki kişi. 007 James Bond ve dünya güzeli bir manken. Bunun yerine bizim 1.50 boyundaki kooperatif başkanı, saçı dökük, çekik gözlü, gözlüklü ve ona sırtını dayamış mayolu bir Latin güzeli vardı. Ellerinde silah yerine, Latin güzelinde bir büyük somun, başkanın elinde de büyük bir Fransız anahtarı vardı. ⁵¹

ANA – CHILIVARD

Ana Gilardini yirmi beş yaşındaydı. Chilivard işgal fabrikasının militan bir çalışanıydı. İşgal fabrikası kültürünün, değişimin ve radikal demokrasi kültürünün canlı bir örneği idi.

⁵¹ Bkz. Metin Yeğin, *Patronsuzlar*, Hayalci Hücre, 2023.

–Patronsuz çalışmak nasıl?

–Bu aslında çok özel bir soru benim için, çünkü ben hiç patronla çalışmadım. Benim neslimdeki Arjantinliler hiçbir zaman uzun yıllar kesintisiz bir işte çalışamadılar zaten. Genellikle en fazla bir yıl, çünkü ekonomik olarak böyle bir şey mümkün değildi. Üç ay, beş ay... Yani sadece yaşamı sürdürmek için. Öyle uzun ömürlü işler yoktu. Sadece benim için değil, benim neslim tamamen böyle. Bir nesil işçinin bir kısmının, senin gibi Sin Patron (Patronsuz) çalışması çok ilginç bence. Ben ‘Patronsuz’luktan çok hoşlanıyorum. Ben başka yere çalışmaya gidebilirim, ama neden gideyim ki? Burada ben başka türlü bir çalışma kültürü edindim. Ben burada çok uzun çalışabilirim: On yıl, on beş yıl, yirmi yıl, hatta bütün ömür boyunca. Arjantin’de bu olabilir. Burada birçok figür var ve bu çok yeni henüz. Bunu pratikte de gösterebiliyoruz, başka türlü bir form mümkün çalışmada. Yani arkadaşlar her zaman der ki, kooperatif fabrikalar deneyimi Arjantin için iki yola çıkar: Birincisi, fabrika kapandı, iflas etti diye eve çekilip kenarda oturmak yerine üretmek demektir. Ya da gidip evine oturursun ve fabrika kapanır. Esas olan, önemli olansa, işletmenin işçi sınıfına dönmesidir. Ayrıca başka bir şey yapmak için neden yok. Patron iflas eder, sen bir şey yapmazsan fabrika kapanır. Hiçbir şey yapamazsın. Bu demektir ki, ‘Patronsuz’ iyi olandır, değil mi? Daha iyi olandır yaşam için. Fabrikaya girerken esas olarak önemli olan şudur: Bu sadece bir çalışma değildir. Kooperatifteki toplantıda tartışırsın, nasıl iş organize edeceksin? Bir politikadır. Bu işleyişin politikasıdır. Ne üreteceksin? Nasıl daha iyi üretirsin? Her şeyi. Aynı zamanda bu toplantılara katılan herkeştir. Değil sadece kooperatifin çalışanları, herkeştir. Yani birçok arkadaşımın babası da katılıyor, eşleri de katılıyor. Diyorlar

ki; burası ve evim. Sonra çocuklar niye böyle diye soruyorlar. Çocuklar yarın bir başka işte sadece ‘evet’ ya da ‘hayır’ diyecekler. Bunu kabul edemezler. Anladın mı? Çünkü onun babası böyle bir şeye ‘hayır.’ diyor. Benim için çok önemli bir deneyimdir. Bu sadece so-kağa düşmemek için bir çalışma değil. Bence en önemli deneyimdir. Bunun anlamı yeni bir oluşumdur. Bu fabrikanın tarihçesi aslında direnişle başlar. Çünkü kapan-
dı mı kapanır ve işsiz kalırsın, o kadar. Artık oranın tarihi filan yoktur. Tarih mücadele olmazsa unutulur. Ben çok zengin olmak yerine bu deneyime sahip olmayı tercih ederim. Bu sadece bir üretim değil aynı zamanda bir yaşam deneyimidir. Bu, esenlik için bir direniş deneyimidir. Bana göre daha iyi. Bütün gün, daha iyi bir düşünceye ulaşabiliriz diye düşünüyoruz.

Ben çalışmaya 2000 yılında IMPA’da başladım. Orası da bir işgal fabrikası, kooperatifti. Yani işçi kontrolündeydi. Şimdi Sin Patron, Patronsuz çalışmayı sorduğunda bana o kadar doğal bir şey olarak geliyor ki! Bence, eğer patronlu çalışsaydım o zaman sormalıydın patronla nasıl çalışabiliyorsun diye. Bana göre patron-suz olarak çalışma bütünüyle doğal çalışma biçimidir. Hep beraber tartışmak, hep beraber karar vermek demektir. Mesela hep beraber karar vermişiz, belki kötü karar vermişiz, ama hepimizin kararı bu. Değil mi? Bana göre doğal çalışma budur. Yalnızca doğal olan değil aynı zamanda doğru olandır da. Ayrıca bu benim sevdiğimdir de. Ve yeni üretimdir. Ayrıca İspanya İç Savaşı sırasında da biliyorsun şarkısı vardır. Biliyor musun? Şarkıyı söylemeye başladı. Yani, eğer birisinin çok toprağı ve çok parası varsa demek ki onu diğerlerinden almıştır. Birçok insandan. Ben burada, bu fabrikada çalışıyorum. Çünkü ben bu deneyime sahibim. Patronla birlikte çalışmak değil, böylesi doğru olan...

Üretirken kim karar veriyor? Bu sadece bizim ülkenin gerçeği değil, aynı zamanda sosyal ekonomik bir gerçeklik de. Benim neslim için özellikle çalışmak istiyorsan; Nerede çalışacaksın? Nerede iş var? Yemek yemek, öğrencilik ya da yalnız yaşayabilmek sadece kendini sokakta satmakla mümkün olabilir. Arjantin’de sokaklara bak. Bedenini satanlar ne kadar çoğaldı? Yani doğal olan ‘Sin Patron’dur. Diğeri gerçek olmayandır aslında. Sin Patron herkesin en çok istediğidir de. Burada herkesin kanaati patronsuz çalışmanın mümkün olduğudur. Gülerek bitirdi. Sonra tekrar aynı şarkıya başladı. İspanya İç Savaşı’ndan bir şarkı söylüyordu Ana. Arjantin’de Chivilart işgal fabrikasında, hayatı boyunca patronsuz çalışan yirmi beş yaşında bir işçi. Belki de şarkıyı duyuyorsunuz..

İşçi denetimindeki yerler sadece ekonomik işletmeler değildir. Politik ve özellikle de sosyal yanı her zaman daha önce gelir. Bu nedenle diğer hareketlerle sürekli bir ilişki hali vardır. Ayrıca kültürel etkinlikler de farklı alanları birbirine bağlayan ilişki ağlarıdır. 2003’te Arjantin’deki işgal fabrikalarından biri olan galeta fabrikası ‘Fabrica Grissini’de üretim çok düşük düzeyde gerçekleştirilebiliyordu. Dağıtım arabalarını, üstlerinde haciz olduğundan dışarı çıkaramıyorlardı. Barikat arkasında, fabrikanın içinde tutuyorlardı. Galeta ekonomik krizde daha zor satılan bir şey halini almıştı. Fabrikada çalışan seksen işçi, işgali ve yaşamlarını sürdürebilmek için fabrikanın salonlarından birini sinema salonu haline getirmişlerdi. Galeta tenekelerinin üstüne konulmuş kalaslarla yapılmış sıraların üstünde filmler izleniyordu. Benim Türkiye’deki ölüm oruçlarını konu alan belgesel filmim ‘F’ de burada gösterilmişti. Ayrıca Leonardo Bertulazzi ile yaptığım Para Pachamama filmi de. –Bir işgal fabrikasında filmlerimin gösterilmesi bende bir-

çok festivalden daha önemli bir iz bırakmıştır.– Filmler ücretsizdi. Film esnasında içeride bira ve yaptıkları börekleri satıyorlardı. Nasıl kazanıyorsunuz, diye sorduğumda, eskisinden iyi, diyorlardı. Aynı zamanda üst katta resim sergisi vardı ve mahalle komitesi toplantılarını bu salonda yapıyordu.

SUÇ VE CEZA

Değişim bir süreçtir ve bazen, özellikle de bazıları için mutlaka gerçekleşir manasına da gelmez. İnsanoğlu çok şükür ki fizik (!) kurallarına tabii değildir! Mesela eğer gerçekte böyle olsaydı silah ve öldürme gücü yüksek devletler ya da emperyalist ülkeler karşısında herkes sessiz kalır ya da her isyanın rakamlar üzerinden yenilgiyle sonuçlanması gerekirdi. Aynı zamanda daha öncede dediğimiz gibi kapitalizmin karnında ve onun hegemonik düşüncelerin baskısı altında inşa etmeye çalışılan Özyönetim, Radikal katılımcı demokrasi hiç de kolay değildir. Dünya, radikal demokrasi örnekleri de bunları yaşamaktadır. ‘Mükemmel bir toplum talebi faşizmdir. Biz sorunları olan ama bu sorunları aşabilme yeteneği olan bir toplum öneriyoruz’ dediğimizde sözünü ettiğimiz zaten budur. MST–Topraksızlar hareketinin São Paulo’daki bir *campamentosunda*, yerleşim yerinde ‘Suç ve Ceza’yı sormuştum.

–“Peki, size kötü sorular soracağım. Mesela dağıtımda eşitsizlik mümkün mü?”

Ona baktığım için Darina başlıyor: “Bizim örgütlenmemizde aslında herkes birbirini tanır. Bir kampta belli bir aile sayısından daha fazla insan olamaz. Kamplardaki aileler de *nükle*i’lere ayrılır. Dolayısıyla herkes herkesin kaç kişi olduğunu, ne kadar yiyeceğe ihtiyacı olduğunu bilir. Bu nedenle bir kişinin fazla, mesela yiyecek, alabilmesi mümkün değildir. Belki çok çok

küçük miktarda, bu da zaten bir süre sonra herkes için yeterli yiyecek olduğunda hiç sorun olmaz. Dışarıdan gelen yiyeceklerin de ne kadar olduğunu herkes bilir. Çünkü her *nüklei*'den bir kişi bu komitede vardır. Yani bu komitede çalışır ve aynı zamanda da kendi kendine de denetler. Zaten eğer böyle bir şey tespit edilirse en ağır cezayı veririz. “En ağır ceza ne?” “En ağır ceza onu hareketten atmaktır. Hareketten atıldığı zaman, burayı işgal topraklarını, bu yaşamı, her şeyi tamamen terk etmek zorundadır. Yani sokağa geri dönmesi demektir. Belki ilk başlarda böyle olaylara rastlayabilmek mümkündü ama mesela yalnızca dört ay sonra bile burada bu tür bir eşitsizlik olmasını muhtemel görmüyorum.” Darina'nın söylediği gibi hırsızlık, hele kamptan birinin malının çalınması pek mümkün değil. “Bizim sorunumuz daha çok alkol ve uyuşturucu. Hemen hemen herkes böyle bir geçmişten gelmiştir buraya. Bu yüzden her an bu sorunlar patlak verebilir. Ve özellikle bundan kaynaklı kavgalar doğabilir. Tahammül etmediğimiz ikinci konu, birbirimize karşı şiddet kullanmaktır. Kimse burada bir başkasına şiddet kullanamaz. Aslında bu sorunlar hep birbirine bağlı. Açlıktan doğan hırsızlık ortadan kalktıktan sonra insanlar ancak uyuşturucu ya da alkol alabilmek için çalarlar. Tam tersinden bakarsak eğer birisi alkol ya da uyuşturucu kullanıyorsa bunu hangi parayla, nasıl satın alabilmiştir? Bizim sistemimizde insanlar birbirlerini bilirler. Bu yüzden kim senin arkasına hafife takmak gerekmez. Hemen her şey ortaya çıkar.” “Peki, kim cezalandırıyor? Bir mahkeme var mı?” “Yok yok. Bütün kararları hep birlikte koordinatörler veririz. Hatta hareketten atma gibi cezaların verilmesinde herkesin kararı alınır. Diğer cezalarda da koordinatörler ailelere sorunu götürüp sonucu bize ulaştırırlar. Yani bütün kararları nasıl alıyorsak, aynı şekil-

de cezalar verilir.” “Peki, cezalar ne? Fiili bir ceza var mı? Dövmeye filan gibi.” “Yok yok. Kesinlikle böyle bir şey yapamayız. Ancak birileri şiddet kullanırsa kendimizi koruruz. Cezalar, hareketten atmanın dışında, geçici olarak uzaklaştırma kolektif yerlerde zorunlu çalışma cezası. Mesela ot biçme.” “Peki, bir yandan çalışmayı yüceltmek bir yandan da ceza olarak çalışma cezası vermek paradoks değil mi?” “Doğru ama fonksiyonel.” –Gülüyorlar.– “Peki, hiç polise teslim ettiğiniz oluyor mu?” “Yok yok. Sadece bir kişiyi polise teslim ettik, o da tarlada uyuşturucu ekmiş, yetiştiriyordu. Bu konuda çok titiziz. Çünkü bizi burjuvazi karalamak için sürekli olarak uyuşturucu ile bağlantı kurdurmak istiyor. Bu nedenle direkt olarak polise teslim ettik. Polis, zaten MST yerleşim yerlerinden yıllarca neden hiçbir şikayet olduğunu anlayamaz.” “Ben Meksika’daki Zapatist komünlerinde⁵² bir tecrit cezası biliyorum. Hiç kimse tecritteki kişiyle mesela bir ay konuşmaz. Bu özellikle dağın ortasındaki komünlerde çok etkiliydi. Sizde böyle cezalar yok mu?” “Aa, iyi fikir. Bu cezayı deneyebiliriz. Belki de yararlı olur, değil mi Darina?” Mate bitti. Fasulyeler ayıklandı. Muhabbet devam ediyor.

MST’nin örgütlendiği yerler görüldüğü zaman esas olarak baştan beri sözünü ettiğim değişimin yeni insan–yeni kültür inşa etmenin ne demek olduğu anlaşılır. Bir

⁵² SubKumandan Marcos anlatıyordu. “Bizim burjuvazi gibi o kadar çok paramız yok cezaevleri inşa edelim! Eğer birisi suç işlerse bu daha çok sarhoş olup evleri kırmak falan olur. Evleri zaten biliyorsunuz nasıl olduğunu.(Gülüyor ve içinde bulunduğu, bizim kaldığımız evi gösteriyor. Tahta parçalarından bir baraka.) Mesela o zaman ona herkese ait olan alanlarda ot biçme cezası verilir. En ağır ceza olarak da tecrit verilir ki bu komünlerde gerçekten çok etkilidir.” Bkz. Metin Yeğin, *Marcos’la On Gün*, Hayalci Hücre, 2023.

nl Brezilya filmi ‘Tanrı Kent’i seyrettiyseniz filmde anlatılan şiddetin sinematografik (!) bir abartı olduğunu kesinlikle sanmayın. Basit ve sıradan (!) bir *favela*–gecekondu öyküsüdür. Bu nedenle ‘suç ve ceza!’, kapitalizmin dışlamasından da öte neoliberalizmin artık yok saydığı bir toplumsal kesimde örgütlenme ve bir başka kültür yaratabilme ancak bir radikal demokrasi ile gerçekleşebilir ki MST’de bunu yapmaktadır. Bu tür örgütlenme alanlarından birinde *favelaların* ortasında bir MST irtibat bürosunda uzun yıllardır örgütlenme çalışması yapan ve kendisi de o sokaklardan geldiği için o insanları çok iyi tanıyan Roberto anlatıyordu. “Bazen  günlük açlıktan sonra dayanamamış gelmişlerdir. Yemeği yer yemez çıkıp giderler ta ki bir daha acıkana kadar. Burayı bir aşevi gibi kullandıramayız. O zaman sokaktaki yaşamı, yoksulluğu ortadan kaldırmaz, onu beslemiş oluruz. Kiliselerle hiçbir farkımız kalmaz. MST ise burada yeni bir yaşam nerisi ile duruyor. Bu nedenle çok dikkat etmeliyim. Bazıları vardır ki buraya sırf cebindeki uyururucuyu kaptırmamak için gelir. Eğer dışarıda kalacak olsa ya onu kaptıracak ya da ölecektir. Bunu iyi bilir çünkü kendisi de benzer yollardan o uyururucuyu elde etmiştir...”

Kültür ve kimlik örgütlenmesi, radikal demokrasi-den başka bir şeyi tam olarak kesinlikle karşılamaz. Özne olma mücadelesi çok doğaldır ki kimlik ile tamamen i içedir ve özellikle Kürt hareketi gibi başka bir ‘ulusal’ kimlik, demokratik ulus kimliği öngörüldüğünde bu durum daha da çarpıcı olarak ortaya çıkar. Ancak burada belirtilmelidir ki her durumda kimlik, radikal demokrasinin en azından önemli parçasını cevapsız bırakmaz çünkü kimlik kendine özgü bir kültürler topluluğundan başka nedir ki ve hatta bunu değiştirme, yeni kimlik yaratma çabası da son tahlilde başa-

rılı! olma ya da olamama konusunda aynı kıstasa tabiidir. Bu yüzden ‘Yeni insan’, yaratma ideali mutlak olarak yeni kültürden geçer.

Charles Trocote anlatıyordu. Venezüella sınırına yakın bir Topraksızlar işgal toprağındaydık. Uçsuz bucaksız bir Amazon kolunun yanında, yağmur mevsimiydi. Her gün üçle beş arası mutlaka yağmur yağıyordu ve bazen bütün gece, bütün gündüz ve sürekli...

–Biz uzun tarihimizden ve MST’nin kendi geçmişinden öğrendik ki değişim için mutlaka mücadele etmeliyiz. Bunun için biliyoruz ki düşünsel olarak da güçlü olmalıyız. Florestan Fernandes’in düşüncesi bizim için iyi bir örnektir: “Karşı düşüncenin varlığı, senin düşüncenin gücüdür.” MST her zaman pratik ile herkesi, herkes ile pratiği birleştirir. Bu şekilde kolektif olarak bir bütün ortaya çıkar çünkü tek başına bir çare bulamazsın, çıkış her zaman kolektif olarak bulunur. Genel bir düşünce vardır. Biz de bunu kendi tarihimizden öğrendik, “Dinle ve öğren.” O zaman bütün mücadele mümkün. Her zaman nasıl bir formda mücadele edeceğimiz böyle ortaya çıkar. Bugün bu yürüyüş formunun ortaya çıkışı için Lula hükümetinin Brezilya’nın konjonktüründe bir şey yapması yeterli değildir, mutlaka bu yürüyüş gereklidir. İşte bu diğer formdur. Diğer önemli olansa, yine bizim öğrendiğimiz ilkelerin formüle edilmesidir. Örgütlenme sırasında pratiğin ilkelerini dinlemeliyiz. Pratik objektif olandır. Eğer pratiği dinlemezsen objektif olamazsın ve rotandan geri düşersin. Bir diğer form, örgütlenmeyi aralıksız sürdürmek, inşa sürecini sürdürmektir. Bu şekilde örgütlenmen daha da gelişir. Gerçeğin sesi bazen düşündüğümüzün dışındadır. Bağımsız kolektif yapıya sahip çıkılarak bu yakalanabilir. Biz bunların hepsini biliyoruz çünkü bir bireyin gücü, düşüncesinin gücü kadardır. Bu kolektif olarak

her şeyin dinlenmesidir. Biz öğrendik ki, örgütlenme demek sorumluluk yüklenmek demektir. Herkes örgütlenme içinde yer almalı ve herkesin bir fonksiyonu olmalıdır. Herkes değişim için bir önem taşır. Bu genel olarak mücadele cephesinde de sekülerdir. Kontra büyük toprak sahipliği, kontra emperyalizm. Mücadele zordur ama bilinmelidir ki, yaşam da zordur. Yaşayabilmek için önemli olan sürekli değişim düşüncesidir. Stratejik zafer, sürekli olarak yeniden yaratmaktır. Örgütlenmenin gerçek gücü, politik olarak değiştirebilme gücüdür.

ÖZYÖNETİM VE KİMLİK-EKOLOJİ

‘Kapitalizmin “Ya büyü ya öl” buyruğu ekolojinin karşılıklı bağımlılık ve sınırlılık buyruğuyla kökten tersleşir. Bu iki zorunluluk artık daha fazla bir arada var olamaz; bu ikisinin birbiriyle bağdaştırılabileceği miti üzerine kurulmuş olan toplumların hiçbirisi hayatta kalmayı ümit edemez. Ya ekolojik bir toplum kuracağız ya da toplum, statüsü ne olursa olsun herkesin çanına ot tıkayacak.’⁵³

Özyönetim sadece radikal bir demokrasi değil aynı zamanda ve tabii ki aynı manada bir ekolojik demokrasidir. Ekolojik demokrasi ya da Radikal demokrasinin Kürt hareketi ile çakışması da tesadüfı değildir. Çünkü her iki tanımda kimlik ile, özellikle bu yüzyılda ve Neoliberalizmden sonra, mutlaka iç içedir. Dünyanın her tarafında Neoliberalizmin tek yaptığı; yeni kent inşası ve bunun için gerekli enerji için doğanın talanıdır. Kimlik ve kültür sanıldığının aksine daha çok eği-

⁵³ “Önsöz”, Ursula K. Guin, Murray Bookchin, *Geleceğin Devrimi: Doğrudan Demokrasi ve Halk Meclisleri* içinde, çev. İbrahim Yıldız ve Soner Torlak, Dipnot Yayınları, 2015.

tim ve diline değil doğrudan toprağa bağlıdır. Mesela Türkiye için Kürt dilini ve kültürünü 80 yıldır asimile etmeye çalışan Milli Eğitim Bakanlığı bunu başaramamıştır ama eğer gerekli direniş örgütlenemezse, barajlar, HESler, santraller ve barajlarla topraklarından koparılan Kürtlerin asimilasyonu gerçekleşebilir. Çünkü yukarda dediğimiz gibi kültür esas olarak kökleriyle toprağa bağlıdır. Bu yüzden özellikle barajlar, otobanlar, santraller ile bir daha geri dönülmeyecek, yıkıcı bir neoliberal işgale maruz kalınmaktadır. Mesela Kürtçede kar yağışının her halini anlatan çok fazla ‘kar’ kelimesi varken mesela Hakkari’de yaşayanlar savaş, madenler ya da barajlar nedeniyle Mersin’e sürgüne gittiklerinde neredeyse hiç kar yağmayan bu kentte çocukları kaç ‘kar’ kelimesini yaşatabilecektir? Bu yüzden ekoloji ve kimlik doğrudan birbirini tamamlayanlardır ve bu yüzden bazılarının kavrayamadığı Öcalan’ın ekolojik demokrasi, Özyönetim ve doğallaştırma tanımlamaları sadece bir radikal düşünsel bir talep değil doğrudan toprağın kendisi için, yurt için bir mücadelenin stratejik bir vurgusudur.

Aynı şekilde kolonyalizmden emperyalizme kadar her türlü sömürgecilik biçimine maruz kalmış Bolivya halkları en son neoliberal saldırılara karşı başkaldırmasının ardından bu direniş vardır. Yine bu direnişin sonuçlarından biri olarak Bolivya’daki ilk yerli devlet başkanı olan Evo Morales ile konuşurken o da bu durumun altını çiziyordu ve onun da toprağa, PachaMama’ya, kimliğe ve ekolojiye vurgusu tesadüf değildi. Evo Morales’in La Paz’daki evinde konuşuyorduk ve saat sabahın altısıydı.

“Bolivya şu anda kesinlikle bir Indian (Yerli) mücadelesi içindedir. Bolivya’nın % 70’inden fazlası orijinal olarak İndiandır. Aslında bir yurt mücade-

lesidir bu. Çoğunluğunu Kecua, Aymara ve Guaranilerin meydana getirdiği 30'dan fazla ulusun oluşturduğu bir topluluktur. Bu bir kültürel devrim mücadelesidir. Bir Bolivya yaratma, üretici bir Bolivya ve bu Bolivya için dayanışma... Bir mücadele halkın selameti için, yaşamı sürdürmek için ve en önemlisi bu kimliğimiz için bir harekettir. Bu kimlik mücadelesi aynı zamanda bir eşitliği bulma mücadelesi, adaleti bulma mücadelesidir. Aynı zamanda eski İşpanyol kolonizasyonunun devamı olan düzene karşı ve kolonyal düzenin devamı; oligarşiye karşı bir normu yapılandırmanın mücadelesidir. Bütün ekonomi politik olarak bir yapılandırma. Bir bütün olarak ekonomik politikayı, ekonomik rejimi kesinlikle 'natralleştirmeye' dönüştüren bir yapı. Her şeyi naturel hale getireceğiz. Madenleri, doğal gazı, ormanları... 500 yıldan daha fazla bir zamandır her şeyimiz alınıyor. Doğal gazın satışında yine hiç bir payı olmayan bir ülkeye dnşyoruz. Bolivya dışarıya hammadde satan bir ülkedir. Fakat yle bir ülke ki hiç bir hammaddesini işleyecek endüstriye sahip değil. Bunun nedenleri uluslararası şirketlerin çok kötü etkileridir. İşte burada İndianlar, toprağı kesinlikle yeniden bağımsızlaştıran bir inşa süreci yaratmalıdırlar Bolivya için. Bağımsızlığı yeniden inşa etmek, naturel bir Bolivya'yı inşa etmek, bütün kardeşlerimiz için, Bolivya devletinin halkın kontrolüne geçmesi için... Ayrımcılığın ortadan kalktığı, adaletli, üretici, marjinallikten kurtulmuş bir Bolivya... Biz Bolivya için unutulmayan bir politik ilkeler bütünü inşa etmek istiyoruz. Biz yeni bir yaşam liği kurmak için herkesle birleşmeyi istiyoruz. İndianlar, ayrımcılığın olmadığı, marjinal olarak görülmedikleri bir düzen istiyorlar. şu anda Bolivya, 500 yıldan fazla bir zamandan beri süren bu düzenin değişmesi için yaptığı mücadelede, bütün in-

sanlık için yeni bir kültürün oluşturulması, demokratik bir uzlaşma sağlamak ve neoliberal politikanın değişmesi için savaşıyor. Neoliberalizm kapitalizmin yeniden yapılandırılmasıdır ki bu bizim kardeşlerimiz için felaket bir durumdur. Ve insanlık için ve özellikle de Bolivya'daki yerliler için... Bu nedenle eşitlik mücadelesi aynı zamanda yaşamak için bir mücadele, insanlık için mücadeledir ve Toprağı, 'Pachamama'yı (Pachamama esas olarak bir yerli tanrısıdır. Toprakana anlamına gelir ve doğa ile dengeli ve birlikte yaşamayı ifade eder) savunmak içindir ki bu aynı zamanda insanlığı ve dünyayı savunmak için birleşmek demektir. Toprak ana için mutlaka her şeyi 'naturalize' etmek gerekir. Naturalizasyon demek toprak ananın yaşamını sürdürmesi demektir. Bu nedenle naturalize etmek Pacamama'dan söz etmek aynı zamanda dünyayı ve insanlığı savunmak demektir. Çünkü bu bir kültür yapılanması demektir. Batının kültürüne karşı, ölümün kültürüne karşı Indian kültürünü; yaşam kültürünü biz inşa edeceğiz. Indian hareketi kapitalizmle birleşmek istemiyor. Yaşamak istiyor. Sorumlulukla dayanışma ilişkileri içerisinde yaşamak istiyor. Eşitlik istiyor ki bu insanlığın temelidir bizce.”

Daha sonra kabul edilen Bolivya Anayasası'nda da Evo Morales ile bu konuştuklarımızın önemli bir kısmı yer aldı. Çatışmalar içinde yürüyen; özellikle ekoloji ile kimlik meselesinin artık ayrılmaz bir ikili olduğunu her açıdan gösteren yaşayan bir örnektir Bolivya.

“Evvel zaman içinde, dağlar yükseldi, ırmaklar yatağını buldu, göller oluştu. Amazon bölgemiz, Chaco'muz, platomuz, yaylalarımız, ovalarımız yeşilliklerle ve çiçeklerle kaplandı. Bu kutsal Toprak Ana'yı çeşitli yüzlerle donattık ve o günden bu yana, her şeyin çoğulluğunu ve varlık ve kültürler olarak çeşitliliğimizi

taşıyoruz. Halklarımız böylece mutluluk içindeydi ve uğursuz sömürgecilik günlerine dek ırkçılığı asla bilmedik.”

Hayır, bir Latin Amerika yerli masalı değil. Yerli hareketlerin temsilcilerinin ulusal veya uluslararası toplantılarda aldıkları kararların girizgâhı da değil. Belki inanmayacaksınız, ama bu bir “Anayasa dibacesi”... Yani egemen bir devletin, Bolivya’nın Anayasası’nın giriş bölümü. Ve de ilk cümleleri...

‘Kurucu Meclis’in yeni Anayasası’nın 1. maddesi Bolivya’yı “özgür, bağımsız, egemen, demokratik, kültürlerarası, adem-i merkezi ve özerkliklere sahip üniter, sosyal, çokuluslu, komüniter bir hukuk devleti” olarak tanımlayıp ekliyor: “Bolivya, ülkenin bütünleşme süreci içerisinde siyasal, iktisadi, hukuki, kültürel ve dilsel çoğulluk ve çoğulculuk üzerine temellenir.”

‘Üstelik bununla da yetinmeyip, ulusun “çokdilliliği”ni hayali en geniş “liberal”in bile dudacağını uçuklatacak bir gözü peklikle çözüme kavuşturuyor:

“I. İspanyolca ve özgün köylü yerli ulus ve halkların bütün dilleri, aymara, araona, baure, bésiro, canichana, cavineño, cayubaba, chácobo, chimán, ese ejja, guaraní, guarasu’we, guarayu, itonama, leco, machajuyaikallawaya, machineri, maropa, mojeño-trinitario, mojeño-ignaciano, moré, mosetén, movima, pacawara, puquina, quechua, sirionó, tacana, tapiete, toromona, uru-chipaya, weenhayek, yaminawa, yuki, yuracaré ve zamuco, resmî dillerdir.

II. Çokuluslu hükümet ve bölgesel hükümetler en azından resmî dillerden ikisini kullanmakla yükümlüdür. Bunlardan biri İspanyolca olmalıdır; diğeri söz konusu teritoryadaki nüfusun adetleri, görenekleri, koşulları, zorunlulukları ve tercihleri göz

önünde bulundurularak kararlaştırılacaktır. Geri kalan özerk hükümetler bölgelerine özgü dilleri kullanmakla yükümlüdür; bunlardan biri İspanyolca olmalıdır.” (Madde 5).’

‘Toprakları üzerindeki (ülke nüfusunun çoğunluğunu oluşturan) yerli toplulukların kendi kaderlerini tayin hakkını, özerkliklerini, teritoryal haklarını, kültürlerini sürdürüp geliştirme haklarını tanıyıp Bolivya topraklarında konuşulan tüm dillere – konuşmacı sayısına bakmaksızın[6] – “resmî dil” statüsü tanıyan Anayasa, kadim yerli “kozmovizyonu”ndan türettiği ilkeleri, Bolivya’daki yeni, adil ve eşitlikçi yaşamın düzenleyicisi olarak yeniden yorumlamaktadır.’

Bolivya’nın yeni Anayasası, bu ruhla, “Temel Hak ve Özgürlükler”i düzenleyen III. bölümünde, yaşam hakkı, fiziksel, psikolojik ve cinsel bütünlük vurgusuyla, işkence, angarya, kölelik ve insan ticaretinin yasaklanmasının yanı sıra, ekliyor:

“I. Herkes su ve yiyecek hakkına sahiptir.

II. Devlet tüm nüfus için sağlıklı, yeterli bir beslenme ile besin güvenliğini sağlamak yükümlülüğü altındadır.” (Madde 16)

Su ve besin güvenliği hakkını diğer temel sosyal haklar izliyor: “Herkes evrensel, üretken, bedelsiz, bütünsel ve kültürlerarası, ayırimsız eğitim hakkı” (Madde 17), “herkese sağlık hakkı” (Madde 18), “herkese aile ve cemaat yaşamının saygınlığını ihlâl etmeyecek, yeterli bir çevre ve konut hakkı” (Madde 19); herkes için “içme suyu, kanalizasyon,[7] elektrik, gaz, posta ve telekomünikasyon sistemine evrensel ve hakkaniyetli erişim hakkı” (Madde 20)...

Bu durum yani anayasal güvence altına almak, anayasa kurucu meclisinin demokratik kuruluşu, anayasanın

demokratik yanı ve referandum ile kabul görmesi her şeyi ne yazık ki halletmiyor. Bolivya’da bu durum anayasa güvencesine ve toplumsal hareketlerin gücüne rağmen çatışmalı bir şekilde de olsa **ilerlemektedir**. Yani Aymara/Bolivyalı Dışişleri Bakanı Choquehuanca’nın “(...) Biz yerliler, insanların kendi aralarında ve insanlarla doğa arasındaki yeniden doğuş veya dengeye dönüş diye adlandırdığımız kozmik bir İnka inancı olan ‘Pachakuti’ye doğru yol alıyoruz. Genel hukuku, kârların birikmesi olan kapitalizm için en önemli değer ‘para’dır ve yaşamın bir değeri yoktur. Sosyalizmde ise en önemli değer insandır ve insan için sadece materyalizm değil, spiritüalizm de önemlidir,” sözleriyle ifade ettiği bir sentez girişimidir bu.⁵⁴ Ancak bu sentezde ‘ilerleme’ ve ‘sermaye’ her taşın altında çıkmaktadır.⁵⁵

⁵⁴ Sibel Özbudun, “Eşitlik” ile “özgürlük”, “sınıf” ile “kimlik”, “iktisat” ile “kültür” bağdaşabilir mi? Ya da nasıl bir anayasa (Bolivya Anayasası örneği), Latin Bilgi.

http://latinbilgi.net/index.php?eylem=yazi_oku&no=3074. Ayrıca Bolivya Anayasası’nın Türkçe tam metni için bkz. *Bolivya Anayasası: Hukuk, Demokrasi, Özerklik*, ed. Mahmut Fevzi Özlüer, Ilgın Özkaya Özlüer, Tolga Şirin, Nazım Sinan Odabaşı, Phoenix Yayınları, 2013.

⁵⁵ Bu anayasanın ortaya çıkardığı sorunlar ve yaşama geçirilemeyişi meselesi üzerine yine Sibel Özbudun’dan iyi bir analiz için bkz. Sibel Özbudun, “Eşitlik” ile “özgürlük”, “sınıf” ile “kimlik”, “iktisat” ile “kültür” bağdaşabilir mi? Ya da nasıl bir anayasa (Bolivya Anayasası örneği), Latin Bilgi. Ayrıca Bolivya Anayasası’nın Türkçe tam metni için bkz. *Bolivya Anayasası: Hukuk, Demokrasi, Özerklik*, ed. Mahmut Fevzi Özlüer, Ilgın Özkaya Özlüer, Tolga Şirin, Nazım Sinan Odabaşı, Phoenix Yayınları, 2013. “Özgün yerli köylü halk terimi, varlığı İspanyol sömürgeci istilasından önceye dayanan ve ortak bir kültürel kimlik, dil, tarihsel gelenek, kurumlar, toprak ve dünya görüşünü paylaşan her türlü insan topluluğunu tanımlamaktadır.” Konuya ilişkin daha ayrıntılı bilgi için yine A.g.e.

KİMLİK VE EKOLOJİ

Ekoloji ile kimlik meselelerinin doğrudan iç içe girmesinin dünyanın en yıkıcı örneklerinin yaşandığı yerlerden biri Amazon bölgesidir. Uyuşturucu ticaretinden sonra dünyada ikinci büyük kara para trafiği hayvan kaçakçılığı ve bitki yağmalanmasının ana kaynağı Amazon, dünyanın en büyük zenginliği ulus-ötesi şirketler tarafından imha edilirken aynı zamanda Amazon yerlilerini ölüme sürüklüyor. Madenler, barajlar, otobanlar, ulus-ötesi şirketlerin tarım platformları, GDO'lu ekim, kağıt ve yakıt imal etmek için kurulan Okalipthus ormanları (!), yeni kent inşaatları... bütünüyle kapitalist modernitenin talanı, Amazon'u yerlilerin yurdunu ve kimliğini imha ediyor. MST'nin kolektif liderlerinden Valquiamar Reis ile herkesin hitap ettiği ismiyle Kima'yla bunu konuşmuştuk. Kima aynı zamanda Amazon topluluklarındandı.

—İlkemiz; toprağın esenliği, toprak reformunun esenliği ve sosyal değişim için örgütlenmedir. Bir bütün olarak yurdun her tarafıyla ilgileniyoruz. Ulusun bütün sorunları bizim sorunumuzdur. Biz onurlu yaşamı inşa ediyoruz. Halkın esenliğini, yürüyüşünü örgütlüyoruz. Bu önemlidir. Amazon birçok alanın ilerleme kaynağıdır. Mesela Amazon'un bitki örtüsü çok önemlidir. Brezilya çok büyük, çok zengin kaynaklara sahip bir yerdir. Bunun ekonomik talanına karşı mücadele de hareketin sorumluluğu altındadır. Yıkımına müsaade etmemelidir. Brezilya, Amazon'dan sorumludur. Bu bütün halkın esenliği için önemlidir. Biz burada yaşıyoruz ve bir bütün olarak bu bizim sorunumuz. Bitkisel yapısından, kültürüne her şeyinden sorumluyuz. Amazon öyle bir yurttur ki çok zengindir. Şu anda çok büyük kaybı, yıkımı söz konusudur. Emperyalizmin favori yeridir. Orada yaşayan emekçiler her gün daha kötü

durumdalar. Biz Amazon'un yok olmasını istemiyoruz. Emperyalizmin ona dokunmasını istemiyoruz. Amazon bizim kalbimizdir. Amazon bizim yurdumuzdur. Emperyalizmin buradan defolmasını istiyoruz. Brezilya çok büyük bir ülkedir ve bu nedenle Amazonun bütün bitki yapısından, canlılarından, ekonomik talanından hepsinden sorumludur. Bu nedenle Topraksızlar Hareketi, Amazon'dan da sorumludur. Amazon'un tahrip olması halkı da etkilemektedir. Tekrar yerine getirilemeyecek zararlar oluşacaktır. Amazon'dan herkes kişisel olarak sorumludur. Amazon su açısından, bitkisel yapı olarak, mineral bakımından çok zenginlikler taşır. Ayrıca "Indian" rezerv alanları da oradadır. Bizim en önemli alanımızdır yaşamımız için ve bizim yaşadığımız yerdir. Bu nedenle bütün her şeyinden, kültüründen de sorumluyuz. Bütün dünyanın evrensel olarak bildiği şey onun zenginliğidir. Mesela şöyle bir alanda – kollarını açarak bir daire çiziyor– bile bütün bir dünyanın zenginliğini taşır. Amazon'daki bitkilerden, ilaç imal eden uluslararası şirketler, bitkilerin patentlerini alarak Indianların bile kullanmasını engelliyorlar. Sonra bitkilerin de yok olmasına neden oluyorlar. Diğer yandan toprak ve su, tüm insanlığın yurdudur. Bütün herkes için, bütün insanlık içindir. Toprak özelleştirildiğinde, su özelleştirildiğinde, bütün bunlara para ödendiğinde, bütün dünyanın üstünde bir baskıdır bu. Hayatın yok olmasıdır, insanlığın yok olmasıdır. Bu yüzden bu mücadele, esenlik ve yaşamın sürdürülmesi içindir. Aksi takdirde bu bütün her şeyin tahribine, insanlığın tahribine yol açar. Bu bir delilik! Biz Topraksızlar üretirken, şu anda yok edici bir biçimde uygulanan ekimi ve üretimi değil, farklı teknik ve biçimleri yaşama geçiriyoruz. Brezilya'nın şu anda büyük bir bölümünde GDO'lu üretim yapılmaktadır. Mesela birçok alanda

kimyasal maddeler kullanılmaktadır, toprağı öldürmektedirler. Önce GDO’lu tohumlar ekilir, sonra bunun ihtiyacı kimyasallar kullanılır. Sonra bütün bunlar, yememiz için önümüze getirilir. Bu bütünüyle akıldışıdır.

Kapitalizm Ekoloji ile ve aslında demokrasi ile bir arada olamaz. Sermaye’nin yani ‘değer’in tek elde toplanmasının, temerküzün temel olduğu bir sistemin ve düşünsel biçimi olarak Kapitalist modernitenin ekoloji ile birlikte anılması mümkün değildir. Uzlaşmaz çelişkileri vardır. Aynı zamanda Ekoloji ile İndian dinlerinin birlikte anılmaması da mümkün değildir. Çünkü bu doğal olandır. Özyönetim yani radikal katılımcı demokrasi ekoloji ile doğal olarak birliktedir. Ekoloji, iktidar ve temerküz, kapitalizm ile ne kadar uzaksa İndian halkların doğal yaşamı ile o kadar aynıdır. Aslında burada kavramsal bir vurgulama yapabilmek için ekoloji kelimesini kullanmak zorundayızdır. Yoksa doğal olan olduğu için anmak bile gerekmez. Domatesin başına gelen ‘Organik’ kelimesi gibi demokrasinin başına taşıdığımız radikal ya da ekolojik demokrasi terimleri aslında kavramsal olarak gereksiz ama teorik olarak zorunludur. Çünkü bir başkasından, mesela kapitalist modernitenin demokrasisinden farklı olduğunu anlatabilmek içindir.

Aynı şekilde İndianların doğa ile uyumlu yaşamasının, kültürlerinin ve dinlerinin –bunları da doğadan ayrı tanımlamak mümkün müdür bu da tartışılır– Kapitalizm ile çelişkisini Bolivya Dış İşleri Bakanı, Aymara yerlisi Choquehuanca vurguluyordu. “‘(...) Biz yerliler, insanların kendi aralarında ve insanlarla doğa arasındaki yeniden doğuş veya dengeye dönüş diye adlandırdığımız kozmik bir İnka inancı olan ‘Pachakuti’ye doğru yol alıyoruz. Genel hukuku, kârların birikmesi olan kapitalizm için en önemli değer ‘para’dır ve yaşamın

bir değeri yoktur. Sosyalizmde ise en önemli değer insandır ve insan için sadece materyalizm değil, spiritüalizm de önemlidir,”

Kapitalizm ile dinin, ruh dünyasının uyuşmazlığına değinen sadece Aymara, İnka ya da diğer Amazon İndianlarının doğal dinleri değildi. Ernesto Cardenal ile konuşuyorduk. Devrimci Hristiyan, papaz, Nikaragua devrimi eski kültür bakanı, şair... ‘Vatikanın Hristiyanlığa bakışı karşısında devrimci Hristiyanlığı savunuyorum. Tepkisel tavidir bu. Özgürlük Teolojisi yoksullar içindir. Yoksullar için bir dindir ve yoksul insanları devrimci bir tavra yöneltmiştir... Hristiyanlık ile Marksizm, Latin Amerika’da birçok yerde birlikte. Çünkü Marksizm sosyal olarak Hristiyanlık ile birçok ortak değeri paylaşır. Bir sosyal adalet uygulamasıdır. Sosyalizm, kapitalizme karşı bir çıkış yoludur. Kapitalizm ile sosyalizm arasındaki temel fark herkes için üretmek ya da kişiye özel üretmek arasındaki farktır. Orijinal Hristiyanlık herkes için üretimi savunur, komünal üretimi... Kapitalizm egoizmdir; sosyalizm ise dayanışma’ diyordu.

LEONARDO BOFF – SU

MST’nin uzun yürüyüşü sırasında Özgürlük teolojisinden Leonardo Boff’la⁵⁶ konuşurken de kapitalizm ile olan bu çelişkilerden bahsediyordu.

⁵⁶ Leonardo Boff, Özgürlük Teolojisi’nin kıtadaki ve dünyadaki en önemli teorisyenidir. Latin Amerika’da sürekli yoksulların yanında yer alan Özgürlük Teolojisi, egemenleri her zaman rahatsız etti. Eski Papa Jean Paul, Leonardo Boff ve arkadaşlarının susmasını emretmiş ve onları lanetlemişti. Leonardo Boff, yine bu sözde insani Papa’nın da mensup olduğu ve İspanyol faşistlerinin kurduğu tarikat Opus Dei üyesi olan Vatikan Dışişleri Bakanı Sodana tarafından “Kiliseye ve İsa Mesih’e karşı bir hain” olarak tanımla-

–Bugün siz, bütün gün MST ile birlikte yürüdünüz. Bir tarafta da büyük toprak sahipleri var, kendilerine “çok iyi Hıristiyan” diyen. Sizin birlikte yürüdükleriniz arasındaysa sosyalistler, komünistler de var. “MST ideolojik olarak sosyalisttir. Bu sözü edilen sosyalizm, Doğu Avrupa’daki gibi değildir. Bizim istediğimiz sosyalizm, demokrasisiz olmaz. Sosyalizm, fundamentalist anlamda demokratik olmalıdır. Ekonomide demokrasi, eğitimde demokrasi, köyde demokrasi... Demokrasinin anlamını söylemek istersek radikal, direkt olarak sosyal bir olgudur. Bunu kapitalizm nasıl yapabilir? Direkt olarak işçi için, toprak için, özgürlük için, sağlık için. Sosyalizm direkt olarak sosyal eşitliğin bayrağıdır. Ayrıca burada sosyalizmin değişik bir anlamı var. Burada sosyalizm merkezi bir olgu değil. Bizim ülkemiz üçüncü dünya ülkesidir. Sefaletin ve yoksulluğun çok olduğu bir ülkedir. Bizim anladığımız sosyalizmde en

niyordu. Bu sözlerin sahibi Sodana, aynı zamanda Şili diktatörü Pinochet’nin yakın arkadaşıydı ve bu arkadaşlığını diktatör Pinochet’nin işlediği cinayetler nedeniyle İngiltere’den İspanya’ya iade edilmesi istenirken onu kurtararak gösterdi. Leonardo Boff, 1938’de Brezilya’da doğdu. Doktorasını 1970 yılında Münih’te tamamlayarak, 1993’e kadar felsefe ve teoloji profesörü olarak Petropolis Enstitüsü’nde çalıştı. Daha sonra Rio de Janeiro Devlet Üniversitesi’nde etik, ilahiyat felsefesi ve ekoloji dersleri vermeye başladı. Altmıştan fazla kitabın yazarı olan Boff, o zamanların Münih Piskoposu bir önceki Papa Kardinal Ratzinger ve onun muhafazakâr düşünceleriyle çatışma içerisindeydi. Ondan sonra ki, şu anki Arjantin’li Papa Fransis (Jorge Mario Bergoglio) ile oldukça yakın dostluğu vardır ve bu papanın insan haklarına, sosyal haklara ilişkin düşüncelerinde etkisi inkar edilemez. Yoksulluk ve insanlık için yaptıkları nedeniyle İsveç Parlamentosu’nun verdiği “Right Livelihood” ödülünü 1991 yılında aldı. MST ile başından beri çok yakın çalışmalar yürüttü. Özgürlük Teolojisi’nin bu teorisini sadece Katolikler arasında değil, aynı zamanda Protestanlar arasında da çok etkilidir. Çalışmalarını ve mücadelesini halen Rio de Janeiro’da sürdürüyor.

önemli unsur insandır. Bütün gücünü insandan alır ve bu noktada da zaten dinle dayanışır. Biz sosyalizmle kesinlikle dinsel olarak uyum içerisindeyiz. Birlikte hareket etmek, dayanışmak, katılmak ve yoksullar için mücadele etmek... Yoksulluğun mücadelesinde bir merkezdir sosyalizm ve bu çok önemli bir bayraktır. Bir toplumsal yapı düşünün ki sosyalizme inanıyor. Sosyalizmin tarihsel olarak bir rotası, yolu vardır. Çok büyük bir düşüncedir sosyalizm, biz yoksullar ve üçüncü dünya ülkeleri için; aslında bütün dünya için. Sadece Brezilya için ya da toprak için değil.”

Bu yüzden Leonardo Boff, MST’nin uzun yürüyüşü sırasında, herkese yaptığı konuşmada ‘Su’yun satılamayacağını konu etti. ‘Suyun ticarileşmesi’ne ilişkin onunla konuştuğumuzda Fırat ve Dicle’ye ilişkin, Türkiye’de birçok bilim (!) insanının sahip olmadığı bilgiye sahip olduğuna tanık olduk ve savaş henüz çıkmamıştı.⁵⁷

–Dün siz su üzerine, suyun özelleştirilmesi üzerine konuştunuz.

–Çok uzun zamandır bu önemli bir sorun. Bütün dünya için çok önemli. Bütün dünyadaki suyun sadece yüzde üçü kullanılabilir. Brezilya bu kullanılan suyun yüzde on üçlük kısmına sahiptir. Böyle olunca, bütün dünyada su, politik anlamda çok büyük bir önem kazanıyor. Petrol benzeri bir durum ortaya çıkıyor çünkü dünya susuzlaşıyor, gittikçe çölleşiyor. Bu yüzden dün-

⁵⁷ Daha sonraki yıllarda İslamcı bir televizyonda benimle bir söyleşi de Leonardo Boff’un bu söylediklerini anlatıp, son söz olarak, ‘Bu ülkede onurlu bir din adamı yok mudur Allah’ın suyu satılmaz diyen, onurlu bir din adamı yok mudur Allah’ın tohumu ile oynanamaz diyen?’ diyerek bitirmiştin. Programın sunucusu (Hakan Albayrak!) coşup, doğru bizim de halk kiliseleri gibi halk camileri örgütlememiz gerekir.’ demişti.

yada su için “sosyal bir antlaşma” doğrultusunda direnilmesi gerekir. Peki, neden sosyal bir antlaşma? Bu antlaşma üzerinden direnmek lazım, ABD ve kapitalist sisteme karşı. Peki, nasıl su? Kesinlikle doğal olan, kesinlikle ticareti yapılmayan... Yaşam için hiçbir zaman pazarda satılamaz olan su. Bu öyle bir elementtir ki üstünde herkesin minimum anlaşılabileceği bir element. Dünyadaki bütün ülkeleri, milyarlarca insanı ilgilendiren bir şey. İki milyar insan şu anda tamamen sağlıklı, kirli su içiyor. Su, bütün insanlığın üzerinde uzlaşmak zorunda olduğu ortak noktadır. Biz politik olarak istiyoruz ki bütün ülkeler, bütün insanlık suyu doğal bir şekilde kullanabilsin. Ve kesinlikle bedava olarak kullanmalı çünkü herkes yaşamak zorunda. Mesela Türkiye’den söz edecek olursak, Fırat Nehri’nden söz edelim. Asya’daki çok önemli bir nehirdir. Birçok ülkeyi ilgilendiren bir nehir. Su burada, ülkeler arasında anahtar bir durumda çünkü su burada yaşam kaynağı konumunda. Bu çok önemli uluslararası bir sorun. Aynı şeyin Latin Amerika’da da geçerli olduğunu biliyoruz. Ülkeler arasında baskılar yapılmasına, sorunlar çıkmasına neden olan bir konu. Bütün dünyayı ilgilendiren bir şey ve Brezilya çoğuna sahip. Bu nedenle dayanışma ve yardımlaşma gerekliliği insanlık için tartışılmaz. Peki, bu nasıl çözüme ulaşacak? Gelecek beş-altı yıl sonra, bununla ilgili savaşlar yapılacak. Suyun dağıtılması ile ilgili garanti istenecek, kontrol altına alınmak istenecek. Türkiye burada anahtar bir ülke. Birçok güç Fırat üzerinden bu konuyu tartışıyor. Bu kesinlikle fundamental olarak çok önemli bir konu.⁵⁸

⁵⁸ *New Left Review*, Sayı 15, Mayıs–Haziran, 2002. Söyleşinin İngilizcesi için bkz. <http://newleftreview.org/II/15/joao-pedro-stedile-landless-battalions>.

GALLER

Özyönetim, Radikal demokrasinin görünümü ya da ismi önemli değildir. Formsuz ve biçimsizlik buna da yansır. Mesela Galler’de işgal madeni bir ‘şirket’ formunda uzun yıllar faaliyet gösterdi. Neoliberal Margaret Thatcher iktidarı, Britanya’da ki bütün kömür madenlerini kapatmak için toplu bir saldırıya girişti. Maden işçileri uzun yıllar boyunca direnişlerle elde ettikleri önemli haklara sahiptiler ve mesela Güney Afrika’da ki büyük ve açık kömür madenlerinin yanında hiç de ‘karlı’ değildiler. Neoliberal hükümetin bu saldırısına karşı bütün maden işçileri ve tarihsel anlamda da çok güçlü maden sendikası şiddetli bir direniş gerçekleştirdi. Ancak Galler’de ki ‘Tower’ madeni sadece direnmekle kalmadı. Madeni işgal ederek, kendileri üretime devam etmek için mücadele etti. Hatta bu direniş sırasında madene kızıl bayrak çekerek madenin bağımsızlığını(!) da ilan ettiler. Adanın her yerinde direnişlere rağmen kapanması engellenemeyen madenlere karşın, ‘Tower’ işgal madeni işçilerin denetiminde ve kontrolünde bir ‘Özyönetim’ olarak uzun yıllar çalışmaya devam etti. Bir başka ilginç tarafı bu ‘Özyönetim’, hukuksal olarak, klasik bir kapitalist şirket formundaydı. Ancak kendi iç yönetiminde, herkesin her karara katıldığı, geliri ve gideri kontrol ettiği ve mesela bir işçinin ilk deneme 3 ayı geçtikten sonra doğrudan fabrikaya ‘ortak’ olduğu bir doğrudan demokrasiydi. Bolivya işgal madenlerinde, birçok maden, adı kooperatif olmasına rağmen herhangi bir ticari şirketten farkı yokken, – mesela kooperatifin sadece 13 işçi ortağı var, 3000 çalı-

şanı varken– ‘Tower’ maden şirketi (!) her açıdan bir radikal demokrasi örneği idi.⁵⁹

İTALYA

Özyönetim sadece kapitalist sisteme karşı bir alternatif değil ‘sol’un araçsal olarak kapitalist sistemi beslemesine karşı bir yapısal durum olarak da ortaya çıktı. Tarihsel anlamda İtalya hem araçsallaşmanın hem de buna karşı özyönetim biçimlerinin yan yana kullanıldığı yer oldu. ‘...İtalya’da, otonomi sorunsalı bazı belirli tarihsel durumlardan dolayı sınıfsal olarak ele alınmaktadır. Bence bu İtalyan yorum, II. Dünya Savaşı sonrasındaki işçi sınıfının, mücadele tarihini tekrar düşünme ihtiyacından gelmektedir. Tabi ki daha önce otonomi kavramı, bizim ortaya koyma biçimimize dayanan bir yenilik olarak tartışılmıştı. II. Dünya Savaşı’ndan sonra İtalya’da insanlar, modern zamanların sermayesinin temel silahlarından birinin, ona karşı olan enerjileri, düşünceleri ve güçleri ele geçirebilme ve onları kendi çıkarı için kullanabilme olduğunu anladı. İtalya özelinde, antifaşist ve işçi sınıfı hareketlerinin parçası olan bütün antagonist potansiyeller, 50 ve 60’larda, iş etiği ve ulusal solun yeniden yapılanma retoriği aracılığıyla, komünist parti ile yapısal işbirliğinde olan burjuvazi tarafından kullanıldı. Uluslararası işçi hareketinin ve komünist partinin bir parçası olarak komünist ütopya da kendini gören birçok işçi nihayet, fabrikadaki emeklerini, sosyalist ilerlemeci tarih kavrayışı için antagonizmanın ve işçi sınıfının özgürleşmesinin bir anahtarı olarak düşünmekten vazgeçtiler. O dönemin işçi sınıfı yapıları ve örgütlenme biçimleri kullanılarak İtalya, kapitalist bir şekilde yeniden yapılandırıldı ve modernleştirildi. Bu

⁵⁹ Tower Madeni belgeseli için bkz. ‘Güzel Günler Göreceğiz’, Metin Yeğin-Nihan Gider.

nedenle 50 ve 60'lardaki birçok yoldaş işçi sınıfı içerisinde düşünüp hareket etmenin daha çatışmalı bir yolunu geliştirmeye başladı. Kapitalist projeden otonomi kavramı sorunsalını ve işçi sınıfı yapılarının kapitalist gelişimin bir parçası haline gelmesi nasıl engellenebilir sorusunu ortaya koydular. Analiz ve praksis otonomisini elde etmek için, kendilerini resmi işçi sınıfı hareketinden uzaklaştırma ihtiyacı hissettiler – bir yandan da her zaman, iki sınıf arasındaki antagonist ilişkiyi düşünce ve eylemin merkezinde tutuyorlardı. Kapitalist kurumların modernleşmesinden sonra bu durum o kadar da belirgin değildi, Çünkü daha önce de söylediğim gibi sermaye, işçi sınıfının enerjisini kendi çıkar ve projeleri için nasıl kullanacağını biliyordu.⁶⁰

Ancak dar ve eksikli bir özyönetim kavrayışında toplumun farklı birimler, komünler ekonomik girişimler, hizmetler halinde çözülmeye yüz tutacağı savlanabilir. Daha geniş bir kavrayışla, koordinasyon sağlayan örgütlenmeler dahil, özyönetim biçimlerini toplumsal pratiğin tüm düzeylerinde önermek ve yerleştirmek yakışık alır. Özyönetim ilkesi kullanım değeri ile değişim değeri arasındaki çelişkiyi bilince çıkartır. Özyönetim kullanım değerine öncelik vermeye dönüktür, hatta pratik ilişkileri içinde insanın kullanım değeridir. Onları metalar dünyasına karşı değerli kılar. Metalar dünyasını reddeder, ancak bu dünyanın yasalarını bilmezden gelinmesi değil, hakim olunması gereken bu yasaları yadsımaz. Metalar dünyasını sınırlamak, bunun için metalar dünyasından sanki sihirli bir şekilde özgürleştirdiğini ileri sürmek anlamına gelmez. Özyönetim belirlenen,

⁶⁰ İtalya'da Labortatorio Crash militanlarından Fulvio Massarelli ve Turin'deki işgal edilen Askatasuna toplum merkezinden Davide Grasso ve Gianluca Pittavino ile görüşme... Josef Yusuf-Mirko Turunç, *Otonom* dergisi sayı 32-Haziran-Ağustos 2015.

denetlenen ve yönlendirilen toplumsal ihtiyaçları önceleyen demokratik planlama önerilerine asıl anlamı kazandırmayı mümkün kılar.

Piyananın örgütlenmesi ve demokratik planlama risksiz değildir. Özyönetim ilkesel olarak ekonomik bir aygıtla, planlı bürokrasi ile 'ortaklaşa işletmek' (co-management) demek değildir. Özyönetim ilkesi 'işçilere' bir pay bahşedildiği anda onların yadsındığı türden bir anlayışını ve bu türden anlayışla birlikte kapitalizme tekrar saplanma eğilimini dıştalar. Özyönetim kavramı en nihayet kendinde ve kendi içinde kritik bir anlama sahiptir. Bu temel ve belirleyici bir anlamdır. Özyönetimin kavranması, onun genelleşmesinin tasavvur edilmesi, metalar dünyası ve paranın iktidarından devletin iktidarına, var olan her şeye kökten itirazı gerektirir.

ÖZYÖNETİM NASIL BAŞLADI? MST

Bütün Özyönetimler bir başka tarihsel durumdan, daha doğrusu bir başka travmadan doğuyordu. Diktatörlük, baskı, savaş, neoliberal yıkım ya da bunların hepsi birden. Bu yıkım ve travmalar kendi yolunu yaratmanın dinamikleri haline dönüşüyordu. MST'nin doğuşundaki gelişmeyi Stedille şöyle aktarıyor;

MST üç temel ögenin birleşiminin ürünüdür. Birincisi, 70'li yılların sonundaki ekonomik kriz, 1956'da Kubitschek ile başlamış olan sanayileşme devresini sona erdirdi. Genç insanlar kente gitmek için köyleri terk ediyorlar ve oralarda kolaylıkla iş buluyorlardı. Artık kırdan kalmak ve orada hayatlarını kazanmak zorundaydılar. İkincisi, biraderlerin yaptıkları işti. 60'larda, Katolik Kilisesi askeri diktatörlükçe destekle-

niyordu ama Özgürlük Teolojisi'nin gelişmesiyle birlikte bir yaklaşım değişimi oldu, CPT ve ilerici bir pis-koposlar katmanı doğdu. Önceden çizgi şuydu: “Üzülmeyin, topraklarınıza cennette kavuşacaksınız,” Şimdi ise: “Cennette zaten toprağınız var, burada da olması için mücadele edelim,” Biraderler çiftçileri toparlamakta ve örgütlemekte iyi işler yaptılar. Üçüncüsüye, 70'lerin sonunda askerî diktatörlüğe karşı gelişen mücadele iklimiydi ki bu da yerel toprak çatışmalarını bile hükümete karşı verilen politik savaflara dönüştürdü. Toprak işgallerinin güney, kuzey ve kuzeydoğuya yayılmasının ardında böyle bir arka plan vardı. Hiçbiri kendiliğinden olmadı. Hepsi de yerel militanlar tarafından açıkça planlanmış ve örgütlenmişlerdi. Sadece aralarında bir ilişki yoktu. 1978'den sonra, kentlerde ilk büyük grevler patlak verdi. Bu grevler korkuyu silkip atmanın iyi birer örneği oldular. 1978'den 1983'e kadar geçen beş yıl içinde –bu döneme hareketin doğumu diyebiliriz– büyük ölçekli toprak işgallerinde patlama yaşandı ve insanlar diktatörlüğe karşı mücadele etme konusundaki korkularını yitirmeye başladılar. Burada CPT'nin etkisi yaşamsaldı ve kilise tüm ülkede kapsayıcı bir örgüt olarak nitelenebilecek olan tek organdı. Çok geçmeden bu işgallerin farklı bölgelerde yaşandığını anladılar ve yerel liderler arasında toplantılar düzenlemeye başladılar. Ben de çoktan ilki 1979 Eylül'ünde gerçekleşen Rio Grande do Sul'deki eylemleri örgütlemeye başlamıştım. CPT benimle ve diğer yoldaşlarla ilişkiye geçti ve ulus çapında toplantılar düzenlemeye başladık. Çiftçiler her şeyi kendi yollarıyla yeniden tartışıyorlardı: “Bunu kuzeydoğuda nasıl yapıyorsunuz?”, “Kuzeyde nasıl yapıyorsunuz?” Yavaş yavaş aynı sorunlarla karşı karşıya olduğumuzu anladık ve benzer çözümler üretmeye başladık. 1983 ve 1984

boyunca toprak için mücadeleyi yaygınlaştıracak ve her şeyden daha önemlisi bu yerel çatışmaları bir tarım reformuna yönelik büyük bir savaşa dönüştürecek bir örgütü nasıl inşa edebileceğimizi tartıştık. Sadece birkaç aileyi bir araya getirip, kullanılmamış topraklara yerleştirerek her şeyin sona erdiğini düşünmenin hiçbir şey değiştirmedığının farkındaydık. Geçmişin tarım mücadelelerinden, çiftçiler kendilerini örgütlemezlerse sadece bir parça topraktan daha fazlası için dövüşmediklerini, asla daha geniş bir sınıf bilincine erişemediklerini ve mevcut sorunlarla boğuşmaya devam edeceklerini iyi biliyorduk çünkü toprak kendi başına çiftçiye sömürüden kurtarmaz. 1984 Ocak ayında Cascavel, Paraná’da tüm bu sorunları tartıştığımız ve bir örgüt kurmaya karar verdiğimiz Encontro Nacional’i topladık. İsim önemli değildi ama basın bize çoktan bir takma isim takmıştı. Her toprak parçasını işgal ettiğimizde gazeteler “Yine Topraksızlar!” diyorlardı. Mademki bizi böyle adlandırıyorlardı, biz de o zaman “Topraksızlar Hareketi” olacaktık. Kendimizi ideolojik olarak “Tarım Reformu İçin İşçiler Hareketi” olarak adlandırmaya daha yatkındık çünkü fikir sadece toprağın kendisi için mücadeleyi aşan bir toplumsal güç oluşturmaktı. Tarih asla tamamen insanların niyet ettikleri gibi gelişmez. “Topraksızlar” lakabımızı almıştık, isim üzerimize yapışmıştı. Bundan sonra en fazla yapabileceğimiz kısaltmayı icat etmekte: MST. Encontro Nacional’de aldığımız bir başka önemli karar da kendimizi politik partilerden bağımsız, özerk bir hareket olarak örgütlemektir. Latin Amerika ve Brezilya’daki çiftçi hareketleri hakkındaki çalışmalarımız bize, ne zaman bir kitle hareketi bir partiye tabi olsa o hareketin parti içi bölünmeler ve fraksiyon savaşlarıyla zayıflatıldığını öğretmişti. Yoksa partilere önem vermediğimizden ya da onlarla

birleşmenin yanlış olduğunu düşündüğümüzden değil. Hareket dışsal politik yönlendirmelerden bağımsız olmalıydı. Katolik Kilisesi'nden de. Çiftçilerin çoğu kilise tarafından güçlü biçimde etkileniyorlardı ve bize bu kadar çok yardım ettiği için tarımsal reform talep eden bir Hristiyanlar hareketi kurmamız gerekliliğini iddia ediyorlardı. Neyse ki politik olarak en uyanık yoldaşların kendisi kilisedendi. Ação Católica ya da JOC'larla⁶¹ deneyimleri olmuştu ve kendileri bizi buna karşı uyardılar. Ne zaman bir piskopos kitle örgütüyle farklı bir karar alsın, örgüt bitiyordu. Kullanacağımız genel taktikler konusunda da karar aldık. Tarım reformu mücadelesinin sadece bir kitle hareketi olarak örgütlendiğinde ilerleyebileceğine inanmıştık, o halde mümkün olduğu kadar çok insanı katmalıydık. Bir toprağı işgal edeceğimizde babaları, anneleri, oğulları, kızları, ihtiyarları, çocukları yani herkesi katmalıydık. Hareketimizin hizmet edeceği on iki hedefi sıraladık. Tarım reformu mücadelesi, bir başka Brezilya, sömürücülerin olmadığı bir toplum. Başlangıç çerçevesi buydu.

ŞİDDETİN ROLÜ

Özyönetim–Radikal Katılımcı Demokrasi'nin ortaya çıkması dünyanın birçok yerinde doğrudan travma ile ilişkili olmasının dışında, yaşama geçirilme çabasıyla birlikte genellikle saldırıya uğradı. İşin garibi bu saldırılar aslında özyönetimin yaşama geçmesinin dinamiği oldular. Egemenlerin uyguladığı şiddet ile direniş sarmalı arasındaki gerilim birçok yerde, onların beklediklerinin aksine özyönetimi ortadan kaldırmadı hatta elle tutulur hale getirdi. Bunu söylemiş olmam egemenlerin bunu hiç anlamadığı manasına gelmiyor. Nietzsche'nin

⁶¹ Daha önceki dönemlerde var olan dinsel karakterli örgütlenmeler.

dediği gibi ‘Egemenlik aptallaştırır.’ Ama bazen egemenlerin, kendi aleyhlerine olabilecek bir gelişmede bile şiddet kullanması, sadece egemenliğin aptallaştırıcı olmasından değil, aynı zamanda ‘iktidar’ın şiddetsiz olamayacağından kaynaklıdır. Şiddet iktidarların varlık unsurudur ve özellikle yeniden bir iktidar temerküzü ihtiyacı doğduğunda ne olurlarsa olsunlar bu temel biçime dönerler. Katilin sadece cinayet yerine değil doğrudan cinayete geri dönüşüdür bu.

MST–Topraksızlar’ın ilk doğuşunu anlatan Stedille, yıllardır ayrı ayrı devam eden toprak işgallerine ilişkin ilk defa ortak toplantı düzenlediklerinde saldırının işlevini anlatıyordu:

‘Encruzilhada Natalino kampını kurduğumuz yer Porto Alegre’nin kuzeydoğusunda Rio Grande do Sul’deydi ve basın bunu tarihsel bir olaya çevirdi. Üç eyaletin ortasındaydı. Sarandi, Ronda Alta ve Passo Fundo yani ismi gibi “Encruzilhada” yani yol ayrımı. Başkan General Figueiredo, yerleşimi yıkmak için Albay Curio kumandasındaki orduyu gönderdi. Mücadelemizi politikleştiren, diktatörlük oldu. Tüm istediğimiz topraktı ama bir gecede kamp aileleri, Mato Grosso’ya götürülmek üzere federal polis, ordu ve hatta hava kuvvetleri tarafından sarıldı. Sonunda yüz aileyi aldılar. Curio, askeri baskının öyle bir simgesiydi ki diktatörlüğe tepki duyanların hepsi bize sempati beslemeye başladılar ve Encruzilhada Natalino, tıpkı Scania Traktör Fabrikası’ndaki grev gibi ya da Lula’nın tutuklanması gibi karşı bir simge haline geldi.’⁶²

⁶² New Left Review, Sayı: 15, Mayıs–Haziran 2002. Aynı zamanda bkz. Metin Yeğin, *Topraksızlar*, Öteki Yayınları, 2015.

Bunun çok rahat bir şekilde Türkiye için de geçerli olduğunu söyleyebiliriz. ‘Barış süreci’ sırasında, birkaç kez ilan edilen ‘Demokratik Özerklik’, kavramsal olarak özyönetimden daha kapsamlı bir anlam taşımasına rağmen belki de(!) devletin saldırısına maruz kalmadığından, neredeyse hiç pratikleşmeyen, sonuçsuz, politik bir niyet beyanını geçmedi. Aslında devlet için de bir şanstı bu. Eğer devletin maaşlı ve tımarlı uzmanları, bu şansı kavrayabilselerdi belki de Avrupa Birliği Yerel Yönetim Şartlarına kadar zaman içerisinde sönmülenebilecek ‘Demokratik Özerklik’ sürecini deneyebilirlerdi. 7 Haziran’dan sonra özyönetimlere yönelik saldırılar ise onu bir mücadele amacına dönüştürdü ve tam anlamıyla MST–Topraksızlar hareketinin doğuşu ile benzerlik taşıdı.

Stedille ‘başlangıç’ı anlatmaya devam ediyordu; ‘Şimdi orada isimsiz bir anıt var. Kamp, Topraksızlar için tarihsel bir omurgaya dönüştü, bölgede birkaç üretken olmayan fazenda –büyük mülkiyetler ya da alanlar– aldık ve orada yavaş yavaş yeni bir belediye oluştu. Pontão ismini aldı çünkü nüfusunun yüzde 80’i, başkan da dahil, gecekonducuydu. Mini bir özgür toprak, bir tarım reformu ürünü. Bu harekete güneyli bir damga vuran tek şey deneyimdi. Yoksa dediğim gibi kuzeydoğuda, kuzeyde, Bico do Papagaio’da ve burada São Paulo’da, Andradina bölgesinde, 1979 ve 1983 arasında süren toprak işgalleri vardı ama bunların sadece birkaçı ünlendi. Topraksızlar Hareketi’ne güneyli bir izlenim veren diğer faktör, militanlarımızın çoğunun geldiği bölge olmasıdır. Bunun basit bir nedeni var. Paraná’nın güneyinde çiftçi çocukları daha iyi eğitim alma şansına sahiptirler. Mücadelelerin birbirleriyle eklemlenmesine yardım ederseniz, insanlarla temas kurarsanız, onlarla ilişki olursanız, bu temel bir gereksi-

nimdir. Güneyden gelen düzinelerce militan başka bölgelere gönderildiler. Kuzeylileri eğitmek gibi bir ideolojimiz olduğundan değil, farklı eğitim düzeyleri yüzünden. Başkaları tarafından da kullanılmış olan bir yöntemi kullandık: Brezilya Ordusu, subaylarını güneyden ülkenin diğer yerlerine gönderir. Federal Tasarruf Bankası da, Katolik Kilisesi de...

İŞGAL FABRİKASI

Kapıda bizi, aydınlatılmış büyük bir tabela karşılıyordu. CİPLA “Bu girişimi işçiler kontrol ediyor” yazıyordu. Hemen altında da “işsizliğe karşı destekleyin” ibaresi vardı. Joinville, Brezilya’nın güneyinde küçük bir kenttir. Burada en büyüğü CİPLA olmak üzere, aynı şirketler grubuna dahil Interfibra ve Flakpet gibi fabrikalar da bulunuyordu. Bu şirketler grubu iflas ettiğinde, fabrikalar da makinelerinin haciz edilerek götürülmesi ve dolayısıyla kapanma durumuyla karşı karşıya kaldılar. Son yıllarda üst üste işçi çıkartmalarıyla küçülmüş bu kentin en önemli fabrikalarıydılar. Dolayısıyla, bu fabrikaların kapanması sadece orada çalışan işçilerin işsiz kalmasına neden olmakla kalmıyor, aynı zamanda zincirleme olarak bir kentin bütün olarak ekonomik yaşantısını etkiliyordu. Bu yüzden işgal fabrikası baştan beri bunu halka anlatmaya çalıştı ve bunda da başarılı oldu. Mücadelenin meşruiyetinde en önemli etkenlerden biri budur. Kadın işçi Salaci Franse, sabahın altısında bize fabrikayı gezdiriyordu. Dilek ve benim dışımda, FLASKO işgal fabrikasından işçi temsilcileri vardı. FLAKPET’den de bir işçi vardı, işgal fabrikaları konsey toplantısı için buraya gelmiştik. Salaci, uzun boylu ve iriydi. Sovyet işçilerini andırıyordu. Plastik makinesinin hata yapan kalıp parçasını eline aldı. Çelik parça

avucunda küçük kaldı. İstanbul’da bir plastik kalıpcısı anlatıyordu. Yeni çocuğu olmuştu. “Ağır çelik parçaları tuta tuta alışmışım sıkıca kavramaya, ne zaman çocuğu kucağıma alsam ağlıyor.” diyordu. Elektroliz makinesine koymadan hatayı gösterdi. “Dişlileri yemiş.” “Evet, evet” dediler diğer işçiler. Makineye koydu. Çelik oyulmaya başladı. Milim milim. Üç gün sonra Salaci ile konuştuğumuzda, “Yoksa fabrika kapanacak ve bu kadar kişi işsiz kalacak. Şimdi buradan aldığımız parayla hepimiz geçiniyoruz. Eğer burası olmazsa biz evimize nasıl ekmek götüreceğiz? Bütün işçiler aynı durumda. Ayrıca bu kent, Joinville’de, fabrikanın kapanmasıyla o da fabrikayla aynı kaderi paylaşacak. Bu yüzden başka yol yok. Düşünmeye zaman yok. Hadi yıkmaya.” diyordu.

Fabrikada o sırada bin üç yüz kişi çalışıyordu. İflas eden bu şirket, Brezilya’nın bu sektördeki en büyük grubuydu. Dev plastik enjeksiyon makineleri arasında geziyorduk. Her türlü plastik ürünü imal edebiliyorlardı. Klozet kapakları basıyorlardı. Makinenin her açılış kapanışında yenileri dolduruyordu alttaki kutuyu. İki işçi onu alıp keskin bir falçata darbesiyle çabukça ortasını çıkarıyor, çapaklarını alıyordu. Otomobil parçaları üretiyorlardı. Yine temizlenen parçalar, yürüyen bir bandın öte ucuna kadar ellerden geçiyordu. Her el yeni bir şey katıyordu. Plastik borular, plastik dişliler, sifonlar, somunlar, mutfak, banyo malzemeleri, yani her şey yapıyorlardı. Bazıları kromajla kaplanıyordu. Kulaklıktan müzik dinleyen bir genç kız, bağıra bağıra konuşan iki kadın, üretim bandının sıkıntısı altında sessiz kalanlar ya da futbol konuşan erkekler vardı. Joaquim Amaro da Silva durmadan soru soruyordu. FLASKO’dan, bir diğer işgal fabrikasından birlikte gelmiştik. Sumere, Sao Paulo’ya bir saat uzaklığında bir kentteydi bu fab-

rika. Önceden aynı şirketler grubuna mensuptu. CIPLA ve İNTERFİBRA'dan bir yıl sonra, orayı da işçiler işgal etmişti. İki yıldır onların denetimindeydi. Joaguim ile Sumere'de konuşmuştuk. Patronun ofisine bir *showroom* yapmışlardı. Patronun yerine klozet kapakları ve bidonları koymuşlardı.

URUGUAY

Liliana Pertuy'la konuşuyorduk.⁶³ Sosyologdu. Uruguay işgal fabrikalarının bütün sürecinde sendika ile birlikte sürece katılmıştı:

Hemen hemen bütün işgaller benzer bir süreçte gelişerek yeni bir üretim biçimi doğurdular. Çünkü çok zordu. Ücretler nasıl alınacaktı? Üretim nasıl örgütlenecekti? Bir patron yoktu, dediği yapılısın. Bayağı bir değişiklik oldu kapanan fabrikalarda. Bunun için genel olarak kooperatifler örgütlenmeye başladı. Bunun çeşitli biçimleri vardı. Biz sendika olarak destek vermeye başladık. Yani işçilerin, fabrikaların, üretimin kendini sürdürmesi için bütün bir destek. Çünkü bu sadece basit bir işgal değildir; aynı zamanda bir üretim yapma sürecidir fabrikada. Bu bakış, işgal sürecinin çıkışıdır. Nasıl olacak? Nasıl sürdürülecek? Bazen işçiler açıklamalar yapıyorlardı; ama sonuç gerçekdışı oluyordu. Ne kadar krediye ihtiyaçları vardı ve bunu nasıl ödeyeceklerdi? Çünkü üretmek için tabii ki ilk sermayeye ihtiyaçları vardı. Çalışabilmek için. İlk başta tabii ki hiçbiri yoktu. Bunun bir ekonomik yönü vardı. Çünkü eğer işçiler üretmezse nasıl maaşlarını alabilirler, nasıl yaşamlarını yürütebilirler. Bu çok çok zor! Ve diğer zorluk; kim sorumlu? İşçilerin maaşlarından sorumlu birileri de yoktu.

⁶³ Bkz. Metin Yeğin, *Patronsuzlar*, Hayalci Hücre Yayın, 2023.

Bu süreç çok zengin ama çok komplike bir süreçtir. Ve aynı zamanda büyük zorluklar taşıyan bir mücadele isteyen bir süreçtir. İlk direnişten sonra, barikat kurup işçilerin denetimine geçtiğinde de, bazı işçilerin artık hiçbir zaman patron olmayacak düşüncesine karşı da mücadele etmek gerekir. Çünkü eğer fabrika kapanırsa, patron caddede bekliyor. Bunu anlatabilmek bir sürü yerde çok zor. Bazı yerlerde bu yıllarca devam etti. İşçiler patronla çalışmaya, talimatla çalışmaya uzun yıllardır alışık. Mesela kırk yıldan fazla çalışmış işçiler için çok zor. Bu bayağı karmaşık bir süreçtir. Tabii buna karşı işgal var, yoksa işsiz kalınacak. Kendini sokakta bulacaksın yani. Bu durumda biz dayanışma için teknik bilgiye sahip olanlardan, ekonomistlerden ya da mühendislerden, sosyologlardan bir grup oluşturarak, fabrikanın ayakta kalması için bir proje yaratmaya çalıştık. Nasıl bir işlevi olacağını ve işçilerin üretimini nasıl organize edebileceğimizi tartıştık. Çünkü üretimin nasıl gerçekleşeceğini bilmemiz gerekiyordu. Önceki dönemde nasıl ürettiklerini ve şimdi nasıl üreteceklerini, fabrikanın başka türlü nasıl örgütlenebileceğini tartıştık. Çünkü daha önceki formda, yani patronun formunda, fabrika iflas etmişti. Hayır, hayır, işte bu nedenle bu form ile mümkün değildi. Bu nedenle yeni bir form yaratmalıydık işçiler için ve genel olarak biz bunu bilmiyorduk. Nasıl yapılacağını... Aslında işçiler nasıl üretileceğini teknik olarak mükemmel şekilde biliyorlardı. Ama şimdi girişimin bütünü sürdürmeleri gerekiyordu. Şimdi yeniden bütünü öğrenmeleri gerekiyordu. Çünkü üretimin bir aşamasını mükemmel biliyorlardı; ama fabrika biçim olarak bölümlere ayrıldığından... Çünkü düşünce zaten budur, bilirsin. Bir bölümü çok çok iyi biliyorlardı. Bu ilginçti, yeni bir form sağlamak gerekiyordu. İşçiler için bir bütünü yeniden inşa eden

bir öğrenme ve daha iyi bir biçimde. Yeni bir biçim inşa etmeleri gerekiyordu işgalde ve tabii ki daha iyi olanı...

ARJANTİN

Arjantin, Latin Amerika’da işgal fabrikalarının ilk örneklerinin ortaya çıktığı ve en çok işgal fabrikasına sahip ülkeydi. Latin Amerika’da neoliberal politikaların ilk olarak geniş ölçekte uygulandığı ülkelerin arasında olan Arjantin’de, özellikle Menem hükümeti ile 1990’larda başlayan özelleştirmeler, peş peşe fabrika iflaslarını getirdi. Bunun sonucunda yüzlerce fabrika kapandı ve binlerce kişi işsiz kaldı. 2001 yılına gelindiğinde, IMF’nin ve Dünya Bankası’nın uysal ve iyi öğrencisi Arjantin için büyük krizin artık saklanabilecek bir tarafı kalmamıştı. Özellikle bankaların çöküşüyle birlikte, zaten yoksulluk sınırının altında yaşayan yoksul çoğunluğa, bir de kendi paralarını bile bankadan çekemeyen orta sınıf eklendiğinde, büyük bir isyan çıktı. İsyandan önce ve sonra kendisine özgü örgütlenme biçimleriyle yaşamı ve direnişi sürdüren Arjantin işçi sınıfı ve işsizler, Latin Amerika ve dünya için yeni ve önemli deneyimler sundular. Bugün Arjantin’de, bazıları on yılı aşkın süredir devam eden fabrikaları, hastaneleri, otelleri, matbaaları, mezbahaları, okullarıyla işçi denetiminde yüzlerce yer var. Eduardo Murua ile konuşuyorduk. Buenos Aires’in merkezinde tek katlı bir ofisti:

–Genel olarak Arjantin’de fabrika işgallerinin nasıl doğduğunu ve hangi durumda olduğunu söyleyebilir misiniz?

1997–98 yılında meydana gelen kriz, Arjantin’de işsizliği tam olarak oluşturmaya başladı. Ülkede tarihsel olarak her zaman yüzde üç–dört oranında işsizlik var-

ken, birden yüzde otuz beşlere vardı. Krizden önce Arjantin’de fabrika kapandığında, işçilerin tazminatları ödenirdi. Ancak krizle birlikte yüzde doksan altısının parası ödenmedi. Buna rağmen işçiler üretime devam ettiler. Sendikal hareket de işsizlik karşısında artık çok yoruldu ve iyice güçsüz kaldı. Buna karşın, bir diğer işçi hareketi olan işgal fabrikaları el yordamıyla da olsa çok ileri gitti. Hem bir asamble–toplantı kültürü ve işsizliğe karşı üretimde bir biçim yarattı, hem de bir süreci değiştirdi. Yani hem ekonomik olarak etkiledi, hem de işçilerine ödeme yapabildi. Mesela 1993’te, İMPA işgal fabrikasında işçiler tarafından yalnız üretim değil, aynı zamanda bir toplumsal merkez inşa edildi. Üretimin yanında kültürel etkinlikler gerçekleştirildi.

İMPA, Arjantin’de ilk işgal fabrikasıdır ve her zaman diğer işgal fabrikaları için örnek teşkil etmiştir. 2002 yılında Arjantin’in en eski fabrikalarından biri olan bu işyerini dolaşıyorduk. Üst katında aynı zamanda sanatçılara yer verilmişti. Orada sanatçılar resim, heykel, afiş yapıyorlardı. ‘Biz yeni bir kültür oluşturmuyoruz. Fabrika kültürü,’ diyorlardı. Üst kata çıkarken iki kişilik, gerçek boyutlarda bir uçak gördük. Uzun koridorun köşesinde duruyordu. Kooperatif koordinatörü, “Bu fabrika ilk olarak uçak ürettiyordu. Bunun için açılmıştı. Şimdi dış macunu tüpü üretiyoruz. İşte bu Arjantin sanayisinin tarihidir,” diyordu. İMPA’nın bu alternatif örneği, diğer benzer fabrikalara öncülük etti. Bir arkadaş bunu gördüğünde, bu alternatif örneği diğer fabrikaların mücadelesine taşıdı. Ulusal kooperatif hareketi her zaman diğer işçilerle ve kapatılan fabrikalarla, iflas eden patron ve ödenmeyen ücretlere ilişkin her konuda dayanışma halindedir. Bu örgütlenmeye de her zaman yardım etmiştir.

MOSCONİ

Chiqui Peralta ile yine spor salonunun bir köşesindeki ofiste konuşuyorduk. Arkadaki dolabın üstünde hâlâ takımın kupaları duruyordu. Maradona'nın çok gençken oynadığı bir takımdı. Kent çöktükten sonra tabii ki futbol takımı da çökmüştü. UTD burayı işgal etmişti. Her şey buradan yönlendiriliyordu. Yirmi bin kişilik bu kentte, UTD'nin son mitingine on beş bin kişi katılmıştı. Hareketin iki bin beş yüz kişiye yakın sürekli çalışmanı vardı. Bu, kentin çalışan nüfusunun çok büyük bir oranıydı zaten.

—Hareket pratikte ilk olarak kardeşlerimizin işsiz kalması ve sosyal olarak gösterilere başlamasıyla başladı ve politik olarak fonksiyon kazandı. Kardeşlerimizin sorunları dile getirmeleri, işsizlik ve kültürel çöküş, eğitim ve sağlık gibi bütün kamu hizmetlerinin yok oluşu. Çünkü kamu çökmüştü bir bütün olarak tüm ülkede ve üretimde. Çünkü bütün üretimde büyük bir değişim yaşanmıştı. Kazançların dağılımında büyük değişiklik vardı. Özelleştirmeye birlikte büyük bir işsizlik ortaya çıktı. İşletmelerin özelleştirilmesiyle, daha gelişkin teknolojinin gelmesiyle işsizlik arttı. Buna karşılık politik olarak bir arkadaşlık ilişkisi geliştirdik. Çünkü sorun herkesin sorunuydu. Bütün ülkede ortaya çıkan bir durumdu. Pratikte bir sosyal probleme karşı arkadaşlık, yoldaşlık biçiminde bir karşı çıkış vardı. Yavaş yavaş bir şeyler yaptık. Öyle birden büyük değişiklikler değil. Federal hükümet ve yerel belediye de bir değişiklik ihtiyacı halindeydi halk için. Bir grup kardeşimiz mutlaka birleşmeliydi. Herkes, uluslararası şirketlerde çalışanlar bile, hatta polisler ve gazeteciler de... Ki onlar bütün her yerde örgütlüdür. Yerel anlamda durumumuzu anlatmaya başladık. Propagandalar yapmak, diğer işsizlerle gösteriler yapmak, diğer hareket-

lerle birlikte haklarımızı savunmak. Bütün ÷lkede mücadeleye çok sert ve çok zordu. Biz aynı zamanda sadece protestolarla bir şeyler gerçekleştiremeyeceğimizi düştündük. Mümkün değildi. Bununla birlikte ekonomik bir şeyler yapmalıydık. Diğer arkadaşlarla birlikte mutlaka bir şeyler üretmeli, proje yapmalı ve bağımsız bir ekonomik üretim oluşturmalıydık. Çünkü kamu da o zaman çok kötü durumdaydı. Bence tüm toplumda negatif bir durum söz konusuydu. Bürokrasi ve kamu da bütün mekanizmalarda aynı durumdaydı. Önemli bir oranda özelleştirme de onları çok etkilemişti. Biz yapabilme sınırımızı biliyorduk ve önce birini, sonra bir diğerini, sonra bir başka proje yaparak ilerledik. Bu bir sorundu. Yeterince zordu. Çünkü daha önce işçilerin çoğu endüstriyel işçiydi, petrol işçileriydi ve mesela hiç toprakla ilgili çalışmamışlardı. Toprakla ilgili bir şey bilmiyorlardı. Bütün toprakları kullanmaya parasal olarak ihtiyacımız vardı ve politik karar ile bunların kaydedilmesi de gerekliydi. Yani bir geceden sonra sabah bin hektarlık bir toprak oluyordu. Biz bizim adımıza toprak alınmasını istiyorduk. Eğer üretmezsek tabii ki toprak da olmayacaktı. Hepsi buydu. Toprağımız yoktu. Çalışmayı bilmiyorduk orada. Her şeyi öğrenmemiz gerekiyordu. Böyle bir atmosfer vardı ve biz mümkün olanı yapmayı öğrenmeliydik. Yaşamın devamını sağlamalıydık...

FLASKO

–Nasıl başladı her şey?

–Patron iflas etmişti. Paramızı alamıyorduk. Alabilmemiz için hiçbir ışıık da görünmüyordu ve bugünlere getiren de patrondu. Artık hiçbir üretim de yapamaz duruma gelmiştik. Birçok arkadaş atıldıktan sonra artık fabrika tamamen kapandı. O zaman bir araya geldik, top-

lantı yaptık. İşçiler olarak fabrikayı “işçilerin fabrikası” olarak işler hale sokmaya karar verdik. Kendi haklarımızdan hareket ederek müdür yerine koordinatör koyduk ve işletmeye başladık.

–Daha önce başka örnek var mıydı önünüzde?

–CİPLA vardı aynı gruba mensup. İlk olarak onlar işgal etti. Biz oradan biliyorduk ve zaten onların toplantılarına Joinville’de katılıyorduk. Önceden dinliyorduk. Sonra Sumare’de de toplantılara başladık ve aramızda tartıştık. Ve işgale karar verdik. Zaten başka bir yolumuz da yoktu. Başka türlü sürdürebilmek mümkün değildi. Fabrika kapanacak ve herkes işsiz kalacaktı. Tabii ki zordu. Önce toplantıda konseyi belirledik, ama her şey çok zordu. En büyük problem paraydı tabii ki. Ayrıca müdür yoktu. Üretimi nasıl örgütleyecektik? Hepsi çok değişik ve zor problemlerdi. Sorunlar bir bütün olarak vardı. Para ödenmediği için elektriği kesmişlerdi mesela. Ayrıca herkes kuşkulu bakıyordu. Kimse güvenemiyordu böyle bir işe. Mesela başlangıç için hammaddeyi nasıl alacaktık. Paramız zaten yoktu. Ürettikten sonra ödeyebilirdik; ancak para ödemediğimiz hammaddeyi alamıyorduk. O zaman nasıl üretecektik? Eğer finansımız olsaydı zaten üretir ve sonra çarkı çalıştırır-dık ama finans sıfırdı. Patronun mal aldığı yerler, bize vermiyorlardı. Hammadde satın almak için çok zorluk çektik, ama mücadele edip aştık. Günbegün geliştik. Hiç kolay olmadı. Deneyimlerimizden hareketle... sonunda üretimi gerçekleştirdik ama çok zordu. Ayrıca üretimden sonra da kazanılan parayı nereye, nasıl ödeyeceğimiz vardı. Çünkü bir yandan hammadde parası, diğer yandan elektriği açık tutmak lazım, ayrıca insanların parası... “Önce öteki fabrikaları da dinledik. Sonra genel bir toplantı yaptık, tartıştık ve yürümeye başladık. Mesela birçok işçinin sigortasının olmadığını öğrendik.

Altı yıldır çalışan işçiler vardı ve sigortaları yoktu. Biz onları sigortalı yapmalıydık. Bizim finansımız sıfırdı, ama işçilerin sigortası olmalıydı. Bu nedenle mutlaka işçiler örgütlenmeliydiler. Organize olmalıydılar... Zor-du ama yaptık.”

Elli yaşlarında bir siyahtı. 1994’ten beri fabrikada çalışıyordu. FLASKO’nun bahçesinde birlikte maç yapıyorduk. Zaten fabrikanın bahçesinde; patronun daha önceden oraya gelince kaldığı evde kalıyorduk. Yüksek su deposunun altında ve futbol sahasının yanında...

FUNSA–URUGUAY

Liliana’nın anlattığı bu sürecin ilk örneklerinden biri FUNSA idi. FUNSA, Uruguay’ın ilk ve şu an tek otomobil lastiği fabrikasıydı. Aynı zamanda bulaşık eldiveni gibi başka lastik mamulleri de imal ediyordu. Aslında Montevideo’nun kenar mahallelerinden birindeydi. Fabrikanın ilk işçilerinin meydana getirdiği bu mahalle, gittikçe büyüyen kentin ortasında kalmıştı. Fabrika ile mahallenin ötesinde bu tür duygusal bağda vardı. –İstanbul, İzmit, Bursa, Ankara, Adana gibi sanayi kentlerinde fabrika ismiyle anılan birçok semt vardır. Bu fabrikalarda çalışan işçilerin, özellikle 1960’larda meydana getirdikleri bu mahalleler aynı zamanda kentin kimliğini de yansıtır. Cerrahpaşa, Mahmutpaşa, Beyoğlu, Gedikpaşa gibi eski semtlerin etrafını Berec, Tekel, Eczacıbaşı, Roche almıştı. Şimdilerde ise, neoliberal şatolar, kulelerle kaplanan İstanbul’da plaza ve iş merkezleri isimleri kenti tanımlıyor – Geniş, ara bölmeleri cam ile ayrılmış, büyük ve eski bir ofisin arka taraflarındaki toplantı salonunda konuşuyorduk. Bir bölümü dışında diğer tarafları boştu, ama hala facit’lerle birçok kişinin hesap yaptığı, 1960’lı yılları andıran bir havası vardı. İç içe geçmiş cam bölmeler, floresanlı aydınlat-

ma ve birbirlerine açılan kapılar. Adrian ile konuşuyorduk. Sefiller filmindeki durumuyla Gerard Depardieu'ya benziyordu. Üstünde mavi bir işçi ceket, omzuna kadar inen uzun kumral saçları vardı:

“1934 yılında bu fabrika üretime başladı. 1998’e kadar ulusal bir kurum olarak devam edildi. Bu tarihte özelleştirmeye tabi oldu. ABD’li bir firma olan Titan’a satıldı. Daha sonra bu firma Kasım 2002’de ortadan kayboldu ve biz de fabrikayı işgal ettik. Bu tarihten sonra, işçilerin kontrolünde üretime yeniden başladık. Uzun bir mücadele süreciyle bugünkü duruma geldik. Şu anda altmış–yetmiş işçimiz var ve yaklaşık kırk fazla işçinin çalışabileceği bir kapasitemiz var. Aynı zamanda bir buçuk yıl fabrikanın önüne kamp kurduk. Bir yıldan fazla hiçbir ücret almadan çalıştık. Altmış beş kişi günde sekiz saat, haftada beş gün çalıştık. Makineleri hazır halde tuttuk. Üretime başlamak için hammadde sağlamaya çalıştık. Sonra yavaş yavaş çok küçük ücret alabilmeye başladık.” Ofise diğer komite üyeleri de girdi. Dört kişi olduk. Hepsinin üstünde mavi işçi ceketleri vardı. Hepsi, hemen hemen aynı uzunlukta konuşmak için özen gösteriyordu. Bazı sorularda, “Ben böyle düşünüyorum, ama arkadaşlarıma da mutlaka sormalısınız,”diyorlardı. Roberta Carrera ilk günleri anlatıyordu: “Biz iyi bir şekilde yürümeye başladık. Uruguay’da işlenmiş hammadde bulabilmek oldukça güçtür, özellikle kooperatifler için. Biz Uruguay için yeni bir şey yaratarak ve mümkün olan en iyi maaşları vererek yürümeye başladık. Bir işgal fabrikasında bunu yapabiliyoruz şu anda. İşgale ilk başladığımızda hiç para alamıyorduk. İlk başta ilan ettik. Sonra hukuksal süreci başlattık. Hepsi adım adım ilerledi ve sonra birlikte kooperatifi oluşturduk. Normal bir topluluğuz şimdi. Yani şimdi biz işçiler kooperatifiz. Ama bu kooperatif için örgütlenmeye başladığımızda iki yüz yirmi beş kişiydik. İlk önce fabrikanın içine girerek

işgal ettik. İkincisi, iki sendikal örgütlenmeyle birlikte burada olduk. Biz bir sendikal örgütlenmedeydik.” – Üstüne basarak.– “Eğer sendikal örgütlenme olmasaydı, kooperatifleri gerçekleştiremezdik. Ben, sendikalar olmasaydı bu projenin olabileceğine inanmıyordum.”

–Brezilya’da da başlangıç böyleydi.– “Çünkü hem teknik anlamda sözleşmelerde, hem örgütlenme anlamında her konuda sendikalar, işgal fabrikalarına destek verdi. Bu özellikle Uruguay’daki gibi teknik bilginin elde edilmesi ile birlikte, fabrikanın en büyük handikaplarından biri olan hammadde sağlanması için ilişkilerini devreye sokması demekti. Aynı zamanda sendikalar ilk aylarda işçilerin ücretlerinin bir kısmını ödemeyi üstlendiler ki zaten bu sendikaların ilk kuruluş amacının temel unsuruydu. Ancak Brezilya’da ne zamanki işgal fabrikasının kamulaştırma talebinde ısrar etmesi sonucu, Lula hükümeti ile arası açıldığında, sendika bir yanda işgal fabrikası diğer yanda kendi içinden çıkan devlet başkanı Lula arasında kaldı. CUT–yani söz konusu sendika bu konuda çok fazla tereddüt yaşamadan, pek açıkça olmasa da Lula ile birlikte hareket etti. Aynı zamanda İşçi Partisinin en dinamik unsuru olan CUT’un tavrı tipik bir iktidarda olmak ikilemidir ve bütün ‘sol’ iktidarların çıkmazıdır ve bu durumlarda özellikle sürece yayıldığında her zaman daha sağda olan, daha ılımlı (!) olan tarafa doğru işler süreç.”

Brezilya işgal fabrikası komitelerinden bir işçiyle konuşuyorduk:

–Flakpet nasıl bir fabrika ve orada ne oldu?

Flakpet’in inşasını finanse eden BDS–Federal Devlet Bankası’dır. Sonra 1999’da patron otuz iki milyon real ödeyerek Itapevi’deki fabrikayı satın aldı. Çok büyük yeni makineler de aldı krediyle. Bütün makineler

inanılmaz moderndi. Birçok ziyaretçi hayranlıkla dolaşıyordu. Sonra 2000 yılında Itapevi şehrindeki işçileriyle bir sözleşme imzaladı. Üç yüz işçi, yirmi dört saat, üç vardiya çalışıyordu. Sadece hammadde sağlandıktan sonra, her şeyi A'dan Z'ye imal ediyordu. Coca Cola ve Gorana –Gorana meyvesinden yapılan harika bir meşrubat– için plastik şişe imal ediyorduk. Yani ham plastik olarak başlıyor, her birinin bir bölümü olduktan sonra bant diğerine, oradan diğerine geçiyordu. Markası dahil her şeyi bu süreç sonunda bitiyordu. Su ile soğutuluyordu. O kadar sıcak oluyordu ki suyu kaynatıyordu. Hemen sonra marka kâğıtları yapışıyordu. Bir makineden bir makineye plastiği eritiyor, şişiriyordu. Her şeyi bütün olarak fabrikada yapabiliyorduk.

Çocuğunu anlatır gibi anlatıyordu. Gözlerinde koca bir mutlulukla ve övünerek. Elleriyle koca koca işaretleler çizerek anlatıyordu.⁶⁴

⁶⁴ Fabrika insanın yaşamının çoğunu yok ederken, üretimi katederken aynı zamanda işçiyle de bir başka bağ yaratır. Stokholm sendromu gibidir bu. Bu işçinin yaşadığı gibi fabrika makineleri içinde yitip giden zamandan olmalı, fabrikanın makinelerine, doğrudan kendisine bir aşka dönüşür ve bu yüzden nedeni de sorulamaz. Tekel direnişinin hemen ertesinde bir Tekel tütün fabrikasının işgalini örgütlemeye çalışırken bir işçi kadın aynı böyle bir duygusal bağ ile fabrikasını anlatıyordu. 'Ben her sabah işe giderdim. 23 yıl gittim. Şimdi benim çocuğum soruyor anne niye bir yere gitmiyorsun diye. Tabii ki o fabrika bizim. Oraya geri alalım. Benim havlum orada, tokyom orada hala' diye coşkuyla işgali savunuyordu.

Sevgili okur, bu kitabı okuyunca ve bazen benim yazılarımda bir olgudan bahsettiğimde bazen her alternatifi olumsuz yerlerinden bahsettiğim farkındasınızdır. Öncelikle bu 'olgu' olduğundan iyi ya da kötü diye ayırıp, seçip anlatamam çünkü olgudur bu benim tercihim değildir. Bir ikincisi toplumsal bir olguda her şey bir 'Komplo' sendromu taşır yani 'Komplo'yu bir yandan güçlendirdiğinizde diğer yandan zayıflar. Bunu kendi arkadaşlarıma

“Makinelerimiz daha büyüklerini, elli kilolukları bile üretebiliyordu. Eğer defolu çıkanlar varsa bunlar büyük kırma makinelerine gidiyor, orada küçük parçalara ayrılıp hammadde ile karıştırılarak, bir kez daha üretimde kullanılabiliyordu. Her şeyi komple gerçekleştiriyordu.”

Buraya kadar olan duygusu yavaşça hüzne dönüştü. Saçlarını ıslatarak arkaya taramıştı. Çenesinin altında ufak sakalı vardı:

“Bir sürü şey yaşadık, ama ben süreci hızla aktarıyorum. 20 Ekim 2003’te hammadde de bazı problemler çıktı. Biz işçiler on beş gün aralıksız eve gitmeden çalıştık. Bu arada paramızı da alamıyorduk. Banka ödemeleri filan var tabii ki. Bu arada plastikte on beş gün çalışmak çok zor ve zehirleyicidir. On günden sonra evimize gittik. Hava çok sıcaktı. O kadar çok şey içtik ki! Biz Brezilyalılar soğuk şey içmeye bayılırız. Geri döndük ki, koca bir makine vardı –kollarıyla gösteriyor, iki kolunu açarak sanki iriyarı birisini anlatır gibi tarif ediyordu– paketleme makinesi. O yerinde yoktu. Sendikada konuşmaya başladık. Patron bize ve bankaya olan borçlarından dolayı makineleri kaçırmaya başla-

anlatırken banka soygunu üstünden anlatıyorum. Tek başınıza banka soyarsanız tehlikelidir mesela hem koruma görevlisini teslim alıp hem paraları nasıl alacaksınız. Eğer iki kişi olursanız biriniz koruma görevlisini teslim alır, komplo güçlenir ama aynı zamanda iki kişinin kaçma, yakalanma, tanınma ve saklanma meselesi ortaya çıkar; komplo zayıflar. Üç kişi olursa birisi dışarıda diğeri sizi arabayla bekleyebilir ama bu sefer üç kişinin aynı meseleleri doğar ve böyle devam eder bu. Bir yandan ‘komplo’ güçlenirken diğer yandan zayıflar. Bu yüzden deneyimleri aktarırken her açıdan eleştirel bakmaya çalıştığımı eklemeliyim. Ancak bu durum özyönetimi zayıflatmaz güçlendirir. Çünkü mümkün olan her iradenin yansımaları sağladığı için ‘Komplo’ olmaktan çıkar. Tekrarlamak gerekirse bu Radikal demokrasinin hata yapmadığı manasına gelmez tabii ki.

mıştı. Fabrikayı işgal etmeliydik. Toplantı yaptık ve karar verdik. Fabrikayı işgal ettiğimizde 9 Kasım'dı ve 30 Mart 2004'e kadar üretim yaptık. Sonra Sao Paulo'dan federal polisler geldi. Yüzlerce polis geldi. Normalde hukuksal olarak gelemezlerdi, fakat patronlar onlara para yedirmişti. Sendika avukatının bir gün sonra federal hükümetin Çalışma Bakanı'yla randevusu vardı. Her şey saçma sapandı. Nasıl böyle bir şey yapıyorlardı. Fabrikayı kapatıyorlardı. Sürekli güvenlikçiler yerleştirdiler. Bizim fabrikaya girişimizi engellediler. O kadar aile, kadınlar, çocuklar yaşamlarını sürdürmek için fabrikaya bel bağlamışlardı, ama onlar fabrikayı kapatıyorlardı. Oradan alınan ücretle yaşamın devamı düşünülüyordu.” –Ağlamaya başlıyordu neredeyse.– “Düşündük ki işçilerin yeterince sesi duyulmuyor. Fabrikanın kapatılmasını nasıl durdurabiliriz?” – Ağlıyordu.– Patronla görüşmeye karar verdik. Bizimle görüşmedi. Düşündük ve fabrikanın önünde altı ay kamp kurmaya karar verdik. O durumu görmeliydiniz. Aileler, kadınlar, çocuklar, sendikadan arkadaşlar, CİPLA'dan, Campinas'tan, Flasko'dan, Interfibra'dan arkadaşlar... Hayatımızda yaşadığımız en onurlu zamanlardı o günler. –Gözlerinde gözyaşlarından başka coşku ve hasret vardı. Belli etmeden gözyaşlarını silmeye çalışıyordu. Coşku ve hasret yerinde duruyordu.– İşgal fabrika komisyonu destek verdi. Birçok hareketten destek geldi. Üç ay, beş ay fabrikanın önündeydik. Patron üç yıl sonra ilk defa fabrikaya geldi... Herkes bizimle röportaj yaptı. Herkes farkına vardı. Yalnızca Başkan Lula duymadı. Biz işçiydik, Brezilya'nın başkanı da İşçi Partisi başkanıydı. On iki defa görüşmeye çalıştık, başaramadık. Başkan Lula'ya oy veren bizdik. İşçilerdi. Ona oy veren kapitalistler değildi. Her şeyi kızgınlığa dönüştü. Bu ülkede milyonlarca işsiz var,

milyonlarca. Yeni işsizler için kollarını bile kıpırdatmadılar. Değil mi? Biz ödüyoruz onların paralarını, biz. Değil mi? Onlar uluslararası bankalara para ödüyorlar, işçilere gelince para yok. O, Kuzey Amerika emperyalizminin dediklerini yapıyor, işçiye kulağı kapalı.” Bir Akdenizli gibi elleriyle de konuşuyordu. MST’nin sloganı aklıma geliyordu: ‘Ey Lula! IMF’yi değil, bizi dinle!’ O, onlar Brezilya için çalışmıyorlar, diğer ülkelerin dediklerini yapıyorlar. İnsan, biraz yiyeceği varsa, önce kendi evindekilerle paylaşır. Onlar bizi aç bırakıyor, onlara veriyorlar. Yoksulluk, sefalet... Anladın mı? Direnişe hiçbir destekte bulunmadı. Bizi o sefalete gönderdi Lula hükümeti. Ben İşçi Partiliydim. Şimdi ise yıkılışınlar istiyorum...” Neden kazanamadınız sizce? Kaç işçi işgale katıldı? Kaç kişi mi katıldı? Kapanıldığında, yok kapanmadan önce iki yüz yetmiş kişiye kadar inmişti, iki yüz yetmiş kişinin hepsi katıldı. Hepsi. Biliyor musun işsiz kalan işçilere Çalışma Bakanlığı ne kadar ödedi? Otuz real, sadece otuz real! Ne ülke değil mi? Demokrasiymiş hah! Diktatörlük bu, diktatörlük! Poo. Şu anda işçiler ne yapıyor peki? Bir sürüsü işsiz, bir sürüsü geçici işlerde çalışıyor. Fabrika komisyonu çalışmıyor, çünkü hangi fabrikaya gitseler solcu diye patron işe almıyor. Yiyecek bulamıyorlar; kendileri, aileleri için... Devrim gerekiyor, devrim. İşçi sınıfı devrimi... Ben devrimciyim. Diğer ülkeleri bilmiyorum ama Brezilya’da sosyal haklar yoktur. Çok pahalıdır. Burada her şey ama her şeyde ayrımcılık vardır. Her şey çok büyük kapitalistlerin istediği gibi gerçekleşir. Kuzey Amerika’nın istediği gibi gerçekleşir.”

–Fabrika iflas etti, değil mi?

–Evet.

–Peki neden? Bunda işçilerin, sizin bir hatanız var mıydı?

Önce anlamadı. Tabii ki şaşırdı.

–”Bizim mi? Biz şunu diyoruz: ‘Fabrica Quebrada, Fabrica Ocupado, Fabrica Estati zado–iflas eden fabrika, işgal edilen fabrika, kamulaştırılan fabrika’. Yaşamları garanti altına alınmış işçiler, aynı zamanda cumhuriyetin sürdürülmesinin de garantisidir. Şu anda kamulaştırma yapılmazsa ne zaman yapılacak? Mesela Lula daha önce kamulaştırma istiyordu. Biz kooperatif istemiyoruz, işçiler için iyi değildir. Çünkü öbür ülkelerde bunun örneklerini gördük. Bir sürü yoldaş kooperatifte çalışıyor. Kooperativizmin ilk kusuru, hiçbir zaman garantisi olmamasıdır. İşçinin hakları doğru dürüst uygulanamaz. Mesela bir kadın çalışırken çocuğu olursa, bebek için izin söz konusu olmaz. İşte kooperatiflerde işçinin hiçbir hakkı yok. Neden onu isteyelim? Bir de en önemlisi, işçi düşüncesi yerine daha çok patron düşüncesi gelişir. Onun gibi düşünmeye başlar. Hiçbir hakkı yoktur, ama karşı çıkamaz. Çünkü patron kendisidir. Ücret en düşüğüdür. Asgari ücrettir. Üç yüz real ile dört kişilik bir aile nasıl geçinebilir? Bir kilo et şöyle böyle on iki–on dört realdir. Nasıl yaşayacak? Yoksullar nasıl yaşayacak?” Ama bir yandan da IMF var. O varken kamulaştırma yapılabilir mi? O her yeri özelleştiriyor zaten? Başkan Lula giyindi, kuşandı, kravatını taktı, üç–dört ay önce IMF’nin önüne çıktı. Sonra, ‘Bizim IMF’ye ihtiyacımız yok,’ dedi. Madem ona ihtiyacın yok, niye onun dediklerini yapıyorsun? Sadece kâğıt üzerinde senin her şeyin... Ona milyonlarca dolar ödüyorsun. Sonra işçilere gelince para yok. Onlar senin işçilerin; Brezilya’nın işçileri... Senin sağlık teşkilatın, senin okulların... Herkes büyük kent diye São Paulo’ya göç ediyor. Bütün ülke başka şansları kalmadığı için

São Paulo’ya göç ediyor. Neden insanlar Sao Paulo’ya geliyorlar? Neden? Çünkü başka çareleri kalmadı. Çünkü bütün diğer şehirlerde özelleştirmelerden sonra hiçbir iş kalmadı. Çalışma Bakanlığı İşsizlik Bakanlığı olsun. Bütün her yer diplomalı işsiz dolu. İşsizlik parası olarak elli beş–altmış real ödeniyor bir ay için. Bu hangi ülkenin başkanı, hangi ülkenin? Hı?... Philadel-
pia’nın mı?”

–Türkiye’de de işçiler aynı sorunu yaşıyor. Onlara söyleyecek bir şeyiniz, mesajınız var mı?

–Nasıl bir başkan var sizde? Nasıl bir fonksiyonu var, bilmiyorum.

–Hemen hemen aynı sistem var.

Kameraya döndü. Sanki direkt olarak işçilerin yüzüne konuşuyordu:

–Türkiyeli işçiler, fabrika işçileri, adım Osvvaldo Consenetu. Ben otuz sekiz yaşımdayım. Benim kentim Itapevi, Sao Paulo eyaletinden. Ben fabrika Flakpet’in işgal komitesi sözcüsüyüm. Patrona karşı Türkiyeli işçiler yaşamak için ileri! ileri! Birbirinizden ayrılmayarak birlikte mücadele ediniz. Şimdi bizim fabrikamız Itapevi’de ve şu anda çalışmıyor, ama biz mücadeleye devam ediyoruz. Ta ki çalıştırana dek... Eğer birleşerek mücadele ederseniz kazanırsınız. Bom Cia–İyi günler...

Kendi konuşması hoşuna gitti. Güldü...

FABRİKA KOMÜNÜ – URUGUAY

“Uruguay’da az aslında, ama Uruguay küçük bir ülke zaten. Hepimiz sadece üç milyon kişiyiz. Bütün Uruguay, Sao Paulo’nun bir gecekondu kadardır. Bu size bir fikir versin. –Yine gülerек– Yüz yirmi altı kooperatif var ve bin–bin iki yüz kadar işçiye sahip. Bir büyük

soğuk hava deposu var. Biz çok büyük bir dana üreticisiyizdir. Bu önemli bir alandır bizim için. Ayrıca tekstil fabrikası var. Çeşitli plastik fabrikaları, büyük bir lastik fabrikası, metal fabrikası, deri fabrikası, matbaa var. Peki, bu işgal fabrikalarında aynı zamanda sendikalar da var mı? Evet, evet! Madem kooperatif işçinin, o zaman sendikanın da olmasının nedeni ne diye soracaksınız? Öncelikle, genel olarak sendikanın sosyal olarak gerçekleştireceği dayanışma zaten kooperatiflerde var. Yani aynılar aslında. İkincisi, sendika işgale katıldı, örgütledi ve mücadele etti. Aynı zamanda yeni kooperatifin de zaten en önemli unsuru. Sendika eskiden fabrikaların yüzde doksanının kapısından giremiyordu, ama şimdi sendika oraları kendi çocukları gibi görüyor. Çünkü mücadelenin içinde başından beri vardı. Yani şimdi hem kooperatif, hem de sendika var aynı zamanda. Hiç bir problem de yok.”

Deri fabrikasındaaydık. Aslında çok büyük bir alandı. Yine Montevideo’nun kenar mahallelerinden birindeydi. Uzun, yüksek duvarın üstündeki teller kopmuştu. Fabrikanın büyük giriş kapısının hasar görmüş tellerinin yerine sac parçaları kaynaklanmıştı. Dar kapı daha da dar hale getirilmişti. Küçük bekçi kulübesinde küçük bir tüp üstünde mate için su ısıtılıyordu. Haziran’dı, kışın ortası hava çok soğuktu. Kapıdan girince büyük ve boş atölyeler, kırık camları, hurda makine parçalarıyla daha da soğuk geliyordu. Karşıdaki üstü kapalı deponun ortasındaki derileri bir vinç kenara topluyordu. Bir işçi derilerin izlerini tazyikli suyla yerden kazıyordu. Duvarın kenarındaki bir odaya davet ettiler. Kocaman bir odanın ortasında kocaman bir soba yanıyordu. Bütün yoksul fabrikalar gibi varilden bir sobası vardı. Başında ikisi kadın dört işçi vardı. İçerisi sobaya rağmen çok soğuktu, ama karşılama çok sıcaktı. Bir masa-

nın etrafına oturduk. “Kahve içersiniz muhakkak, di mi?” dediler. “Evet”, dedik. Ceplerindeki paraları birleştirdiler, bir arkadaş koşa koşa bize kahve almaya gitti. Biz orada var zannediyorduk. Sıkıldık. Onlar gü-lümsedi. Sobanın üstünde de mate suyu kaynıyordu. Yanında, askıda renk renk deriler asılıydı. Masanın üstündekini de alıp astılar. Kahveye ve mateye yer açtılar. Sonra fabrikayı anlatmaya başladılar. İriyarı, saçları dökülmüş bir işçiydi. Bize anlatmaktan mutluydu:

Bu fabrika elli yıllık bir fabrikadır. Özellikle doksanlı yıllardan sonra Uruguay Merkez Bankası’nın büyük kriziyle fabrika da krize girdi ve biz de çok güç bir yolda yürümeye başladık. 1992’de burada sekiz yüz işçi vardı. Her yer faaliyette idi. Bizim satış yaptığımız en büyük pazar Sovyetler Birliği idi. Ekonomik ve sosyal olarak önemli durumdaydı. İkinci pazar ise Küba’ydı – Küba gibi ısının en düşük yirmi derece olduğu bir ülke-de bu kadar deri giysi kullanılması bana çok ilginç gelmişti.

ARJANTİN – OKUL VE TARİHSEL ETKİ

İşgal etme fikri nasıl doğdu? Öncelikle, bunun nedeni bizim işe ihtiyacımız olmasıydı. Burası iflas edip kapandığında hepimiz işsiz kalacaktık. Ayrıca, Arjan-tin’de kooperatif hareketinin önemli bir geçmişi de vardır. Kooperatif hareketi 1990’dan çok önce başladı aslında. Franco’dan, Mussolini’dan kaçan birçok anarşist, komünist, sosyalist, buraya kooperativizm fikirleriyle birlikte geldiler. Önce hemen köye yerleştiler ve kooperativizmi denediler. Biz de bundan dolayı bu fikre yabancı değildik hiçbir zaman. Bunun gibi çok eski örnekler vardır. Mesela SANCOR hâlâ yaşıyor. SANta Fe ve CORDoba şehirlerinin birleşmesiyle ortaya çıkan bir şeydir bu SANCOR. Yani bizde güçlü bir kooperatif

tarihi vardır. Askeri hükümetler, diktatörlüklere rağmen, yaşamı idame ettirmek için hâlâ ayakta dururlar. Neoliberal ekonomik politikaların en üst düzeyde uygulandığı on yıldan sonra ortaya çıkan ekonomik kriz sonucunda, bütün öğrencilerin velileri, herkes parasız kalmaya başladı. Okul taksitlerini ödeyemediler ve burası da kapandı dolayısıyla. Çünkü özel kolej de zaten böyle bir pazarın sonucuydu. İşte bu durumda kooperativizm, biz çalışanlara çok yakın, iyi bir çözüm olarak görüldü. Buenos Aires’te çoğu zaman bir sürü işçi benzer çözümü uyguladı. Eğer bir fabrika iflas ilan ederse, kapanmadan önce hemen işgal ediliyordu. Yeni bir yaşam başlıyordu.

MARİNALEDA – İSPANYA

Marinaleda, barış ütopyasını inşa etmeye 1978 yılında başladı. İspanya Faşist Franco rejimini yeni sırtından atmıştı. Marinaleda İspanya’nın en yoksul iki yerinden biriydi hatta Avrupa’nın. Bir toprak ağasının ve daha büyük olanın, devletin dışında neredeyse kimsenin toprağı yoktu. “En önemli şey birlikte harekete etmek ve bir de lider ama aynı bizle birlikte her şeyi yaşayan bir lider” diyordu Manuel. Zeytinyağı fabrikası kooperatifinin sorumlusuydu. 2 saat sonra tarladan döndüğümüzde 10 metre yüksekliğinde zeytinyağı tanklarının üstünü tazyikli sularla tutup fırçalayarak temizlemeye çalışılıyordu. 1 milyon euro değeri vardı sadece fabrikanın –Hayatımız para ya böyle anlatmaya çalışıyorum. “Sonra toprağı işgal ettik. 2 yıl sürdü mücadele. Jandarma geldi. Direndik. Çıkardılar. Gene işgal ettik. Geldiler, çıkardılar. Gene işgal ettik. Yolları kestiler. Gece gizlice geldik, gene işgal ettik. Kentte tarım bakanlığını işgal ettik. Defalarca yolu kestik. İspanyol bankasını işgal ettik, Sevilla parlamentosunu...” “İşgal

etmediğiniz yer kalmamış”” diyordum. O saymaya devam ediyordu.

FLASKO – BREZİLYA

–Önceki zamanla şimdiki işçi kontrolü altındaki fabrika arasında ne değişiklik var?

–Epey önemli değişiklikler var. Daha önce, patron zamanında çalışırken üzerimizde büyük bir baskı vardı. Şimdi daha sakin, daha normal çalışıyoruz. Üretime, aktivitelere, aslında her şeye karar veren bir fabrika konseyi var. Bütün kararlar konseyden çıkıyor. Ayrıca, konseyin altında, fabrikanın politik haklarını savunan bir komite, finans yönetimi için de bir başka komite var. Bunların hepsi fabrika konseyine karşı sorumlular. Bütün konsey de fabrikanın hepsine karşı sorumlu, herkesin oy hakkı var. Gülüyordu.

–Ailen ya da arkadaşların işgal fabrikasında çalışmana ne diyorlar? –Gülüyordu–

–Ailem zaten burada çalışıyor ve bu fabrikanın devam edebileceğine her zaman inandılar. Her zaman birlikte hareket ettik. Çünkü biz bunun daha iyi olacağını biliyorduk. Arkadaşlarım ise önce hiç inanmadılar, ama aradan iki–üç yıl geçti. Biz hala sürdürebiliyoruz. Ben, patronsuz olarak yürütebilmenin mümkün olduğunu görüyorum. Tabii bu başka bir girişim, ama herkes sorumluluğunu bildiği takdirde neden olmasın ki!

Konsey toplantısında bir işçi söz aldı. Tanımıyorduk. Rio de Janeiro’dan geliyordu: “Normalde patronla yaptığımız sözleşmede ücretlerimiz asgari ücretin çok üstünde, ama paralarımızı alamıyoruz. Maaş zamanını yirmi gün geçmesine rağmen sadece yüzde yirmisini alabildik. Bu arada üretime devam ediyoruz ve ürettiklerimiz aslında bizim paralarımızın çok çok fazlasını

çıkarıyor. Sektör genel olarak bir zorluk yaşıyor zaten ve bir bütün olarak sektörün çökmesi söz konusu. Bu yüzden başka bir iş bulabilme şansı da yok. Diğer yerlerde de maaşlar verilmiyor. Mücadelenin bir bütün olarak sürdürülmesi gerek.” İşgal fabrikaları konsey toplantılarına işçi denetimindeki fabrikaların yanında, mücadeleleri devam edenler, hatta biraz önce konuşan işçi gibi hala patronlu olan fabrikalar bile katılabiliyorlardı. Böylece hem önceki yaşanan deneyimlerden ders çıkarabilme şansları oluyor, hem de yakın gelecekteki birlikte hareket edecekleri işçileri yakından tanıma şansı oluyordu. Zaten hemen hepsi benzer süreçlerden bu noktaya gelmişlerdi.

Bu sürecin hukuksal kısmıyla ilgili daha önce FLASKO’da avukat Carolina Leone Duriea ile konuşuyorduk. O da zaten konsey toplantısında idi:

–Bu fabrika, bir bakıma Çalışma Bakanlığı’nın sorumluluğu altında çalışıyor şu anda. Başta işçilerin hiçbiri fabrikanın finansal durumunun ne olduğunu bilmiyordu. Bunu işçilere anlatmamız gerekiyordu. Özellikle mahkeme karşısında fabrikanın hukuksal durumunu... Aynı şekilde mahkemeye de bu fabrikanın işçilerin kontrolü altında bir yer olduğunu, yani sadece ticari bir işletme değil, aynı zamanda ortada sosyal bir durum olduğunu da anlatmak gerekliydi. Çünkü makineler hacizliydi. Fabrikanın patronlu döneminden kalmış borçları vardı. Bütün bunların halledilmesi gerekiyordu. 1993 yılında esas ana gruptan ayrıldığından beri fabrika, zaten her zaman kötü durumdaydı. Brezilya, sürekli olarak kriz üstüne kriz yaşıyordu. Bu nedenle aldığı kredileri geri ödeyemedi. Hammadde satın alamadı. Mesela biz işgalden sonra fabrikanın çok büyük bir elektrik borcu olduğunu öğrendik. Eğer elektrik olmazsa fabrika da yok demektir. Yani bankalara, piyasaya,

hükümete, herkese borcu vardı. İşçilerin de çok fazla alacakları vardı. Bu nedenle işçiler bir sürü eylem yapmışlardı daha önce.

–Peki, fabrikadan alacakları olanlar nasıl duruyor şu anda?

–Yaklaşık on yıldır nasıl duruyorlarsa öyle! Yani bu krizin ya da fabrikanın bugüne gelmesinin sorumluluğu işçilere ait değil. Bankalar ya da hükümet, on yıldır buna aldırıyorlar. Şimdi fabrika işçinin denetimine geçtiği zaman mı borçlarını istiyor? Brezilya mahkemeleri, bürokrasisi her zaman böyle çalışır. Esas müdahale etmesi gerektiği zaman müdahale etmez. Yani aslında mesela Banka de Brasil gelip buraya haciz koyabilir değil mi? Evet, sadece biz değil, bütün bu grubun fabrikaları için yasal olarak bunu yapabilir. Yani fabrikaları kapatabilir. Ancak bu aynı zamanda bir sosyal durumdur. Bu kadar kişiyi işsiz bırakmaktır ki bu da esas olarak hükümetin sorumluluğu altındadır.

–Patron?

–Yooo. Yok. Aslında tekrar malzeme almamız, yatırım lazım. Bu işi sürdürmek için yeni işçiler lazım. O zaman fonksiyonel hale gelir, çalışır hale gelir. Patron her şeyi almaktan başka bir şey yapmaz ki.” (Gülüyor-du.)

FUNSA – URUGUAY

“Burada Arjantin’deki kooperatiflerden daha değişik bir durum olduğuna dikkat çekmek istiyorum. Biz farklı bir yoldan yürüyoruz. Bu girişim, Arjantin’den farklı olarak sendika tarafından başlatıldı. Biz uzun bir yol yürüdük ve bu yol sonunda legal bir duruma dönüştürdük. Bütün bir ülke için, halk için bunu gerçekleştirdik.

Bunu hukuksal olarak da sağladık. Biz niçin içeri girdik ve işgal ettik? Eğer kapanırsa, yani makineleri alıp götürülse ne olacaktı? Bu şekilde kapanırsa, bir daha açılmayacaktı. Bu nedenle içeri girip makineleri korumak zorunda olduğumuzu hukuksal olarak da anlat-tık. Bu yüzden prensip olarak az sayıda arkadaşla içeri-de olarak, hem fabrikanın içinde makineleri kullanılır durumda tuttuk, hem de fabrikayı kontrol altında tuttuk. Her gün saatlerce çalışarak bunu sağladık. On dört ay kadar, hatta daha fazla hiç maaş almadık. Hiçbir ödeme almadık.” Roberto söze karıştı gülerek. ‘Biz ödedik.’ Güldüler hep beraber. Çünkü tabanını hazırlamak zo-rundaydık değil mi? Çünkü yarınki örgütlenmemizin, üretimimizin hazırlıklarını yapmalıydık. Makineleri yağıyor, boyuyor, sağlam tutuyorduk. Bu esnada, ön tarafa kurduğumuz kampta yemek yiyorduk hep be-ra-ber. Tabii ki dışarıda durumumuz pek iyi değildi. Daha çok dayanışma ile yaşıyorduk. Özellikle yemek mesele-sini dayanışma ile hallediyorduk. Üretime başlayana dek, aylarca sürekli yürüyerek ya da bisikletle çok uzak yerlerden işe geldik. İşçiler için bunu yapmalıydık, başka bir yolumuz yoktu. Birçok neden vardı. Birçok serbest yer vardı, ama böyle bir örnek yoktu. Bu neden-le önemliydi. Biz aynı zamanda burjuvaziye karşı poli-tik olarak işçiyi savunan bir çizgideydik ve bu Uruguay Cumhuriyeti için de önemliydi. Bunun bu tarafının unu-tulabileceğini sanmıyoruz. Yani ya bu yol vardı, ya da teslim olmak.

HOTEL BAUNEN – ARJANTİN

Buenos Aires’in ana caddelerinden birinde ‘Hotel Bauen’ adında beş yıldızlı bir işgal oteli vardı. Kapısın-da üniformalı ‘porter’ları gelen müşterileri karşılıyordu.

Omuzlarında, hayatta tek nefret etmediğim apoletler vardı. Bir şeyleri başarabilmenin onurunu taşıyorlardı. Döner kapısından girince büyük lobisinin bir köşesinde bir Fransız *cafesi* vardı. Öte köşesinde de bir stant duruyordu. Üç metreye iki metreydi. Ortasında fabrikanın amblemi, hızla akıyormuş izlenimi veren mavi bir çizgi ve önünde ayakkabı numuneleri vardı. Bir başka işgal fabrikası, işgal otelinde, ürettiği spor ayakkabıları sergiliyor ve satıyordu. Kooperatifin adı ‘Cooperativa Unidos por Calzado’ idi. Senyora Aleksandra anlatıyordu:

Fabrika Pilar kentindeydi. 2001 Eylülünde iflas etti. Bütün makinelere alacaklar nedeniyle bankalar el koydu. Herkes işten atıldı. Sonra biz 2003’te fabrikayı açmak için San Martin’deki atölyesine geri döndük. Pilar kadar büyük değildi San Martin ama olsun. Başka hiçbir iş yoktu zaten. Toplantı yapıp çalışmaya karar verdik, ama ilkinde başaramadık. 2004’te ikinci bir kez daha döndük fabrikaya açmak için. Bu sefer hepimiz oradaydık. Bir toplantı yaptık. Bir süre ücretsiz çalışmayı da kabul ettik. Başka çaremiz de yoktu. Önce fabrikayı işler hale sokmamız gerekiyordu. Makinelerin çoğu çalışmıyordu. Biz genç–yaşlı, soğuk–sıcak demeden gene fabrikaya girdik ve onarmaya başladık. Sonra orada iki–üç toplantı yaptık ve çocuklar, “17 Ekim’de ne olursa olsun biz açacağız. Hadi–Bamos!” dediler. 17 Ekim’de üretime başladık. Hiç paramız yoktu. Bulduğumuz çok küçük avanslarla işe başladık. Bütün hammaddeleri haciz sırasında götürmüşlerdi. Sonra bir konsey oluşturarak kararlar aldık ve bir kooperatif kurarak sosyal bir mücadeleye başladık. Son altı aydır da burada, Hotel Bauen’de ürünlerimizi tanıtp, satış yapıyoruz. Burada da çalışıyoruz. Zaten durumumuz aslında sefalet içindeydi. Eğer yorulursak sokağa düşmekten başka bir yol görünmüyor. Şimdi burada satıyoruz.

Eğer bir başka model ayakkabı isterlerse ya da başka bir renk tercih ediliyorsa, ona göre çalışıyoruz. Zor, ama iyi bir markamız var ve bunu yapacağız.

Arkada derinden bir tango sesi geliyordu. Cafe’de bir İngilizce pop şarkı çalıyordu. Görevliler, –yüzlerinde tabii ki sahte gülümsemelerle– gelenleri karşılıyorlardı. Resepsiyonda üç kişi yoğun bir şekilde çalışıyordu. Barda İrlanda kahvesi hazırlıyorlardı. Kahveyi bardağın altına koyup içine iki şeker atıyorlardı. İyice karıştırdıktan sonra üstüne iyi cins bir viski koyuyorlardı. En üstüne süt koyup kahve makinesinin buhar musluğuyla köpürtüyorlardı, içince ağzınıza önce köpürmüş süt, viski ve kahve ayrı ayrı gelirdi. Cambridge’de barda çalışırken yapardım. Sütün köpürmemesinden nefret ederdim. –Meraklısına: sütü köpürtebilmek için süt soğuk olmalıdır– Toplantı salonlarında neler olduğuna dair ilanlar vardı. “ALCA: Kuzey Amerikan emperyalizminin son atağı” ya da “Politik mahkûmlar için dayanışma toplantısı”na katılabilirsiniz.

–Şu anda nasıl organize ediyorsunuz çalışmayı?

–21 Mart 2003’ten beri kooperatif olarak çalışıyoruz. İlk başta, genel bir toplantı yaparak karar aldık. Önce yedi arkadaş, maksimum on arkadaş girdi buraya. Sonra kooperatifler hareketine katıldık. Beraber burayı onarmaya başladık. Onlarla birlikte hareket etmeye başladık. Bence bir sürü işsiz için iyi bir iş oluyordu. Telefon konuşmaları durmadan konuşmayı bölüyordu. Bu otel bir yıldan fazla kapalı kaldı. Bu yüzden birçok onarıma tabi oldu. Giriş bütünüyle değişti. Tamam, fonksiyonel oldu, ama bir yandan çalışırken bu da zor oluyor. Çünkü bu onarımı yapmak için de mahkeme kararını beklemek zorundaydık. Ne olacağı belli değildi. Hala kapalı katlar var. Oraları da hizmete sokmayı

umut ediyoruz. Artık buralar daha iyi durumda. Şimdi burada üç ayrı bölüm var; Her meslek kendi içinde bir grup. Yani daha uzun çalışanlar, sorumlulukları daha fazla olanlar daha fazla ücret alıyorlar. Herkes kendi mesleğinde, kendi mertebesinde eşit ücret alıyor, ama yüksek olanların da bir sınırı var. Genel olarak herkesin ücreti eşit. Yani, temel bir ücret var ve bunun üstüne sorumluluklar ve saatler eklenerek esas ücret tespit ediliyor.

Türkiye’de de Özyönetim, Radikal katılımcı Demokrazi örnekleri yaşandı. Bunlardan bir tanesi 1980 öncesi Aşkale maden ocağıydı. Patron paraları verince greve başlayan işçiler madeni işgal ettiler ve 12 Eylül askeri faşist cuntasının gelmesine kadar ürettiler. Türkiye devrimci hareketinde nedense pek anılmayan bu direnişin bir başka ilginç yönü, işgalci işçilerin ve direnişi örgütleyen Yeraltı Maden–İş sendikasının bu eylemden dolayı sıkıyönetim mahkemelerinde yargılanıp beraat etmesiydi. Çünkü işçi denetiminde maden ocağı çalıştığında hesaplarda bir kuruş sekmiyordu ve her şey hiç olmadığı kadar düzgün bir işletme halinde devam etmişti. Ayrıca sivil faşistlerle yaygın bir çatışmanın olduğu bu dönemlerde, askeri mahkeme hâkimlerinin en çok şaşırdığı şeylerden biri bir dinamit lokumunun bile madenden eksik olmamasıydı. Bu direnişi örgütleyen Yeraltı Maden–İş sendikasının başkanı Çetin Uygur’la⁶⁵ konuşurken madene işçi alımını şöyle

⁶⁵ ‘Çetin Uygur’: Çetin abi önderliğindeki Yeraltı Maden–İş o zaman ülkenin en yaygın hareketlerinden biri olan Devrimci Yol’un işçi sınıfı içindeki en güçlü sendikasıydı. Çetin Uygur’un yaşamı, Yeraltı Maden–İş örgütlenmesi, Yeni Çeltik ve Aşkale madenleri Özyönetim deneyimleri için biraz daha geniş bilgi için. ‘Cumhuriyet İnsanları Portleri’ Cumhuriyet Gazetesi–<http://portreler.fisek.org.tr/cetin-uygurun-yasam-oykusu/>

anlatıyordu: ‘Madenin etrafında bütün köyler madenci, madenci köyleri. Madenci demek başka bir iş yapamaz demek. Yani hayatını sadece madende çalışarak kazanabilir. Bu yüzden bir madencinin işi alınması çok önemli bir şey. Ocak bizim denetimimizde, işçi denetimindeyken işçi alımı sırasında kaç işçi lazım olduğunu girişe astık. İşe başvuran madencilerin adlarını liste olarak oraya astık. Kaç çocuğu var? İşe ne kadar ihtiyacı var. İşçiler bunun üzerine işe alınacakları öyle bir seçtiler ki işe giremeyenlerin bir tanesi bile itiraz etmedi.’diyordu. Bir kez daha vurgulanmalı ki Türkiye’deki Özyönetim, Radikal demokrasinin es geçilmesi ya da tersine sadece nostaljik bir direniş efsanesi olarak masalımsı bir hava ile bugünle bağının kurulmaması da çok ilginçtir.⁶⁶

NİBOPLAST – URUGUAY

Niboplast bir plastik fabrikasıydı. Yan yana enjeksiyon makineleri vardı. Kovalar, huniler, tabaklar, bardaklar gibi mutfak malzemeleri basıyordu. Büyük, karanlık atölyede baştan aşağı düzensiz ya da kendine göre düzenli makineler, mamul maddeler, hammaddeler iç içe, üst üste yığılıydı. Masanın üstündeki sifon parçalarının çapaklarını alan iki kadın işçi çalışıyordu. Temizlediklerini torbalara koyup, ağzını yakıyorlardı. Niboplast markalıydı. Çalışanlar pek mutlu görünmüyorlardı:

Sonra bir araya gelip kararlar alarak formumuzu belirlediğimizde, açıkça ortaya çıkan bir durum vardı ki o da finans sorunuydu. Parayı düşünüydük. Bu çok travmatik.Çünkü diğer sorunları aşabilmiştik. Bir buçuk yıldır işçiler olarak zaten fab-

⁶⁶ Bkz. İnönü Alpat, Çetin Uygur’un Eli, Birgün Gazetesi–<http://www.birgun.net/haber-detay/cetin-uygur-un-eli-7676.html>.

rikayı işgal etmiştik ve Montevideo’da bir projeyi kabul ettirmeye çalışıyorduk. Bu aynı zamanda bir teknolojik park oluşturulması projesiydi yani iki proje paraleldi. Harman bir şekilde gerçekleşebilirdi. Buraya geldik. Bütün arkadaşlarla bu yollar üzerinde konuşmaya başladık. İlk olarak makineleri ele geçirdik. Makineler bütün işin esas unsuruydu. Yani kooperatifin ana bünyesiydi. Ben burada sadece üretmesi anlamında söylemiyorum, varlığı anlamından da söylüyorum. Sosyal adalete uygun değil. Fabrika iflas ediyor, patron kapatıp gidiyor ve makineler endüstriyel parka gidiyor ki esas mesele bu makineler olmalı. Yoksa hiçbir şey olmaz. Ve tartışmaya başladık...

KLİNİK – EŞİT DOKTORLAR – ARJANTİN

–Kooperatife üye olmayan çalışan var mı?

–Evet var. Bazı doktorlar üye, bazıları sadece çalışıyorlar. Bir sürü doktor da şu anda sosyal kültürel anlamda değişti. Buraya doktorlar, çalışanlar, teknisyenler sahip. Doktorlar eskiden, biz öncelikle doktoruz sonra insan diyorlardı. Burada artık doktorlarla beraber herkes ilk sırada, herkes eşit, herkes insandır diyor. Yani doktorlar, kapıda çalışanlar ya da kafede çalışanlar; herkes aynıdır. Yani burada bir doktor, ‘Beni dinleyin, ben doktorum derse, bak burası işgal kliniği, herkes eşittir,’ denir. Aynı zamanda, bizim düşüncelerimiz de değişti.

Tomografi cihazını gösteriyordu. Bu yeni cihazları gösterirken büyük bir zevk alıyordu. Bu cihazlar için işletme ruhsatını henüz almamışlardı. Anlatırken elini okşar gibi cihazların üstünde dolaştırıyordu.

Burada ‘başarılı’ işgal fabrikalarının, Özyönetim’lerin deneyimlerini anlatırken en az bunun kadar hatta da daha da fazla olan başarısız Özyönetim dene-

yimlerinden hiç bahsetmemek aslında bir eksiklik. Çünkü hayat aslında daha çok yenilgilerimiz üzerinden yenileniyor ve değişiyor. Arjantin isyanının oldukça etkili olduğu günlerde bir başka işgal kliniği daha vardı. Daha sonra ki günlerde yeniden örgütlenemeyen bu kliniğin en büyük eksigi tıbbi cihazlarının–makinelерinin patron tarafından kaçılmış olmasıydı. Yani bütün işgal fabrikacılarının söylediği gibi makine yoksa fabrika–klinik yok demektir. Kliniğin işgalci işçileri! Doktorlar, sağlık emekçileri oldukça radikal bir söyleme sahiptiler. Soğuk bir havada ziyarete gittiğimizde, girişin ortasında koca bir varil içinde ateş yakılmıştı. Dış kapı barikat yapmak için briket ve tuğlalarla örülmüştü ve kalan küçük bir girişi de işçiler! Sıkı bir şekilde denetliyordu. Varilin başında sohbet ettiğimizde sadece yaşamlarını idame ettirebilecekleri bir ‘İşgal kliniği’ değil endüstriyel tıbbın denetlenmesini, tıbbın hiyerarşisini yıkmayı da içeren bir örgütlenmeyi öngörüyorlardı. Bu bence 1968’lerdeki Kara Panterlerin savundukları radikal tıp eleştirisinin pratikleşmeye en yakın hallerinden biriydi. Ancak tıbbi cihazlarını geri alamayan ya da yenisini örgütleyemeyen işçiler, ‘üretemedikleri’ için işgale, Özyönetim’e devam edemediler.

Benzer bir başarısızlık deneyimi de Türkiye’den aktarmak istiyorum. ‘Dünyanın Sokakları’nı televizyon programı olarak yaptığımız sırada, dünya işgal fabrikaları deneyimlerini oldukça sık televizyonda yayınlıyorduk. Bu sırada Ümraniye taraflarında, maaşlarını alamayan işçilerin fabrikayı işgal ederek makinelere haciz için gelmiş haciz memurlarına ve polise karşı direndiklerini arayıp söylediler. Hemen, Ümraniye’ye doğru, belediye otobüsü (!) ile yola çıkıp vardığımızda ise İstanbul trafiği sırasında makineleri teslim ettiklerini öğrendik. Bu makinelerin teslimi ise daha ilginçti. Haciz

memurları ve polise karşı hiçbir şey dinlemeden direnen işçilere yardım için gelen solcu avukat –ki kesinlikle iyi niyetle ve ücret almadan tabii ki oradaydı– karşı tarafın avukatı bir yasa maddesi okuyup, isterseniz avukatınıza sorun dediğinde, yasal olarak haczin doğru olduğunu söyleme gafletinde bulundu – Hatta yasal olarak böyle bir durum yoktu bile. Bunun üzerine işçiler makineleri vermeye karar verip kenara çekildiler. İşin daha ilginç yanı, hikaye burada bitmedi. İşçilerin bir kısmı patronun Konya’daki diğer fabrikasında çalışıyor görünüyordu. Bu sefer başka bir solcu –yine kesinlikle iyi niyetli– avukatla toplantı halindeyken biz oraya varmıştık. İşçiler, gerekirse Konya’ya gideriz, paramız yok ama yürüyerek gideriz, diye karar almak üzereyken, bu sefer bu avukat ‘Nereye yürüyorsunuz? Polis sizi hem 5 kilometre sonra alır. Burjuvaziyi böyle yenemezsiniz’ diye vazgeçirdi. Bunun üzerine ben sözü alıp, benim de aynı zamanda avukat olduğumu söyledim ki bu da doğrudu ve genel iki üç madde okuyarak işçilerin haklılığını anlatmaya çalıştım ama başarılı olmadı. Çünkü diğer avukat arkadaşın, ceketini kravatı filan vardı benimse saç sakal karışık ve solmuş bir siyah tişörtüm!

TEKSTİL – URUGUAY

Garip bir belleğim var. Bazen çok küçük ayrıntıları hatırlıyor. Mesela işgal fabrikasının bu işçisini yolda görsem kesinlikle tanımam. Belki fabrika içinde. Oluşukça kiloluydu ve sürekli sigara içiyordu. Bazen, özellikle eski patronlarını hatırladığında, kızgınlıktan ya da sigaradan soluksuz kalıyordu.

“Bizi destekleyen bir kamyon işçi vardı. Bir komite oluşturduk ve düşündük ki kapanmaya karşı zaten işgalden başka bir yol yok. Bir yandan patrona

karşı hukuksal bir mücadele yürütecektik, bir yandan da elbette sokakta mücadele edecektik. Her türlü mücadelemizi sürdürecektik. Çünkü dedim ya başka yol yoktu. Ayrıca, bizim mesela ilk işçimiz burada otuz beş yıldır çalışıyordu. Eğer gençseniz, ufak da olsa başka bir yerde iş bulma ya da belki başka bir ülkeye gitme şansınız var. Yaşlıysanız kesinlikle böyle bir şans yok. Biz işgale karar verdik ve işçileri nasıl koruyacağımızı düşündük. İlke olarak, bütün önerilere açtık. Yani isteyenler katılmayabilirdi ya da başka türlü devam edebilirdi. Kooperatifleşmeye karar verdik. NIBOPLAST'tan arkadaşlarımız vardı. Ayrıca kooperatifler federasyonu, kooperatif üreticileriyle görüştük. Birçok fabrika bizimki gibi iflas etmişti ve birçok fabrika bu nedenle kooperatif olmuştu. Ama çok büyük üretim yapan da yoktu. Çoğu az üretim yapıyordu. Nasıl bir formda, nasıl bir kooperatif gerçekleştireceğimizi düşündük. 10 Ağustos 2002'de kooperatif olduk. Ancak üretime 2003 yılında fason üretim yaparak başlayabildik. 2003 Nisan ayına kadar üretim yapamadık, çünkü kâğıt ve bürokratik işlemleri yürüttük. Bu süre içinde denetlemeden geçtik ve süreci tamamladık. Bu çok gerekliydi. Merkez Bankası'ndan kredi alabilmemiz için gerekliydi. Ama olmadı. Bunun üzerine biz, tamamen sermayesiz de olsa, çalışma kararı aldık. Esas teknolojik olarak burayı geliştirmemiz gerekiyordu. Zaten bütün ülke olarak teknolojik bir geriliğimiz vardı. Şili ve Arjantin'den birçok alıcı burayı almak istedi. Biz her zaman onlara 'hayır' dedik. Biz burası için çok mücadele ettik ve bırakmayacağız diye karar aldık. Ama sosyal olarak direnirken, aynı zamanda sermayeye de ihtiyacımız vardı tabii ki. Yani sosyal olarak var olabilmek için endüstriyel parkı da genişletmemiz gerekiyordu. Eğer sermaye yoksa bu zordu. Yani tam bağımsız olarak sürdüremeye-

cek, yani mücadele edemeyecektik. Şu anda mümkün aslında kendi başımıza sürdürmemiz ama daha önce bu mümkün değildi. Çünkü bir sürü makine-miz çalışmıyordu. Şu anda daha iyi bir teknolojiye sahibiz. Şu anda fason üretiyoruz ama eğer cumhuriyet bankası kredi verirse kendi bağımsız üretimimizi gerçekleştirebiliriz. Bir başka proje çerçevesinde bu krediyi kullanabilirsek sosyal bir sorun da çözülmüş olacak. Yani hiçbir şey henüz bitmiş değil, her şey devam ediyor.”

Uruguay özyönetimlerinin, işgal fabrikalarının iki önemli avantajı vardı. Birincisi yıllardır dünya egemenleri Uruguay’a sadece bir finans merkezi rolü biçtiklerinden çok az fabrika vardı. Bu fabrikaların önemli bir kısmı da iflas edip kapanınca oldukça geniş toplumsal bir desteğe sahiptiler. Öte yandan ülkenin en büyük dertlerinden biri olan işsizlik ve ülke dışına göç etmek zorunluluğu karşısından neredeyse herkes fabrikaların kapanmaması gerektiğini düşünüyordu. Bir ikinci avantajı önce sosyalist Tabarre ardından Jose Mujica başkanlığındaki sol iktidarlar mümkün olduğunca işçilerin yanında yer almaya çalışıyorlardı. Bu fabrikalardaki işçi yönetimlerini ayakta tutan önemli bir avantajdı ama aynı zamanda ‘Özyönetim’lere, radikal katılımcı demokrasiye zararı da olabiliyordu. İktidarlara görüşen işçiler bir süre sonra sadece görüşmeci, yönetici, konferans ve panel konuşmacısı olarak değişmeye başlıyor ve bir başka ‘işbölümü’ doğabiliyordu. Bu yüzden Brezilya MST–Topraksızlar hareketinin bir kararı çok yerindeydi. Mesela yurtdışına bir konuşmaya, toplantıya herkes sadece 2 yılda bir gidebiliyor ve böylece konuşmacılar sürekli değişiyordu. Radikal demokraside belki sadece bir ‘haz’dan öte olmayan ‘tanınma’ ayrıcalığı da tanınmıyordu!

CHİLİVARD – ARJANTİN

İşgal matbaası Chilivard'ın da avantajı var gibi görünüyordu. Çünkü bir matbaaydı ve özellikle isyan günlerinde politik hareketlerin afişlerinin, dergilerinin ve politik kitaplarının basıldığı bir yer halini aldı. Ancak bu durum kendileri için dezavantajdı çünkü aynı zamanda çok düşük bir ücretle ya da siparişlerin parasının ödemek için sürekli güclük çeken bir 'müşteri' potansiyelleri vardı. Bu yüzden daha çok kendi yağlarıyla kavruluyorlar ve mesela yemeklerini fabrikanın bir tarafında nöbetleşe pişiriyorlardı.

–Nasıl organize ediyorsunuz çalışmayı?

–Biliyorsun burada patron yok. Biraz karmaşık bir süreçtir, ama üretimi birçok kez kontrol ediyoruz. Üç aşamada gerçekleşiyor bu. Çünkü kötü kalite mal vermek istemiyoruz.

–Kaç yıldır burada çalışıyorsunuz?

–Yirmi beş yıldır.

–Peki, patron zamanı ile bu zaman arasında ne fark var?

–Çok var. Çok.

–Hangi dönem daha zor?

–Önce hiçbir sorumluluk yoktu. Şimdi çok fazla sorumluluk var ki bu çok zor. Yani evde de düşünmek zorundayız. Her yerde.

–Nasıl başladı işgal fikri?

–Fabrikaya polislerle birlikte makineleri almaya geldiler. Biz engel olduk ve sonra yedi ay çalışmadık. Hiç çalışmadık. Birçok neden vardı. Birçok...

–Peki, sürdürmek mümkün mü?

– Biz üç yıldır sürdürüyoruz.⁶⁷ Yalnız burada sorun, makinelerin yenilenme ihtiyacının doğması, teknik bakımlarının yapılması... Uzun vadede bu konuda güçlük doğabilir. Aynı zamanda kâğıt satın almamız gerekiyor, çünkü fiyatı artıyor. Çok mücadele ettik; ama henüz güçlüğü atlatmış durumda değiliz.

– İlk hammaddeyi nasıl satın aldınız?

– Bu gerçekten büyük problemdi, çünkü çalışmaya başlamak için hammaddeye ihtiyacımız vardı ki bu her zamanki sorunumuz. Biz bunu kendimiz örgütlemek zorundaydık ama sermaye için paramız yoktu. Yoksa nasıl çalışacaktık? Bunu kendimiz sağladık; ama tabii ki çok zor oldu.

– Diğer alanlardaki hareketlerle ilişkiniz var mı?

– Birçok fabrika iflas etmişti ve kooperatifler kurulmuştu. Tabii ki bir bütün olarak diğer arkadaşlarla ilişkimiz vardı. Şu anda da bir problem karşısında, bütün işgal fabrikaları olarak, toplanıp çözüm üretmeye çalışıyoruz. Aramızda takas yapıyoruz. Özellikle iş değişimi yapıyoruz ve bir sürü fabrikaya üretiyoruz. Buradaki birçok iş onlar için zaten. Eşitlik içinde karşılıklı çalışıyoruz. En önemlisi aramızdaki koordinasyondur. Bizim fabrika ilk kapandığında yürüyüş yaptık. Buna diğer kooperatifler de katıldı ki bu dayanışma çok önemli. Ve üretim için hemen bir toplantı yaptık. Çünkü üretim yapamazsak paramız da olmazdı. İşgalimiz karşısında bizi hapse atmak isteyenlere karşı biz her zaman şunu söyledik ve bunu kabul ettirdik: Bu bir haktır. Bu işçinin hakkıdır. Bizim ve ailelerimizin hakkıdır. Bunu bütün toplum için istiyoruz.

⁶⁷ Chilivard işgal matbaasının işçiler tarafından, Özyönetim’le işletilmesinin 13 yılı doldu ve hâlâ patronsuz...

Ufak tefek, sakallı bir işçiydi. Konuşurken bir yandan da baskıdan çıkan kâğıtları düzeltiyordu. Yanı başında kasketli bir başka işçi çalışıyordu. Aslında İspanyoldu. Franco faşizminden Arjantin'e kaçmıştı. Kırk yıldır Arjantin'de yaşıyordu. Çalıştığı makinenin dayalı olduğu duvara 1 Mayıs afişi yapıştırmıştı. Muhtemelen kendi basmıştı.

EKONOMİ VE POLİTİK İKTİDAR SORUNSALI

CİPLA'da Serge Golard anlatıyordu. Anlatımlarından da anlaşılacağı gibi 'teorize edilmiş bir pratik, pratikleştirilmiş bir teori' idi söyledikleri.

—Bu bir uyum sağlama süreciyse bizim bir sloganımız var “iflas eden fabrika”, “işgal edilen fabrika”, ve “kamulaştırılan fabrika”. Şimdi ilk iş fabrikayı iflastan kurtarmak, sonra fabrikanın işçilerin kontrolü altına girmesidir. Bu aynı zamanda mutlaka fabrikanın satın alması, satması, bütün fonksiyonları işler hale getirmesi ve aynı zamanda işçilerine parasını ödemesi gerekir. Bunda MST sloganını kullanıyoruz biz: İşgal et. Diren ve Üret.

—Şimdi siz ilkönce işçi komisyonu oluşturunuz. Bu daha sonra dönüşerek işçi konseyi haline dönüşür. Bu nasıl bir süreçtir?

—Bizde ilk olarak, her şeyden sorumlu 'genel meclis' tarafından bir komisyon belirleniyor. Daha sonra bu fabrika komisyonu, bütün fabrikanın sorunlarıyla, bütün her şeyiyle ilgilenir. Bu aynı zamanda politik anlamda hareketin tanınmasını ve hareketin politik çizgisinin de ortaya çıkmasını sağlıyor. Ondan sonra fabrika komisyonu, bütün fabrikayı tanıtır. Bir finans komisyonu oluşur, o fabrikanın her şeyini, kapasitesini açıklık

ilkesi denetiminde işleri yürütür. Bu basit fabrika komisyonu yavaş yavaş konseye dönüşür. Şöyle veya böyle bu yavaş yavaş fabrikayı tüm işçilerin kontrol altına alması demektir. Ve çok önemlidir ki biz bunu defalarca tartıştık, dünyada da. Sürekli bu tartışmaya tekrar dönüyoruz. Ne zaman işgal başlarsa bütün işçiler hepimiz şefiz demeye başlarlar. Bunu biz de defalarca tartıştık. Bu doğru değil! Tamam! Bütün işçiler fabrikanın yönetiminde politik hareket olarak şeftirler, politik olarak yönlendirirler ama üretimi başka türlü örgütlemek gerekir.

Neden peki böyle bir konsept var? Bir süpervizör var bir sektörde, çok sempatik ama aynı zamanda oradaki örgütlenmeyi de gevşetiyor, dolayısıyla üretimi de düşürüyor, daha çok politik olarak hareket ediyor. Şimdi işçiler bütün, her şeyi kumanda edecekler fakat aynı zamanda üretimi denetleyen bir şef olacak. Ama aynı işçi şefle birlikte uyum halinde olmak zorunda yoksa eğer üretimi gerçekleştiremezsek zaten fabrika olmaz. Bu diğerlerinde de böyledir mesela. 1970'lerde İtalya'da bütün işçilerin içinde olduğu toplantılar yapılıyordu. Fakat üretim yapılamıyordu bu sefer. Aynı zamanda Venezüella'da kamulaştırılan fabrikalarda komisyon tarafından üretim sürdürülürken toplantılar, tartışmalar sürekli yapılıyordu, hepsi şefti yani.

Sonuç olarak üç ayda üç bin ton üretim olması gerekirken sadece bir ton üretim gerçekleştirebildi. Bunun üzerine burjuvazi durmadan özelleştirin diye baskı yaptı. Çünkü fabrika yeterli bir üretim yapamıyor, diyorlardı. Kendileri için bir bahane buldular bir şekilde. Burada önemli olan politik olarak yönlendirmektir, demokratik olarak kontrol etmektir ki bu kontrolü bütün işçilerin birliği yapar. Öte yanda teknik anlamda, kimyasal bölümünün, makine bölümünün, bunların

hepsinde bir hiyerarşi vardır, bir baskı söz konusudur. Orda üretimi tamamlarlar bu bölümler ama esas önemli olan demokratik olarak işçilerin bütünü kontrol etmesidir, bunu da konsey yürütür. İşte bu çok önemlidir işgal fabrikasını anlayabilmek için. İşgal fabrikası işçiler içindir ve bir halk hareketidir aslında. Ancak üretimi bir komitenin denetimiyle, bir disiplin altında sürdürmek gerekir. Burada bir paradoks var, böyle bir şey kolay anlaşılamaz aslında ama her aybaşı maaşları nasıl ödebileceğiz? Aynı zamanda bir politik hareket yaratmamız gerekiyor, öte yandan da insanların kafalarını da değiştirmek lazım çünkü sürekli kapitalist kültürün baskısı söz konusu. İşgalden sonra biz deklare ettik ‘fabrika işçilerin’ diye, sonra tartıştık, yaşadık, bir yıl tartıştık, hâlâ tartışıyoruz ki bu çok zor. Çünkü bir yandan kapitalist bir üretim yapmak zorundayız ve bunun karşılığında herkesin ücretlerini ödemek zorundayız ama bütün bunları da işçi kontrolünde sürdürmek zorundayız. Bu çok güç bir durum.

İNVEPAL ÖRNEĞİ

Serge Golard’ın, işgal fabrikası işletme deneyiminde sözünü ettiği üretimin düşmesi örnekleri en çok Venezüella’da yaşanmaktaydı. Chavez ve Bolivarcı devrimin ortaya çıkardığı avantajlarla birlikte ortaya çıkan işçi direnişleri, işgal fabrikaları ve Serge’nin önerisindeki gibi kamulaştırılan fabrikalarda üretim bir türlü ‘verimli’ hale dönüştürüleliyordu. ‘Verim’ tartışmasını bir başka yerde yine devam etmek üzere bir kenara koyup bu örnekler baktığımızda bu fabrikalar ‘Kapitalist’ dönem ile ‘işçi yönetimi’ arasında ki sayısal üretim karşılaştırmaları, klasik anlamda, iki kapitalist fabrika gibi karşılaştırıldığında, yani üretim miktarlarıyla ve özellikle karlılık oranlarıyla yapıldığında önemli ölçüde

‘kapitalist dönem’in önde olduğunu görüyordunuz. Bu ilk başta çok çarpıcı gelir. Çünkü kapitalist hegemonyanın, pazarın ortasında, hiçbir destek almadan ayakta kalmaya çalışan mesela, Arjantin, Brezilya, Uruguay fabrikaları, Galler’deki Tower madeni, ülkelerinde kendi benzerlerinin birçoğundan daha ‘karlı’ olarak işletilebilmesine rağmen ve vurgulamalı ki kapitalist hegemonyaya karşın bunu yapabilirken, arkasında Bolivarcı devrimin, Chavez hükümetinin olağanüstü desteğine rağmen Venezüella işgal fabrikaları hiç böyle değildir. Daha sonra yine bu konuya döneceğimizi belirtirerek, bu bölümde sadece üretimin örgütlenmesine değinirsek şöyle bir durum göze çarpmaktaydı.

Brezilya’daki CİPLA’nın aksine bütün idari kadroyu ve üretimdeki üst elemanları kapı dışarı eden Venezüella fabrikalarından biri olan kağıt fabrikası İnvepal’de üretim ilk başta adeta durma noktasına gelmişti. Başlangıçta bunun anlaşılabilir bir nedeni vardı tabii ki. Çünkü iyi maaşlarla çalışan fabrikanın idari kadrosu, kendi ayrıcalıklarını kaybetmemek için çoğunluğu patronun yanında yer aldığından, işgal fabrikasının, işçi denetiminin başlamasıyla birlikte tasfiye edilmişlerdi. Ancak yerine teknik kadro özellikle ilk başta alınmadı. İnvepal kağıt fabrikasında bu işleyiş sırasında yerine kurulan Kooperatif liderleriyle konuştuğumda ‘Onlara ihtiyacımız yok. Üretimi yapan kim? Biz işçiler. Onları neden sırtımızda taşıyalım;’ diye anlatıyordu. Peki, bu verimi düşürmüyor mu? diye sorduğumda da ‘Hayır şimdi işçiler yerde bir iğne bulsalar ona sahip çıkıyorlar. Çünkü fabrika bizim’ diye kulağa çok hoş gelen bir cevap veriyordu. Ancak üretim sayıları böyle demiyordu ne yazık. Bu sonra yine ve her zaman tartışmak durumunda kalacağımız, endüstriyel bir işletmede; yani büyük ve hiyerarşik bir üretim biçimi ile çalışan bir

fabrikada kendiliğinden sorunlar doğuracağına bir örneğiydi. Üretimin sadece rakamlarla tanımlanamayacağını, bir tarafa not düşerek devam edersek, böyle bir durumda Serge Golard'ın anlattığı CIPLA'daki üretim örgütlenmesi daha akla yakın geliyordu.

Brezilya işgal fabrikasındaki örgütlenme biçimi bana hemen Troçki'nin savaşın hemen ertesinde Kızıl Ordu örgütlenmesinde gerçekleştirdiği komutan-siyasi komiser biçimini hatırlattı. Hemen, özellikle beyaz orduya karşı savaşa devam etmek zorunda kalan orduda yönetim, yüksek rütbeli subaylara 'teknik' anlamda kumanda bırakılırken, asker konseylerinin seçtiği, rütbesi olmayan, bu yetkileri ancak siyasal komiserlerin denetimi altında kullanabilmeleri söz konusuydu. Burada tabii ki bir ordunun-gerillanın değil- bir Özyönetim-radikal demokrasi ile idare edilemeyeceği çelişkisi de ortaya çıkıyordu. O zaman bu soruyu aynı zamanda Troçkist de olan Serge'ye sorduğumda, 'Hayır daha çok pratiğin zorlamasıydı.' diye cevaplamıştı.

Bu meseleyi, Venezüella'daki üretim biçimini, Venezüella ticaret bakanı Eduardo Saman'la konuşuyorduk. Venezüella'da yapılan Dünya işgal fabrikaları kongresi idi ve bize çok ilginç gelen bir bakanın iki gün süren kongrenin başından sonuna kadar katılmasıydı. *'Peki, ulusallaştırma; bu arada ben bu süreçteki bir sürü fabrikayı gezdim ve gördüğüm kadarıyla, sadece ulusallaştırma yeterli değil? Yani aynı zamanda işçi kontrolü ve aynı zamanda bir başka üretim, sosyalist üretim gerekiyor değil mi?'* diye sormuştum.

-Burada iki durum söz konusu. Biz 21. yüzyıl sosyalizmini uyguluyoruz. Aynı anda iki formda üretim var. Bizim savunduğumuz form'sosyal üretim' ama aynı anda özel işletmeler de var. Hem özel işletmeler, hem

de kamu işletmeleri var. Biz sosyal üretimi gerçekleştiriyoruz dedim. Bunun da iki biçimi var; doğrudan ya da dolaylı sosyal üretim. Yani bir işletme, kamunun ise bu dolaylı olarak sosyal bir üretdir. Çünkü kamunun kazancı sosyal bir durumdur. Bu sosyal bir üretim formudur. Bir de sosyal üretimin doğrudan yapılması var ki bu doğrudan halk için yapılmasıdır. Aracısız olarak. Yani bu topluluk için doğrudan yapılan üretdir. Diğer ise kamunun kazanması aracılığı ile, dolayısıyla halkın kazanmasıdır. İşte biz sosyal üretim için üretimi kamulaştırıyoruz ve ayrıca doğrudan sosyal üretime dönüştürüyoruz. Biz devlet üretimini, doğrudan sosyal bir üretime çevirmek istiyoruz ama bazı temel hizmetler yani çok büyük üretim yerleri vardır. Mesela elektrik, telefon, çimento, petrol gibi topluluğun bunu doğrudan işletebilme, modernize edebilme şansı yoktur. Diğer işletmeler ise yani daha küçük fabrikalar, üretim alanları, atölyeler gibi yerleri doğrudan sosyal üretime çeviriyoruz. Doğrudan topluluğun yürüttüğü, doğrudan insana yönelik işletmelere dönüştürüyoruz. Biz kooperatif deneyi yaşıyoruz. Kooperatif deneyimi, diğer yandaki patronlu üretimin dışında, patronun olmadığı bir üretim biçimi. Biz şu anda bu deneyimi destekliyoruz. Bizim kooperatiflerimiz aslında bir okul ve şimdi biz daha iyi formda kooperatifizm yaratmak istiyoruz halk için. Doğrudan sosyal bir üretim gerçekleştirebilmek için. İşte bu formda doğrudan sosyal bir üretim örgüt-lüyoruz. ' diyoru.⁶⁸

Eduarda Saman, Bolivarcı hükümetin en radikal bakanlarından biriydi. Sürekli güçler çekişmesi biçiminde yaşanan 'Bolivarcı devrim'de sol, onun hükümetten

⁶⁸ Bkz. Metin Yeğın,"Eduardo Saman ile söyleşi", Latin Bilgi, Temmuz 2009; http://latinbilgi.net/index.php?eylem=yazi_oku&no=2831

tasfiyesi ile birlikte oldukça güç kaybetti. Tasfiye nedeni de bu durumu yansıtan çarpıcı bir örnekti; Ticaret bakanı olan Saman, konu sağlık olduğunda mülkiyet haklarını tanımayarak patentsiz ilaç üretimini savunuyordu ve patentsiz ilaç üretimi gerçekleştirebilmek için girişimlere başlamıştı.

Bolivarcı hükümetin en radikal bakanların biri olan Eduardo Saman ile bu konuşmayı yapmadan birkaç yıl önce, Venezüella'nın efsanevi gerilla komutanı Douglas Bravo ile konuştuğumuzda ise Venezüella'daki bu durumu, yine soldan ama çok keskin bir şekilde eleştiriyordu.

“Bir yerde devlet var ama öbür tarafta da özel mülkiyet var. Eğer özel mülkiyet varsa orada kapitalizm vardır kesinlikle ve kesinlikle. Avrupa'dan birçok kişi Venezüella'da sosyalizm olduğunu söylüyor ama özel mülkiyet varsa nasıl sosyalizm olabilir ki? [Venezüella için] Esas önemli olan petrolün kamulaştırılması demektir, onu kamulaştırmadan nasıl sosyalist olabilirsin ki? Herkes bana soruyor, ‘ABD neden Venezüella’ya saldırmıyor?’ ABD neden saldırınsın ki? Stratejik ve politik olarak, şu anda bu durum daha çok işine geliyor. Çünkü şimdi mesela diktatörlük olsaydı burada petrol politikası olarak aynı şeyleri yapacaktı ama ona bir tepki olacaktı. Şimdiyse bir burjuva demokrasisi var adına sosyalizm deniyor ve şimdi bu duruma muhalefet bile edilmiyor. Hangisi daha iyi? Bu politik ve stratejik olarak onlar için daha iyi. Çünkü sosyalistler, devrimciler hiç seslerini çıkartamıyorlar.’ diyordu.

Genellikle 15. katta, bir çalışma ofisinde konuşuyorduk. Bir yandan bana kahve yapıyor, bir yandan coşkulu bir şekilde tartışıyordu. Sonra Douglas amcanın dediklerini Chavist arkadaşlara anlatıyordum. O günler

birlikte devrimci bir örgütlenme gerçekleştirmeye çalıştığımız Chavist hükümetin bakanlarıyla paylaşıyordum. ‘Douglas Bravo büyük bir gerilla komutanıdır ama Douglas Bravo konuşur, Chavez yapar.’ diyorlardı. Kamulaştırma için de ‘Doğru ama şu an için yeterince gücümüz yok.’ diyorlardı. Ben gidip o yüksek kattaki ofiste Douglas Bravo ile yinebkahve içip, bir kez daha konuşuyordum. Onların söylediklerini iletiyordum. ‘Henüz gücümüz yok diyorlar,’ diyordum. Daha fazla coşuyordu. ‘Nasıl gücümüz yok? diyorlar. Chavez her hafta televizyona çıkıyor. Desin ki bütün fabrikalar işçilerin! Bütün topraklar köylülerin!’ Bugün geriye baktığımda, Latin Amerika yerli hareketlerine ve özellikle Zapatistalara o kadar önem vermeme rağmen Douglas Bravo’nun bazı söylediklerini kaçırmış olduğumun farkına varıyorum. Belki Chavez’in Venezüella ve Latin Amerika halkları için sağladığı avantajlar, her şeye rağmen, bu etkiyi yaratmış olmalı bende. Gerçi Venezüella analizlerinde her zaman Douglas Bravo’nun eleştirilerine önem vermeme rağmen, özellikle yerli hareketine yaptığı vurgu, 10 yıl sonra doğrudan Kürt hareketine, Rojava’ya yapılan bir vurgu gibi geliyor bugün.

Ancak Chavez’in; hem Venezüella, hem de Latin Amerika için sağladığı avantajların etkisinde kalmamanın o kadar kolay olduğunu sanmayın. Mesela Uruguay’da bir otomobil lastiği üreten FUNSA işgal fabrikası, bir Özyönetim. ‘Peki, Patronsuz olarak üretimi devam ettirebilecek misiniz?’ diye sorduğumda, heyecanla ‘Evet. Venezüella elçisi ile konuştuk. Chavez bütün ürettiklerimiz satın alacak.’ diyordu. Yine Arjantin de, ülkenin en büyük tersanesi, ‘Astillero Rio Santiago’ işçiler tarafından işgal edilip, işçilerin ortaklığı

ile üretimini sürdürdüğünde, Chavez'in Venezüella için verdiği gemi siparişiyle ayakta kaldı.

Burada bana göre 10 yıl sonra biraz daha farkına vardığım daha önemli kısım, Bravo ile konuşurken, ekolojiye yaptığı vurguydu. Bu ekolojik sorunların özellikle doğrudan yerlileri etkilediği için kimlik ile doğrudan ilk çakıştığı kıta olmasına rağmen, yerli hareketleri dışında çok fazla anılmadığı ya da parça parça ekolojik direnişlerin olduğu ama Kürt hareketi gibi temeline ekolojinin konduğu bir mücadele alanının yaratılmadığı Latin Amerika'da Douglas Bravo'nun ekolojiye yaptığı vurgudur. Her zamanki gibi Zapatista kitabını ve SubKumandan Marcos ile görüşmeleri referans yaparak başladığım konuşmada Bravo şöyle diyordu:

Zapatista hareketi çok ilginç ve çok önemli. En önemli yönleri devrimi şimdiden başlatmaları, onu bir tarihin ötesine ertelememeleri. Onların arasında daha önce birlikte çalıştığımız arkadaşlarımız var. 'Devrim şimdi' diyorlar bu çok önemli. Yüzlerinde maskeleriyle bir yandan yeni bir hayat kuruyor, kapitalizme karşı mücadele ediyorlar. Aynı zamanda dünya ile bağlantılarını kuruyorlar. Bizim için de çok önemli. (Dergilerindeki Zapatista yazılarını gösteriyor. Ayrıca kitabındaki 1996'da kendisi ile yapılan Chiapas Röportajını gösteriyor.) İlk defa, Zapatistalar küreselleşmeye karşı çıktılar. Ekolojik olarak, politik olarak, düşünsel olarak ve etnik bir grup (Mayalar) olarak karşı çıktılar. Bunu da bir gerilla hareketi olarak eşitlik için mücadele ederek yaptılar. Biz de gerilla olarak mücadele ederken sık sık vurguluyorduk; kapitalizme karşı yeni bir uygarlık yaratmak, ekolojik olarak, davranış biçimleri olarak direnmek için bir bütünlük yaratmak zorunludur. Bu düşünsel olarak, felsefi olarak bir bütünlük demektir. Ki bu sosyal gerçeklikten hareket ederek, pozitivist, herkesin birlikte

meydana getirdiği bir armoni olması gerekir. Kosmosun içinde bir armoni vardır ama toplulukla doğa arasında bir armoni yoktur. Eğer toprağın durumunu hesaba katmazsanız armoniyi yakalayamazsınız. Kesinlikle sadece orada değil Ekvador'da, Bolivya'da, Peru'da bir yerli hareketi gerçeği var. Onların düşünsel yapısında egemen olan 'doğallaştırma'dır. (Bu sözcükle kastedilen yerli kültüründeki toprakla, doğayla birlikte yaşama, uyum içinde yaşama düşüncesidir –natüralizasyon–) O zaman bu gerçek üzerinden hareket edeceksiniz. Dolayısıyla doğallaştırma yerliler için daha iyidir, bizim için de daha iyidir. Ben yerli hareketinin çok önemli olduğu kanaatindeyim özellikle de sömürgecilğe karşı direnişte.

“Şu anda CIA, Latin Amerika için en tehlikeli şeyin yerli hareketi olduğunu söylüyor.” dediğimde ise Bravo, “Evet, evet. Kesinlikle. Çünkü yerli hareketi bir alternatif harekettir. Gerçek alternatif harekettir. Birinci ilkeleri ‘devrim şimdi’ demeleridir. Endüstriyel yapının, ekonomik yapının değiştirilmesini savunan, ekolojik bir devrim. Kapitalist toplumsal yapının bir bütün olarak değiştirilmesi için bir devrim. Petrolün, gazın, karbonun kullanım biçimlerine de karşı. Çünkü bunların hepsi doğallaştırmaya, toprağa karşı. İşte bu tam anlamıyla karşı, alternatif bir harekettir. Yerli hareketleri bir bütün olarak kapitalizme karşı birleşik bir alternatif direniş formuna sahiptir. Chiapas hareketi (Zapatista hareketi) ekonomik olarak, düşünsel olarak, politik olarak, ruhsal olarak, dinsel olarak bir bütün direniş hareketidir. Total bir alternatiftir. Biz 1970’lerde gerilla iken eleştirel bakışla sosyalist devrimi, komünist devrim idealini, proletarya diktatörlüğünü tartışmıştık. Mutlak olarak bir ülkede sosyalizm nasıl olabilir diye tartışmıştık ki bu eleştirel bakışı bize gerilla mücadelesi

öğretmişti. Sorun bir bütün olarak, toplumsal yapının değiştirilip değiştirilemeyeceğidir. Bir devlet şeması içinde bu mümkün mü? Bu polemik şu anda Venezüella için de geçerlidir. Chavez'e karşı düzenlenen askeri cuntada, 11 Nisan'da halk sokaklara döküldü. İşte ancak o gün devrimden söz edilebilir. Yani Bolivarcı hükümette yapılan bu destekle halk ilk defa devrime katılmıştır. Bundan sonra ancak devrim denilebilir. (Gülerek) Bolivarcı hükümet halkı devrime katamadı ama cunta, halkı Bolivarcı devrime, hükümete kattı" diyordu.

Yalnız bu 'halk' iktidarının ve değiştirebilme gücünün 'kandırma!' etkisini kesinlikle hafife almayın. Özellikle bu potansiyele sahip olabilmek yanı başında mevcutken bundan kaçınabilmek oldukça güçtür. Mesele Diyarbakır belediyesi eşbaşkanı Gülten Kışanak Kürtlerin petrolden pay isteyeceklerini beyan eden konuşması bir anlamda buna örnek gösterilebilir. Ekolojik Demokrasi temel hedefi olan bir hareketin petrolden pay istemesi çok açık olarak bir çelişki olmasına rağmen, petrolün dünyayı değiştirmedeki gücü, elinin tersiyle itilemeyecek kadar çekicidir. Aslında röportajın gelişimi de bu çelişkiyi yansıtır. Petrolün çevreye olumsuz etkisinden söz ederken petrolden pay mı istiyorsunuz sorusuna 'evet' diye cevap gelir.⁶⁹ Bu durum-

⁶⁹ **Başlı başına petrol meselesi ile ilgili bir çalışmanız da olduğu söyleniyor.**

"Arkadaşlar dosya hazırlığı yapıyorlar. Diyarbakır'da kaç petrol kuyusu var, ne kadar üretim yapılıyor, nereye gidiyor; geçmişte ağır çevre faturası vardı, onun durumunu araştırıyoruz. İçme suyu kuyularını kirlettiği yönünde çok ciddi iddialar vardı. Petrol ekonominin ana dinamosudur ama oraya enerji gidiyor, bize kirliliği kalıyor. Elektrik gidiyor borç kalıyor; petrol gidiyor, sularımız kirleniyor. Bunu ne Allah kabul eder, ne kul kabul eder, ne demok-

da iki alternatif ile karşı karşıya kalırsınız. Ya petrolün hem çıkartılırken hem kullanılırken doğayı tahrip etme etkisi göz önünde bulundurularak ekolojik demokrasinin ilkelerine göre red edeceksiniz ya da dünyanın bütünüyle değişiminin yararına olacağı için, bugün bu gücün etkisini değişimin bir aracı olarak kullanacaksınız... Eğer bu soruya evet kullanabiliriz diye cevaplasanız bu sefer petrol yerine uyuşturucu madde koyarak bir kez daha sorabilirim... Bunu yaparken benim birincisini seçtiğim ya da bunu çok gönül rahatlığı ile yapabildiğim düşüncesi çıkmasın ama bu ikilem her zaman karşımıza farklı biçimlerde çıkacaktır. Mesela Brezilya devlet başkanı Lula, Amazon ormanlarındaki yoğun ağaç kesimi ya da okaliptus işgali ile selüloz ve biyoyakıt imali için kullanımın eleştirilerine karşı, bu gelirlerin ‘Hambre Zero’-‘Sıfır Açlık’ programı için kullandığını söylüyordu ve çok zor karşı durulacak bir soru yöneltiyordu. ‘Halkımız açlıktan ölsün mü?’

Üniversitelerde ders verirken, öğrencileri hep bu karar verici duruma sokuyordum. Her verdikleri karar karşısında diğer açıdan, ‘Şeytanın avukatı’ olarak sorular yöneltiyordum. Burada en çok dikkat çekmek istediğim şey, özellikle hayatın hiçbir zaman teorilerimize o kadar kolay ve basit bir şekilde uymadığı ve çelişkilerin ve birden çok doğrunun her zaman var olabileceği idi.

Bu tefekkürle birlikte, kurumların ve meta dünyasının hakiki karakteri açığa serilir. Diğer yandan biri dev-

rasi kabul eder. Kaynaklarını ver, ben götüreyim, ne kadar ağır faturası varsa kalsın, bunu kimse kabul etmez.”

–Bundan, ‘Petrolde pay istiyoruz’ sonucu çıkarabilir miyiz?

“Tabii ki kesinlikle pay istiyoruz, yereldeki tüm enerji kaynaklarından, yeraltı, yerüstü zenginliklerinden, ekonomik varlıklardan yerelin pay alması lazım.”

letçi ve bürokratik kurumları veya genelleşmiş metalar dünyasını reddettiği anda, onların yerine geçecek olanın aklına gelmemesi mümkün mü? Özyönetim kendiliğinden görüldüğü anda, düşünce onu kavradığı anda, bu ilke bütün sistemi yada sistemin kuruluşunu sarsar. Ancak her şeyin bu ilkeyi ezmeye çalışmasıyla, bu ilkenin kendisi derhal yanlışlanmaya çalışılır. Şimdi düşüncelerimizi düzene koymaya çalışarak şu önermeleri yapabiliriz.

a- Özyönetim hüküm süren çeşitli güçler altında (devletin, teknolojinin, bürokrasilerin ve teknokrasilerin güçleri) bütünsel bir entegrasyona ve güçle idare edilen bir birliğe yönelen çelişkili toplumun göbeğinde doğar ve yeniden doğar. Özyönetim böyle bir toplumda tek etkin itiraz biçimini, olası tek hareket biçimini yeniden ve yeniden yürürlüğe koyar. Bu olmaksızın, yalnızca gelişme olmadan büyüme (Üretimin niceliksel büyümesi, pratiğin ve toplumsal ilişkilerin niteliksel olarak etkinliklerini yitirmesi) söz konusudur. Bu anlamda özyönetim düşüncesi özgürlük düşüncesiyle çakışır. Özyönetim, bugün pratik ve politik bir nosyonda damıtılmış ve tanımlanmış özgürlüğün, teorik özüdür.

b- Özyönetim bu çelişkilerden doğar ama onları çözmeye ve aşmaya gider. Sınıf mücadelesinin aktüel ve evrensel biçimi (diğer biçimleri de dışlamaz) olarak doğar. İçinde ortaya çıktığı toplumun çelişkilerine yeni bir tane ekler; Her zaman toplumun tek düzenleyicisi, tek aklı, tek birleştirici olma iddiasını taşıyan devletle, mevcut devlet aygıtıyla çatışan köklü temel, üst bir çelişki...

c- Öyleyse özyönetim muhtelif çelişkiler bütününe çözme eğilimindedir ama bunu çözdüğü oranda yeni bir bütünlük oluşur. Elbette bu söz konusu çelişkilerin nihai ucuna, diyalektik sınırına ta-

şıyan, teorik ve pratik düzeyde yaşanan bir galeyana sırasında olur ve tarihsel bir uğraşı ve uygun koşulları ön gerektirir.

d- Özyönetim iki farklı boyutuyla düşünülmelidir. Bize çizilen patikayı kırarak bir mücadele yolu olarak ve gündelik yaşamdan devlete, toplumu aşağıdan yukarı dönüştürecek bir yeniden düzenleme yolu olarak.

Özyönetim bir ilke olarak toplumun bütün düzeylerine imler. Bu süreçte karşılaşılan zorluklar ve engeller, özyönetim toplumun daha yüksek düzeylerini, otoriteleri reddettiği oranda doruğuna ulaşır.

Yine de toplumun temel birimlerinin bir toplamından oluşmadığı, aksine bir bütün oluşturduğu hiç unutulmamalı. Bütünü kuşatmadan ayrı ayrı kısmi birimlere yerleşen herhangi bir Özyönetim girişimi radikalleşmiş olsa dahi başarısızlığa mahkumdur. Zira bir bütün politikanın, partilerin stratejik kararlar düzeyini kapsar.

Devlet radikalleşmiş ve genelleşmiş bir özyönetimle sükunet ile birlikte var olamayacağından özyönetim kendini 'tabandan' bir demokratik denetime hasretmelidir. Yani Özyönetimin kendini iktidara yükselttiği bir devlet ancak sönümlenmekte olan bir devlet olabilir. Sonuç olarak Özyönetimin partisi de politikayı politikanın sınırına ve sonlanması doğru yöneltene, politik demokrasinin ötesine götüren bir parti olabilir. Bu bir ütopya mı? Hayır. Bu kavrayış, kendiliğinden bir patlama, bütün topluma yayılan kabarma imgesini değil de, bir sürekliliği, uzun bir süreci çağrıştırdığı oranda bu bir ütopya değil. Özyönetim yalnızca politik stratejinin bir parçası olabilir, ancak bu esaslı öge olmadan da gerisi anlamsızdır ve geriye kalanı bu öge değerli kılar. Özyönetim kavramı bugün olanaklı olana açılmalıdır. Yolun ve ereğin kendisidir, toplumu bastıran ve ezen muazzam ağırlığa son verebilen

güçtür. Özyönetim yaşamı dönüştürmenin pratik yolunu gösterir; yaşamı dönüştürmek her zaman devrimin parolası, amacı, anlamı halini olagelmıştır.

Ancak özyönetim sayesinde özgür bir bileşimin üyeleri kendi yaşamlarını kendi ellerine alabilirler ve böylelikle, yaşamları kendi eserleri olur. (Kendinin kılma, temellük veya yabancılaşmanın kırılması diye bildiğiniz eylem).⁷⁰

Bolivya da aynı çelişkiler ve sonuçlarla mücadele ediyordu. Büyük bir halk isyanı ve büyük bir oy oranı ile iktidara gelen Evo Morales ve MAS, sadece bununla kalmayıp demokratik bir süreçle inşa edilen kurucu bir anayasanın, demokratik bir referandum ile kabul edilmesinden sonra bile aynı güçlüğü yaşadı. Bolivya'daki bu çelişkili durumu Sibel Özbudun ayrıntılarıyla anlatıyor:

“2000’li yılların başlarında patlak veren halk ayaklanmalarının ardından işbaşına gelen Morales/MAS iktidarının, Bolivya’da sosyalist bir rejimi kurmadığı, bilinen bir durum. Ülkenin ekonomik yaşamı ve stratejik kaynakları, hâlen doğu eyaletlerinde (*Oriente*: Santa Cruz, Beni, Tarija, Pando) konuşlanmış olan oligarkların kontrolü altında. Çokuluslu şirketler, üzerlerindeki denetim sıkılaşmış olsa da faaliyetlerini sürdürüyorlar. Ve Bolivya, toprak bölüşümündeki adaletsizliklerle ünlü

⁷⁰ Bkz. Henri Lefebvre, “Element for a sociology of self-management”, Fransızcasından çev. H. Kramer, der. B. Horvat, M. Markovic & Supek. R., *Self-Governing Sosialism: a Reader* (Cilt 2) içinde, New York: Internacionel Art & Science Press, s. 14-19; Fransızca aslı için bkz. ‘Problemes theoriques de Pautogestion’ Autogestion, s.1 , Aralık 1966.

Latin Amerika kıtasının en vahim durumdaki ülkesi olmayı sürdürüyor.

“Buna karşılık Morales yönetimi, servetin yeniden dağıtımı ve çokuluslu şirketlerin faaliyetlerinin denetim altına alınması konusunda oldukça ileri adımlar attı. Örneğin Mayıs 2006’da yayınlanan 28071 sayılı yönerge ile petrol ve doğalgaz sanayileri kısmen kamulaştırıldı ve bu alanda faaliyet gösteren çokuluslu şirketler ülkenin en büyük iki doğalgaz alanındaki kâr payını yüzde 50’den yüzde 82’ye çıkartan yeni sözleşmeleri imzalamak zorunda kaldılar. Böylelikle ülkenin doğalgaz gelirleri, beş yıl içinde on kat artarak 2005’teki 608 milyon dolardan 2010 yılında 6 milyar dolara yükseldi. MAS yönetimi, bu gelirin önemli bir bölümünü “Ulusal Kalkınma Planı” gereği kamusal yatırımlara ve ülkenin en dezavantajlı kesimlerini (okul çocukları, yaşlılar, hamile kadınlar) hedefleyen toplumsal destek programlarına aktarmakta. Bu aktarımlar sonucu, kamusal yatırımlar kısa sürede hissedilir bir biçimde artarken (2005’te 629 milyon, 2009’da 1.9 milyar dolar), istihdamda hızlı bir artış yaşandı. Dahası, iktidar Bolivya’nın yeni oluşan ‘Topraksızlar Hareketi’nin doğu eyaletlerindeki oligarkların ellerinde yoğunlaşan işlenmeyen toprakları işgalini destekleyen bir “Tarım Reformu”nu da devreye soktu. Böylelikle Morales yönetimi, ilk beş yılı içinde, 900.000 yerli-köylüye, 41 milyon hektar toprak dağıttı.”⁷¹

Bu kadar da değil. Bolivya’nın halkçı-sol iktidarı, bağımsızlıkçı, antiemperyalist konumuyla da dikkatleri üzerinde toplamakta. Federico Fuentes (2012), Morales Bolivyası’ndaki gelişmeleri şöyle değerlendiriyor:

⁷¹ Bkz. Sibel Özbudun, *Özerklikçi Anayasa Sonrasında Bolivya Dersleri*, <http://adhk.de/?p=3554>.

“Bolivya devleti kapitalist olmayı ve hükümet derinlemesine kök salmış kapitalist kültür ve toplumsal ilişkiler çerçevesinde işlemeyi sürdürse de, başarılı bir seçim ve ayaklanma mücadeleleri bileşimi aracılığıyla günümüzde yerli–popüler güçlerin devlet içerisinde önemli iktidar konumlarını denetimleri altında tuttuğu da aynı ölçüde doğrudur. Bu konumlardan, çeşitli stratejik sektörlerde gerçekleştirilen kamulaştırmalardan kaynaklanan devlet gelirlerindeki artışı yabancı hükümetlere bağımlılıktan kurtulmaya başlamak üzere kullandılar. Bu güçlü iktisadî konum, Bolivya devletini yönetenlerin, emperyalist hükümetler ve uluslararası malî kurumların borç karşılığında talep ettikleri her türlü dayatmadan uzak bir tarzda kendi iç ve dış politikalarını yürütmelerine olanak sağladı. ABD ordusunun Bolivya ordusuyla olan bağları kopartıldı.”

Bu çelişkili durumu –bu konuşmayı 2007 yılında ve Chavez’in, halk hareketinin en yüksek zamanında yaptığımızı bir kez daha hatırlatarak– Douglas Bravo şöyle tanımlıyordu:

–Hangi kombinasyon, hangi model küreselleşme için ABD emperyalizmi için daha uygun Venezüella’da?

–Global kapitalizm için Bolivya, Venezüella’dan çok daha tehlikelidir. Latin Amerika’da ‘Ya burjuva demokrasi ya diktatörlük’ diye bizimde beynimizi yıkıyorlar. Mesela şimdi Venezüella’da bir hükümet var. Bütün işleyişiyle çok klasik bir hükümet var ve bütün sözleşmeleri imzalıyor. Venezüella devrimi aslında askerlerin reaksiyonuyla ortaya çıkmıştır. Çünkü halk emperyalizmin baskısı altındadır. Ama Bolivya’da uluslararası tekellerle bir anlaşma imzalanmaya kalktıklarında, halk isyan eder, hemen devrim istemeye başlar. Burada öyle bir hükümet yok ki ‘Naturilizacion–

Doğallaştırma' isteyen, Genetiği Değiştirilmiş Organizmalara (GDO) karşı mücadele eden! Siz bunu çok iyi görebilirsiniz. Ayrıca Venezüella'da sosyal hareketler de yoktur. Sadece şehirde biraz... Köylü hareketi zaten zayıftır. Bir grev bile yok, emperyalizme, GDO'ya karşı ya da baskıya karşı... Hiçbir sosyal hareket yok. Bu hükümetin yaptığı hiçbir şey bir sosyal hareket yaratmıyor.

Biz devrimciler olarak çok endişeliyiz, çok dehşet verici bir durum. Düşünsel anlamda tamamen neoliberal. Mesela 1996'da Dr. Caldera hükümeti, 1971 anayasasını değiştirerek, pratik olarak petrol endüstrisinin ulusallaştırılmasından söz etti. Diğer Latin Amerika ülkelerinin anayasaları Venezüella'dan daha iyidir. Dr. Caldera hükümeti adalete aykırı olan durumlarda ulusallaştırmadan söz etti ki bir Hristiyan demokrat hükümeti bu. Ayrıca bu hükümetin enerji bakanı Chavez'in de yoldaşydı. 1998 ve 1999'da bir anayasa komisyonu oluştu, toplantılar yapıldı. 1999'da ise bu alınan bütün haklar iade edildi ve yirmi yıl önceki duruma döndü. Bu bir özelleştirme konseptidir. Bu bir kapitalist pazardır. Piyasanın, küreselleşmenin ve neoliberalizmin yararına çok önemli bir geri dönüş oldu. Doğalgaz, petrol, sosyal güvenlik ve toprak için bir gösteri bile olmadı. Bu bizim, Venezüella'nın bir gerçeği. Önemli olan tek bir şey; Mutlaka emperyalizm ve kapitalizme karşı olmak zorundayız. Anti-kapitalist, anti-küreselleşmeci, anti-emperyalist ve radikal olmalıyız. Hiçbir hükümet, bugüne kadar bunu yapmadı. Hiçbir... Hiçbir. Karar vermeliler petrol kimin olacak? Uluslararası şirketlerin mi? Halkın mı? Ne köylülerde bir iyileşme oldu ne de işçilerin koşullarında. Caracas'ta bile sosyal güvenlik kalmadı. Bir tane işçi sözleşmesinde bile iyileşme olmadı. Bütün işçi sözleşmeleri bir yıllık,

altı aylık ya da üç aylık yapılıyor. Bu nasıl bir devrim?... Bu nedenle İndian–Yerli hareketi Latin Amerika’da en önemli harekettir. Bütün reformist hükümetlerden çok daha önemlidir, Lula’dan da, Chavez’den de...

Eski bir gerilla lideri Duoglas Bravo da ‘Yeni’ gerilla Zapatistaların ve Latin Amerika yerli hareketinin klasikten çok farklı bakış açısının önemini vurguladığında ‘Ne yapmalı?’ diye sormuştum:

–Bugüne kadar ki deneyimler göstermiştir ki devrimi bir bütün olarak gerçekleştirmek gerekir, ... ekolojik anlamda, yeni bir sosyal yapı yaratma anlamında. 1960’larda Latin Amerika’da ve bütün dünyada, düşünsel ve politik anlamda, böyle güçlü bir akım vardı. Pozitif bir inşa süreci vardı. 1960’larda Latin Amerika’da büyük devrimci hareketler oldu, Çin’de kültür devrimi oldu. Venezüella ordusu da ilk kez o yıllarda emperyalizme karşı bir tavır sergiledi. Gerilla hareketi bütün Latin Amerika’da düşünsel anlamda, taktiksel anlamda en üst boyuta vardı.

Bunları anlatıyorum, çünkü bu deneyimlerden hareketle, bugünlere geliyoruz. Ancak o zaman İndian–yerli hareketleriyle yeterli ilişkimiz yoktu ve mutlaka kurmamız gerekiyordu. Hem düşünsel hem de politik anlamda. Bu tür ilişki kurmadığımız için hareketler yok oldu. Bize bu deneyimin öğrettiği şey şu olmalı: özgürlük mücadelesi sürdürenlerle ilişki kurmak, aynı zamanda mücadeleyi de sınırlı tutmamak ve anti–kapitalist hale sokmak. Yeni bir toplumsal yapı oluşturmak için bir cephe oluşturup mücadele etmek, birlikte kapitalizme karşı mücadele etmek. Bu şekilde sürdüren mücadele zaten bir sınıf mücadelesidir, kapitalizmin nefes aldığı oksijenin ortadan kaldırılmasıdır.

Mesela Sovyetler Birliği kapitalizmden ayrıldı. Bankaları, fabrikaları burjuvazinin elinden aldı. Peki, nasıl tekrar kapitalizme döndü? Nasıl? Neden? Kapitalizm aniden nasıl ve neden geri döndü? Hayır, orada kapitalizmin esas unsurları olan bankaların, fabrikaların durumu hep mevcut oldu. Orada teknik anlamda kapitalizm zaten vardı sadece formel anlamda geri döndü. İşte bütün bu hepsine karşı direnmemiz gerekiyor. Bütün olarak bir karşı duruş yaratmamız gerekiyor. Yeni bir toplumsal yapı yaratmamız lazım, üretim araçlarını doğallaştırmamız lazım. Sadece erkek erkeğe değil, erkek ve kadınla birlikte. Yeni bir rota çizmeliyiz tarihsel ve politik bir rota...

Konuşmaya ve kahve içmeye devam ediyorduk. Dışarıda devrim yaşıyordu ya da öyle diyorlardı.

–Bundan iki ay önce ben Jose Mujica’yla da röportaj yaptım.⁷² Bu benim için çok ilginçti. Aynı sizin gibi... Çünkü onun Tupamaros Hareketi’ne ilişkin röportaj. Kitaplarını da yıllarca önce oku-

⁷² Jose Mujica namı diğer ‘Pepe’ sonra iki dönem Uruguay devlet başkanı oldu. Özellikle mütevazı yaşamı ve devlet başkanı olmasına rağmen değiştirmediği Volkswagen’i ile bütün dünyada ve Türkiye’de gündeme geldi. Devlet başkanlığından sonra Türkiye’yi ziyaret ettiğinde ise adeta bir pop yıldızı gibi karşılandı. İlk röportajı yaptığımda neredeyse kimsenin bilmediği eski devrimci, eski başkanla herkes beraber fotoğraflar çektiirmek için yarıştılar. ‘Pepe’de bilerek ya da bilmeyerek bu duruma pek itiraz etmedi. Gene ilginç kelimesini kullanmak zorundayım aslında ince bir çizgide yürüdü. Türkiye ile ilgili sorulara pek cevap vermeyerek bir diplomatik misyon yürütürken, işadamları toplantılarını ihmal etmedi. Özgürlükler ve haklar konusunda çok genel cevaplar verdi. Pek onu zorlayacak sorularda sorulmadı zaten ama tam bir eski başkandı aslında. Şehir gerillasından izolasyon cezaevine, cezaevinden devlet başkanlığına, devlet başkanlığından pop yıldızlığına (!) demek çok mu acımasız acaba?

**yordum. Biliyorsunuz uzun yıllar cezaevinde yattık-
tan sonra şimdi tarım bakanı ve parlamento başka-
nı. Ben ona sordum “Siz hâlâ devrimci misiniz?”
diye, “Evet devrimciyim ama şu anda Che Guevara
zamanı yok” dedi. Peki, siz ne düşünüyorsunuz ne
farkı var Che Guevara zamanıyla bugünün?**

–Bence bir sürü şey aynı. Hala militanca mücadeleyi sürdürmek, bir bütün olarak direnmek; ekolojik olarak, ruhsal olarak ve kültürel olarak, ekonomik olarak direnmek ve parasal anlamda da... Aynı zamanda gerilla olarak da direnmek... Biz bir gerilla hareketinin parlamento-ya dahil olmasını kesinlikle istemeyiz. Bu gerilla hareketi için tüketici bir durumdur. Seçimsel parlamento politikasıdır bu. Che Guevara’nın sosyalizmde başka türlü hareket edilmesi gerekir. Yeni bir uygarlık yaratmalıdır, yeni bir yol inşa etmelidir, sadece kapitalist kültürü reform etmek değil... Bir bütün olarak değişik. Mesela Sovyetler Birliği’nde bir yoksullar hareketi –toprağın en yoksulları, dünyanın en yoksulları–, işçiler ve köylüler, aydınlar kapitalizmi ortadan kaldırdı. Orada seçimle bir reform gerçekleştirmedi.

Devrimci şiddet Sosyalizm için köklü bir değişikliğin yaratıcısı olarak kullanıldı. Biz Zapatista Hareketi’ni çok önemsiyoruz çünkü yeni bir uygarlık yaratıyor. Kapitalizmi de bir bütün olarak eleştiriyor. Kültürel anlamda, dinsel anlamda, ekonomik anlamda, ekolojik anlamda, düşünsel olarak, bir bütün olarak kapitalist değerlere karşı ve insanlık için. Çünkü kapitalizm güçlüdür. Onu bir bütün olarak değiştirmezsen, o kendini restore eder. Mao Zedung’u bir kere Fransa kültür bakanı Maullroux ziyaret etti. André Maulroux, İspanya İç Savaşı’nda da eski bir gerillaydı ve aynı zamanda önemli bir entelektüeldi Fransa’da. Üstelik Fransa, De Gaulle’ün rotasıyla, NATO üyesi olmasına rağmen

diplomatik ve politik olarak Çin'e çok yakın bir çizgi-deydi... Bu anekdot, kapitalizme karşı devrimci düşüncenin çok önemli bir örneği. Mao Zedung yani başkan Mao ile bu görüşmesinden sonra Maulroux'un yazdığı kitapta vardır. Maulroux diyor ki "Başkan Mao, siz çok mutlu olmalısınız. Çünkü sizin kültür devrimi projesi bütün Çin'de yaşama geçti. Yakın zamanda eğer Fransa'yı ziyaret ederseniz milyonlarca benzerini göreceksiniz." Çünkü bu proje Maulroux'un çok hoşuna gitmişti. Mao cevap veriyor, direkt olarak: "Bay elçi, Bay Bakan Maulroux, siz bunu resmi olarak düşünüyorsunuz. Eğer bunu Komünist parti başkanı da düşünse, bakanlık olarak da düşünse, ordu da düşünse yine de pratiğe geçen burjuva ideolojisinden başka bir şey olamaz". (Gülüyordu) Cumhurbaşkanı, parti başkanı, askeri komisyon hepsi düşünse de bir şey değişmez. Yine de bu kapitalizmin restorasyonundan başka bir şey değildir (bir an durup, bana bakıp yeniden gülüyordu.) Bunu kapitalizmde gerçekleştirmek mümkün değildir.

1960'larda 1970'lerde gerilla hareketi çok önemliydi ve şimdi de hâlâ gerilla hareketi önemini koruyor. Şimdi çok kötü olan şu ki kapitalizm küreselleşmeyi inşa ediyor. Şimdi artık çok küçük, minimal bir örgütlenme bile büyük, küresel kapitalizmle karşı karşıya ki bu çok tehlikeli. Bugün Latin Amerika için halkın sol çizgisi, sol akışına karşı, sosyal demokrat hükümetler diktatörlüğün dış cephesini oluşturuyorlar. Sol çizginin bütün tarihsel durumunu analiz edersek, mesela ABD emperyalizminin favorisi kilise, emperyalizmin saldırısının üstünü örtüyordu. Bugün için pratikte ki 'sol' çizgi de kapitalizmin üstünü örtüyor. Siz Avrupa'dan bakarsanız daha kolayca Latin Amerika'nın ne olduğunu anlayabiliyorsunuz. Aslında çok küçük, ufacak, çok çok küçük bir devrimci hareket var burada. Bolivya'daki Yerli

Hareketi ve Zapatista yoldaşlar, gerisi öylesine sol hükümetler. Mesela koca Brezilya hükümeti küresel kapitalizmi inşa etmekten başka hiçbir şey yapmıyor. Şimdi bir soru sorabiliriz. Burada, Venezüella’da ne var? Kapitalizm iki model uyguluyor Latin Amerika’da yaklaşık 60 yıldır... Nasıl bir modeldir bu? Birinci model, parlamenter burjuva demokrasisi. İkincisi, burjuva diktatörlüğü. Ne zaman ki diktatörlük işlemez hale geliyor, o zaman parlamenter demokrasiyi öne sürüyorlar. Ne zaman ki parlamenter demokrasi işlemez hale geliyor, o zaman burjuva diktatörlüğünü öne sürüyorlar. 1960–1970’lerde hep böyle oldu. Sürekli bu iki düzen baskın olarak uygulanıyor Latin Amerika’da...

Yine teorinin dayanılmaz hafifliği ile pratiğin ağır gerçekliği arasında bir sıkışma hissediyorum. Çünkü bu sayfalarda anlatıldığı kadar basit yürümüyor hayat. Çünkü bu konuşmaları yaptığım zaman içerisinde; mesela Kolombiya sınırında ziyaret ettiğim basit, küçük bir kooperatif bile bu çelişkiyi bir daha yaşıyordu. Venezüella’nın bugünkü durumunda bile aynı düşüncelerim geçerli aslında. Kolombiya sınırı özellikle uyuşturucu ticaretinin çok yoğun olduğu, sadece Venezüella’ya aktarılan değil, çok daha önemlisi ABD’ye geçiş yolunun başlangıç noktalarından biri olması açısından çok önemli bir alan. Uyuşturucu dediğimde sadece kokain ve türevlerinden bahsettiğimi de açıklamalıyım. Aynı zamanda bu alan Venezüella’nın büyük toprak sahipleri tarafından birçok köylü liderinin, kiralanan Kolombiyalı paramiliterler tarafından öldürüldüğü bölgelerden biriydi. Yüzden fazla köylü lideri bu kiralık katiller tarafından Venezüella hükümetine rağmen öldürüldü. Bunu engellemek için halk milisleri ‘Özsavunma’ birlikleri örgütlemeye çalışıyordu. Bolivarcı devrim ve aynı zamanda kırsal polisi ile bu cinayetleri

durdurmaya çalışıyordu. Uluslararası kamuoyunda Chavez'in kendi militanlarını silahlandığı propagandası yapılıyordu. Bu olgu olarak çok da yalan sayılmazdı ve aynı zamanda yanlış sayılır mıydı? Bu da pek tartışılmazdı sanırım. Bunlardan söz ederek bu konuya girmemin nedeni kısa bir bölge özeti vermektir. Bir başka şekilde anlatmak istersem, ülkenin bir sürü yerine giderken benzeri olduğu gibi şehirlerarası otobüslere bindikten sonra herkes videoya çekiliyordu ki eğer yolculardan biri soygun yaparsa ya da soygun sırasında öldürüldüklerinde yolcuların kim olduğu anlaşılması içindi bu.

Bu uzun girişten sonra size bir Kahve Kooperatifi anlatmak istiyorum. Tarija'nın bu sınır kasabasında eski ve iflas etmiş bir kahve fabrikası, köylülerin örgütlenmesiyle, kamulaştırılmıştı ve sosyal bir işletme olarak, kooperatif olarak işletiliyordu. Aynı zamanda bu kooperatife bağlı olarak, çevre köylerde kahve üretimi yeniden canlanmıştı. Ayrıca bir köyde kahve okulu açılmış, çocuklar bir sürü şeyin yanında nasıl organik kahve yetiştireceklerini öğreniyorlardı. Klasik kahve üretiminde, zeytini andıran kahve meyvesi, içinde asit de bulunan bir havuzda bekletildikten sonra dış eti yumuşatılarak makinelerde kırılıyor ve kahve çekirdeği elde ediliyordu. Tabi iki siz kahveyi içtiğinizde havuzun bütün asidini emmiş çekirdeklerde asidi de içiyordunuz. Kooperatifin okulunda Kübalı uzmanlarca yönlendirilmiş organik kahve üretiminde ise, okulda ve kooperatifin bahçelerinde bir solucan cinsi yetiştiriliyordu. Henüz kahve meyvesi ağaçlarında iken bu solucan, ağaçlara konuyor ve kahve meyvesinin dış eti, solucanlar tarafından yenildiğinden, çekirdek kolayca ve aside ihtiyaç olmadan organik kahve olarak elde ediliyordu. Bu süreci bana aktaran çocukları görseydiniz

eğer sadece bu Kooperatifin inşa edilmesinin bile Chavez hükümetinin, daha doğrusu Chavez'in bu topraklar için ne kadar önemli olduğunu düşünürdünüz. Chavez hükümeti 'Özyönetimler', radikal demokrasi pratiği için çok önemli avantajlar sağlıyordu! Bir Bulutsuzluk Özlemi şarkısında söyleniyordu; 'Çelişkiler keskinleşsin diye, böyle mi geçsin ömrüm!'⁷³

Sizin kafanızı daha fazla karıştırmak (!) için yine bir Venezüella örneği vermeliyim. Devasa çelik fabrikası SİDOR, işçilerin uzun süre direnişi ve Chavez'in de baskısıyla kamulaştırılmasının ardından birçok fabrikada, işletmede bir kamulaştırma mücadelesi başladı. Buna şaşırarak gerekmiyordu; tam tersine beni her zaman bunun aksi şaşırtıyordu. Çünkü işçilerin ardında artık bir Bolivarcı yasa vardı. Bu yasaya göre bir işletmede, fabrikadan çalışanların yarıdan bir fazlası eğer imzalarsa fabrika kamulaştırılıp işçilere devrediliyordu! Ancak sandığınız gibi ülkenin her yerinden böyle bir başvuru gelmedi. Çok büyük bir çelik fabrikası olan Sidor her ne kadar teoride herkes işçi denetiminden bahsetse de pratikte çok açık olarak bir kamu fabrikasına dönüştü. Yeni bir genel müdür atandı. İşçi maaşları arttı. Sonra kimse birbirine karışmadan aynı işleyiş devam etti. Fabrikada işçi toplantılarına katıldığımızda neredeyse herkes söz alıyor ve Chavez'in sözlerini tekrarlıyordu 'Arkadaşlar Sosyalizm lafla yürümez. Doğrudan müdahale etmelisiniz.' Sonra toplantı dağılıyor. Herkes eve gidiyordu.

Bu arada Sidor'un çevresinde ona dayalı yan sanayi fabrikaları vardı. 1000 kişiye yakın insanın çalıştığı oldukça büyük fabrikalardı. Böyle bir fabrikayı gezdi-

⁷³ Bkz. "Kahve Kooperatifi" vtr, Dünyanın Sokakları programı, KanalTürk 2006 – Hayat TV 2008.

ğimizde işçiler başvuru yapmış, süreç devam ediyordu. Bu yüzden patron hala fabrikadaydı. Biz fabrikayı gezip, işçilerle konuşup çekim yaparken, ortada cam ofisinde oturan Japon asıllı fabrika sahibi bir yandan bizi seyrediyordu. O da film başladığında ‘akvaryumda hava kabarcıkları arasında dolaşan ‘Japon’ balıklarına benziyordu. Hoştu, eh tabii benim için...

Katıldığım panellerde özellikle radikal demokrasiyi bugünden örgütlemeyi önerdiğimde ya da bu örnekleri anlattığımda bunun devrim anlayışı ile çelişkili bulanlar çıkıyordu. Garip bir şekilde mesela sendikal mücadeleyi, –tabii ki– benimseyenler, fabrika işgalini ve patron-suz üretimi çaresiz ve sonu olmayan, devrim olmadan ‘ütopik’ buluyorlardı. Böyle durumlarda daha çok tartışmadan, bir Müslüman deyişi ile cevaplıyordum. ‘Hiç ölmeyecekmişiz gibi bu dünyaya; yarın ölecekmişiz gibi ahrete hazırlanmak’ olan bu deyişimi değiştirerek, ‘Hiç devrim olmayacakmış gibi bugünü; yarın devrim olacakmış gibi devrime hazırlanmak’ diye niteliendiriyordum. Biraz kürsünün de verdiği avantajla da olsa tartışma en azından orası için sona eriyordu.⁷⁴ Temel

⁷⁴ Bu panellerden birinde, garip bir şekilde hatırladığım üzere – Adana’da ve en az 10 yıl önce– bir dinleyici, yanımda ülkenin en önemli maden direnişlerini örgütleyen Çetin Uygur ile beni, ‘Bu fabrika ve maden işgallerini anlatmakla devrim hareketini nereye sürüklemek istediğimizi’ sordu. O sırada kentte özelleştirme nedeniyle kapatılan kentin ve ülkenin en büyük tekstil fabrikalarından biri vardı ve tabii ki biz işçilerin bu fabrikaları makineleriyle birlikte işgal etmesini canı gönülden istiyorduk. Ancak bu soru karşısında dayanamayıp, ‘Öyle bir söylüyorsunuz sanki başkent kaplarına dayanmışsınız ve biz de o sırada ortaya atılıp, durun durun fabrika işgal edin diyoruz.’ gibi bir cevap verdiğimi hatırlıyorum... Yine böyle panellerden birinde –yine garip bir şekilde hatırlıyorum Nato’ya karşı eylemlilik örgütlerken Kartal’da– benim Arjantin’e ilişkin filmlerden biri gösterilmişti ve film sonunda, yine 80 öncesini yaşadığını söyleyen birisi, fabrika işgallerinin ve

bir argüman olarak tartışılmayacak olan, özgürlüklerin bugün örgütlenmesi nedense biraz da arkasında sol pasifizmin günlük hayatı örgütlemekten kaçınmasının teorize edilmesi de söz konusu olduğu için yok sayılıyordu. Bu sefer de bir İtalyan Anarşistin sözü ile bu paragrafı bitirmeliyim ki ‘Siz devrimi bekliyorsunuz, benimkisi zaten oldu.’⁷⁵

ÖZYÖNETİM – SOSYALİZM

Özellikle Nikaragua’da, kime rastlasam (!) “Neden sosyalizm devam etmedi?” diye soruyordum. Nikaragua devrimi sırasında Türkiye’de cezaevindeydim ve devrim bizi çok sevindirmişti. Belki de bu yüzden duygusal bir bağımız vardı. Onlar bu soruya karşı “Etrafımız kapitalist sistemle çevriliydi ve çok güçlüydü.” diyorlardı. Tabii ki ABD’nin yoğun şiddetinden söz ediyorlardı. Haklıydılar ama bunun olması da çok normaldi aslında. ABD’nin arka bahçesindeydi devrim. MST ise daha çok kapitalizmin karnındaydı. Bu çok ilginç bir paradokstur. Brezilya’da kapitalizm MST’nin güçlenmesini sağlıyordu! Ortaya çıkardığı dehşetli sosyal adaletsizlik, şiddet MST’yi güçlü kılıyordu.

MST bir yandan işgal ettiği, özgürleştirdiği topraklarda yeni bir toplumsal yaşam, yeni insan yaratırken aynı zamanda Brezilya’nın bütünü için Sosyalizmi savunur. ‘Hiç devrim olmayacakmış gibi bugüne yarın

barikatçıların çözüm! olmadığını ve devrimci bir parti (!) örgütlenmesinin yapılmak zorunda olduğunu ısrarla yineliyordu. Biz herhangi bir örgütlenme biçiminin aksine zaten bir şey söylemiyorduk da; ama beni asıl şaşırtan panelden sonra öğrendiğim şeydi. Bunu ısrarla savunan kişi, bir Sosyal Demokrat (!) Partili, CHP’liydi.

⁷⁵ Renzo Novatore için bkz. https://en.wikipedia.org/wiki/Renzo_Novatore.

devrim olacakmış gibi devrimden sonrası için mücadele eder ve MST için bu sosyalizmdir. MST'nin kolektif liderleriyle konuşuyorduk.

—...Biz kapitalist bir ülkede yaşıyoruz. Etrafımız kapitalist bir ideoloji, kapitalist kültürle çevrili. Biz bunun içinde bir alternatif inşa ediyoruz, daha dayanışmacı bir sosyal grup inşa ediyoruz fakat bu yeterli değil. Biz çok küçüğüz. Her geçen gün kapitalist ideolojiyle daha fazla karşı karşıyayız. Gelecekte şöyle bir durum var. Bir yanda ekonomik mücadele yaşamı sürdürmek için ve bir politik mücadele (eliyle yukarıyı göstererek.) Bizim gelecek projemiz sosyalist bir ülke projesi (yukarıdaki elini göstererek). Bu zor bir durum; çünkü toprak aşağıda (eliyle alt tarafı göstererek), politika yukarıda. Bunun bir araya gelmesi, ortak bir hat çekilmesi lazım. Yani toprak reformu için mücadele aynı zamanda yukarısı için de devrim mücadelesidir. Bu aynı zamanda diğer toplumsal güçlerinin de bir araya gelmesiyle olur. Tek başına MST gerçekleştiremez. Biz bu bütün parçanın küçük bir bölümüyüz.

Devrimcilik duruma bağlı bir anlam taşır. Bu formu sağlıklı bir şekilde anlatmak gerekir. Ortada bir mücadele ve o mücadelenin birçok değişik alanı var. Sınırsızdır bu. Toprak, burjuvazi, toprak reformu, sosyal mücadele, sağlık, eğitim yani eğitilmiş bir ülke ve başka bir politika inşa etmek. Şu andaki durum ile yeni bir dünya inşa etmek Brezilya'da mümkün değildir. MST'nin politikası, ülke için toprak reformu talep etmektir. Aynı zamanda bunun kültürünün yaratılmasıdır. Brezilya'da şehirlerde çalışan işçi daha fazladır. Bunun için de bir cephe ittifakı yaratmak gereklidir. Mesela bir yerde Topraksız çiftçiler, bir yerde toprak var. Onu işgal edip kolektif olarak işliyorlar, eğitim yapıyorlar ve yeni bir politika yaratıyorlar. İşte bu devrim! Toprak-

sızlar'ın bağımsız olarak örgütlenmesi, kendi politikasını geliştirmesi, kültürünü yaratması devrimci bir durumdur. Biz buna “kültürel devrim” diyoruz. Aynı zamanda biz devrimciyiz. Biz tabii ki kapitalizmin insanlık için olmadığına inanıyoruz. Biz sosyalizme inanıyoruz ve bunu inşa etmeye çalışıyoruz. Nasıl bir sosyalizm? Kültürel ve sosyal bir sorumluluk taşıyan, gerçeği inşa eden ve özgürlüğe önem veren, yakın tarihin deneyimlerinden ders çıkaran bir sosyalizm. Bu bizim deneyimimizin öğrettiği bir şeydir. Kapitalizm yıkıcıdır, yok edicidir. Bunu bize tarih gösterdi. Bizce bütün sosyal hareketler devrimcidirler gerçekte. Biz bunu tarihimizden öğrendik ve bir yeni form, yeni bir strateji ve yeni bir taktik inşa ediyoruz. Bu çok önemlidir, sol için de önemlidir...’⁷⁶

–Biz başka bir ülkeden buraya bir model ihraç etmek istemiyoruz. Bir topluluk var. Üç farklı geçmişi olan ve hepsi şimdi Portekizce konuşan bir topluluk. Hep burada yaşayan Indianlar, Avrupa’dan gelenler ve daha sonra Afrika’dan gelenler. Burada üç değişik kültür vardır. Bu üçünün birleştiği, yeni bir şey ortaya çıkıyor. Şu etrafa bak! Bir sürü başka orijinden gelen insan var. Bu başka bir form yarattı. İşte bu Brezilya’dır. Bu başka etnik kökenlerden, başka kültürlerden meydana gelen siyahların, sarışınların, melezlerin olduğu bir yer. Bunlardan oluşan bir topluluk var. Bu uzun süre tartışılmıştır. “Nasıl bir toplumsal düzen istiyoruz?” Önce, biz bu yaşadığımız sosyal modeli istemiyoruz. Biz kapitalizmi istemiyoruz. Çünkü kapitalizm öldürücüdür, kabul edilemezdir. Teknoloji çok büyük oranda sadece çok küçük bir azınlığa hizmet etmektedir. Büyük çoğunluk

⁷⁶ MST kolektif lideri Gilmar; Bkz. Metin Yeğin, *Topraksızlar-MST: Brezilya Topraksız Kır İşçileri Hareketi*, Hayalci Hücre, 2023.

bundan yararlanamaz. Büyük çoğunluk okuldan, hastaneden yoksundur. Zorunlu temel ihtiyaçlarını karşılayamaz. Biz niye bu sistemi isteyelim? Biz başka bir sistem istiyoruz ve bunun adı da sosyalizmdir. Onun temeli değiştir, başka bir şeyi inşa eder ve çıkış budur. Başka türlü olanı gerçekleştirir yaşamın devamı için, başka bir kültürü. Bundan doğan bir politikadır.⁷⁷

–'MST'nin üç ana talebi vardır. Birincisi; toprak için mücadele. Bu bütün çiftçilerin üretmesi, çalışması ve yaşamını sürdürebilmesi içindir. Bu nedenle halk hareketinin toprak reformu mücadelesi önemlidir. Toprağın adil bir biçimde dağıtılması, demokratikleşmesi önemlidir. Bunlar önemli ilerlemedir ve sosyalizm yolunda adımlardır. Bu aynı zamanda Brezilya konjonktüründe yapılaşmaktır. Nasıl bir ekonomik model, nasıl bir tarım, nasıl bir toplumsal yapı örgütleneceği anlamına gelir. Bütün bunların olması için kapitalizmden başka bir modele ihtiyaç vardır. Kapitalizmde bunların gerçekleşmesi mümkün değildir. Kapitalizme karşı yoksul Brezilya'nın örgütlenmesi söz konusudur. Yoksulların, işçilerin emekçilerin, örgütlenmesi söz konusudur. Sosyalizm objektif olarak kapitalizmin alternatifini sunmaktadır. Toprak reformu mücadelesi ve bütün Brezilya toplumsal yapısının değişimini içermektedir. Gelişkin bir yapının inşa edilmesidir. Biz buna sosyalizm diyoruz. Nasıl bir süreç ve nasıl örgütlenecek bu Brezilya yoksullarının kolektif inşası ile ortaya çıkacaktır. Her şeye kolektif bir biçimde karar vererek, gün gün ve sürekli olarak sosyalizme doğru büyük bir yürüyüş yapıyoruz.⁷⁸

⁷⁷ MST kolektif lideri Kima; A.g.e.

⁷⁸ MST kolektif lideri Baggio; A.g.e.

–’Bizim bir idealimiz var. Bu idealimiz paylaşmak, dayanışmak, insanlık için çalışmak, onurlu bir yaşam sürdürmektir. Bütün bunları bugün yaşama geçirmemiz mümkün değildir. Bu yüzden biz başka bir toplum yaratmak istiyoruz. Herkesin çalışma garantisinin, sağlık güvencesinin olduğu, herkesin özgürce yaratabildiği bir toplumsal yapı. Bu toplumsal yapı yaşamın sağlıklı sürdürülebilmesinin şartıdır. Herkesin ülkede eşitlik içinde yaşaması bizim idealimizdir. Biz bu yüzden Brezilya’da sosyalizmi istiyoruz. Brezilya’nın yeniden inşasını öngören, yaşamı ve insanı merkezine alan bir sosyalizm.⁷⁹

ÖZYÖNETİM EKONOMİSİ ÖZGÜRZAMAN KOOPERATİFLERİ

Radikal demokraside üretimi örgütlemek, ilk başta zihinlerimizi sarmış iktisadi hegemonyayı kırmayı gerektirir. Aslında sadece ‘üretim’ demek bile bu iktisadi düşüncenin sonucudur. Sanki ‘üretim’ onu ‘tüketen’den ayrı bir kategoriymiş gibi algılandığı andan itibaren, kendi başına teraziye konduğunda ölçütü ancak ‘verim’ ve ‘kâr’dır. Onu ‘tüketen’in başka bir unsur olarak ele alınması, ikisi arasındaki doğrudan olan bağı yok saymak, –kelimenin tam anlamıyla sınıflandırmak– mesela tüketenin çocuk, yaşlı ya da genç, güçlü ve hızlı olup olmadığına bakmadan herkese aynı şekilde ‘satmayı’ ortaya çıkarır. Garip bir şekilde önceden kalma bir nezaketin uzantısı olarak otobüslerde çocuk, yaşlı ve hamile kadınlara yer verme inceliğinin tabelaları vardır da mesela ekmek herkese aynı fiyata satılır ve kimse de bunun neden olduğunu düşünmez. Çünkü üretim ve

⁷⁹ MST kolektif lideri İrma; A.g.e.

tüketim sanki iki ayrı kategoridir ve daha doğrusu bu sistemde, daha çok iki ayrı sınıfın ‘sahip’ olduğudur. Şimdi bu meseleye başka zaman yine dönmek üzere bu ‘iktisadi’ bakışı, radikal demokrasinin cüretiyle çöpe atıp, nasıl bir ‘üretim’ örgütlemek üzerine tartışalım.

Öncelikle bir yerde çalışmaya başlarken ilk soru ‘Ne kadar PARA kazanacağımız’ ‘değil ‘Ne kadar ZAMAN harcayacağımız’ olmalıdır. Çok basit ve temel bir sorudur bu. Çünkü bu dünyada hiçbir zaman, yeniden üretmeyeceğimiz şey zamandır. Eğer 80 yaşıma kadar yaşayacaksanız bunun ne kadarını fabrika cehennemi-ne, okul tutsaklığına, bunlara ulaşmak (!) için ulaşmaya da bir dükkanda birileri gelsin diye beklemeye, başkasının tarlasında ya da kendi mezarımızı kazmaya ayırıyoruz? Esas soru budur. Bu yüzden her şeyi bir yana bırakın. Muhtemel sağınızda solunuzda bulunan, çok parası olan ve tek zevkinin bu paraları hesaplamak ve saymak olan salak insanlara sorun; ne yaşadılar bu hayatta? Neden erkekler birbirlerine hep askerlik anısı anlatırlar? Askerliği çok sevdikleri için mi, yoksa hayatta hiç başka şey yapmadıkları için hadımlaştırılmış bir hayatın neticesi mi bu?

Bu yüzden özyönetimlerde, radikal demokrasilerde ‘üretim’ ortaya çıkan verim ve karlılık üzerinden değil, yaşantımızdan ne kadar çalışmaya süpürüldüğü üzerinden bakılır. Dolayısıyla ‘üretim’ ve tabii ki ‘tüketim’ ne kadar çok özgür zamanımız olacağı üzerinden örgütlenir. İşte bu ÖzgürZaman kooperatiflerinin ana çıkış noktasıdır. Özgür Zaman kooperatiflerinde olanlar kendi çalışma zamanlarını örgütleyerek, çalışma zamanlarını birlikte planlayarak dolayısıyla özgür zamanlarının sahibi olurlar. Mesela ÖzgürZaman Kooperatifinden bir grup yılda sadece 2 ay taş sıkma zeytin değirmeninde çalışarak, geri kalanını dünyada gezerek yaşayabilir.

Çok mu ütöpik geliyor? Hayır, siz disütopyada yaşıyorsunuz. Bir şehirde çalışmak için o şehrin çok da pahalı olan kirasını ödeyip, ulaşımına katlanıp, o iş için elbiseler satın alıp, eh çoktan o iş için okullar bitirip ve hafta sonu çamaşırlarınızı yıkamakla geçiriyorsunuz ve elinizde hiçbir şey kalmıyor. Geriye kalan sadece tükettiğiniz ömrünüz. Bu da eğer 80 yaşına kadar yaşarsanız. Belki de sadece iki haftalık ömrünüz kaldı ve siz hala patronun sizle konuşurken gözlerini ayıramadığınız iltihaplı diş etlerini seyrediyorsunuz. Bu mu hayat?

MST – FİNANS

João Pedro Stédile anlatıyor: “...Toprak işgallerinin kendisi açısından bir ilkemiz var: Tüm maliyetler, katılanlar tarafından karşılanacak. Yoksa işler karışır. Köylüler, ‘Çadırları kimin aldığını bilmiyorum, ulaşımı kimin ödediğini bilmiyorum,’ diye başlarlar ve sonra ‘Kim olduğunu bilmiyorum,’ diye sürer gider. En küçük sorun ortaya çıktığında, ‘Yok buraya ben kendim gelmedim, beni şu getirdi.’ demeye başlar ve giderler. Çünkü mücadeleyi kişisel bir fedakârlık olarak görmeyeceklerdir. Eğer dışarıdan para alsaydık daha büyük eylemler yapabilirdik ama bunun felaket bir ideolojik sonucu olacaktır. Bunun yerine, bir işgale katılan her aile barınma, gıda maddelerini almak için aylarca çalışır. Polis tarafından kuşatılacaklarını, yiyeceklerinin olmayacağını, politik sonuçlar elde edilene ve dayanışma kaynakları yardıma koşana kadar haftalarca dayanmaları gerektiğini önceden bilirler. Birçok işgalde bazı aileler o denli yoksullardı ki biz onların ulaşım ve barınma ihtiyaçlarını karşılamak zorunda kalacağımız için katılan ailelerin sayısını sınırlandırdık. Bu ikilemle birçok kez karşı karşıya kalıyoruz. İkincisi, yerel düzeyde de büyük bir dayanışma var. Kiliseler ve sendi-

kalar bize hareketimizi geliştirmek için kullandığımız eğitim kursları ve fonlar konusunda yardımcı oluyorlar. Ama bir başka ilkemiz de, her şeyin âdemi merkezileştirilmesi zorunluluğu. Ulusal bir kasamız ya da eyalet düzeyinde merkezileştirilmiş kasalarımız yok. Üçüncüsü, toprak işgal ettiğimizde, her çiftçi eğer MST’de olmak istiyorsa, yerleşimin üretiminin yüzde ikisini harekete vermeyi kabul eder. Bu uzak bir otorite için değıl, bölgede kamp kurmuş insanlara yardım etmek, hareketi örgütlemek ve militanları eğitmek için kullanılıyor. Bazen bir yerleşim çok az üretebilir ve yoldaşlar şöyle derler: “Size yüzde iki veremeyiz, kendimizi beslemek için zaten köpekler gibi çalışıyoruz. Ama ailelerini desteklemek koşuluyla iki insanımızı verelim, onlar da diğer Topraksız çiftçileri eğitmeye gitsinler.” Bu, araya para girmemekle birlikte, çok önemli bir katkıdır.⁸⁰

Stedille’nin bu söz etiklerinde altının çizilmesi gereken en önemli şey Özyönetim’de, Radikal demokrasi’de sadece ‘kararlara’ değıl aynı zamanda ‘sorumluluğa’ katılmak zorunluluğudur. Bu ilk başta örgütlenme güçlüğü yaratır çünkü aşırı yoksulluk içinde yaşayanlar için küçük de olsa sorumlulukları karşılayabilmek büyük fedakârlıklar gerektirir ama zaten tam bu nedenle örgütlenmeyi güçlendirir. Viranşehir’de Ax-u Av deneyimini örgütlerken MST’nin bu ilkesi ile hareket etmiştik. Katılanlarla kendi evlerini inşa ederken ilk yaptığımız konuşmada ‘Kendi evlerinizi sadece siz yapacaksınız. Biz yardım etmeyiz. Biz kötü insanlarız.’ diyorduk. Aynı zamanda kerpiç ev inşası çok ucuzdu ama evin kapıları, pencereleri, tavan direkleri vardı ki bunlara para ödemek gerekiyordu. Bunu katılanlar kar-

⁸⁰ Bkz. *New Left Review*, Sayı: 15, Mayıs–Haziran 2002.

şılıyordu. Bu MST’den edindiğimiz çok önemli bir ilkeydi. ‘Hem karara, hem de sorumluluğa katılmak’. Biz hiç paraya dokunmuyorduk. Kendi aralarında, toplanıp ne satın alınacaksa ihtiyaç olan parayı toplayıp satın alıyorlardı. Ancak bir yandan evleri büyük inşa etmek istemeleri (140 metrekare) buna bağlı olarak, katlanarak artan masraf ve inşa süreci sonucunda, katılanların zaten yoksul olduklarından çok zorlanarak, ayrılıyorlardı. Bu daha da çok bizi güç durumda bırakıyordu çünkü ayrılanların parasını iade etme kararımız vardı. Ayrıca birçoğu evin artan masraflarını karşılamak için tefecilerden çok yüksek faizle para almaya başladıklarında, dayanamayıp, faizsiz ödünç para bulma yoluna gittik ki bu ilk saydığımız ilkeye aykırıydı. Kısa bir süre sonra bu kendi ilkemizi çiğnememiz sonucunu gösterdi. Özellikle malzemelerin alındığı esnaf paraları ödenmedi. Nasıl olsa bu durumda bizim ödeyeceğimizi düşünüyorlardı. Ancak tek sahip olduğumuz ‘düşünsel gücümüzü–yoksulların kendi onurlarıyla kendi evlerine yapma fikrini’ oldukça yıpratıyor ve bu düşüncenin etkisinde hareket etme olanağımızı ortadan kaldırıyor. Bu yüzden ortaya çıkan söylentiler, ayrılanların yerine katılacak olanlarla 2. Etapın başlamasına ve ortak tarım alanımız olan 22 dönüm toprağın geri alınmasına yol açtı.⁸¹

MST’nin nasıl finanse olduğunu yine kolektif liderlerinden biri olan Gilmar Mauro ile konuşuyorduk:

–Bizim yöntemimiz kendi kendimizi finanse etmemizdir. Büyük oranda *assentamento* ya da *campamentos*ta üretilenlerden finanse ediyoruz kendimizi. Çün-

⁸¹ Bu süreci ve Kent reformu için daha ayrıntılı bilgi için bkz. Metin Yeğin–Merve Tuba Tanok, *Kent Reformu ve Yeni Gecekondu Hareketi*, Notabene Yayınları, 2014.

kü herkes zaten MST içinde mücadele ediyor ve çalışıyor. Zaten MST'nin militanları *assentamentolarda* yaşıyor. *Assentamentolar* onların yaşamlarını sürdürmesini sağlar. Bir garanti sağlar. Yüzde 80 oranındaki finansımızın yükünü kendi aramızda dağıtarak karşılıyoruz. Yüzde 15'iniyse Brezilya'daki sosyal örgütlerle sürdürdüğümüz aktivitelerden elde ediyoruz. Sendikalar ve birliklerle. Yüzde 15 oranında da NGO'larla.

–Biliyorum çok küçük bir orandan söz ediyorsunuz ama NGO'larla çalışmanın bir riski yok mu?

–Bu bir sentezdir ve tehlikesi vardır. Bu durumdaki formumuzu açıklayayım. Bir proje üzerinden bir spesifik bir şey yapıyorsak iyi ama bu bizim politik çizgimizi belirlemeye kalkarsa o zaman yokuz. Şu anda önemli şey var. Görülüyor ki, özelleştirmelerin doğurduklarına karşı çok büyük bir konsensüs oluştu. Çeşitli kurum/kuruluşlar ve sosyal hareketlerle birbirine girdi. Tartışmalar şeklinde, işleyen projeler şeklinde birçok sektörde Dünya Bankası'yla tartışılıyor, işçilerle tartışılıyor ya da projeler yapılıyor işbirliği halinde. Brezilya'da 202 bin NGO ve kilise kuruluşu vardır. Bu büyük bir sosyal konsensüs de yaratmakta. Kapitalist ideolojiye karşı mücadele ederken onun organları ile proje yapmak çok tehlikelidir. Bir yandan Monsanto, Coca Cola işçi sınıfını bütün olarak denetim almaya çalışırken çok dikkatli bir şekilde bunu sürdürmek zorundayız. Biz bu perspektifi her zaman göz önünde bulundurarak düşünüyoruz. Evet, risk var. Her zaman var... Biz bunu üstleniyoruz.

Özyönetimi finans etmek de aslında 'iktisadi' ve dolayısıyla 'kapitalist' bir terimdir ancak bugünkü, kapitalist hegemonya altında bunu başka türlü anlatabilme şansı yoktur. Özellikle işgal fabrikaları, ürettiklerini

mutlak olarak ‘piyasa’ya sunmak durumunda oldukları için, klasik anlamda bir finans meselesinden söz etmek çok normaldir. Bununla beraber işgal fabrikası ‘finans’ı daha doğrusu ekonomisi klasik bir fabrika işletmesinden çok farklı nitelik taşır. Kapsamının içinde ‘Nasıl çok üretileceği ve kar edileceği’ değil daha çok çalışanlara ‘Nasıl adil dağıtılabileceği’ üzerinedir. Özellikle fabrikanın işletilmesi için hammadde sorunu ve genellikle olduğu gibi iflas etmiş patronun elektrik ve vergi borçlarıyla beraber aşılması oldukça güç bir durum karşılarında çıkar. Her şey bir yana Topraksızlar, toprak işgali ile birlikte kısa bir süre içerisinde en azından karınlarını doyurabilecek gıdayı üretebilecekken, işgal fabrikası genellikle bu şansa sahip değildir. Ayrıca, önemli güçlüklerden biri daha önce mesela sadece bir vidayı sıkıştırmakla görevli bir işçinin daha sonra fabrikanın bütün finansına, üretim maliyetine, işçi ücretlerinin hesaplanmasına kadar sorumlu hale gelmesi değildir. İşçiler bunu anlatıyordu; ‘Genel işleri aramızda paylaşıyoruz zaten. Herkes her işi yapmıyor ama tabii ki herkes her bilgiye sahip. İki yıl önce sadece ücretlerimize ilişkin düşünüyorduk. Şimdi hammaddeden enerjiye kadar her türlü sorunu düşünmek zorundayız, ama burası bizim ve biz burayı yaşatmalıyız. Tabii ki bu konuda hem çok fazla deneyime sahibiz, hem de deneye–yanıyla birçok şeyi öğrendik ve hâlâ öğrenmeye devam ediyoruz. Aynı zamanda, birçok konuya ilişkin genel toplantıda karar alıyoruz. Mesela ücretlerin ne kadar olacağına dair her zaman genel toplantı yaparız. Bunu ne kadar para kazandığımıza bağlı olarak belirleriz. Aşağı yukarı böyle bir işleyiş var yani...

CİPLA işgal fabrikasının işçilerinden Luiz, duvar gazetesini gösteriyordu. Fabrikadaki her karar vardı. Son ayın hesap durumu; harcamalar, satın alınan ham-

madde, üretim ve satış miktarı. Luiz anlatıyordu. İşte burada hangi insanların sorumlu olduğu var. Burada her şey ilan edilir. Mali durum, fabrikanın ödemeleri, alacakları, hepsi... Bütün işçilerin bilgilendirilmesi için, son pesosuna kadar, sendikanın durumu, işçilerin hakları...

–En üstte genel asamble, bütün konsey, direktörler, hepsi ona bağlıdır. İkincisi fabrika komisyonu, fabrika koordinatörü ile ilişkilidir. Onunla beraber finans komisyonu, denetim komisyonu, teknoloji sorumlularını kontrol eder. Bütün bu bölümler normal idari birimlerdir. Bunların hepsi üretim ile ilgili birimlerdir. Bu konuda uzlaşma vardır. Mesela bir işçi çalışmıyorsa, o zaman disiplin kuruluna gider. Ücretinden kesinti yapılabilir. Bu form üretim için ve işçiler için çok iyi formdur. Burada patron için çalışılmıyor, işçiler için çalışılıyor ve bunun bir sorumluluğu var. Bu formda, hem herkes işçi hem de mücadele içindedir.

–Peki, bu sıralamada ücretler değişik mi?

Mesela şu sorumlular fakülte bitirmişlerdir. Tabii ki bu yüzden daha yüksek maaş alırlar.

–Mühendisler falan mı?

Tabii tabii. Diğer alt çalışanlar fakülte bitirenler, teknikerlerden daha iyi maaş alırlar. Eğer koordinatör de kurs almışsa onun maaşı da daha iyidir. Mesela Sergio ya da Carlos daha fazla mı para alıyor? Yok, yok, bizim maksimum maaşımız vardır. Fakülte bitirdilerse ancak onu alabilirler. Yani koordinatörler diğerleriyle aynı maaş alırlar. Aynı ilkeler geçerlidir.

–Yani sadece üniversite bitirmişlerse daha iyi maaş alırlar değil mi?

–Evet, daha iyi ücret alırlar, ama o da şu şekilde hesaplanır: Şimdi bir işçinin yaşamını sürdürebilmesi için

gerekli bir ücret vardır. Önce bu belirlenir ve herkes bunu alır. Bu tabii ki kapitalistlerin belirlemesi gibi değildir. Yani işçilerle mühendislerin arasındaki fark çok büyük değildir. Nedir fabrikadaki en alt ücret ve en üst ücret? Burada, minimum maaş dört bin real, maksimum dört bin üç yüz real. Yani aralarında yüzde dokuz oranında bile fark yoktur. En üst ücreti üniversite bitirenler, eğitim alanlar alır. Bizim ücretlerimiz arasında uçurumlar yoktur. Tabii ki şu anda en üst üretimi yapamıyoruz. Eğer en üst üretimi yapabilirsek o zaman tabii ki ücretlerimiz hemen yükselecektir, ama düşük ücretlerin yükselecektir. Üst ücretlilerin ilk başta değişmez. Çünkü daha çok ihtiyacı olan düşük ücret alanlardır. Diğerleri daha küçük etkilenir. Sosyal olarak da bu doğrudur.

Bu sistemin gerçekleşmesi bir süreç sorunudur. Brezilya'da bunun önderliğini yapan CİPLA ve başından beri bu örgütlenmenin mimarı Serge, üretimin ve işçi denetiminin birlikte sürdürebilmesi için gereken bu durumu, işçi komisyonundan işçi konseyine dönüşmesi biçiminde teorize ediyordu:

Bizde ilk olarak, her şeyden sorumlu 'genel asamble' tarafından bir komisyon belirlenir. Fabrika komisyonu, fabrikanın bütün sorunlarıyla, bütün her şeyiyle ilgilenir. Bu aynı zamanda, politik anlamda hareketin tanınmasını ve hareketin politik çizgisinin de ortaya çıkmasını sağlıyor. Ondan sonra fabrika komisyonu, bütün fabrikayı tanıtır. Bir finans komisyonu oluşturulur ve bu komisyon, o fabrikanın her türlü finansal işlerini yürütür. Bu konuda da her zaman açıklık ilkesine uymak zorundadır. Bu basit fabrika komisyonu yavaş yavaş konseye dönüşür. Bu, şöyle veya böyle, yavaş yavaş fabrikayı tüm işçilerin kontrol altına alması demektir. Bütün dünyada da halen tartıştığımız bu konu çok

önemlidir. Sürekli bu tartışmaya tekrar dönüyoruz. Ne zaman işgal başlasa, bütün işçiler hepimiz şefiz demeye başlarlar. Bunu biz de defalarca tartıştık. Bu doğru değil! Tamam, bütün işçiler fabrikanın yönetiminde politik hareket olarak şeftirler, politik olarak yönlendirirler, ama üretimi başka türlü örgütlemek lazımdır. Neden peki böyle bir kavram var? Bir üst denetçi var bir sektörde, çok sempatik ama aynı zamanda oradaki örgütlenmeyi de gevşetiyor, dolayısıyla üretimi de düşürüyor, daha çok politik olarak hareket ediyor. Şimdi işçiler bütün her şeye kumanda edecekler, fakat aynı zamanda üretimi denetleyen bir şef olacak. Ama aynı işçi, şefle uyum halinde olmak zorunda, yoksa üretimi gerçekleştiremezsek zaten fabrika olmaz. Bu diğerlerinde de böyledir. Mesela 1970'lerde İtalya'da, bütün işçilerin içinde olduğu toplantılar yapılıyordu. Fakat üretim yapılamıyordu bu sefer. Aynı zamanda Venezüella'da kamulaştırılan fabrikalarda komisyon tarafından üretim sürdürülürken toplantılar, tartışmalar sürekli yapılıyordu. Hepsi şefti yani. Sonuç olarak, üç ayda üç bin ton üretim olması gerekirken, sadece bir ton üretim gerçekleşebildi. Bunun üzerine burjuvazi durmadan fabrikayı özelleştirin diye baskı yaptı. Özelleştirin çünkü fabrikanın yeterli fonksiyonu yok diye. Kendileri için bir bahane buldular bir şekilde. Burada önemli olan politik olarak yönlendirmektir, demokratik olarak kontrol etmektir ki bu kontrolü bütün işçilerin birliği yapar. Öte yanda teknik anlamda, kimya bölümünde, makine bölümünde, bunların hepsinde bir hiyerarşi vardır, bir baskı söz konusudur. Orada üretimi tamamlarlar bu bölümler, ama esas önemli olan demokratik olarak işçilerin bütünü kontrol etmesidir, bunu da konsey yürütür, işte bu çok önemlidir işgal fabrikasını anlayabilmek için. İşgal fabrikası işçiler içindir ve bir halk hareketidir as-

linda. Ancak üretimi bir komitenin denetimiyle, bir disiplin altında sürdürmek gerekir. Burada bir paradoks var, böyle bir şey kolay anlaşılamaz aslında, ama her aybaşında maaşları nasıl ödeyeceğiz? Aynı zamanda bir politik hareket yaratmamız gerekiyor, öte yandan da insanların kafalarını da değiştirmek lazım, çünkü sürekli kapitalist kültürün baskısı söz konusu. İşgalden sonra biz ‘fabrika işçilerin’ diye deklare ettik, sonra tartıştık tartıştık, yaşadık, bir yıl tartıştık. Hala tartışıyoruz ki bu çok zor. Çünkü bir yandan kapitalist bir üretim yapmak zorundayız ve bunun karşılığında herkesin ücretlerini ödemek zorundayız ve bütün bunları da işçi kontrolünde sürdürmek zorundayız. Bu çok güç bir durum.

FLASKO – BREZİLYA

Fabrikanın muhasebe bürosunda konuşuyorduk. İşçi tulumu vardı üzerinde. Makine yağları bulaşmıştı tulumu. İngiliz anahtarını kenara koydu. Evrakları eline aldı. Bir iki yerine yağ lekesi bulaştı evrakların...

–Siz hiç finans falan bilmiyordunuz. Belki üretim programı filan da... Şimdi siz nasıl yapılabiliyorsunuz, bu zor gelmiyor mu size?

–Bu kâğıtlar hep kafamı karıştırdı. Birçok numara vardı. Birçok yalan vardı. Belki zor oldu ama hepsini yaptık. Her şeyin üstünden geldik yani. Şimdi bütün sözleşmeleri, hepsini denetimden geçirebiliyoruz... Öncelikle fabrikanın bir bütçesi var ve biz ona göre hareket etmek zorundayız. Bütün her şeyi göz önünde bulundurup mesela ücretleri belirlemeliyiz. Ama kararları tamamen demokrasi kurallarına göre alıyoruz. Burada herkesin bir oy hakkı vardır. Her işçinin bir oy hakkı vardır. Burası demokrasi ile işler.

–Patronsuz bir işletme mümkün mü?

Aslında bu kişilere bağlı, işçilere bağlı, işçiler isterlerse büyük avantajdır patronun olmaması. Biz üç ay boyunca büyük zorluklar çektik. Fabrikadan eve, evden fabrikaya... İnsanlar hiçbir şeyden anlamıyorlardı ve umutsuzdular, ama şimdi herkes daha fazla umutlu. Bunun en büyük nedeni, işçilerin ilk başta her şeyi patronların yaptığını sanması. Sonra kendisi işletmeye başlayınca her şey daha umutlu.

‘İŞGAL ET, DİREN VE ÜRET’

Bir Özyönetim olarak işgal fabrikasının durumunu Serge anlatıyordu:

Bu bir uyum sağlama süreciyse bizim bir sloganımız var: “İflas eden fabrika”, ‘işgal edilen fabrika’ ve ‘kamulaştırılan fabrika’. Şimdi ilk iş, iflastan sonra fabrikanın işçilerin kontrolü altına girmesidir. Bundan sonra mutlaka fabrikanın satın alması, satması, bütün fonksiyonların işler hale getirilmesi ve aynı zamanda işçilerin parasının ödenmesi gerekir. Bunda MST sloganını kullanıyoruz biz: “İşgal et, Diren ve Üret!”. İşgal fabrikaları, bir kez daha vurgulamak gerekir ki sadece ekonomik bir durum değildir. Esas olarak her zaman sosyal yanı ön plana çıkarılmalıdır. Bu yüzden esas gücünü üretiminden, hukuksal gerekçelerinden daha çok, işçilerin içine düşürüldüğü durumdan alır. Bu yüzden, bu durumu ortaya çıkartan siyasal koşulları, sonuçlarını ve bu sonuçların yaratacağı etkileri mümkün olan en geniş cepheye anlatarak, meşruiyetini sağlamak zorundadır. Yoksa hukuksal olarak iflas etmiş, haczedilmiş makinelerle ve paylaşılmış pazarlarıyla ayakta durabilmesi zaten mümkün değildir. Ayrıca esas doğru olan da bu bakış açısidir. Asıl sorun, egemenin öğretisi ve hegemonyası al-

tında her şeye kâr ve zarar açısından bakma durumundan sıyrılmasıdır.

Türkiye'nin birçok yerinde söyleşilerde bazen dinleyiciler, hatta özelleştirilecek ya da kapanacak fabrikanın işçileri bile, 'Onlar da haklı, fabrika kâr etmiyor,' diyor. Burada ilk karşı çıkılması gereken nokta bu bakış açısının kendisidir. İnsanların yaşamlarını 'kâr ve zarar' üzerine sürdürüp sürdüremeyeceğine karar verilmesidir. Eğitime, sağlığa, her şeye kâr ve zarar üzerinden bakmaktır. Ayrıca eğer her şeye bunun üzerinden bakılacaksa, önce kaymakamlıklardan başlanmalıdır. Hiç kâr getirmez. Çaycılar hariç. Hemen kapanmalıdır. Sonra da valilik; yine çaycısı dışında... Ve parlamentoya sıra gelmelidir; tabii ki çaycıları, kırmızı desenli klasik tabakları ve ince belli bardakları dışında. Esas olan, insanın bu dünyada var olmasıyla beraber sahip olduğu yaşama hakkıdır. İstanbul'da, İstiklal Caddesi'nde bir 'deli' görmüştüm. Daha doğrusu aklın hegemonyasından sıyrılmıştı. Bir tatlıcının önünde polisler onu güçlükle zapt ediyorlardı. İçeri girmeye çalışıyordu. "Ne oldu?" dedi polisler. "Yemek istedim vermediler," dedi kızgınlıkla. Polisler güldü. Sonra da devam etti: "İçerde kendileri yiyor ama." Bütün bu nedenlerle, Özyönetimler- işgal fabrikaları bir sosyal-siyasal mücadeledir. Kendisini ayakta tutabilmesi, yaşayabilmesi, dolayısıyla işçilerinin, ailelerinin yaşamlarının idame ettirebilmesi bu mücadelenin etkisiyle olabilir ancak. Bu nedenle, bütün işgal fabrikalarında üretimin yanında siyasal çalışma olmazsa olmaz koşuldur.

FLASKO'nun dış kapısının yanında bir çeşme yapılmıştı. "Bu fabrika işçilerin kontrolündedir" yazısının hemen yanı başına. Aynı mahalle susuzluk çekerken, yüz metreden daha derin artezyen kuyusu ve tonlarca kapasiteli büyük su deposu ile işgal fabrikası bir şey

yapmadan duramadı. Dış kapının yanına bir çeşme yaparak mahallenin ihtiyacını karşıladı. Bu sadece basit bir ihtiyacın karşılanması değil, aynı zamanda birlikte hareket etmenin başlangıç noktalarından biriydi. İşgal fabrikaları, bu suyu, aynı zamanda kendi arka bahçesini işgal edenlerle de paylaştı. Fabrikanın binalarının bulunduğu asıl bahçeye bitişik, kuyunun ve bazı hurdaların bulunduğu alana gecekondular yapılmaya başlandı. Birbirleriyle aynı boyda bile olmayan tahtaları birbirlerine çaktılar. Biraz daha ince gibi duranlarıyla çatı kurdular. Naylon torbalarla üstünü örttüler. Renk renk duvarlarla etrafını çevirdiler. Bütün bunları yaparken çocuklar her yerde koşturuyordu, içeri konmak için getirilmiş eski karyolanın üstünde uyuyorlardı. Kenar tahtaları çakılmadan önce, nedense çok büyük, kenarlarında oymaları bile olan ve kırık orta tahtası yine kırılmış bir başka oymalı tahtayla tutturulmuş karyola içeri taşındı. Üstünde çocuklar hala uyuyorlardı. Karyola içeri konar konmaz yine koşmaya başladılar. Henüz dışarıda olan klozetin etrafında döndüler. Masanın üstüne çıkıp kameraya bakmaya çalıştılar. Masayla karyolanın oyması aynıydı galiba. Bir de bir büfe gibi bir şey vardı. Üstünde oyması yoktu. Uyumsuz duracak gibiydi. Siyah bir kadındı bu yeni evin, dünyanın sahibi. En fazla otuz yaşındaydı. Üç dört çocuğu, sürekli gülen bir yüzü, geniş kalçaları ve büyük göğüsleri vardı. Tam bir anne idi:

Burada biz dört aileyiz. Diğer aileleri sayıyordu. Burada kendimiz için yeni bir yaşam inşa ediyoruz. Buraya geleli dört ay oldu. Şimdi burasının güvenliği önemli. Bunu artık kendimiz gerçekleştiriyoruz. Kontrol altında tutuyoruz. Buraya bir sürü de para harcadık. Burayı organize etmek bize en az yüz elli reale mal oldu. Şimdi burayı biz yapıyoruz, bu çok önemli. Değil mi?

–İşgal fabrikasıyla ilişkiniz var mı peki?

–Tabii ki var. Onlar buraya yerleştikimizden beri bizimle iyi ilişkiler kurdular. Eğer onlar karşı çıksaydı, buraya yerleşemzedik. Ayrıca bize su verdiler. Burada hiç su yoktu ve işçiler verdi. Burada bir problem olursa, birlikte oluşturacağımız komisyon ile bunu çözeceğiz.

FLASKO’da, bu arazi için bir plan çizildi. Orayı işgal edenlerle birlikte ihtiyacı olan işçileri kapsayacak bir mahalle planıydı bu. Bir tarafta evlerin toplandığı, sayının sınırlandığı, yolların belirlendiğı plan basit ama güzeldi. Basit olduğu için güzeldi. Versellus çizdi. Fabrikanın siyasi bürosunda çalışan Troçkist bir militandı. Yirmi sekiz yaşında, fabrikada yarım gün çalışanlardandı. –1980 öncesi devrimcilerin yaptığı gecekondular planları gibiydi. Tek farkı, sigara paketlerinin kâğıtları yerine bilgisayarla çizilmiş olmasıydı.– “Şirin mi şirin gecekondular evleri” diye sonra dalga geçtiler bu söylemle; sitelerde oturan, çocuklarını özel okullarda okutma ayrıcalığını yaşatan eski solcular, hâlâ solcular... Hatta İstanbul’da sel baskınlarından etkilenen eski gecekonduların sular altında kalmasının nedeni olarak da bu planları yapan, suçu güzel yarınları çizmek istemekten öte olmayan devrimcileri suçladılar. Aslında o dönemde yapılan hiçbir gecekondular, bu şehir felaketlerinin nedeni değildir. İnsanların kendileri için doğrudan inşa ettikleri tek odalı gecekondular; yüksek yüksek mimarların, mühendislerin diplomalı imzalarının sermaye yatırıma köle olmuş siteleri ya da iş merkezleri yanında bir çocuktan daha masumdur. Aynı mantığın rüzgârında tek odalı yerlerin amcaoğluna kiralandığı ikinci, üçüncü katları, bahçesinde dudak bükülen ağaçları, gölgesinde yetiştirilen biberleriyle şehrin son kalan yaşayan yerleri üzerine, yok edici hırsın, müteahhitlerin benimsemesinin ardında bu orta sınıf, elitist imzalı ya-

pıcılar vardır– Fabrikanın büyük, boş deposunda bir toplantı yaptılar. Akşamdı. Bisikletlerle, dökülen arabalarla geldiler. Herkes Versellus’un ve Venis’in etrafında toplandı. Venis daha çok bizim kaldığımız misafirhanede kalıyordu. Daha önce patronun kaldığı, fabrika bahçesinde bir evdi. Siyaha daha yakın bir melez, elli yaşlarında, diktatörlük zamanından beri mücadele eden bir militandı. Akşamları beraber gezmeye gidiyorduk. İki gün ortadan kayboldu. Ailesi gelip durmadan fabrikaya sordu. Sonra geldi. “Neredeydin?” dedik. “Arka-daşlarla denize gitmiştik.” dedi. Buradaki mücadeleyi esas sürükleyendi. Hava sıcaktı. Venis konuşmaya başladı:

–Burada ilk söyleyeceğim, kadın örgütlenmesinin başlamış olduğu. Katılmak isteyenler Casia, Carolina ile ilişkiye geçsinler. Kadınların sorunlarını tartışacakları toplantıya iştirak etsinler. Burada ilk olarak bir toplantı, konferans olacak. İlk toplantının kadınlara ilişkin olması daha da önemli. Bununla ilgili bilgileri onlardan alınız. –Bütün dünyada olduğu gibi bu evlerin kurulmasında da esas olanlar kadınlardı. Bu yüzden işgal fabrikacıları, FLASKO’nun iki kadın çalışanı Carolina ve Cassia ile bir kadın çalışması başlattı. İlk toplantıya çağırdıklarında ikisinden başka kimse gelmedi. Toplantı saatinden iki saat kadar sonra, normal bir Latin Amerika zamanlamasıyla altı kadın ev gezmesine gelir gibi geldiler ve bütün gece muhabbet ettiler. – İkincisi, toprağı işgal eden evsizlerin birçoğı hiç orada durmuyor ve hiçbir şeyle ilgilenmiyor. Bu nedenle şu bildiriye imzaya açıyorum. Okuyorum: ‘Biz, yaşamımızı sürdürebilmek için fabrika Flasko’nun yerini işgal edenler şu karara katılıyoruz: Bizim yaşamsal, sosyal ve kültürel örgütlenmemizde birlikte hareket ettiğimiz FLASKO işçileriyle dayanışma içinde yeni yaşama alanımızı bir-

likte düzenleyeceğiz.’ Bunu zaten daha önceki toplantıda konuşmuştuk. Bir başka konu, bunu daha önce de ilan etmiştik, fabrikadan ihtiyacı olan işçiler de buraya yerleşebilecekler. Böylece birlikte oluşacak yeni yaşama alanı meydana getireceğiz...” Kağıt herkesin elinde dolaşmaya başladı. İmza atmaya başladılar. İsteyenler söz aldı: “İki türlü durum var. Birincisi her isteyen gelip, istediği gibi bir yer yapıp yerleşecek ya da önceden düzenleyeceğiz, kime neresi ve ne kadar yer belirlenmişse oraya yapacak. Bu nedenle, düzenli gerçekleştireceksek, buranın ve çevrenin düzenlenmesi, güvenlik önlemlerinin alınması için aile başına altmış real verilmesi gerekiyor: Bununla ilk olarak teller tamir edilerek, girişin tek bir yerden yapıldığı güvenli bir alana dönüşecektir. Bu nedenle artık kim gelirse, ancak listede adı olması koşuluyla yeni yaşama alanımıza katılabilecek. Şimdi bunu oylayacağız.” Daha önceki toplantılarda evsiz konseyinin sözcüsü seçilen adam konuşuyordu. Bütün yoksullar gibiydi. –Onları yara ve berelerinden ve yoksunluklarından tanıyacaksınız.⁸² Üstünde kırmızı bir tişört ve yüzüne terk edilmiş sakalı vardı. Bir yandan imzalama devam ediyor, bir yandan tartışma sürüyordu. Şimdi bu kabul edildiğinde bu toplantıda artık önceden kim adını yazdırmışsa o gelebilir. Aldığımız karardaki altmış reali ödeyerek dahil olabilir. Doğru, doğru sesleri... Birisi karşı çıkıyordu. Aslında hep birlik olarak karar vermemiz gerekir, birbirimizle mücadele etmememiz, didişmememiz gerekir. Kafa sallıyordu hoşnut olmaksızın. Ben altı aydır buradayım. İlk başta olan bir sürü kişi burada değil şu anda. Bir sürü de hiç katılmayan yeni gelenler var. Toplantıya katılanlar arasında tam bir karmaşa hakimdi. Birkaç tane lüks ara-

⁸² Bkz. Karl Marx, *1844 Elyazmaları*, çev. Kenan Somer, Sol Yayınları, 2011.

bayla gelenler bile vardı. Burası çok iyi para edecek bir süre sonra diyorlardı bana. Bize de ‘kayıt olun’ diyorlardı, ‘Sonra satarsınız.’ Venis ve işgal fabrikacıları da aslında böyle durum olduğunu biliyorlardı, ama önce her şeyi kendi inisiyatiflerine alıp, sonra müdahale etmeyi planlamışlardı. Venis tekrar konuşmaya başladı: Şimdi çok dikkat edin. Alanın paylaşılmasına ilişkin burası; iki olasılık var ve karar alacaksınız. Şimdi bütün alan üç bin metrekaredir. Şu anda yaklaşık yetmiş aile vardır. Buranın projesine katılacak ailelerdir. Birincisi; bu alanın markalanarak paylaşılması, her bir aileye belli miktar alan verilmesidir. Anlaşıldı değil mi? Bütün alan... İyi o zaman. İkincisi; alan bir bütün olarak parsellenecek, neresinin okul ya da boş alan olacağı belirlenip evler ona göre inşa edilecek. Bunun için de herkes metrekare başına kırk real parselleme parası ödemelidir. Çünkü parsellenmesi için bu para isteniyor. Hesap makinesi ile arazi başına ne düşeceğini hesaplıyor. İki yüz bin real tümü için gerekli, kırk real toplanması gerekiyor. Toprağın taşınması, düzeltilmesi filan için. Şimdi dikkat! Eğer şimdi planaj, yani düzeltme filan yapmayacaksak paylaşmak zor olacak. Çünkü bazı yerler iyice kötü olacak. Daha sonra sorun çıkacak, barış olmayacak. Daha sonra çok daha fazla ödemek zorunda kalınacak. Evet, fikirlerinizi söyleyin...

Herkes kendi arasında konuşmaya başlamıştı. Bu ve buna benzer bir kaç Özyönetim–Radikal Demokrasi başlangıcı anını kitaba eklemek istedim. Çünkü Radikal Demokrasiyi ‘idealize’ etmek de onun pratikleştirilmesinin, daha doğrusu denenmesinin nedenlerinden biridir. Sanki herkesin büyük bir coşku ve mutlaka birlikte, kolektif bir şey inşa etmek niyetiyle Özyönetime dahil olunacağı sanılmaktadır. Brezilya’da bir işgal fabrikasında bu inşa etme çabasını anlatmamamın tam

nedeni budur. Yani ‘kurucular’ mutlaka böyle bir iradeye sahip değildirlere hatta birçoğunun aklına bile gelmiyor olabilir. Sadece ihtiyaç üzerinden örgütlenmenin dinamiği ile hareket edilir. Katılanların birçoğu kötü niyetli bile olabilir. Esas mesele bunu ‘ihtiyacın dinamik’ etkisiyle bir ‘radikal demokrasiye’ dönüştürebilmektir. Ayrıca bir kere daha tekrar etmelidir ki bu mutlaka ‘başarılı’ olmak zorunda da değildir.

CİPLA – BREZİLYA

–Önceki üretim ile şimdiki üretim arasında kalite anlamında bir değişiklik oldu mu?

–Yok yok, kalite açısından bir değişiklik yok. Ayrıca, biz kalitesiz ya da bozuk çıkan malları değiştiriyoruz. Hatta biz daha kaliteli üretiyoruz. Bu nedenle, bize dönen iade mallar daha da az işgalden sonra. Demek ki daha istikrarlı bir üretim var. Ayrıca başka tür, yeni tarz ürünleri çıkartmayı kendi aramızda tartışarak karar veriyoruz. Bu sayede de ürünler daha öncekine oranla daha fazla satış şansı yakalıyor. Şu anda daha düzgün yürüyen ticari ilişkilerimiz var.

–Peki, şu anda CİPLA markaları piyasanın yüzde kaçını elinde bulunduruyor?

–Plastik piyasasında, iki markayla birlikte Brezilya pazarını paylaşıyor durumda...

FUNSA – URUGUAY

FUNSA’da yemek yiyorduk. Küçük bir yemekhaneydi. Herkesin gidip kendi yemeğini koyduğu, her gün birisinin nöbetçi olduğu bir yerdi. Brezilya’daki işgal fabrikalarına göre daha basit bir mönüsü vardı. Zaten fabrika bir bütün olarak 1960’ları hatırlatıyordu; ofisi, ye-

mekhanesi ya da atölyeleriyle ve bütün fabrikalar gibi cezaevlerini.

–Peki, üretimi nasıl organize ediyorsunuz?

–Biz burada kooperatif olarak örgütlendik. Beş kişiden oluşan bir yönlendirme komisyonu var. Bunun üçü yatırımcı, iki kişi kooperatiften; ben ve Roberto. Bir de işçilerin üretimine ilişkin üç kişilik bir komisyon var. Biz üçümüz. Bütün işlemlerde farklı görüşler tartışılarak bir sonuca varılıyor.

–Bir genel meclis var mı?

–Evet, kooperatifin toplantıları var. Temsilcilerin seçimleri için yılda bir, ayrıca kaç ay sonra toplanılacağını da belirleyen. Ayrıca, üç kişilik denetim komisyonu ve üç kişilik seçim komisyonu da var. Ve ayrıca yeni bir uygulama olarak, üç kişilik bir disiplin komisyonu oluşturduk.

–Öte yanda kapitalist marketin baskısı olmasına rağmen kooperatifin devam edebilmesi mümkün mü? Adrian cevapladı:

–Bunu şimdi sürdürüyoruz. Aynı zamanda da tartışıyoruz. Çünkü biz kardeşlerimizle fabrikayı ilk işgal ettiğimizde de tartışıyorduk. Sadece tek başına sisteme karşı mücadele etmek mümkün değil. Biz şu anda bir yürüyüş halindeyiz. Şimdilik buradayız ve üretime devam ediyoruz.

–Zaten iflas etmiş bir fabrika var ve burada üretime devam etmek çok zor değil mi? Özellikle ilk başta hammaddeyi satın almak? Enrique Romero cevapladı:

–Tabii ki iflas etmiş bir fabrikanın zaten çok fazla paraya ihtiyacı vardır ve her şeyi satın almak için de paraya ihtiyaç vardır. Özellikle de hammadde satın al-

mak için yakın geçmişte çok daha zorlanıyorduk. Tabii ki daha pahalıya satın alıyorduk. Şu anda yeterli oranda paramız var ve daha iyi koşullarda satın alabiliyoruz. Öte yandan uluslararası şirketlerin dönüşüm hızına ulaşabilmemiz çok güç. Bütün gün medyada onların gücüyle mücadele etme zor. –Reklamlardan bahsediyordu. Son yüzyılın tanrısı televizyonun, evimizde kurulduğu başköşede, sabah akşam verdiği vaazlarda emrettiği, almamız, tüketmemiz gerekenlerin reçetesiyle başa çıkmanın zorluğundan. – Aslında burası, Uruguay’da bu konuda ürün veren tek fabrikadır ve biz şimdi geçmişte olduğundan çok daha iyi üretim yapıyoruz. Ancak yine de özellikle uluslararası rekabet ile mücadele etmek güç. Ama biz de şimdi daha iyiye dönüşmeye çalışıyoruz...

FLASKO – BREZİLYA

–Peki, farklı kurallar mı geçerli tüccarlarla ilişkilerde?

–Yok, yok klasik ticaret kuralları. İşgal fabrikaları diğer ticaret kuralları ile satıyor. Sözleşmeleri için bir avukatı var. Alırken ve satarken her zaman kontratlar üzerinden hareket ediyoruz. Hepsi de çok düzgün yürüttüğümüz ilişkiler. Daha fazla üretebilsek, daha fazla satabiliriz. Çünkü çok kaliteli üretiyoruz ve ürünlerimiz çok kaliteli.

MOSCONİ – ARJANTİN

Fernando bizi gezdiriyordu. Ölü bir istasyondan geçiyorduk. Vagonlar çürümeye terk edilmişti. Tepelerinde birikmiş topraklarda çiçekler açıyordu. Tren yollarını kaplayan çiçeklerle aynı cinstendi. Artık buraya tren de çalışmıyordu. Özelleştirmeye başlayan travmanın yıkıklarındandı. Domino taşlarının peş peşe yıkılması

gibiymi, istasyonun penceresine tavuklar tünemişti. Yan duvarına Genleri Değiştirilmiş Organizmalar-GDO'lu soya fasulyesi ağacı yaslanmıştı. Boyu istasyonun boyunu geçmişti. Kalınlığı bir ağacı aratmayacak kadardı. Tek kusuru artık fasulye veremez olmasıydı. GDO'lu, yani zaten sağlığa zararlı olduğu için belki de daha iyiydi. Toprak ise verimliliğini kaybetmişti. Nerdeyse artık başka şey yetişmiyordu. Hepsinin arkasında eskiden İTPF'nin olan büyük arazi ve binalar vardı. Özel-leştirmeden sonra hepsi boş kalmıştı. Şimdi UTD orada yerler işgal edip çeşitli şeyler üretiyordu. Bir meydana pet şişeler doldurulmuştu. Toplanmış, sıkıştırılarak paketlenmişti. Yanında altı-yedi metre uzunluğunda bir plastik kırma makinesi duruyordu. Fernando anlatıyordu. Yanağı koka yaprağından biraz daha şişmişti:

–Bunu devlete satın aldirttik. Proje ise plastik şişe projesi. UTD sokaktan topladığı plastik şişeleri burada kıracak. Bu, işgal edilen yerlerde üç aşamada gerçekleşecek. Bundan dört makine daha gelecek ve biz bunu proje olarak verdik ve direnerek aldık. Bu makine geleli iki hafta oldu. Sonra diğerleri de gelecek. İki hafta sonra diğer makineler de gelirse tam bir üretim alanı oluşacak. Burada otuz ya da kırk kişi çalışıyor. Bu arkadaşlar da UTD'den; burada herkes UTD'dendir.

Aslında bütün kentte her şeyi örgütleyen UTD idi. Sadece işyerlerini değil, okulları, sağlık ocaklarını, kili-seleri, hatta evlerin yapımının planlayan, inşa edendi. Bütün bunların koordine edildiği spor salonunun küçük odasında Chiqui ile konuşmaya devam ediyorduk.

–Şu anda ne yapıyorsunuz? Nasıl örgütlendiniz?

–Biz ilke olarak işgal edip, iş elde ediyoruz. Mesela petrol işletmelerinin, yani İTPF'nin uluslararası şirketlere satılması büyük bir işsizlik yarattı. Dolayısıyla bu

işsizlik sözleşmeli işçiler, yani her an işsiz kalabilecek, sefaletin kıyısında işçiler yarattı. Bu durumda ailenin de hiçbir güvencesi kalmadı. 2000 yılında biz, ‘Plan Trabajar’ları yaşama geçirdik. İşgalleri geliştirdik. Okullar, hastaneler inşa etmeye başladık. Demir atölyeleri, plastik atölyeleri, tekstil atölyeleri kurduk. Sonra bir proje ofisi kurduk Hippi’nin yürüttüğü. Burada ulusal hükümetle birlikte yaptığımız projeler ürettik. Ayrıca Pepino da hemen hemen bütün koordinasyonları yürütür. Yani bizim öyle yürütme komisyonlarımız filan yoktur. Hepimiz zaten bir yerdeyiz. Bizim örgütlenmemiz çok kalptendir. Gönüllüdür. Bizde öyle çok fazla toplantı filan yoktur her gün. Yani *acción directo* vardır (doğrudan eylem). Geçici kararlar alınır. Gösteriler yapılır. Hazırlık da çok yoktur aslında. Biz bütün gün arkadaşlarla direkt ilişkideyiz. Herhangi bir şey gerekirse ‘hadi yapalım’ der, yaparız. Çok dinamiktir, çok. Bizim bağımsız bir politikamız, diğer adıyla özgür bir biçimimiz vardır. Özgürlük çok önemlidir bizim için.

TERRA VIVA – BREZİLYA

Terra Viva–‘Yaşayan Toprak’ kooperatifi, MST–Topraksızlar hareketi ile MPA–Küçük Çiftçiler Hareketinin ortak bir kooperatifiydi. Topraksızların yerleşim yerlerinde ve küçük çiftçilerin kendi topraklarında ürettiklerini işledikleri bir fabrika ve bunu doğrudan satabilmeyi örgütlemeye çalıştıkları bir ‘Özyönetim’ örneğidir. Birkaç kez vurguladığımız gibi ‘Özyönetim’ ulaşabildiği her yere ulaşmak ve sirayet etmek zorundadır. Bu yüzden Terra Viva ihtiyaç üzerinden örgütlenme ile MST–Topraksızların kendi yanına küçük çiftçileri katabilmesinin en iyi örneğidir. Aynı zamanda MST u

şekilde daha geniş bir çevreye ve çeşitliliğe ulaşabilme şansını da yakalar.⁸³

Ana yolun kıyısına beş dönüm bir arazi üzerine kurulmuş. Bütün diğer fabrika benzerleri gibi güvenlik kapısından geçilen, arazinin bir köşesinde idari bölümünün yer aldığı kamyonların girip çıktığı bir yer. Aslında cüssesine oranla az kişi çalışıyor. Diğer kapitalist kardeşlerinden farklı olarak herkes aynı yerde yemek yiyor. Ayrıca işçilerin soyunma odaları, duşları ve tuvaletleri Brezilya koşullarından çok, bir batılı ülke düzeyinde. İdari ofis de, bütün ofisler gibi, duvarlarda üretim grafikleri, birkaç yönetici odası, bilgisayarlarında muhtemel kâğıt oynayanlarla dolu.

Fabrikayı dolaşmaya başlıyoruz. Ana binanın önüne beton atılıyor. Kooperatifin komitesi binanın daha büyütülerek bir soğuk hava deposu daha yapılması kararını almış. Tankerler yanımızdan geçip, arkaya, karnındaki sütü boşaltmaya gidiyor. Forkliftler kamyonlara sürekli, kutulanmış sütler, peynirler, MST'nin festivalde en çok sattığı meyveli yoğurtlardan yüklüyor. Bina'nın içinde üçü kız dört işçi paketleme bandından aldıklarını kasalara dolduruyor. Daha içeri bölümleri gezmek için üretim sorumlusu arkadaşla birlikte Terra Viva önlükleri giyip kafamıza plastik kasklar giymek durumunda kalıyoruz. Fabrikanın her bölümünde en dikkat çekici şey tertemiz olması. Dışarıdaki işçilere paketlenmiş sütleri gönderen ambalaj makinesinin olduğu cam bölüme girdiğimizde bir mabette hareket eder gibi

⁸³ Bu en çok ve etkili olarak üretim ve ürünlerin işlenmesi üzerinden etkili olur. Aynı zamanda ihtiyaç üzerinden dayanışma bu ilişkilerin oldukça güçlenmesine yol açar. Mesela MST'nin öğrenci yurtlarında MPA-Küçük Çiftçi Hareketinin çocuklarının birlikte kalıyor olması böyle bir durumdu. Bkz. Bu kitapta "Topraksızlar Öğrenci Yurdu" başlığı.

oluyoruz. Üretim sorumlusu Pool makinenin öyküsünü anlatıyor. Saatte kaç adet ürettiğini, yalnızca bir kişinin onu kontrol etmesiyle çalışabildiğini, elektronik panelini, eski makinenin sorun yaratmasına rağmen bunda hiçbir sorunla karşılaşmadıklarını dinliyoruz. Tabii ki bununla beraber bu Tetra Pak marka Kuzey Amerikan makinenin kaçta alındığını, ne kadar daha borçları olduğunu ve kaç yıl ödeyecek olduklarını da. Makine, içine aldığı kartonları bellerinden büküp kutu haline sokarken, kredi alabilmek için yaşadıkları süreci ve uymak zorunda oldukları anlaşmalardan söz ediliyor. Sanayi tesislerini ziyaret eden önemli yabancı konuklar gibi, soğuk hava depolarını, “Halka sağlıklı ürünler sunmak ilk şartımızdır,” dediklerinden kendi ürünlerini denedikleri laboratuvarlarını, süt boşaltma ve depolama tanklarını inceledik, meşhur meyveli yoğurtları test ettik.

Şehrin içinde kooperatif Terra Viva’nın satış mağazasına gidiyoruz. Burası esas olarak süt ürünlerinin satıldığı bir yer değil. Süt ürünleri daha çok büyük marketlere toptan satılıyor. Burası bizim küçük kentlerde her zaman rastladığımız gibi bir tarım aletleri dükkânı. İçinde traktör sabanından *machetalara*, sulama tesisatlarından kimyasal ilaçlara kadar bir sürü tarımsal üretim malzemesi ile dolu. Müşterileri, MST hareketinin *assentamentoları*, tarım yapan bazı *campamentoları*nın dışında küçük çiftçiler. Esas olarak ekolojik üretim yapmalarına rağmen bazı tarım ilaçları satmalarının nedeni de daha çok küçük üreticiler. Bunların dışında en önemli satış ürünleri Topraksızlar’ın çiftliklerinde üretilen tohumlar. Bu satışın iki yönü var. Birincisi, MST işçilerinin ürettiklerinin doğrudan küçük çiftçiye, bu ürünün tüketicisine ulaşması, öte yandan büyük tarım tekellerinin ellerinde bulundurdıkları tohum pa-

tentlerine alternatif tohum üretip bir kereye mahsus ekilebilen ve böylelikle her sene tohum alma zorunluluğunda bırakan “terminatör” tohumdan, özellikle küçük çiftçiyi kurtarabilmek. Bu arada örnek olarak domates ya da biber tohumunun kilosunun bütün dünyada, Türkiye de dahil, altından daha pahalı olduğunu hatırlatayım. Yaşamın, teorilerden her zaman daha yaratıcı olduğunu düşünen MST hareketinin mücadele biçimini tek bir şeyle, mesela toprak işgalleriyle sınırlamamız mümkün değil. Toprak işgal edip kolektif tarım yapıyor, iktidarın ve anlayışının değiştirilmesini savunup küreselleşme karşıtı hareketin temel unsurlarından birini teşkil ediyor ama mesela Brezilya’nın ufak bir kentinde, bir tarım ihtiyaçları satan bir dükkânı da işletiyor. Anlattıklarımda ya da bundan sonra anlatacaklarımda her zaman dikkat çekmek isterim ki, MST, yaşamı bir bütün olarak yeniden örgütlemek için hareket etmektedir. Bu nedenle biraz büyükçe bu dükkân aslında egemenlerin dünyadaki koca silüetinin içinde güneşi bize sızdıran küçük bir delik gibi geldi bana.’⁸⁴

NİBOPLAST – URUGUAY

Kooperatif resmi olarak 2000’in 21 Ocak’ında kuruldu, ama 2003 yılına kadar esas olarak üretime başlayamadık. Bundan önce, bence çok önemli bir şey, *Movimento Urbano*, yani şehir hareketi ve bir Fransız teşebbüs bütün plastik hammaddeyi sağladı. Biz de üretime başlayabildik. Yani 2000’den 2003’e kadar küçük üretime başlayamadık. Tabii aradan bu kadar zaman geçtikten sonra, Niboplast’ın pazarda yeniden eski yerini alması hiç de basit değildi. Ve kooperatifin başka bir şansı yoktu. Bütün proje için zaman tükenmişti. Kooperatif

⁸⁴ Metin Yeğin, *Topraksızlar-MST: Brezilya Topraksız Kır İşçileri Hareketi*, Hayalci Hücre, 2023.

gün gün ayakta kalabiliyordu. Sadece ayakta kalabiliyordu. Bu yaralayıcıydı. Ama para yoktu ve hammaddeye ihtiyacımız vardı. Ve biz kooperatifin yaşaması için bu yaralanmaya müsaade ettik. Bu daha sonra kalıcı bir durum aldı. Sürekli yaralandık. Bunu aslında onaylamıyorduk ama başka çaremiz yoktu. Bir ‘sosyalist ülke’ sorunları ve çelişkilerine çok benzer durum ortaya çıkıyordu. Kooperatifin yaşaması için kapasitemizin çok üstünde, çok fazla saat çalışıyorduk. Daha önce biz sekiz saat çalışırdık, sonra çeker giderdik. Şimdi saatlerce çalışıyorduk. Tabii ki bunu savunmuyorduk; ama pratikte böyle yapmak zorunda kalıyorduk. Nasıl hammadde alacağız? Yarın almalı; ama sabaha kadar çalışmalı o zaman. Hangi arkadaş çalışacak? Şu. Tamam. Nokta. Sabaha kadar” Liliana girdi araya: “Bütün kooperatiflere aslında federasyon yardım etmeli hammadde için.” ‘Yok yok, böyle olmuyordu,’ dedi Antonio. Liliana devam etti: Bu alanda özellikle mühendislerin yardımına çok ihtiyaç vardı. Çünkü spesifik bir alan. Diğer alanlar biraz daha işçinin ağırlıklı olduğu yerler, ama burada nereden alacaksın, nasıl alacaksın gibi fazla teknik bir durum var. Kim bilecek burada? Çok daha fazla bilgiye ihtiyaç var. Antonio onaylayıp sürdürdü: Şimdi, bugün başka bir ilginç düşüncemiz var, kooperatiflerin işlemesi için, ‘pazar modeli’ diye adlandırdığımız... ‘Bir ideal yani,’ diye girdi araya Liliana. Antonio devam etti: O, Uruguay’da kooperativizmin en önemli uygulayıcılarından ve bunun yeni öneriler ile mutlaka sürdürülmesi taraftarı. Pragmatist yanı ağır bassa da, bu sürece teorik ve pratik olarak en çok emeği geçenlerden biri. ‘Pazar modeli’, bütün kooperatiflerin bir araya getirilerek, ticaret yapılması için bir alan kurulmasıdır. Bütün Montevideo için ‘pazar modeli’ bir değişim yaratmak istemektedir. Yani ağacı

alıp, işleyip, değere dönüştürecektir. Böylece kooperatifler yeni bir yatırım biçimi oluşturuyor. Direkt üreticiden ya da kooperatiften satın aldığı ve sattığı bir başka ‘pazar modeli’. Gerçekte bunun anlamı, kooperatif fabrikaların kontrol ettiği miktar beş yüz milyardır piyasada. Çünkü beş yüz milyar bu ‘pazar modeli’ni işler hale getirebilir. Eğer ‘pazar modeli’ işler hale gelirse, bu deneyimi daha da geliştirerek karşılıklı bir sistem haline getirebiliriz. Bunu bir sistemin ilk noktası haline de sokabiliriz. Şu anda bir tecrübesi var. İlk olarak pilot uygulaması yirmi milyar hacminde burada, on mil uzaklıkta gerçekleşiyor. Fakat bu uzun bir süreç, devam eden, sonuçlanmamış... Kooperatif sürecinde yatırım yapmak, yatırıma devam etmek çok önemlidir. Şimdi, bugünlerde yeni bir biçim gerçekleştiriyoruz. Ortaklar ve çalışanlar şeklinde. Ayrıca metal sendikasıyla ve öbür grup olan plastik sendikasıyla ücret üzerine tartışıyoruz. Bu çok önemli; çünkü normalde kooperatiflerde ortaklar arasında tartışılır. Bu önemlidir. Çünkü biz her şeye hep birlikte tartışıp karar veriyoruz. Bir yatırımcı şöyle böyle, yüzde on oranında katılır. Yani bu yatırımcı ile işçi, her şeye, mesela ücretlere bile birlikte karar verir. Mesela bir işçi 22–25 peso alır bir saat için. Şu anda bu ücret bizim sektörümüzde fena fiyat değildir. Kooperatifler için de iyidir, önceki dönemden de iyidir. Ve biz aynı anda özellikle hammadde için bir sermaye birikimi yapmak istiyoruz. Kooperatifler federasyonu teknik eğitim veriyor, üç aylık bir süre. Kesinlikle eğitim çok önemlidir üretim için. Bu nedenle ne yapmalı? Çare bulmalı, koordine etmeli ve yeniden yapmalıdır. Kooperatif başka bir durumdur. Daha iyi ve öteki. Bitirirken mutlaka eklemek isterim ki, kooperatif gelecek içindir.”

UTD – MOSCONİ – ARJANTİN

İşgal yerlerini geziyorduk. Dev bir yerdi burası. Yan yana onlarca fabrika binası olabilecek yer vardı. Büyük bir organize sanayi sitesi gibi bir yerdi. Bazı yerlerde işçilerin kendi aralarında meydana getirerek kurduğu kooperatif atölyeler vardı. UTD'nin bir metal atölyesi vardı. Kaynak makineleri, iki küçük pres, mengeneler, metal kesme makineleri bulunuyordu. Küçük ofislerinin duvarında Che Guevara fotoğrafı asılıydı. İnşa ettikleri okulların, evlerin demir konstrüksiyonlarını bu atölye yapıyordu. Aynı zamanda makineler de onarılabiliyordu. Bir başka binada tekstil atölyesi vardı.

–Biz burada bir proje ile çalışıyoruz ve şimdi bütün UTD çalışanlarına işçi kıyafeti üretiyoruz. Bu şekilde birçok kadın arkadaş burada üretim yapabiliyor.

Nasıl organize ediyorsunuz buradaki işi?

–Hükümetten ‘Plan Trabajar’ alıyoruz. Makinede çalışmasını bilenlerden bir grup oluşturduk. Bu şekilde, çalışma planı içinde üretim yapıyoruz. Burada kişisellik yoktur. Her zaman herkes için bir üretim söz konusu. Her zaman ‘biz’ söz konusu. Yani biz başka türlü bir düşünceye sahibiz. Dolaşmak ister misin?

Pantolonları gösteriyordu. Mavi işçi pantolonlarıydı ve mavi işçi gömlekleri dikiyorlardı. Basit, kalın dikişli, beyaz iplikleri sınırlarını çiziyordu. Bence güzeldi.

–Satıyor musunuz ayrıca piyasada?

–Hayır, esas olarak çalışan arkadaşlarımız ve diğer üyeler için üretiyoruz. Bu nedenle satmıyoruz. Satmak için üretilmiyor yani. Bu makinede gömlekler üretiliyor, diğer gün pantolonlara başlıyoruz.

–Kaç kişi burada çalışıyor?

–On beş kişi.

–İşgalden önce, yani bu atölyeden önce bu işi biliyor muydunuz?

–Evet, evet biliyordum. Tabii bazı mamulleri bilmiyorduk. Geliştirdik tabii ki. Bir başka arkadaş da iyi biliyordu. Biz daha çok diğer arkadaşlara gösterdik. Bazı kadın arkadaşlar da tasarım yapıyorlar evde, okulda ve diğer el ürünlerini üretiyorlar.

–İşgal fikri nasıl gelişti?

–Önce biz UTD’de örgütlendik ve daha sonra ne yapacağımıza karar verdik. Elbise fabrikası, demir fabrikası, plastik fabrikası... Bir sürü yerde UTD Plan Trabajar tabelası. Tabelada, uluslararası petrol şirketlerinin de işbirliği yaptıklarını göstermek için adları vardı.

–Burada sizinle birlikte petrol şirketinin de adı var, peki nasıl yardım ediyorlar? Neden?

–Buradan iki kilometre ötede onların stratejik bir yeri var. Biz de yolu kesip ihtiyacımız olan hammaddeyi ondan alıyoruz. Onun hammadde girişini kapatarak.

–Yani vermek zorunda kalıyor, değil mi?

–Evet, yoksa işletmesi çalışmaz.

Bir atölyeye girdik. Tabii ki yine UTD’nin yeri idi. Kadınlar fasulye torbalıyordu. UTD’nin işgal topraklarında ekolojik olarak üretiliyorlardı. Bir kız, küçük terezinin kefesine doldurduğu fasulyeleri tartıp torbaya dolduruyordu. Üstünde sarı bir kazak ve küçük, becerikli elleri vardı.

–Nasıl çalışıyorsunuz burada?

–Burada biz iyi organize olduk. Öyle kartlara, kâğıtlara ihtiyacımız yok...

UTD tabelaları arasında geziye devam ediyorduk. Kentin her tarafında varlardı. Okullar, evler, sağlık ocakları, kiliseler, her şey...

–Burayı da, bu binayı da UTD yaptı. Bütün malzemeler de dahil... Burayı okul olarak inşa ettik. Şu anda kapalı, çünkü inşaat var.

–Ne zaman açılacak?

–Gelecek pazartesi.

–**Burası halk okulu değil mi? Ve kimse para ödemiıyor?**

–Evet, hiç kimse para ödemeyecek. Herkes gelebilecek... Burayı UTD inşa etti dayanışma için. Zaten hiç para filan almadı.

–**Peki, malzemeleri, demiri, çimentoyu nasıl aldınız?**

–Malzemelerin bir kısmını yerel yönetimden aldık. Bir kısmını Amerikan petrol şirketi verdi. (Yolları kesecek alıyorlardı. Kolektif bir Robin Hood öyküsüydü bu.) Mesela, bu metal kısımları metal fabrikası yaptı. Bütün her şeyi yaptı. Ağaçlar da bizim atölyeden geldi. Yarın sabah yine ağaç keseceğiz... Burayı da bizim yoldaşlar inşa ediyor... Bütün bu evleri de UTD yaptı. Daha sonra belediye kura ile evleri ihtiyaç sahiplerine dağıttı. Artık onların evi var. Bu çocuk parkını da UTD yaptı...

CİPLA – BREZİLYA

CİPLA dev bir fabrikaydı. Tabii ki bütün fabrikalar gibi üretime, gözetime ve denetime göre şekillenmişti. Ama her şeye rağmen işçi denetiminin aykırılıkları vardı. Yemekhaneyi bir şirketten alıp, MST'nin küçük çiftçilerle birlikte kurduğu kooperatife vermişlerdi. Ayrıca,

ana kapıdan fabrikaya girince sağda bir yer MST'ye ayrılmıştı. Orada MST, işçilere ekolojik ürünler satıyordu. Böylece hem MST'liler ürünlerini doğrudan değerlendirmiş oluyor, hem de işçiler üreticiden sağlıklı ve ucuz ürünler alabiliyordu. Kadınlar çocuklarıyla alışveriş yapıyorlardı. Masaların üstü sebzeler ve meyvelerle doluydu. Küçük bir rafta, kavanozlardaki renk renk konserve duruyordu.

MST ile birlikte hareket etmeyi anlatıyordu işgal fabrikası, 'Özyönetim' işçileri:

– MST'nin işgal et, diren ve üret sloganı, bizim fabrikadaki mücadelemizin şiarıdır aynı zamanda. Onların mücadelesi bizi çok ilgilendirdi. Birçok noktada etkilendik MST'den. Onlar büyük toprak sahiplerinin topraklarını işgal ediyorlar, biz fabrikaları işgal ediyoruz. Onlar üretiyor. Biz üretiyoruz. Onlar toprak reformu talep ediyor, biz kamulaştırma. Birçok benzerliğimiz var. Yalnız biz köylüleri değil, işçileri örgütlüyoruz. Tabii ki işçiler ve köylüler, yani Brezilya'nın yoksulları, her zaman birlikte hareket etmeli, katılmalı...

FUNSA – URUGUAY

FUNSA'nın eldivenlerinin boyandığı bölümde, onlarca plastik el kalıbının üstünü lastik örtüyordu. Büyük boya kazanlarında yeşil, mavi, kırmızı ve sarıya boyanıyordu. Kaplanmış ve boyanmış eldivenler sonra fırına giriyordu. Sonunda kadın işçilerin eliyle paketleniyordu. Markası FUNSA'ydı. İşçilerin kooperatifi. Bir kadın işçiyle konuştuk:

–Nasıl bir şey patronsuz çalışmak?

–Ben burada yirmi beş yıldır çalışıyorum. Bütün arkadaşlarımı, işi çok uzun zamandır tanıyorum. Bu örgütlenme yaklaşık iki yıldır çalışanlara daha fazla so-

rumluluk yüklüyor, ama bizim için daha iyi. Zaten neden patrona ihtiyacımız olsun ki? Ayrıca fabrika kapanırsa ne biz, ne de çocuklar için hiçbir iş olmayacaktı.

–Neden kadınlar için daha zor? Burada kadınlar için bir komisyon var mı?

–Çünkü ellerimizle ağır iş yapıyoruz. Kadın komisyonumuz yok. Bizim için herkes bizim yoldaşımız, arkadaşımız... Belki sonra olabilir ama şu anda sadece ayakta durmaya çalışıyoruz. Şu anda, kooperatife her türlü sorunu ileterek çözüm yaratma şansımız var. Ama bir kadın komisyonu yok, belki dayanışma için sonra olabilir. Neden olmasın?

UTD – MOSCONİ – ARJANTİN

HİPPİ

Hippi evinde anlatıyordu. Kağıdın üstüne eğilip parmaklarıyla tek tek gösteriyor. Her işaretli yerin fotoğrafını çıkarıyor.

“İşte bak, biz kanıtıyoruz.” diyor. “Mesela bu da su projesi ve turizm projesi... Bu projeyi gerçekleştirebilirsek bütün şehre yirmi dört saat su gelecek. Bunu sadece elli bin dolara mal edebiliyoruz.”

–Mühendis filan var mı bu projeyi yapan?

–Yok, babam çalışıyordu orada. O yıllardır düşünüyordu. Ayrıca biz bu projeyi üniversiteye gönderdik. Onlar da bunu onayladı. Biz öyle ofis çalışmaları, uzmanlar kullanmadan, hayatın içinden çıkan sonuçları yaratıyoruz.

–Kaç yılda olur bu?

–Eğer hükümet olmazsa, yani bu projeye destek vermezse, dört yıl sürer. Eğer onlar destek verirse, evler için sadece iki hafta yeter. Çünkü borular gerekiyor.

Biz onun fabrikasını yapıyoruz, ama bu zaman alacak. Çünkü beş milyon peso tutuyor. Eğer borular olsaydı hemen olurdu. Biz şu anda üç yüz tane ev inşa ediyoruz. Bununla ilgili birçok insan çalışıyor. Bununla ilgili her şeyi UTD yapıyor. Mühendis filan yok, ama sonra sorup onay alıyoruz. Biz zaten bunu değiştirdik. Yaşamı teoriden kurtardık. Biz hayata geçiriyoruz. Yani elektronik ya da diğer şeyleri bilmiyoruz ama bildiğimizi yapıyoruz zaten. Biz burayı biliyoruz, düşünüyoruz, yapıyoruz. –Bum. Bum. Bum.

Eliyle önündeki haritanın üstüne vurarak gösteriyor. Yaptıkları işi bundan iyi tanımlayacak bir hareket olamazdı. Bum. Bum. Bum.

–Mühendisler, uzmanlar kullanmıyoruz. Onlar için zaten para gerekir.

Şehir planlarını filan soruyorum.

–Bu proje için ne kadar para gerekli? Direkt olarak miktarı söylüyor: Peki, bunu nasıl bulacaksınız?

–Bu zor işte... Federal devlet, yerel yönetim filan... Bunu hiç bilemeyiz, hiçbir zaman. Şu anda sadece altı saat su var. Bu yapıldıktan sonra yirmi dört saat su gelecek. Üniversite de onayladı. –Fotoğrafları gösteriyor.– Profesyoneller ‘otuz iki milyon dolar,’ dedi. Bizim bir milyon çıkardığımız projeye. Buna alternatif proje daha küçük ve daha az para gerekiyor. Eğer petrolü biz işletirsek çok kolay bizim için. Çünkü o zaman bu fabrikada boru üreteceğiz. Eğer bu proje olursa kaç tane insan bunda çalışacak biliyor musun? Çok fazla. –Yüzü gülüyordu.– Benim babam 1950’den beri burada çalışıyor. Oraya yıllarca gitti geldi. Sonra üniversite ile sürekli görüş alışverişi yapıyoruz. Onlar da petrokimya fabrikamızı destekliyor. Zaten bilgileri oradan aldık.

Eğer onu başarabilirsek, her şeyi kontrol etmek istiyoruz. Bütün değerleri.

–Bu projelerin çevreye zararları olabilir mi? Zaten özelleştirme hep bunu yapıyor.

–Kanseri ve diğer şeyleri yaratan fabrikaların hepsinde uzmanların imzası var. Biz fabrikaları açmaya çalışıyoruz. Hepsi kapandı, hepsi. Biz onları yeniden açmak istiyoruz. Biz, insanların sağlığını ön planda tutan, eğitimin önemli olduğu bir şey yaratmak istiyoruz.

MST – BREZİLYA

–Peki, bu *assentamentonun* ne sorunları var?

–Esas sorunumuz nakit para. Gayet iyi besleniyoruz. Sağlığımız yerinde ama dışarıdaki dünyaya para yetiştiremiyoruz. Bir yere gittiğimizde bizim için her şey çok pahalı. Bence bunun içinde turizmi yerleştirmeliyiz. Çok güzel bir doğamız var. Gölümüz, ormanımız. Aynı zamanda ekolojik tarım yapıyoruz ve herkese örnek olacak kolektif bir yaşam sürdürüyoruz. Eğer tanıtımımızı yapabilirsek bence birçok turist buraya gelir ve biz de bu sorunumuzu halledebiliriz.

Bu seferki nefesiyle sigara kâğıdındaki birkaç satırla birlikte ben de tutuşuyorum. Bence dünyanın en kirli endüstrisidir turizm. Her şeyini paylaşan insanları, her şeyini satabilen insanlar haline getirir. Sizi koca bir para demeti halinde görürler ve dostluklarınız artık satın alabilme ölçünüze göredir. Aklıma Küba’da uygulanmak zorunda kalınan turizmin ortaya çıkardığı kirlenme geliyor. Konuyu değiştiriyorum:

–Tütün de yetiştiriyor musunuz?

– Bu konuyu her sene tartışıyoruz. Biz yetiştirmek istiyoruz ama sağlık komitesi karşı çıkıyor. Çocukların da alılabileceğini ileri sürüyor. Tütüne yapacağımız para yerine süt üretebileceğimizi söylüyorlar. Tabii bunlar genellikle karılarımızın ve onların dediği oluyor.

Gülüyor. Ben de gülüyorum. Bütün dünyanın komünlerinde aynı tartışma vardır. Zapatistlerden cezaevi komünlerine kadar. Tütün mü, süt mü?

FUNSA – URUGUAY

–Aldığınız ücretler eşit mi?

Enrique cevapladı:

–İki yıldır hemen hemen hiç para almadık. Gülüyordu. Ondan sonra da aldığımız para zaten o kadar az ki tamamen dayanışma ile ayakta durabiliyoruz. Biz de şöyle oluyor: Para lazım. Nasıl çözebiliriz? Hadi gidip daha fazla kesip, para kazanıp, ödeyelim. Arkadaşça yani. Roberto cevapladı: Bu aynı zamanda kültürel olarak da ayakta durabilme mücadelesiydi. Çünkü fabrikanın kapanması aynı zamanda bu ülke için de bir kayıptı. Fabrikalar kapandığında aldığımız işsizlik parası yalnızca otuz pesoydu. Bu nedenle de mücadele etmek zorunluydu. Bizim bugüne ulaşabilmemizde sendikanın önemi büyük. Bilgisayardaki fotoğrafı gösteriyordu. Fabrikanın kapısında kızıl bayrak dalgalanıyordu. Bak, fabrikaya çekilmiş kızıl bayrağı görüyor musun? O, sendikanın bayrağıdır. Çünkü bu aynı zamanda yürütülen sosyal bir mücadeledir. Hiçbirimizin parası yoktu. Diğer arkadaşların da... Özellikle, başlamak için çok fazla paraya ihtiyacımız vardı. Eğer bunu bulamazsak üretime geçemeyecektik. Öncelikle hammadde satın almak için kesinlikle paraya ihtiyacımız vardı. Başka türlü hareket edebilme şansımız yoktu. Diğer türlü ka-

pıya şöyle yazmamız gerekiyordu: “Burada FUN-SA’nın kadın ve erkek işçileri var, ama işleri yok.”

UTD – MOSCONİ – ARJANTİN

Fernando ile kentin bir ucundan diğer ucuna dolaşmaya devam ediyorduk:

–Bütün bunları işsizler olarak örgütlüyoruz. Ayrı ayrı komisyonlarımız filan yok. Birçok projeyi Pepino düşünür, tartışır, uygular. Her şeyi Pepino yapar... Burası da özel bir ortaokul, para ödeniyor. Biz burayı para ödenmeyen bir okul hale getireceğiz. Bu özel okula eklenen üç sınıfta, yani bizim inşa ettiğimiz üç sınıfta, parasız okuyacak öğrenciler.

Yani UTD özel okula gidiyor. Yine İTPF’nin alanından geçiyoruz. O kadar büyük ki kentin bütününde var denilebilir. Bu alan en az Karabük Demir Çelik Fabrikası’nın Karabük’ü kaplaması gibidir ya da Erdemir’in Ereğli’si. Bu yüzden buranın özelleştirilmesi sonucu ortaya çıkan işsizlik de bütün kenti yıkan bir boyut taşır.

–Bütün buralar özelleştirmeden sonra kapandı. Sonra UTD burayı bütün olarak temizledi. Şimdi bir kısmı park olarak kullanılıyor. Ayrıca eski fabrika bölümlerini de şimdi atölyeler kurarak çalıştırmaya başladık. Bazı yerlerde de tarım yapıyoruz.

–1970’lerde burada gerilla çok güçlüydü. Bunun etkisi var mı?

–Çok bilmiyorum. Ben zaten 1970 doğumluyum... Burası da sağlık merkezi, hastane ama kapalı. Biz burayı tamir edeceğiz. Burayı bir sağlık okulu yapmak niyetimiz var. Bu telleri de okulun kenarına biz çektik. Bunları belediye satın aldı. Biz yaptık.

UTD yerlerini dolaşmaktan yorulduk, bıraktık.

Pepino neredeyse her şeye karar veren görünüyordu. Bu ilk başta tek başına her şeye karar veren bir lider gibi görünüyordu. İşgal ettikleri yarı kapalı spor alanının köşesinde iki odadan birinde sevgilisiyle kalıyor, yakında bir aile de yemek yiyordu. Günün herhangi bir saatinde kim ararsa onu buralarda bulabilirdi. Eh tabii ki eylemler nedeniyle cezaevinde değilse! Bu yüzden tam anlamıyla geçmiş zamanların yerli şefleri gibiydi; Hiçbir ayrıcalığı olmayan ve herkesle birlikte yaşadığı için ve onlarla doğrudan kurduğu bir ilişki geliştirdiği için gerçekte verdiği kararlar neredeyse her zaman kolektif bir onaydan geçmiş oluyordu. Mosconi'deki kararlar bu nedenle kuşkusuz doğrudan demokrasinin uygulandığı ve kolektif kararlardı. Basit ve sade yaşantısında belki tek abartısı birlikte kaldığımız sürede, her gün bize Solanas'ın UTD-Mosconi ve kendisine ilişkin yaptığı belgeseli defalarca seyrettirmesi ve bazı yerlerinde dikkatimizi çekmek için dinleyin, dinleyin diye dikkatimizi çekmesiydi. Kendisine ilişkin bizim yaptığımız Patronsuzlar-Mosconi belgeselinin Türkiye televizyonlarında oynamış olmasından da aynı keyfi almıştı. Tek ayrıcalık (!) buydu, direnişin anlatımının keyfini çıkarmak...

Hippi ile evinde konuşuyorduk. Pepino'nun kardeşiydi. Projeleri o yapıyordu. Çocuğu kucağına zıplayıp duruyordu. Üstünde bir eşofmanla arkasında çok eski, çok iri oymaları olan ve çok çirkin bir büfenin içinden durmadan proje kağıtlarını çıkarıp önümüze seriyordu.

–Köylülerle bir ilişkiniz var mı?

–Bizim herkesle ilişkimiz var. Ayrıca kendi dört-beş hektar yerimiz var. Orada her şeyi yetiştiriyoruz. Bunun dışında onlar için eğitim projeleri geliştiriyoruz. Eğitim

projeleri, mesela İndianlar için geliştirdiğimiz proje var. Dolaba gitti hemen. Yeniden pelur kağıda çizilmiş bir proje getirdi önümüze. İşte burası giriş yeri, burası sağlık ocağı, burası okul, burası su deposu. Biz onların toprağından çıkan petrolden onların da pay almasını istiyoruz ve onlar Goranice konuşuyorlar. Bu nedenle bir Gorani Okulu kurulmalı.

–Bu projeyi nasıl organize edeceksiniz?

–Biz bunu yaptık, daha sonra üniversitenin teknik kısmına gönderdik ve onlar da bu projeyi onayladılar. Ancak burada teknik ya da teorik kısmı değil, pratik kısmı önemli. Her yerde olduğu gibi... Bunu yine biz yapacağız. Burada yoldaşlarımız İndianlar için ilk defa böyle bir şeyi biz gerçekleştireceğiz. İlk defa onlarla birlikte, onlarla yapacak olan UTD’dir. Bu cumartesi bir sürü kadınla birlikte İndian toplantısı yapacağız. Eğer onlarla birlikte yaşarsanız bu mümkün olur. Çünkü onlar bilirler ki UTD kendilerindendir. Yani bunu yapıyorsunuz, şunu yapıyorsunuz. Hepsi bir diğerinin referansı oluyor. Yıllardır İndianların toprak sorunu var. Biz birlikte çalışıyoruz. İndianlar birçok yerde problem olarak görülürken burada birlikte yaratıyoruz. Biz onlarla birlikte yasal hak mücadelesini sürdürüyoruz. Çünkü onlar oradalar ve onların kültürel yapılarının yaşaması gerekir. Bu yüzden kültür evi yapacağız.

–Orada İndian kültürü mü olacak?

–Evet, kesinlikle onu yaşatmamız gerek. Çünkü onlar orada yaşayacak. Bir topluluk olarak yaşamalı. Bir cemaat olarak kültürleriyle yaşayacaklar. Bu onların okullarının başlangıcı olacak aslında. Bizim düşünce-miz onları ilk harekete geçirecek alanları yaratmak. Sonra onlar orada diğer yaşantılarını örgütleyecekler. Onlar karar verecek.

Kağıdın üstüne küçük evler, okul ve sağlık ocağı çizilmişti. Herkesin bahçesi, ortak tarım alanları belirlenmişti. Hatta evlerinin yanında hayvanları için yerleri bile. Bu sefer Francisco sordu. Buanes Aires’den gelen bir devrimciydi.

–Onlar kabul etti mi bunu?

–Onlar kabul etti. Ama birçok kez karşımıza çıkan bir durum var ki şudur: Eğer her şey tartışılmaya kalkılırsa, işler nasıl yürür? UTD okul yapar, sonra insanlar onun yararını görür. Zaten, tarihsel olarak onlar her zaman ayrımcılığa maruz kalmıştır. Bu yüzden onlarla ilişki kurmak çok zordur. Bunu ilk yapan da biziz. Onlara her zaman yalanlar söylendi. Politik sisteme entegre etmek için, seçimsel sisteme entegre etmek için her zaman yalan söylenmekte. Bir şey yapacağız diye oy alınıp, sonra hiçbir şey yapılmadı. Biz hiçbir şey istemedi onlara birçok şey yapıyoruz.

AYA YOLCULUK

Hippi ile konuşuyorduk yine. Projelerden ve gelecekten...

–Onlar binlerce hektar toprakta GDO’lu ürünler üreterek de aynı şeyi yapıyorlar. Bunların hepsi neoliberal politikaların sonucudur. Biz birinci dünyanın işgali altında kalıyoruz. Biz buna karşı baskı yaratmak, direnmek zorundayız Arjantin olarak. Baskı total, direniş de total olmalı. Yani bir bütünü inşa etmek gerek anladın mı? Biz buna, aya yolculukta bir parça diyoruz. Bu zor tabii, ama aya yaklaşırsanız daha da çok enerjiniz olur. Şu anda yolculuğumuz devam ediyor. Bunu yapmadığımız zaman, pratik olarak zaten dünyayı kaybe-

deceğiz. Bu konuda mücadele ettik. Arkadaşlarımızı kaybettik. Şimdi üniversitelerle birlikte projeler yapıyoruz. Daha çok deneyim kazandık. Her seferinde daha çok... Bu gelişmelerden sonra sisteme entegre etmeye çalıştılar bizi, politik bir partiye girmemiz için zorladılar. Onlarla entegre etmek istediler, ama biz hayır dedik. Eğer yıllar önce gelseydiniz, şu an çok daha iyi durumda olduğumuzu görecektiniz. Hem fonksiyonel olarak, hem de örgütlenme olarak.

UTD Mosconi'nin en önemli tarafı kendine özgülüğüdür. Hayatın içinde doğrudan eylemlilikle adım adım kendini savunan bir yaşamdan yarını inşa eden bir örgütlenmeye geçiş söz konusudur. Bu, sonradan bile teorize edilmesi güç eylemin yaratıcılığıdır. Klasik yöntemlerin ve bakış açılarının dışında bir süreçtir. Yirmi bin kişilik kentte son yaptıkları mitinge on beş bin kişi katıldı. Bu neredeyse herkes anlamına geliyordu.

–Burada seçim var mıydı? Peki, siz seçime katılmak istemez miydiniz?

–Vardı, ama hayır. Çünkü eğer partide olsaydık bunları yapamazdık. O zaman biz komünüz diye, biz herkesiz diye söyleyemezdik ki. Üretemezdik. Biz bu nedenle daha çok ürettik. Belediyeden daha çok ürettik. Biz stratejik olarak, hep birlikte, herkes için yaratmaya çalışıyoruz. Bunu bize deneyimlerimiz öğretti aslında. Bizim için tek bir seçim, mesela bir belediye seçimi belirleyici olamaz ki. Bizce, bir sendika ya da asamblede bir şey üzerine karar verilir. Yani ona 'evet' ya da 'hayır' denir. Seçim budur bizce. Yoksa seç dört-beş yılığına, her şeyi bırak, bu değildir ki. Pozisyon ve kapasite olarak herkesin karar vermesi demektir ki, pratikte bunu zaten UTD gerçekleştiriyor. Uzun yıllar

boyunca edindiğimiz deneyim bunu bize kesinlikle gösterdi.

–Bu illegal mi?

Evet, illegal... Yasadışı, ama biz daha özgür, daha temiz ve harikayız. Bu yüzden daha iyiyiz. Biz aslında ne illegaliz, ne de legal. Yani yasadışıyız, hiçbir kurumsal durumumuz yok, ama aynı zamanda okullar, sağlık ocakları, kiliseler inşa ediyoruz. Sosyal programlar, üretim programları gerçekleştiriyoruz. Bu bizim tercihimiz. Kendimiz için hiçbir şey, herkes için her şey.

–Yani siz herhangi bir hükümet istemediğinizi mi söylüyorsunuz?

–Evet. Hükümet ya da politik partiler... Hiçbirini istemiyoruz. Biz özgürce yapabiliriz. İşçiler, bütün halk yapabiliriz. Bu yaptığımız inanılmaz şeyleri televizyonlardan izlediklerinde anlamıyorlar. Biz geleceği inşa ediyoruz. Biz burada gelecek için bir marka, model inşa ediyoruz gerçek olan bir model...

Galiba beş yıl kadar sonraydı. Yine Mosconi'yi ziyaret ettiğimizde Hippi parlamenter olmuştu. Daha önce kapanmış olan üniversite açılmıştı. Onun bir odasında görüştük bu sefer. Üstüde ceket ve kravatı vardı. Bu şekilde sesimizi daha doğrudan duyurabiliyoruz, diye açıklıyordu parlamenter oluşunu. Pepino'nun hatayında ise hiçbir değişmemişti. Demiştik, beraber kaldığımız spor sahasında Solanas'ın UTD–Mosconi belgesini seyredip duruyorduk...

Evlerin çatılarından tabanlarına kadar yeni yapıldığı belliydi. Banyosunu ve mutfakını gezdirdiler. UTD inşa etmişti. Hippi ile UTD'nin tuğla imalathanesine gitmiştik. Bir derenin kıyısında yapıyorlardı. Toprağı iyiydi. Yedi–sekiz sıra kesilmiş tuğla güneşte kurumaya bira-

kılmıştı. Diğer köşesinde talaş tepesi vardı. Toprakla karıştırılarak tuğla yapımında kullanılıyordu. Hareketin marangoz atölyesinden getirmişlerdi muhtemelen. Tuğlaların hepsi elle yapılıyordu.

–Kesiciler bir günde yedi yüz–sekiz yüz tane kesiyorlar. Özel bir toprağı var buranın. Sonra nerede ihtiyaç varsa orada kullanılıyor. Biz bunları okullarda, sağlık ocaklarının yapımında, laboratuvarlarda ya da ev yapımında filan kullanıyoruz.

–Hiç satmıyor musunuz?

–Bir kısmını satıyoruz da. Şimdi listede elli bin tane gerekli. Onun için yarın sabah çalışılacak. Burada yedi, dört, on iki, on beş... Yani değişerek insan çalışıyor. Tabii ki bu iş için profesyonel insanlar da lazım. Tuğla üretiyoruz, çünkü ihtiyacımız var. Her zaman birçok alternatif vardır. Mesela kapatılan yerler için de böyle. Her zaman alternatif bir çıkış yolu bulunur yaşamda. Yaşamı savunun, çünkü önemlidir. Yaşam herkes için önemlidir ve gelecek nesil için bu dünyayı sizin bırakmanız gerekir. Biz daha iyi bir dünya bırakmak için mücadele ediyoruz.

UTD’nin ofisinde; yani işgal spor kulübünün odalarından birinde Chiqui ile konuşuyorduk:

–Gelecek için ne istiyorsunuz?

–Gelecek için... Gerçekte biz büyük bir işsizlik yaşıyoruz. Kamuda, her yerde... Bu yüzden geçmişe geri dönmek bile daha bir sükûnet getirebilir. Biz devrimci değiliz. Biz savaştıcı değiliz. Biz basit işçileriz. Biz sükûnet içinde evimizde çocuklarımızla yaşamak istiyoruz. Fakat şu anki pozisyon bunu çok yakında olacaktı gibi göstermiyor. Bizim ihtiyacımız olan sakin bir yaşam çok zor görünüyor. Bu nedenle bizim sınıf mücadelemiz henüz bitmiş değil. Bir gün geldiğinde,

bütün kartları masaya serip gerekirse silah satın almaya bile varabilir. Biz yaşantımızı sürdürmek için iş istiyoruz. Bence her şey devam edecek. Çünkü çocuklarımızı düşünmek zorundayız. Gelecek için kesinlikle sosyal mücadele vermeliyiz. Genç arkadaşlar için konuştuğumuzda tabii ki bir iş güvenliği yok. Yani bir iki ay çalış, sonra yine sokakta kal. Bence onlar için daha zor olacak, aynı zamanda daha sert bir mücadele. Bizim durumumuz bu işte.

TEKSTİL – URUGUAY

–Patronsuz olarak sürdürmek mümkün mü?

–Patronlar değil, işçiler üretir. Kaliteli üretenler de işçi kardeşlerdir. Patron sadece bakar ve ticari işleri yapar. Üreten ise işçilerdir. Kooperatif ise farklıdır. Çünkü özellikle konfeksiyonda kalite çok önemlidir ve bunu biz çok iyi biliriz. Yani iyi, mükemmel, ya da sıradan yapabiliriz. Nasıl kooperatif? Hepimiz işçiyiz ve hepimiz buranın sahibiyiz. Direkt olarak kendimiz için üretiyoruz. Biz hep kendi aramızda konuşuyoruz, nasıl üreteceğiz diye.

–Peki sence, patronsuz sürdürmek mümkün mü?

–Tabii ki mümkün. Aynı geçmişteki gibi üretiyoruz. Tek değişiklik “biz” kavramının değişmesi ve hepimizin sorumluluk alması ki bu üretimin çok daha iyi olması demektir. Eskiden sadece bir kişinin verdiği kararı bir şey bilmeden uygulamak yerine şimdi sorumluluğumuz var ve bunu yaratıyoruz. Her konuda nasıl davranacağımızı, ne kadar süre çalışacağımızı vs.

İşgal deri fabrikasındaydık. Çok soğuktu ama ikram ettikleri kahvenin yanında hiç kalıyordu.

–İşgale katılmış mıydınız?

– Tabii ki. Birinci günden sonuna kadar... Makineleri göstererek, bu çalışıyor, bu çalışmıyor diyordu. Kadının işçi çok güzeldi. Derileri sayıyordu.

Roberto: Bu yoldaş hem finansımıza bakar, hem bizzat çalışır. Onun ikili rolü vardır.”

Ona sordum:

–Kadın olarak burada çalışmak daha zor değil mi?

–Evet, şu anda değişik, ama eskiden daha ucuz olduğu için kadınların çalışması özellikle tercih ediliyordu, ama biz aktif olarak mücadele ettik; Riviera ve diğer makinede çalışan kadın yoldaşlarla birlikte. Onlar kadın işçi istemiyorlardı. Riviera mücadele ederek içine kadınları kattı.

Roberto: Maria sendika üyesidir, öbür *companero* da komite üyesidir. Onlar deri sayıyorlardı.

Sayarlarlarken bir ara verip, yanaklarımızdan bir kez öpüp, saymaya devam ediyorlardı. Bir adam mate içiyordu. En az dört ya da beş kazak üst üste giymişti.

–Nasıl bir şey patronsuz çalışmak?

Aaa zor, ama biz yıllardır patronsuz çalışıyoruz.

–Peki, sürdürmek mümkün mü?

–Tabii ki, daha iyi. Biz her şeyden zaten anlıyoruz, çünkü biz artık biz olarak düşünüyoruz.”

Liliana araya giriyordu. “Kültür değişiyor artık, tamamen başka kültür başlıyor.” İşçi: “Eskiden şu makine çalışmıyordu. Bırakıp gittiler, biz hâlâ çalıştırıyoruz.”

–Nasıl organize oluyorsunuz?

–Biz, şu lazım, bu lazım falan diye düşünüp yapıyoruz. Öyle çok organizeye gerek yok. Zaten bu işi 15 yıldır yapıyoruz, her şeyi biliyoruz, bir şeye gerek yok.

FUNSA – URUGUAY

–Kooperatifin örgütlenmesi şöyle: Ortaklar arasında genel asamble egemendir, ortak yönetmen ve genel plan koordinatörü tespit edilir. Bu herkese karşı sorumludur. Bu örnektir bence.

–Günde kaç saat çalışıyorsunuz?

–Başta günde on iki saat, haftada elli saat çalışıyorduk. Geçen yıl haftada 48 saat çalıştık. Önümüzdeki yıl ise kırk saat çalışacağız haftada.

–Peki, bir karşılaştırma yaparsak, ücretler nasıl?

–Bence bizim sektörde fiyatlar her zaman piyasadaki en düşük fiyatlardır, tarihsel olarak her zaman böyledir. Sendikadaki yoldaşlarla hiçbir zaman bu konuda bir sorun olmamıştır. Şu andaki işçilerin hepsi, önceki fabrikanın eski işçisidir. Hepsi bu durumu bilirler. Şu anda kooperatifte hakkı olanların hepsi o süreçten gelmiştir ve iyi bilirler. Gerçeklikte çok az ücretler, başka bir durum pek mümkün değil. Bizim ücretimiz yirmi iki–yirmi beş pesodur normalde, asgari ücret 25.60 pesodur. Yani, en iyi ücret bile asgari ücretten düşüktür. İşte bu her zaman tartışılmıştır.

–Bir piyasanın gerçekliğine uyup uymama durumu. Bu doğru mu?

–Hayır, ama bu tarihin dışında hareket edebilme şansımız yok. Biz bir şeyi geri çevirmiş değiliz. Daha önceki koşulların bugüne yansımalarıdır. Bugünkü durumumuz bu. 1 Temmuz’da daha düzelen pozisyonlarda, başka uygulamaya gidilecektir tabii ki. O zaman

asgari ücret, sağlık sigortası, hepsi eksiksiz tamamlanacaktır ki, bu da bütün sektörün sorunudur aslında. Zorunluluklar, uygulama ve tercih her zaman tartışılacak bir şeydir. Gelecek hafta, Ağustos'un 30'unda bir genel grev var. Sendikanın ilan ettiği bir uyarı grevi.

–Bu durumda kooperatif nasıl tavır takınacak?

Eğer kooperatif federasyonu katılıyorsa tabii ki biz de varız. Orada komisyonun karar alması söz konusu. Kooperatif federasyonunun binden fazla işçisi var ve her zaman katılır zaten. Çünkü işçinin hakları için mücadelesinde, sokakta, gösterilerde her zaman oluruz.

Her gittiğimiz yere daha önce katıldığımız Özyönetim, doğrudan demokrasi deneyimini tartışmalarını taşıyorduk. Walter Benjamin'in tanımındaki anlatıcılar gibiydik. Uruguay'da FUNSA'da, Brezilya'lı işçilerin kamulaştırma talebini tartışıyorduk...

–Roberto'nun dediği gibi, işsiz olduğu için birçok genç göç etmek istiyor. Bu nedenle, hükümet ciddi olarak bizim projelerimize destek vererek endüstrileşmeyi gerçekleştirebilir. Çünkü kamulaştırma yeniden bir başka soygunu da doğurabilir. Tamam, belki daha fazla finans ile daha çok kazanabiliriz, ama ben belki daha az parayla daha çok çalışarak bağımsız bir yapıyı tercih ediyorum. Neden kamulaştırma kooperatiften daha kolay? Aslında kooperatifler de esas olarak cumhuriyetin bankalarından aldıkları kredilerle yaşayabiliyor zaten. Bu nedenle, belki aynı kaynak, ama daha az olarak kullanılabilir. Yani beş milyona ihtiyaç varken sadece bir milyon kredi açıyorlar. Bu çok saçma. Biz bir proje ileri sürüyoruz. Bunu inceleyin. Şu verdiğiniz parayla şu makineleri alacağız, şunları üreteceğiz, şu kadar zamanda diye. Kamulaştırmada belki buna sadece bir insan karar verecek, ama burada bu formda hem daha

güvenli, hem de daha basit ve hızlı bir şekilde yardım edebileceksiniz. Daha çok ve daha iyi kalitede... Bilmem açıklayabildim mi? Bu konu önemli bizim için. Çünkü şu anki hükümet bizim kardeşlerimiz. İşçiler proje ileri sürecekler, üretecekler ve işçiler kontrol edecek. Konu aslında kimin için üreteceğin meselesidir.

Uruguay’da ‘Patronsuzlar’, esas olarak kooperatif olarak örgütlenmektedir. Ancak işgalde, işçi denetiminde her zaman öncülüğü çeken sendikalarla birlikte, bu süreci geliştirmeye çalışmaktadır. Yani her kooperatif örgütlenmesinin içinde sendikanın doğrudan bir ağırlığı vardır. Aynı zamanda, birlikte geliştirilen projelerle, yani bilgilendirme ve teknik destekle, üretimin sürdürülmesi ve büyütülerek işçi denetiminde fabrikaların varlıklarının devamı sağlanmak istenmektedir. Kooperatiflerin bir araya gelerek oluşturdukları konfederasyon ve sendika konfederasyonu aracılığıyla, işgal fabrikası işçileri hükümet üzerinde bir güç oluşturarak, birikmiş sorunları ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Ayrıca ülkede ve Latin Amerika’da diğer işgal fabrikalarıyla işbirliği yaparak, ağırlıklı olarak bir takas pazarı oluşturarak, kapitalist pazarın baskısını azaltmayı amaçlamaktadırlar.

TEKSTİL

Atölyenin sonunda bir yer vardı. Camlarından bütün atölye izlenebiliyordu, içinde ranzalar duruyordu. Bir dolapta oyuncaklar. Bir tahta at vardı köşede. Burası eskiden patronun ofisi ve personel müdürünün yeri idi. Şimdi işçilerin çocukları için kreş yapılmıştı. Onlar burada çalışırken, çocukları da kreşte kalıyordu. Bir profesyonel, biri bütün çalışanlardan geçişerek, iki kişi bu kreşte çalışıyordu. “Bizim patronumuz yok. Bu yüzden ofise de ihtiyacımız yoktu,” diyorlardı.

AYKIRI ANONİM KOMÜN

Deri fabrikasında da ise zaten reklam söz konusu değildi. En büyük sorun hammadde alımıydı. Eğer onu yapabilirlerse, çok daha fazla üretebiliyorlardı. En önemlisi, kendi aralarında örgütlenme biçimiydi.

–Burada nasıl bir örgütlenme var? Kooperatif mi?

Roberto cevapladı:

–Aşağı yukarı... Bizim politikamız olan komünal, anonim bir sosyal yapı var. İşçiler çalışıyorlar. Mesela her perşembe ne kadar paraya ihtiyaçları varsa komünden alırlar. O kadar para yoksa alamazlar tabii. –Gülerek–. Gerisi komündedir. O hafta mesela bir işçi aldığı paradan daha az çalışmışsa parayı alır ama saatini tamamlar. Eğer bir işçi hasta olursa ya da başka bir nedenden dolayı çalışmıyorsa, o hafta parasını kooperatif tamamen karşılar.

Liliana yine şaşırdı. “Yani yasal anlamda bir kooperatif yok di mi?” Ve yeni farkına vardı. “Anonim bir sosyal yapı var. Bir komün...” Roberto: “Evet, evet legaliz, ama tam anlamıyla kooperatif değiliz aslında.”

TOPRAĞIN DEMOKRATİKLEŞTİRİLMESİ

Özyönetim, radikal demokrasi bir kere daha söylemeliyim ki ‘form’ ve ‘biçim’ dışıdır. İhtiyaçtan doğar ve hatta birçok defa olduğu gibi daha çok travmatik bir yıkım onu ortaya çıkarabilir. Neoliberalizmin ise dünyanın her yerinde özellikle son 20 yıldır, tek yaptığı şey, yeni Kent İnşası ve bunun gerçekleştirmek için enerjinin, doğanın talanıdır. Bu yüzden ‘Kent Reformu ve Yeni Gecekondu’ hareketi kitabında belirttiğimiz ‘Kent

Topraklarının demokratikleştirilmesi–Kent Reformu’nun, Özyönetim, Radikal demokrasinin ortaya çıkmasının en önemli dinamiği olabileceği kanısındayız. Özellikle ‘Kent’leşen toplumsal yapı daha doğrusu kentin kapitalizmin ta kendisi halini alması, bununla beraber ev sahibi olmanın metalaşma haliyle zorunlu bir statü durumuna gelmesine karşı kent topraklarının demokratikleştirilmesi, bir yandan halkın ihtiyacının doğrudan karşılanması aynı zamanda ve belki daha da yıkıcı olarak neoliberal ekonominin temel dinamiği yeni kent inşasının tekerine çomak sokmak olacaktır. Barınma hakkının metalaşma durumuna karşı öncelikle küçük ama hemen derinleşebilecek oyuklar açmak, aynı zamanda Mortgage ile sadece işin görünen kısmı ‘bir ev satışı’ değil, 10 yıl, 20 yıl düzene entegre olma, sessiz kalma, isyana dahil olmama, kültürel! durumunu imha etmektir bu. Aynı zamanda başka bir ekonomi, bir özyönetim ekonomisini yaratma konusunda en etkili bir ekonomi dinamiği ortaya çıkarmanın da ortak çözümüdür. Kent topraklarının demokratikleştirmek, kent topraklarının yoksullara, evsizlere ve dünyanın her yerinde, özellikle bu coğrafyada en fazla evsiz olan kadınlara dağıtmak bir başka toplumsal yapının inşasının en önemli dinamiği haline dönüşebilir. Bu sadece toprakların dağıtılması ile sınırlı kalmayacaktır. 35–40 kişilik kolektiflerin radikal inşaat tekellerine ihtiyaç duymadan, alternatif ve ekolojik evler inşa etmesi, başlangıcından itibaren bir başka demokrasinin, yaşam biçiminin ortaya çıkmasının da dinamiği olacaktır. Tabi ki köy komünleri, fabrika işgalleri, mahalle meclisleri, halk komiteleri farklı biçimlerde ve altını çizdiğimiz gibi birçok formsuz doğrudan biçimi önemlidir ancak yaşamın hegemonik kente hapsedildiği, insanların kent sınırlarından kovularak, yakını tekrar kente dahil ettiği

bir hegemonik iktidara karşı kent topraklarının demokratikleştirilmesi temel Özyönetim, radikal demokrasi alanıdır.

KENT REFORMU VE RADİKAL DEMOKRASİ

‘Kent Reformu, tam anlamıyla Kentin bu sayfaya kadar anlatmaya çalıştığımız, gittikçe de yoğunlaşan bir temerküzün imha edilmesini, dağıtılmasını, aşağıdan ve *horizontal*–yatay biçimde örgütlenerek parçalanmasını önermektir. Temel ilke olarak temerküzü, her türlü iktidarı, hiyerarşik ve merkezi olanı, mümkün olduğunca daha fazla katılımı, doğrudan ve üretici bir katılımı, kararın ve sorumluluğun paylaşıldığı bir katılımı, olabildiğince dağıtmak ve yeniden söylemekten çekinmeyerek parçalamak gerektiğini savunuyoruz. Burada temel kelimeler “temerküze karşı” “demokratize” etmekten başka şeyler değildir. Ancak bu ihtiyaçtan doğan, bu dinamikten hareket eden yatay örgütlü parçalamanın, anlatılanın aksine, temerküzün şahikası Neoliberal Kentin, bütün dünyada en azından işgalinin durdurabileceğini ve durmasının da zaten çökmesi manasına geleceğini savunuyoruz. Eğer yukarda anlatmak istediğimiz gibi isyanlar “Mekân, Kimlik ve Ekoloji” üzerinden yürüyorsa, bu eksen üzerinden sürecekse o zaman direnişi de “Mekan, Kimlik, Ekoloji” üzerinden örgütlemek gerektiğini düşünüyoruz. Bu yüzden kenti parçalamanın bugün mutlak olarak kapitalizmi ve bunun ötesinde endüstriyalizmi parçalamak olduğu ve tam aksine aynı zamanda Kapitalizmi parçalamanın da Kenti parçalamayı getireceğini iddia ediyoruz.

Söylediklerimizle aslında Sosyalist düşüncenin, mutlak “iktidar”ı ele geçirip geçirmeme tartışmasına hiç girmiyoruz. Sokaklar bize her zaman birden fazla yol olabileceğini öğretti. Ancak her durumda, bunun, “ikti-

dar”ın ele geçirilebilmesi için de Kapitalist kenti yıkmaktan (!) geçtiğini vurgulamak gerekiyor. İster öyle ya da böyle düşünölsün “Kent Reformu” bugün her anlamda, ister temel bir örgütlenme alanı ya da sadece bir aracı olsa da mutlak gereklidir. Bu yüzden yüzyıldan fazla süren tartışma kategorilerinden birisine dahil olmak yerine, hatta özellikle bundan kaçınarak, teörinin neden bunu ileri sürdüğü iddiasında çok bulunmadan, daha da önemlisi pratiğin bunu zorladığı üzerine tartışmak istiyoruz. Kent Reformu, Yeni Gecekondu hareketi hemen, bugün, şimdi...⁸⁵

ÖZYÖNETİM VE TOPRAK DAĞITILMASI

Özyönetim ve toprak dağıtılmasının yaşama geçirildiğı ve kesinlikle şu anda dünyada en önemli örneklerin yaşandığı Rojava’da toprağın demokratikleştirilmesinin ilk adımları atıldığında buna tekrar değinmiştik...

Kobane tarım konseyi 10.000 hektardan daha fazla bir toprağın yoksullara dağıtılması kararı aldı. Bu nedenle toprağın kamulaştırılması, dağıtılması ve toplumsallaştırılmasına ilişkin yazdıklarımızı paylaşmanın tam zamanı olduğunu düşünüyorum.

Toprağın dağıtılması tam olarak iktidarın dağıtılmasıdır. Toprağın tek elde toplanması, temerküzü bütün her yerde iktidarın oluşumunun ilk adımıdır. Hatta mülkiyetin, sahip olmanın doğuşudur. ‘ilkel’ toplumlarda bazı aletlerin topraktan mülkiyetinden önce ‘sahiplenilmesi’ söz konusudur ama bu ‘mülkiyet’ değildir. Çünkü o araç mesela ok, onu kullanan tarafından bir nesne değil kendisine şahsiyet atfedilen, ‘özne’ olarak vardır. Hatta yine aynı topluluklarda hayvanlarla

⁸⁵ Bkz. Metin Yeğın-Merve Tuba Tanok, *Kent Reformu ve Yeni Gecekondu Hareketi*, Hayalci Hücre, 2024.

olan ve onlara ‘sahip’ olma ilişkisi de böyledir. –Eğer ayakkabınıza, paltonuza isim verirseniz şahsiyet kazanır der Ahmet Hamdi Tanpınar bunu binlerce yıl sonra romancı sezgisiyle keşfederek– Bu yüzden toprağın dağıtılması tam anlamıyla iktidarın, temerküzün dağıtılmasıdır.

Toprağın dağıtılması, genel adıyla ‘Toprak Reformu’ bu nedenle tabii ki bütün devrimlerin temel dinamiği ve meselesidir. Burada mesele toprağın ‘kamulaştırılması’, ‘dağıtılması’, ‘demokratikleştirilmesi’, ‘toplumsallaştırılması’ biçimleriyle iktidarın dağıtılması ya da yeniden restorasyonu arasında gidiş gelişler olmasıdır. Bu meseleye ilişkin devrimlerde bile karşılıklı tavır alış karmaşık bir nitelik taşır. Mesela genel anlamda Sovyet devriminde anarşistlerin toprağın halka dağıtılmasını talep ederken komünistler, kamulaştırılmasını savundular, İspanya devrimi sırasında ise komünistler kilise topraklarının halka dağıtılmasını önerirken anarşistler bütün olarak, kolektif biçimde halkın işleyişine sunmayı savunuyordu. Bu durumda, bu tartışmaları ve dünyadaki diğer pratikleri incelemek çok önemlidir. Mesela Kuzey Kore’nin ‘sosyalist’ toprak politikasının halk arasında taraftar bulması endişesinden doğan bir kaygıyla yapılan, kapitalist biçimde bile olsa başarılı Güney Kore ‘Toprak Reformu’ örneği ya da ve daha da önemlisi, Brezilya MST–Topraksızlar hareketinin aşağıdan doğru örgütlediği bir ‘Toprak Reformu’ ve yahut Venezüella’da ve Bolivya’da, Chavez ve Evo Morales iktidarlarının isteklerine rağmen gerçekleştirilemeyen Toprak reformu örnekleri ayrı ayrı analiz edilmelidir.⁸⁶

⁸⁶ Mesela Bolivya’da Evo Moreles hükümeti ‘Toprak Reformunu’ yasallaştırmakla kalmadı bunu kurucu bir anayasa maddesi olarak referandum dan da geçirdi. Buna rağmen bir türlü yaşama geçire-

Bu yüzden eğer sadece devletin, kamunun toprağı dağıtılıp, büyük toprak sahiplerinin toprağına dokunulmazsa, çok kısa bir sonra büyük toprak sahipleri küçükleri yutacaktır. İstedığınız kadar hukuksal önlemler alın bu sonucu değıştirmez. Ayrıca toprak reformu sadece toprağın dağıtılmasından ibaret değıildir. Toprağın dağıtılması, bütün kararların birlikte alınması ile demokratikleştirilmesi, üretimin, en azından ürünlerin işlenmesinin mutlaka kolektifleştirilmesi, bu üç unsurun birlikteliğı ile toprağın toplumsallaştırılması yani iktidarın temerküzünün imha edilmesidir.⁸⁷

ÖZYÖNETİMLE KADIN ÖZNELEŞMESİ

Özyönetim–radikal demokrasinin en dikkat çekici yönlerden biri, ezilenlerin ve dışlananların hemen öne çıkmasıdır. Belki de yüzyıllardır süren, kendilerinden gasp edilmiş karar verme hakkını, doğrudan ve fazlasıyla hemen ele geçirirler. Bu yüzden Özyönetim’in manası doğrudan, mesela kadınların demokrasiye gerçek bir katılımıdır. Bu katılım örneklerinden birini MST kolektif liderlerinden Itelvina Masioli anlatıyordu. 275 kilometrelik uzun yürüyüşteydik ve yürüyüşün her alanında

mediğinde eski bir direnişçi olan **tarım bakanı**, Bolivya Topraksızlar hareketi lideri Moises’e, bizim yanıımızda ‘Yoldaş Toprak Reformu için sizin silahlı mücadele yapmanızdan başka çareniz yok.’ diyordu.

⁸⁷ Özgür Gündem gazetesinde köşede yayınladığım bu yazıyı “Eh tabii ki kağıt üzerinde yazmak kolaydır ama Kobane tarım konseyi davet ederse bu pratikte yer almak da boynumun borcudur. Bu bir davete davet yani...” son cümlesiyle bitirmiştim. Kısa bir süre sonra cezaevindeki tutsaklardan bir mektup aldım. Yazıları çok önemli bulup sürekli izlediklerini ancak son cümlemi anlamadıklarını söylüyorlardı. Böyle bir daveti neden bekliyordum? Doğrudan neden gitmiyordum?

kadınların izi vardı. Ayrıca MST'deki kadınlar, dışarıdaki kadınlarla birlikte 'Kadın Çiftçi Hareketi' örgütlemesine yeni başlamışlardı.

Bu yürüyüşün inşası, örgütlenmesi, bunların hepsi MST'nin yirmi yıllık sürecini yansıtıyor. Bu örgütlenmenin yapılanması, işçiler ve kadınlar için de bir okuldur. Bizim tecrübelerimiz, bunun örgütlenmede en yararlı unsur olduğunu kanıtladı. Bu çok büyük bir şeydir. Mesela ayrı bir kadın örgütlenmesi ortaya "çıkması, nüklei (nuclei)⁸⁸ içinde, kadınların kendi kararıdır. Böyle bir şeyin, *assentamentoda* ve *campamentoda* da örgütlenmesi söz konusu olabilir. Bu, çalışmanın sürdürülmesini gerektirir. Ama bizim hareketin formunda iki önemli şey vardır. Bir nüklei kurulduğunda, mutlaka biri kadın, biri erkek olmak üzere iki koordinatörü olur. Bu sayı çoğaldığında –yirmi, otuz, elli olur– o zaman bir başka kota olmadan, kadın delegeler de çoğalır. Bu gerçekçi bir mekanizmadır. Bağımsız olarak kadın hareketi sonraki iştir. Çünkü sürekli olarak bir inşa süreci söz konusudur. Kadınlar toprak için mücadele ederler, toplantılara ve koordinasyona katılırlar, bölgede ve hareketin yönlendirilmesinde yer alırlar. Bu önemlidir.

Genellikle, kazandığımız deneyimlerin onlara aktarıldığı ve onların deneyimlerinin bize aktarıldığı bir durum söz konusudur. Kadınların bu durumu, sürecin yoldaşlığının öğrettiklerinin ortaya çıkardığı bir şeydir. Biz her zaman karşı mücadele geliştirdik. Kadın Çiftçiler Hareketi ile de dayanışma böyle bir durumda ortaya çıkmıştır.

Kadın çiftçi örgütlenmesinin ayrı olarak, kendisini örgütlediği yerlerden biri Kore'ydi. Kore'de çiftçi hareke-

⁸⁸ Nuclei– 'Çekirdek' 10-12 aileden oluşan MST örgütlenmesinin en küçük birimi.

ti güçlüydü. Oldukça gelişmiş bir sanayi ülkesi olmasına karşın, yaklaşık 35 milyonluk nüfusun dört milyonu köylüydü. Geç kapitalistleşmiş bir ülke olmasına rağmen Toprak reformunun başarılı denilebilecek bir şekilde gerçekleştirildiği bir yerdi. Küçük çiftçilerin meydana getirdiği Kore Çiftçi Sendikası, 40 bin üyeye sahipti. Ancak gerek çiftçiler arasında, gerekse bütün toplumda etkisi çok daha fazlaydı. Ayrıca, bir de Kadın Çiftçi Sendikası vardı ve yaklaşık on bin üye ile mücadelede katılıyordu. Bunun nedenini Kadın Çiftçi Sendikası Başkanı'na sorduğumda, ayrı örgütlenmenin iki nedeninden söz ediyordu. Birincisi, bazı çiftçiler erkeklerin de içinde bulunduğu örgütlenmelere kadınları katmaktan çekindiklerinden böyle bir yola başvurmuşlardı. Örgütsüzlük yerine ayrı örgütlenmeyi seçmişlerdi. İkincisi, erkeklerin, özellikle yönetimde önlerini kestiklerini düşünüyorlardı. İlginç olan aynı konuşmada birlikte olduğumuz Fransız kadın çiftçi delegesinin de, Fransa için, “Biz de ayrı örgütlenmeliyiz,” diyerek bu görüşe katılmasıydı. Bunları konuşurken Kore’de, birlikte bir çiftçi eylemine gidiyorduk. O gün Kore Çiftçiler Sendikası ve Kadın Çiftçiler Sendikası, birlikte polisle çatışmaya başladılar. İki gün sürdü.

Viranşehir’de Ax u Av kolektifini örgütlerken, erkekler ayrı toplanıyor kararlar alıyor, kadınlar ayrı toplanıyor kararlar alıyorlar ve 6 yaşından büyük çocuklar da ayrı toplanarak, evlerinin nasıl olacağına dair kararlar alıyorlardı. İlk toplantılarda 60–70 kadın bir araya geldi ki Viranşehir’de bu nitelikte ki bir toplantıda ilk defa bu kadar kişi yer alıyordu. Türkiye’nin her zaman en feodal yerlerinden biri olan Viranşehir’de bundan başkası mümkün değildi zaten. Kısa bir zaman sonra toplantılar, kendiliğinden kadın, erkek, çocuk karışık birlikte olmaya başladı. Çok sık olduğu gibi bir panelde

‘Viranşehir Komünü’ne ilişkin bir soruya, bu şekilde cevap verdiğimde, tesadüfen aynı zamanda konuşmacı olan birisi, birden ortaya dalıp kadınlarla erkeklerin ayrı ayrı toplanmasına karşı olduğunu söyledi. Ben de anlatmaya çalıştım ve ‘Viranşehir’de bir kadını sokakta görüyorsanız çocuğunu doktora götürüyordur.’ dedim. Böyle bir yerde erkeklerle birlikte olan bir toplantıya kaç kadın gelirdi? Gelenlerin çoğunluğu çok muhtemel ilk defa böyle bir toplantıya katılmış olacaktı ve söz alıp o toplantıda konuşmaları mümkün olacak mıydı? Hiçbir zaman sokakta olmayanların anlayamayacağı bir sorundur bu...

Doğrudan demokrasi pratiği hiçbir zaman hazır reçetelere uymaz. Dışarıdan ve özellikle yukarıdan bakanlar için çok kesin ve kolay görünenler pratikte hiçbir anlam ifade etmeyebilir. Bunun doğru ya da yanlış diye tanımlaması da olamaz. Yani yaşam kendi kaderini çizer. Tabii ki bu hiçbir şeye karşı gelmemek ve ona karşı mücadele etmemek anlamına gelmez. Ancak onun yerine geçerek yapmak asıl anlamda bir iktidardır. Yine ‘Viranşehir Komünü’nün ilk günlerinde basından telefonla arayan arkadaşlar haber yapmak için sorular yöneltiyordu. Her zaman ki gibi daha çok, hegemonik ev bakışıyla, ‘Evler kaç odalı olacak?’ diye sorduklarında bilmediğimi, erkeklerin, kadınların ve çocukların toplanıp karar verdiklerini söylediğim de, telefondaki haberci arkadaş, ‘Mesela nasıl bir karar aldılar?’ diye ısrarla sordu. O günlerde evleri biz, daha çok 80–90 metrekare olmasını sağlamaya çalışıyorduk ve mutfak salona yerleştirmeye ikna etmeye çalışıyorduk. Enerjinin korunumu için ekolojik anlamda da bu önemliydi. Daha önce yaşadıkları yerlerde kadınların mutfak genellikle dışarıda, küçük bir kömürlük gibi bir yerde olduğu için, mutfaklarını mutlaka içerde istiyorlardı. Biz de bu mut-

fak biçimini ayrıca ‘Amerikan Mutfak’ diye tanımlayarak, ‘zengin mutfağı’ adıyla kapitalist hegemonyadan yararlanmak istemiştik. Telefonda ‘mutfağı salonla birlikte olmasına karar verdiler.’ diye anlatmaya çalışmıştım. Bir gün sonra aynı site de bir ünlü (!) feminist ve bir kadın STK başkanına ‘Bu konuda ne diyorsunuz?’ diye sorulmuştu. Ünlü feminist (!) kadını mutfaktan kurtarmayan bir komün olur mu, diye bize kızıyordu! STK başkanı da büyük laflar söylemişti. Onlara göre biz, erkekleri bir araya toplayıp, ‘Bundan sonra artık yemekleri siz yapacaksınız’ diyerek, ‘Omlet nasıl yapılır’ onu anlatmamız gerekiyordu! Onların bölgeden ve pratikten çok uzakta bu tavrı zaten her şeyi yukardan belirlemeyi isteyen bir ‘iktidar ve erkek’ti. Biz ise sadece bir özgürleşme alanı yaratmaya çalışıyorduk ve onların yerine geçerek, onları kurtarmaya çalışmıyorduk...

Çocuklar için de aynı kader geçerliydi. Korunması ve her şeye büyüklerin karar vermesi gereken ‘küçük ve sevimli’ şeylere evlerinin nasıl olacağını sormak hiç gerekmezdi. Garip olan bu konuda erkeklerle birlikte kadınların da aynı fikirde olmasıydı. Ancak kerpiç evleri inşa sırasında çocuklar birçok büyükten daha çok, gönüllü olarak katıldılar, doğrudan inşa biçimini üstlendiler ve birçok büyükten, çok daha fazla katkıları oldu.⁸⁹

⁸⁹ Bu tartışmaya ilişkin... Bugün okuduğumda yine de bizi hiç yansıtmadığını düşünüyorum; Bkz. <http://bianet.org/bianet/toplum/128038-viransehir-de-komun-kuruluyor> <http://bianet.org/bianet/kadin/128128-duzkan-ve-ciftci-viransehir-komunundeki-mutfagi-tartisiyor> <http://bianet.org/bianet/toplum/128127-yegin-viransehir-de-kadinlarin-taleplerini-yerine-getirdik>

CİPLA – BREZİLYA

Salaci Franse ile konuşuyorduk. Bizi karşılayan uzun boylu kadın işçiyle. Bu işgal fabrikasının işçisiydi ve ayrıca fabrikanın kadın komisyonunda da mücadele ediyordu. Onu konuşmaya çağırdığımızda bir makinede çeliğe şekil veriyordu.

–Torna kalıp bölümünde çalışıyorum. Bu bölümde, aşağı yukarı kırk altı erkekle beraber çalışan tek kadınam. Hepimizin mesleği tornacılık aslında. İki yıl üç aydır burada çalışıyorum.

–Bu süre içinde örgütlenirken neden ayrıca bir kadın komisyonunu gerekli buldunuz?

–Çünkü CİPLA’da kadınların zor bir durumu vardı. Önemli sayıda kadın çalışıyordu ve en başta ücrette eşitlik istiyorduk. Yani ‘eşit işe, eşit ücret’ talep ediyorduk. Ve kadınlara adalet sağlanmak için mücadele etmemiz gerekiyordu. Şu anda komisyonda otuz beş–kırk kadın var, aşağı yukarı. Şu anda komisyonun esas konusu ise gelecek. Geleceğe ilişkin her şey en başta kadınları ilgilendiriyor. Çünkü işini kaybettikten sonra kadınların iş bulması daha da güç. Ayrıca kadınların sorunlarından en önemlilerinden biri, kadına karşı şiddet uygulanması. Birçok kadın, evde şiddete maruz kalıyor. Onların doğrudan savunmaları yok. Çünkü aile içinde olduğundan zor bir durum bu. Biz böyle bir durum olduğunda eşlerin, kadınların hemen bu sorunu komisyonla paylaşmasını sağlayarak, işçi konseyine taşıyoruz, onlarla paylaşıyoruz ve sorumlusu için önlem almaya çalışıyoruz. Mesela fabrikada çalışan bir işçinin karısını dövmesi olayını düşün! Bu durumda bir baskı yaratarak, bir çözüm yolu üretiyoruz.

–Daha önce, patron zamanı ile şimdi arasında kadınlar açısından bir değişiklik var mı sizce?

Ben iki buçuk yıldır çalışıyorum (yani işgalden–sonra). Benim fikrimce pek yok. Ben erkeklerle aynı işi yapıyorum, ama daha az ücret alıyorum. Bununla ilgili mücadele ediyoruz konseyde. Benim gibi birçok kadın aynı üretimi yapmasına rağmen erkeklerden düşük ücret alıyor. Bunu birçok zaman tartışıyoruz. Bu bir ayrımcılık. Bütün işçilerin eşit ücret alması gerekir değil mi? Ama yok... Biz de sorumluluk sahibiyiz.”

Fabrikanın tiyatro salonunda konuşuyorduk. Etrafımızda Marx–Engels posterleri, takvimler, ilk grev illüstrasyonları filan vardı!

–Peki, sizin dışarıdaki kadınlarla, kadın hareketleriyle ilişkileriniz var mı?

–Var. Özellikle gecekondü kadınlarıyla ilişkimiz var. Evsiz hareketleriyle var. Bazı kadın gruplarıyla ayrıca sürekli bir ilişkimiz var. Biz, bütün kadınlar burada özellikle grup olarak mücadele ediyoruz ve diyoruz ki; her şeyden ilk etkilenen biziz ve yaşamda her şey günden güne daha kötüye gidiyor. Çünkü kadınlar sürekli olarak ilk başta suçtan etkileniyorlar. Bu yüzden herkes için sağlıklı çalışma koşulları talep ediyoruz. Bu yüzden kadınlar olarak bir araya geldik ve mücadele ediyoruz. Biz bu toplumun yüzde ellisini değil, yüzde altmışını teşkil ediyoruz. Bunun için, daha güzel bir ülke için, bizim haklarımızın verilmesi gerekir.

João Pedro Stédile anlatıyor:

–Cinsiyet işine gelince, mücadele tarzımız tüm aileyi kapsadığı için sadece erkeklerden oluşan geleneksel köylü hareketleri modelinden bir kopuş var. Bunu söylemekle kırdaki erkekler arasında hala güçlü bir maço kültürünün bulunmadığını kastetmiyorum. Tam tersine, hareketimizin örgütlenme biçimi kadınların da bir rol oynamaları gerektiği anlamına geliyor. Kamplarda er-

kekler kadar kadınlar da var ve hatta daha fazla da çocuklar. Genelde, kadınlar gündelik sorunları çözmek için oluşturulan komitelerde çok aktifler ama daha yüksek düzeylere daha az hazırlıklılar. Burada da maçoğun etkisi devreye giriyor. Erkek, bir yoldaş partnerinin çok fazla yolculuk etmesine ya da başkentteki toplantılara katılmasına genellikle itiraz edecektir. Aile yaşamı kadınların ulusal ve eyalet düzeyinde daha geniş katılımını zayıflatan sınırlar dayatıyor. Bu arada bir kota sistemimiz olmamakla birlikte, ulusal yürütme komitesindeki yirmi bir yoldaşın yüzde 40'ı kadın ve buralara da biz onlara yer ayırdığımız için değil, erkekler karşısında seçimleri kazanarak geldiler.⁹⁰

Yine bir gürültü ile uyanıyoruz. Bu sefer, salona büyük büyük kazanlar taşınıyor. Yuka çuvalları peşinden getirilip, masanın üstüne boşaltılıyor. Beş keskin bıçaklı beş kadın, soymaya başlıyor. Yüzümü yıkayıp döndüğümde büyük ocakları yanmış buluyorum. Kasalarca tavuk pişme sıralarını bekliyor. Maria bir uçtan bir uca koşturup duruyor. Bize yemek yapma işini abarttıklarını düşünüyorum. Aslında bu hafta sonu kentte bir karnaval var. O esnada MST orada bir restoran açıyor ve yılın en iyi kazancını peşin para olarak elde ediyorlar. Bu yüzden bir ön hazırlık yapılıyor. Karnavaldaki bu görevi koordine etmek Maria'nın işi. Hemen, korkusuzca, yuka soyan keskin bıçaklı kadınların arasına girip soruyorum: "Erkekler maço mu? Yani siz eziliyor musunuz?" Önce birbirlerine bakıyorlar. Sonra bıçaklar ellerde şöyle bir hızlı işliyor. "Onlar sekiz saat çalışıyor. Biz dört saat. Aynı ücreti alıyoruz. Diğer haklarımızda aynı..." "Ama yine de biz daha çok iş yapıyo-

⁹⁰ Bkz. *New Left Review*, Sayı: 15, Mayıs-Haziran 2002.

ruz...” “Var var, tabii ki daha çok iş yapıyoruz, çocuğa bakan biziz...” “Maçolar maço. Tamam, bu iş ayrı ama onlar ev işini yine de küçümsüyorlar.” “Onlar ev işini yapsın, üç saat çalışsınlar... Hepsi gülüyor.” “Ne yapacaklar, beceremezler ki!” Bir kazan dolusu soyulmuş yuka pişmeye yollanıyor. Bir çuval daha masanın üstüne dökülüyor. Erkekler hakkında konuşmaya, yapılacak soslar hakkındaki konuşmalar karışıyor. Tavuklar parçalanıp kuzinenin üstündeki büyük tavalara doldurulup kızartılmaya başlanıyor. “Ya eskiden? MST öncesi?” “Oooo,” diyorlar, hep bir ağızdan, “o zaman zaten çok yoksulduk. Karı koca kaç saat çalışıyorduk...” “Ayrıca erkeklerden az para verirdi.” “Çocuklar için kreş de yoktu, okul masrafları için ayrı para.” “Ama o erkekler evde yine çalışmıyorlardı!” Elindeki yukayı üstten bir bıçak darbesiyle uzunlamasına biçiyor. Bu kadar tehlikenin sabah için yeterli olduğunu düşünüp hazırlanmış kahvaltıyı yapmaya gidiyorum.

MOSCONİ – TEKSTİL ATÖLYESİ

–Bizim burada patron yok; *compenerismo* ve komün anlayışı var. Hepimiz bu düşünceyle yola çıktık zaten. Çünkü bu çok önemlidir. Eğer bir araya gelirsen yoldaşça, patrona ihtiyaç yoktur. Bütün grup bu düşünce dedir zaten her zaman. Bir arkadaş, kim sorumlu diye sormuştu. Hepimiz sorumluyuz her şeyden. Çünkü bu girişim tam anlamıyla arkadaşlık üzerine kurulu bir durumdur. Biz bu düşünce altında projelerde çalışıyoruz. Türkiye’de de benzer problemler yaşıyoruz. Bir mesajınız var mı? Eğer bağımsızlık istiyorsanız, mücadele etmek zorundasınız. Çünkü eğer ortak hareket etmezseniz kimse bir şey vermiyor. Bu nedenle, kadınlar her zaman evde sorunlarla karşı karşıyadır. Bu yüzden ileri! Birçok erkek hükümetlerde yönetimdedir. Politi-

kada bu yüzden kadınlar daha fazla mücadele etmek zorundadır. Bu sorun sadece şimdi doğmuş değildir. Yıllar önce de vardı. Eğer bağımsızlığını korumak istiyorsan sadece *macheta* ile değil, *nuestra* ile korumalısın. (Bıçakla değil birlik ile) Yani esas olarak düşünce ile korumalısın. Uzun yıllar kadınlar bunu yapmadılar. Bu hala geçmedi tam olarak. Bunu evdeki politika üzerinden bile düşünmeliyiz. Çünkü bunun için hâlâ mücadele etmeliyiz. Çocukların eğitiminde ve beslenmesinde de. Bunu başkaları yapamaz, sadece biz yapabiliriz. Yani bu nedenle bağımsızlığı, kadının bağımsızlığını koruyarak mücadele etmesi gerekir. İşçilerin sadece tekstil için değil, bütün alanlarda, bütün işçilerle birlikte mücadele etmesi gerekir. Çünkü sürekli *compensismo* üzerine toplantı yapıyoruz. Biz sadece kendimiz için değil çocuklarımız için de mücadele ediyoruz. Eğitim, okul, ev için mücadele ediyoruz. Eğitim sadece okul değildir tabii ki. Burası eğitimidir aslında. Bizim çalışma biçimimiz de. Biz aynı zamanda, özelleştirilen okullara karşı halk okullarını meydana getirmek zorundayız. Sadece burada keserken değil, diğer şeyleri yaparken de arkadaşlık geçerli olmak zorunda. Bütün yaşamda. Tanrıya çok şükür ayaktayız hâlâ...

MST – BREZİLYA

MST kolektif liderlerinden Irma anlatıyordu:

–Bizde kadınların durumu önemli. Hareket başladı-ğından beri her geçen yıl daha fazla önem taşımaktadır. Biz kadınlar bağımsız olarak yıllardır mücadele ediyoruz aynı zamanda. Hareket içinde bağımsız olarak etkili biçimde yer alıyoruz. Birçok değişik konseyde görevli olarak ideallerimizi inşa ediyoruz. Gücümüzü yansıtıyoruz. Mesela bu yürüyüşte güvenlikte kadınlar var. Ulusal koordinasyonda da bu böyle, kadın ve erkek

yoldaşlar var. Bu yürüyüşte azınlığız. Yürüyüşün yüzde 30'u kadındır ama etkinliği daha fazladır. Kooperatiflerde ve kolektiflerde de işçiler için eşitlik ilkesi geçerlidir. Yirmi ailelik örgütlenmeler söz konusudur. Altı saat çalışarak kadınlar eşit ücret alırlar. Kadın işçiler günde altı saat çalıştıkları bu yerlerde işçilerin yarısını oluştururlar. Kadınlar her türlü örgütlenme içinde eşitlik ilkesine göre yer alırlar. Bütün süreçte inşa edici olarak yer almaktadırlar. Kooperatiflerde, çeşitli sektörlerde ve diğer bütün süreçte. Kadınlar yaşamda gerçek yerlerini almak için mücadele vermekteler. Kadınlar, özellikle genç kadınlar sosyal dönüşümü etkilemektedirler. İdeolojik olarak bulundukları noktada kendi durumlarını deklare edip konseyde yerlerini almaktadırlar. Hareketin içinde çalışarak konseyin durumunu belirlerler. Bu mücadele bütün hareketin gücünü artırır.

Yeni gelenlerle birlikte üst suyun başında çamaşır yıkayan kadınların sayısı iyice çoğaldı. Özel bir izinle buraya gelebiliyorum. Koordinatör Miguel, belki bazılarının çamaşır yıkarken kadınların filme alınmasına karşı çıkacağını düşünüyor. (Burayı o günlerde böyle yazmışım ama sonra düşündüm de sadece kadınlar ya da çamaşır yıkayanlar değil her yerde ve her zaman bunu mutlaka sormak zorundaydık zaten. Sadece kadınlara özgü bir şey değildi. Herkesin karar hakkından başka bir şey değildi bu) Bu yüzden önce eşi, bizim için oradaki herkese sorduktan sonra derenin kenarında kayalara çarpılarak yıkanan elbiselerin temizlenişlerini çekebiliyorum. Ortalarından bir kadın bağırınca sesinden tanıdım. Dün gece sohbet ediyorduk. Beşinci çocuğuna hamileydi. “Nereden geldiniz buraya?” dediğimde “Faveladan,” diye cevaplamıştı. Brezilya’da her şehrin kenarlarını saran yoksullukları, uyuşturucu mafyalarıyla yaşamın hiçbir değerinin olmamasıyla meşhur gece-

kondularından bahsetmişti. Orada evleri varmış ama her gün ne yiyeceklerini, çocuklarını nasıl besleyeceklerini, düşünmekten kahrolduklarını söylemişti. “Suç nedir ki? Suç bizim için ekmek kazanmaktır,” diye anlatmıştı. Sonra canına tak etmiş, çekmiş kocasını “Bak,” demiş, “ben böyle yaşamaktan bıktım. MST’ye katılalım, kendimiz ve çocuklarımız için yeni bir gelecek kuralım.” Kocasını önce bırakamayacağını düşündüğü içki alışkanlığı yüzünden bayağı direnmiş ama “Biz birbirimizi severiz,” diyor. “Ben ikna ettim. Zaten buraya gelmeye.” MST ile yaşamaya karar veren genellikle kadınlar. Bu kararlarından sonra da artık ellerine aldıkları yaşamı belirleyebilme şanslarını bir daha hiç bırakmıyorlar. Şimdi karnı burnunda haliyle çamaşır yıkarken dün gece söyledikleri yine aklıma geliyor. Tepemizde parlayan koca aya bakıp “Çocuğumu burada doğuracağım,” demişti. “Burada. Bu güzel ay ışığında...”

BOLİVYA –ANAYASA

Tüm Anayasa’nın “ruhu”na nüfuz eden bir başka özellik ise, toplumsal cinsiyetler arasındaki eşitliğin kesin bir dille kabulü ve desteklenmesidir. Toplumsal cinsiyete ilişkin şiddet göstergelerinin oldukça yüksek düzeyde seyrettiği Latin Amerika’da Bolivya, kadına yönelik şiddeti Anayasal düzlemde ele almıştır: “Herkes, özellikle kadınlar, aile ya da toplum içinde fiziksel, cinsel ya da psikolojik şiddete uğramama hakkına sahiptir.” (Madde 15/II)

Bolivya Anayasası, kadına yönelik şiddeti engellemeyi devletin bir sorumluluk alanı olarak tesis etmenin yanı sıra kadın –erkek eşitliğini eğitim (Madde 78/IV; 82/I); istihdam ve ücretlendirme (Madde 48/V); aile

hukuku (Madde 63/I) ve siyasal katılım alanında kayıt altına almaktadır:

“Tüm yurttaşlar doğrudan ya da temsilcileri aracılığıyla ve bireysel ya da kolektif olarak siyasal iktidarın biçimlendirilmesi, uygulanışı ve denetimine özgürce katılma hakkına sahiptirler. Katılım kadınlarla erkekler arasında adil ve eşit bir tarzda gerçekleşecektir.” (Madde 26/I).

Dahası, hamilelik durumundaki ücretli izin süresini saptayan ender anayasalardan biridir:

“Kadınlar medenî durum, hamilelik, yaş, fiziksel özellik, ya da çocuk sayısı temelinde ayrımcılığa tabi tutulamaz. Hamilelik durumunda kadınlara ve ebeveynlere çocuk bir yaşını doldurana dek ücretli izin verilir.” (Madde 48/VI)⁹¹

MST – BREZİLYA

MST ile birlikte toprak işgal etmiştik. Toprağı çeviren çitler ve kapı boyunları devrilmiş yerde yatıyordu. Yoğun bir çalışma vardı. Herkes getirdikleri direkleri çakıp, üstlerine siyah naylonlarını çekmeye çalışıyordu. Bazıları sadece birkaç battaniye getirmişti. Bazılarında bizim orta sınıf evlerinde onsuz olmaz büfeler bile vardı. Sağda solda ateşler yanıyordu. MST militanları her şeyi organize etmeye çalışıyorlardı. Çocuklar uykulu bir neşeye etrafta koşturuyorlardı. Bir kadınla konuşuyordum:

“Üç çocuğum var. Herkesle beraber buraya geldik. Toprağımızı işlemeye başladığımızda daha rahat

⁹¹ Bkz. *Sibel Özbudun*, “‘Eşitlik’ ile ‘özgürlük’, ‘sınıf’ ile ‘kimlik’, ‘iktisat’ ile ‘kültür’ bağdaşabilir mi? Ya da nasıl bir anayasa (Bolivya Anayasası örneği)”, *Latin Bilgi*, http://latinbilgi.net/index.php?eylem=yazi_oku&no=3074

olacağız. –Gülüyor, yine gözleriyle beraber.– Daha önce başkalarının yanında çalışıyorduk. Yoksulluk aynıydı. Şimdi en azından kendimiz için katlanıyoruz.” Neden kadınlar hep çocuklarıyla başlar? Dünyanın neresinde olursa olsun bu böyledir. An-neme sorsanız, o da cevabına böyle başlardı. Bakıyorum yukalar artık karıştırılmaktan bir hal olmuş, hedef değiştiriyorum. Yanındakine, kara teni tepemizdeki güneş kadar parlak olana dönüyorum. Gözleri daha da parlak. “Gelecek için ne düşünüyorsunuz?” “Gelecek... Bilmem. Toprağımızı alıp çalışacağız. İki çocuğum var, onlar en azından bizim gibi olmayacak. Bir sürü şeyi değiştireceğiz yani...”

ZAPATİSTALAR – MEKSİKA

SubKumandan Marcos’la konuşuyorduk. Geceydi. Bizim evde! İki kayanın arasına tutturduğumuz bir tahta kerevitte oturuyordu.

–Chiapas’taki yaşanan komünü anlıyoruz ve anlatmak istiyoruz. Komünde doğrudan bir demokrasi olduğunu gördük, bunu nasıl yaşama geçiriyorsunuz ve ne gibi sorunları var?

–Komünde on iki yaşından büyük kadın ve erkek herkes kararlara katılır. Eğer birisi suç işlerse ki bu da genellikle sarhoş olup evleri yıkmak falan gibi şeyler oluyor, görüyorsunuz tüm evler burası gibi, yıkılması çok kolay, bunu yapanlara mesela ortak yerdeki otların biçilmesi cezası veriliyor. Bizim hükümet gibi çok paramız olmadığından cezaevleri yapamıyoruz! Daha ağır bir suç işlerlerse bir süre tecrit ediliyor ve ailesi dâhil hiç kimse onunla konuşmuyor, bu çok önemli bir ceza. Sorunlar tabii ki var. Örneğin, kadın erkek ilişkileri. Kadınlar çok geri bir noktadaydı ama gittikçe ilerliyor.

–Nikaragua’da da kadın hareketi çok gelişkin...

–Bizde de var, gelip bir de Zapatist gerilla kadınları görseniz bize neler çektiriyor!

KENT HEGEMONYASI

Gramsci; “Amerikanizm ve Fordizm” incelemesinde artık kapitalist uygarlığın yeni bir döneme başladığını vurguluyordu. Sistem Fordizm ile birlikte artık sadece üretimi değil bireyleri de planlamaktadır. Ona göre, “Yeni çalışma metotlarını özgül bir yaşama, düşünme ve hissetme tarzından ‘ayrı tutmanın’ mümkün olmadığı yeni bir insan tipi doğmaktadır.” Bugünkü durum yani artık kentin kapitalizmin ta kendisi haline alması, Gramsci’nin 1931 de tespit ettiği “yeni çalışma biçiminin” nihayete ermesidir, zirvesidir.⁹² Artık sadece bireyler değil, bütün kent, kentin doğrudan kendisi, akşamları, yemekleri, eğlencesi, tatilleri (!) ve hatta uykusu bile ve –altını bir daha çizmek gerekir ki– bütünüyle kent, kapitalizmin ta kendisidir. Basit ve sıradan bir örnek olarak, mesela kapitalizmin rekabetçi döneminin kolay üretilen ve uzun dayanan patates yemeği, herkese zaman kazandıran (!) *fastfood*’a⁹³ dönüşmüş, yani yemek yapma ve yemek yeme zamanı bile kapitalizme adanmıştır. Bu durum, özellikle Neoliberal kent ile bir-

⁹² Stuart Hall’da post-Fordizm :”Tıpkı Fordizmin yalnızca bir örgütlenme biçimini değil, bütün bir kültürü temsil etmiş olması gibi... post-Fordizm de çok daha kapsamlı ve derin olan toplumsal ve kültürel gelişimlerin özetidir... Bundan dolayı, söz konusu geçiş bütün bir dönemi nitelendirmektedir.”

⁹³ *Slowfood*: 1986 yılında Carlo Petrini ve arkadaşları tarafından Fastfood’a karşı *Slowfood*–yavaş yemek hareketi örgütlendi. Beslenme alışkanlığı ile birlikte yerel tüketiciyi de imha eden Fastfood aynı zamanda ‘yemek’ işinin de ulus-ötesi tekellere devredilmesinin en önemli halkasıydı. *Slowfood* hareketi en azından buna karşı bir duyarlılık harekete geçirmeye çalıştı.

likte bir sürü şeyi mesela kısaltılmış yemek zamanını, yeniden satılabilir hale sokmuş ve bunu çok karlı haline getirmiştir. Bunun manası, kaybolan zamanının yeniden satın alınması için, yeni çalışma zamanlarına ihtiyaç duyulması ve bunun için yeniden çalışarak zaman kaybedilmesidir. Ancak bu sadece bir çalışma zamanı ve iş zamanının artması değil aynı zamanda kültürel olarak, hiç bir şeyin geride kalmayacak olması, hayatın hegemonik çalışma kültürüne boyun eğmesidir.

Hem geç kalmış bir kapitalist sistem de olsa burjuvazinin etkinliği ve Mussolini faşizmi hem de işçi sınıfının ve mücadelesinin güçlü varlığı hissedildiği İtalya’da bu dönüşüm çarpıcı bir şekilde yaşandı. ‘70’lerden beri gördüğümüz değişim, II. Dünya Savaşı’ndan sonra toplanan sınıf bütünlüğünün gücüne karşı sermayenin küresel çapta bir cevabıdır. Bir kırılma noktasına, bir çatlağa ulaşan Fordist sistem içinde sınıf, kendini güçlendirmeyi başardı. Sermaye, Keynesyen sisteminin çerçevesi içindeki işçi sınıfından kâr ve artıdeğer çıkaramıyordu. Sermayenin buna verdiği yanıt, büyük fabrikalardaki kitlesel işçinin bu güçlü sınıf bileşimini ortadan kaldırmak oldu.

Bunu da üretimi yersizleştirerek, bileşimi parçalara ayırarak ve telematiği uygulamaya sokarak, finansallaşmayla vs. üretimi ve emeği yeniden örgütleyerek gerçekleştirdi. O halde sınıf bileşiminde ne değişti? Bence otonomi kuramında bu soru hâlâ çözülmedi. 70’lerde kuramcılar; mücadeleler, davranışlar ve fabrikada kitlesel öncü kuvvet haline gelebilecek kitlesel işçinin eski paradigmatic figürü açısından fabrika sistemini aşan toplumsal ya da toplumsallaşmış işçi bağlamında yeni ortaya çıkan sınıf bileşimi üzerine konuştular. Şimdiyse ister refah, ister hizmetler isterse de eğitim olsun bütün toplumsal alan, sermaye tarafın-

dan örgütlenen fabrika haline geldi... Ama bununla birlikte, toplumsallaşmış işçi halen bir işçidir. Otonom-
cular fabrikadaki kitlesel işçinin birikmiş gücünün artık,
tüm toplumsal alanlarda, toplumsal fabrikada mevzi-
lenmeye hazır olduğunu söylerlerdi. Ama bu tam olarak
gerçekleşmedi. Sermayenin gücünün, toplumsallaşmış
işçinin ihtiyaç ve arzularını tüketim, neoliberalizm ve
benzerleri yoluyla yeniden içirme konusunda fazlasıyla
etkin olduğu görüldü. Örneğin sermaye, işin ve fabrikanın
reddini tüketicilik ve bireysellik yoluyla işçiye karşı
kullandı. Daha az iş, daha çok boş zaman bağlamında
toplumsal kitle davranışları olarak 60'lardaki hareket-
lerden ortaya çıkan yeni ihtiyaç ve arzular; bir müşteri,
bir tüketici, atomize ve parçalarına ayrılmış bir birey
olarak işçi ile bireysel bir ilişki içindeki sermaye tara-
fından kullanıldı.⁹⁴

Daha acı olan, hayatın bütününün “Tom Amcanın
Kulübesi”ne dönüşmesi yani yeni kölelerin köle olduk-
larının bile farkında olmaması ya da her durumda hiç
de şikayetçi olmamaları ve hatta bundan bir haz bile
alabiliyor olmalarıdır. Post-Fordizm bu yüzden bir an-
lamda toplama kamplarının kapısında yazılanın “Öz-
gürlük çalışmaktır” ilkesinin ama farklı bir başka biçi-
minin bütün sokaklara, evlere sızmasıdır. Home-ofisler
mantar gibi yaygınlaşmış, neredeyse bütün kent home-
ofis’e dönüşmüştür. Fakat bu, home-ofis, sadece bütün
evlerin iş yapılan bir eve dönüşmesi değildir. Aynı za-
manda insanın, iş ve ulaşım yorgunluğu, tükenmişliği,
hatta imha edilmişliği altında bırakın isyan etmeyi açlı-
ğını bastırarak iki yumurtayı bile kırma gücünü elinden
alması demektir. Bu hiçbir şey yapamama durumu kar-

⁹⁴ Fulvio Massarelli, Davide Grasso ve Gianluca Pittavino ile gö-
rüşme, Josef Yusuf-Mirko Turunç, *Otonom* dergisi, Sayı 32-
Haziran-Ağustos 2015.

şısında geriye kalan tek şey olan “eve pizza söylemek” ile artık her ev piyasadır. Her ev bir Pazar yeri, her şeye tuşlarla ve telefonla ulaşabildiğin bir AVM’dir artık. Söylemek istediğim, bu durumda sadece bir üretim alanı olarak değil, daha çok tüketim alanı olarak her ev, home-ofis, home-fabrika ve home-AVM’dir. Böyle hücrelerine sinmiş bir piyasa içinde bütünsel ve cüretli olarak, bunu kırmaktan, başka bir yaşam örgütlemekten başka çare yoktur. Yani artık hiçbir ücret grevi ve hatta genel grev politik durumu değiştirmez sadece geçici bir süre için daha fazla pizza söyleme konturu (!) yükler ve ancak farklı üretim, tüketim ve tabii ki kent inşa edilebilirse bu parçalanabilir. Badiou’nun söylediği ne zamanki kendi yapacağımız işleri başkalarının yapmış olmasıyla kapitalizmin egemenliğinin tamamlanmış olması düşüncesi ne kadar doğruysa, aynı şekilde bunu parçalamak insanlığa geri dönüşümün zorunlu parçasıdır. Bu yüzden radikal demokrasi, özyönetim aynı zamanda bir başka günlük hayat örgütleyerek bu hegemonyayı parçalar.⁹⁵

HAYATIN FİNANSLAŞMASI, YENİ FAŞİZM

Uzaylıların işgalini anlatan bilim kurgu filmlerinde herkesin boğazlarının içinden dışarı kustukları genellikle yeşil uzaylılar gibi finans bütün hayatı kapladı. Hayat finanslaştı. Evlerin home-ofis, home-fabrika ve home-AVM olmasının en önemli nedeni buydu. Finansın özellikle internet ile akışkanlık kazanması, yeşil sıvı, diyelim ki simgesel olarak dolar, herkesin boğazına kadar battı. Deleuze’ün tanımıyla “İnsan artık borç içindeki insandır.” Bir başka benzetmeyle çok sık uyar-

⁹⁵ Bunun manasını karikatürize etmekten kurtarmak için söylemeliyim ki anlatmak istediğim, Özyönetimde eve pizza söyleyememek değil eve pizza söylemek zorunluluğundan kurtulmaktır.

lanarak kullanılan, “İnsan düşünen hayvandır”, “İnsan gülen hayvandır”, “İnsan inançlı olan hayvandır” gibi deyimler kuşkusuz “İnsan borçlu hayvandır” şeklinde kullanılabilir. Bu durumda başta ev, yani barınma hakkı, sağlık, eğitim, güvenlik her şey ve her şey, filmin sonunda insanın ölümlük adeta kusarak içinden çıkardığı yeşil finans tarafından ele geçirilmiş durumdadır. Mesela cebinde kredi kartı taşımamak şüpheli olarak tanımlayarak gözaltına alınmak için güçlü bir nedendir.

Her şeyin, hayatın finanslaşması aynı zamanda fabrika, cezaevinin, okulun ve bütün “kapatılma mekânlarının” finansın yeşil akışıyla bütün hayatı kaplamasıdır. Yeni faşizmin temel unsurudur bu. Bu yüzden geçmişin klasik faşizmi yan yana dizilmiş ve birlikte hareket eden “nizam ve intizam” içinde kitleler durumundan, her biri hücreyi andıran, izolasyon ve tecrit hücrelerini andıran, hatta ta kendisi yeni konutların içinde, kapalı ve birbirine dokunmayan insanlardan sessiz ve daha kocaman bir kitle yaratmış olması yeni faşizmdir. Devasa gösterilerle birbirlerini besleyen, mini mini faşistlerden oluşan koca kitleler yerine ve tam aksine yine büyük bir gösteri ama tam tersinden sıradan ve düzensiz, ilgisiz ya da çok kısıtlı bağ ile birbirine bağlı insanları yok eden bir bombanın patlamasıdır yeni faşizmi ortaya çıkaran temaşa. Aralarında sadece savruk seslerin sızmasını sağlayan ve hatta bunun bile olmadığı, yan yana ama hiçbir zaman birbirine dokunmayan ve aralarında en büyük ilişkinin birbirinden şüphelenmekten, paranoyadan başka bir şey olmadığı bu yeni faşist kitlenin temel ortak yanı yeşil uzaylı (!) finansın herkesi ele geçirmesidir. Bunun egemenleri daha çok tenlerinin değil kredi kartlarının rengiyle belirlenen yeni tip ırkın safkanıdırlar. Aralarında beyazların daha çok olması tesadüf olmamakla beraber belirle-

yici değildir. Belirleyici olan, her insanın borçlanabilme kapasitesidir.⁹⁶ Hayat bu yüzden George Orwell'ın 1984'den daha çok Huxley'nin *Cesur Yeni Dünya'sı*

⁹⁶ Bu durumu, özellikle sanatı etkileyişini ve değişimini, gayet iyi anlatan bir makale. Ali Artun; 'Oysa zamanımızda, "toplumsal refah ve adalet" politikalarının terk edilmesi sonucu, son derecede şiddetli bir toplumsal kutuplaşma yaşanmaktadır. Bu konudaki göstergeler şaşırtıcıdır. Örneğin Ocak 2014'te yayınlanan *Oxfam* raporuna göre, dünyada en zengin 85 kişiye ait servet, dünya nüfusunun yarısının, yani yaklaşık 3,5 milyar insanın toplam gelirinden fazladır. Bu aşırı yoksullaşmanın başta gelen nedeni, daha önce yerel, ulusal endüstriler tarafından üretilen birçok ürünün üretiminin, işgücünün en ucuz olduğu ve çalışma koşullarının en denetimsiz olduğu yabancı ülkelere sürülmesidir. Bu ülkeler daha ziyade önceki kolonilerdir; küreselleşme öncesi sınıflandırmaların terimleriyle, Üçüncü Dünya'ya ait "azgelişmiş" çevre ülkeleridir. Atölyenin, işyerinin küreselleşmesinin en çarpıcı örneği, genellikle giyimle uğraşan "terhane"lerdir (*sweatshops*). Bu noktada da olgular vahimdir: Terhane işçilerinin kazancı, en temel ihtiyaçlarının gerektirdiği gelirin %50 ila %25 altındadır (yılda ortalama \$200); dünyada yüz milyonlarca çocuk terhanelerde çalışıyor ve bu örtülü sefalet yuvalarında her yıl binlercesi ölüyor. Şimdi bu olgular ortadayken, çalışanların gittikçe varsıllaşan bir orta sınıfta yoğunlaştıklarına ilişkin söylem besbelli bir safsattır. Küreselleşmeyle birlikte çalışma koşullarının topyekûn iyileştigi ve işin nitelik kazandığına ilişkin mit de yalandır. 2000 yılında yayınlanan ve o zamanlar "korporasyonlara karşı mücadelelenin *Kapital'i*" [*Guardian* gazetesinin yorumu – y.n.] haline gelen *No Logo* kitabında Naomi Klein, üretimin nasıl iletişimle kaynaşarak kültürelleştiğini anlatır. Ürünlerin yerini markalar almıştır. Başka deyişle, terhaneler kullanım değerleri olan birtakım metaller değil, birtakım göstergeler üretir. Ve bu göstergeler, bir hayat tarzını, bir deneyimi, bir kimliği simgeler. Şimdi bu gibi dönüşümlerden hareket ederek, işçi sınıfı yerine "yaratıcı sınıf", "kültür sınıfı" gibi yeni sınıflar icat etmek ve proletaryanın prekarıyaya evrildiğinden bahsetmek olsa olsa markalandırmaya benzer bir iletişim hilesidir.' Bkz. Ali Artun, "Sanat Emeği – Kültür İşçileri ve Prekarite", Sunan ve Derleyen: Ali Artun, İletişim Yayınları – SanatHayat Dizisi, 2014.

gibi olmuştur. Bu yüzden her şey bir yana, herhangi bir şeyin sadece borçlanmadan ve kimseye ihtiyaç duymadan birlikte ve dayanışarak yapmak bile hayatın finanslaşmasına, “borç içinde olan insana”, “Yeni faşizm”e karşı şiddetli bir eylemdir. Bu değişim aynı zamanda doğrudan “iktidarı dağıtmak” olduğundan sadece bu değiştirme eylemi bile, başarılı ya da başarısız da olsa iktidarı dağıtmaktır. Galeano’nun dediği gibidir bu; “Mucha gente pequena, en lugares pequenos, haiendo cosas pequenas, puede cambiar el mundo.”⁹⁷

Çalışanların kendi kendilerini yönetiyor olmaları, sonunda organik bir itaat rejiminin göstergesidir. Foucault, daha 1979 yılında “biyopolitika” üzerine derslerinde yurttaşların yöneticiye, girişimciye dönüştürülmesini, neoliberalizmin bir hükümet etme tekniği, bir biyopolitika olarak inceler: “Neoliberalizmde bir de *homo economicus* teorisi var... *Homo economicus* bir girişimci, kendi kendinin girişimcisi [yöneticisi] ... kendisi için kendi sermayesi, kendisi için kendi üreticisi, kendisi için kendi kazançlarının kaynağı.”⁹⁸

KAPİTALİZME RAĞMEN İKİLİ DURUM – FORMSUZLUK VE SAĞLIK

Özyönetimin, yani radikal demokrasinin en büyük sorunu, kapitalizm ve onun hegemonik düşünsel etkisi altında gelişmeye çalışmasıdır ancak bu aynı zamanda yani kapitalizm içinde ‘yeni insan’ kültürü mücadelesinin dinamiği halini alır. Eylemin kendisi eylemin ama-

⁹⁷ ‘Bir sürü küçük insan, bir sürü küçük yerde, bir sürü küçük şey yapıyor, işte bu, dünyayı değiştirebilir.’

⁹⁸ Michel Foucault, *The Birth of Biopolitics*, Palgrave MacMillan, 2008, s. 226.

cına dönüşür. Radikal demokrasi inşası için mücadele radikal demokrasinin kendisi olur. MST–Topraksızlar hareketinde toprak işgali, işgal fabrikasında fabrika işgali, Özyönetim ilanlarında Öz savunma, bu radikal demokrasiye dönüştüğünde ayakta kalır, ayakta kaldığında radikal demokrasiye dönüşür. Bu dönüşümü MST kolektif liderlerinden Charles Trocote, ‘Hemen Yanınızda hegemonik bir kapitalizm varken bu örgütlenme çok zor değil mi’ diye sorduğumda şöyle anlatıyordu:

Brezilya sosyal olarak bağımsız değildir ve politik olarak da serbest değildir. Biz bir düşüşü engellemeye çalışıyoruz. Biz uzun bir yürüyüş yapıyoruz. Bu yürüyüş kolonyalizmden başlar ve üç ayrı dönemi vardır. İlki, tarım problemini çözmek için toprağın halkın kendi denetimine alınmasıdır. Böylece tarım (toprak) fundamental biçimde sahibine geri dönmektedir. Bu kültürün yaratılmasında büyük bir etki yaratır. Bir ülke eğer toprağı demokratize etmezse yoksuldur. İkincisi ki bizim tarihimizin yüzde sekseni böyle geçmiştir; Her şeyi yapan işçilerdir, buna rağmen hiç sesleri yoktur. Burjuvazi ise hiçbir şey yapmaz ama her şey onun sesidir. Bu nedenle Brezilya’daki asgari ücret dünyanın en düşüklerindendir. Brezilya yoksul bir ülkedir. Hiçbir zaman alınan ücret işçinin geçinebilmesini sağlamaz. Burada, asgari ücret düşük diye diğer ülkelerden iş gelir. Bu çalışma kültürü olarak böyledir. Yani kültür, işçiler için güçsüzlük kültürüdür. Kişinin kafasında sübjektif olarak, kültürel olarak, 400 yıldır tarihsel olarak bu böyledir. Yani üretimin yansıması sayı olarak farklı, dışarı yansıması farklıdır. Yarın için ise perspektif demokrasidir. Şu anda buradaki demokrasi sadece burjuvazinin figürüdür. Sadece figür! Elli yıldır monopolize etmişlerdir. Her zaman politika demek şiddet demektir.

Brezilya burjuvazisi hiçbir zaman politikaya başkasının dahil olmasına tahammül etmemiştir. MST işgal mücadelesinde yoksulların politikasını sürdürüyor. Geçen yıllarda MST birçok kez büyük toprak sahiplerinin yerlerini doğallaştırdı. Buna karşın onlar her zaman iki şeyi kullandılar: sosyal olarak bölme/ayrıştırma ve suç. Şu anda işçiler kampalarda kendi esenlikleri için çalıştıklarında bağımsız bir kültürle, bağımsız bir kültür için çalışırlar. Kolektif bir kültür ile sosyal bir kimlik edinilir. Nasıl bir pozisyonda olduğumuzu göstermek, değişimi göstermek için bu önemlidir...

Bu örgütlenme durumunun formsuzluğu ya da bir başka deyişle doğallığının diğer yönü aynı zamanda ‘zaman-sız’ da olmasıdır. Çünkü bazı Özyönetimler, radikal demokrasi sadece belli bir süre için var olur. Mesela MST uzun yürüyüşünün bizzat kendisi, böyle bir ‘geçici’ özyönetimdi. Birçok MST otonomundan ve ayrı alanlardan gelenler, hatta sendikalardan, öğrenci örgütlenmelerinden, devrimci kiliseden, baraj karşıtı hareketlerden, işgal fabrikalarından gelenler bu yürüyüş kararının hayatta geçirilmesinde, yine birlikte örgütleyerek, bu yürüyüş için bir radikal demokrasi örgütlenmesinde, özyönetimde bir araya gelerek, onu yaşama geçiriyorlardı; ‘Yol uzundu. Her gün yaklaşık yirmi kilometre yürünüyordu. Sabah çok çok erken çıkılmasına rağmen son saatlerde güneşe yakalanılıyordu. Özellikle o saatlerde çok rahatsızlanan oluyordu. Sürekli bizle gelen yedi tane ambulans vardı. Ağır bir şey olursa hastaneye taşıyordu. Her varılan yerde bir de sağlık çadırı kuruluyordu. Orada iki doktor, isteyenleri muayene ediyor ve gerekli ilaçlar veriliyordu. Tabii ki ücretsizdi. –Zaten Brezilya’da henüz sağlık ilke olarak ücretsizdir. Sadece kimlik numaranızla her hangi bir sağlık ocağında muayene olup ilaçları bedava alabilirsiniz. Biz bile olabili-

yorduk– Her grupta ayrıca sağlıkçılar vardı. Onlar küçük çantasında ilk müdahale için gerekli ilaçları taşıyorlardı. Bunların çoğunu kendileri yapıyorlardı. Her kampta olan ilaç tarlalarında yetişen bitkileri yanlarında getirmişlerdi. Geçtiğimiz yerlerden de topluyorlardı. Her gün yürüyüş bittikten sonra kendi aralarında toplanıp ihtiyaçlarını belirliyor, işbölümü yapıyor, ilaçları paylaşıyorlardı. Bitenleri yeniden yapıyorlardı. Mao'nun çıplak ayaklı doktorları gibiydiler. Su sorumluları her gün binlerce ton su taşıdılar. İçecek su için yürüyüş esnasında tankerler yolun kenarında duruyorlardı. Herkes yürüyüşe devam ediyordu. Her grubun su sorumluları kendi kaplarına suyu alıp yürüyüş devam ederken herkese dağıtıyorlardı. Sabah kahvesi ve sandviçleri de böyle oluyordu. Sabahın ilk kilometrelerinde on beş bin sandviç dağılıyor. Tonlarca kahve içiliyordu. Hemen peşlerinden biri sandviç kağıtlarını topluyordu. Her gece kalış yeri için işgal toprağına ulaşıldığında, orada yüzlerce mobil tuvalet kurulmuş buluyorduk. On iki binden fazla kişi yürürken; iki bin kişi yürüyüşün diğer yönlerini inşa ediyordu. Gece kalınan yerlerden çadırlar sökülüyor, bir dahaki konaklama yerine kamyonlarla taşıyor. Orada inşa ediliyordu. Oraya varıldığında herkesin çadırının nerede olduğunu bulabilmesi için yazılı büyük kartonlarla bekliyorlar, o grup geldi mi onu çadırına kadar götürüyorlardı. Bütün yürüyüş yolunun ortasında kurulmuş dev mutfakta, 320 kişi sürekli olarak çalışıyordu. Bütün yemekler burada pişiriliyor, alüminyum tabaklar içinde, strafor kutularda kamyonlarla, konaklama yerine ulaşıyordu. Yemekler hep sıcak olarak tam zamanında ulaşıyorlardı. Günde iki öğün ve toplam 30 bin porsiyon yemek pişiriliyor ve dağıtılıyordu. Çamaşır yıkamak ve konaklama için daha çok bir nehir ya da göl kenarı tercih ediliyordu. Orada

yüzülüyor ve çamaşır yıkanıyordu. Eğer böyle bir yer yoksa banyo için kadınlara ve erkeklere iki ayrı yer yapılıyordu. Çok çok büyük plastik varillere, tankerler sürekli su taşıyor, oradan alınan kovalarla banyo yapılıyordu. Herkes her gün banyo yapıyor ve her gün çamaşır yıkıyordu. Her işgal yerinin ağaçları, çevredeki dikenli teller ve kayalar, kurutulmak için serilmiş, asılmış tişörtlerle doluydu. Bütün bu yürüyüşte en çok yapılan şey, çamaşır yıkamaktı. Tabii ki dans etmekten sonra!

Eylemin anında, mesela yürüyüş sırasında daha çok alınan kararları yaşama geçirmek söz konusuysen bu kararların alınması süreci de bir başka radikal demokrasinin, özyönetimlerin kendisidir. Bu yüzden Özyönetimler birbirlerinin içine geçmiş, iradeler yumağı ve çemberler demokrasidir. Bu yürüyüş üzerinden bakarsak, bu karar ve eylemin her ayrıntısının yaşama geçirilmesi örgütlenmesi, MST–Topraksız İşçiler Hareketinden yaklaşık 3 milyon kişinin, özyönetimlerinin kararları, çekinceleri ve reddedişleri arasından ve diğer katılan toplumsal hareketlerin iradelerinin bütünüdür. Bu nedenle ‘yürüyüşün örgütlenme kararı da başlı başına bir özyönetimdir. Bu örgütlenme biçimini Trocote şöyle anlatıyordu:

Bu süreci kısaca toparlayarak açıklamak gerekir. Sürekli olarak özgürlük için direndik, politikamızı açıklamak için birçok kez yürüdük, mücadele ettik. Kendi politikamızı belirlemek için her beş yılda bir, büyük ulusal kongre yaptık. Dördüncü Ulusal Kongre’de, 2000’de, ülkenin her tarafından gelen binlerce delege ile dört gün boyunca Brezilya konjonktürü tartışılarak, beş yıllık politik hattımız belirlendi. Hareket yine kendi özgür ve bağımsız durumuna karar verdi. Hemen ardından halk karşıtı saldırılarla mücadele ederek 2002 yılına kadar geldik. Özellikle binlerce militan sadece iki yıl içeri-

sinde, bu politik mücadele içerisinde yetiştirdi. Bu toprak reformu ve çağdaş bir toplum mücadelesiydi. Ulusal koordinasyon altı ay boyunca hep bulundu. On eyalette, 12 bin militan toplanarak hareketin yürüyüş çizgisini, politik hattını yeniledi. Bütün eyaletlerin durumunu yansıtan ulusal koordinasyon ve alanların ulusal koordinatörleri ortaya çıktı. On eyalette sürekli olarak bu politik hat üzerine çalışıldı. Bu hat, tamamen kolektif olarak belirlendi. Mesela ulusal koordinasyon geçtiğimiz Ocak ayında toplandığında, Brezilya toprak reformunun son durumunun analizini yaptı. Lula hükümetinin toprak reformundaki durumunu inceledi ve ulusal yürüyüş kararını inşa etti. Bu yürüyüş kararı aynı zamanda birçok yere danışıldı. Bütün bunlardan ulusal yürüyüş sonucu çıktı. Dolayısıyla bu danışmalarda otomatik olarak politik hat açıklandı. Toprak reformu talebiyle Lula hükümetine karşı tarihsel bir karşı çıkış örgütlendi. Biz beş yıl içerisinde nasıl bağımsız sosyal bir mücadele sürdüreceğimizi tartıştık, *campamento* ve *assentamentolarda* da uyguladık. Mesela böyle organik ilişkinin sonucu olarak büyük yürüyüşe karar verildi. Bizim bunun sonucunda çok fazla sesimiz olacak. Ayrıca bu sosyal durum hakkında en önemli danışmadır. Yılın sonunda daha fazla şey biliyor ve tecrübeye sahip olacağız. Nasıl bir toprak reformu, nasıl bir karakteri var ve Lula hükümetinin pozisyonu nedir? Bu süreç içinde de *assentamentolarda*, *campamentolarda* ve tüm ülkede bütün militanlar gelişti. Sonuçta, toprak reformu için hep beraber burada olduğumuz bu eylem başladı. Tarihimizdeki ikinci büyük yürüyüş örgütlendi. Bu perspektifin hepimize ait olduğunu gösterir. MST düşünüyor, tartışıyor ve organik olarak bir politik çıkış örgütleniyor. Bizim bu formumuz, herkese danışılarak sürdürülen bir formdur. Politikanın uygulanması ve mücadele-

sidir bu yürüyüş. Biz geçtiğimiz sekiz ay içinde hazırlık yaptık. Her eyalet bağımsız olarak yaptı. Mesela benim eyaletim Pará’da *assentamentolarda* her nükleide on aile vardır. Bunların hepsinin, biri mutlaka kadın olmak üzere iki koordinatörü vardır. Bütün politikamızı herkes yani nükleideki bu aileler belirler. Ailelerin kararı çok değerlidir. Hangi düşünce ortaya çıktıysa o hayata geçer. Her nüklei kendi tavrını da gösterir bu şekilde. Bütün kararlar ve yürüyüş işte bu militanca normlar üzerine örgütlendi.

Her gün yürüyüşten sonra her sektör kendi arasında toplanarak durumlarını değerlendiriyor ve kararlar alıyordu. Güvenlikçiler, sağlıkçılar, eğitim sorumluları, mistikaları gerçekleştirenler yani herkes yürüyüşün o halini tartışıyorlardı. Yürüyen bir organizmaydı. Topraksızlar Hareketi’nin en önemli karakteristik özelliği budur. Henüz toprak işgal etmeden başlayan karar alma sürecine katılım, işgalden sonra da sürekli devam eder. Bu artık doğal bir refleks halini alır. Tartışmak ve karar almak, başka bir demokrasinin en önemli unsurudur.

MST’nin kolektif liderlerinden Rosana Fernandes tartışma ve doğrudan karara katılımı anlatıyordu:

...bütün her şeyin açıklandığı bir formasyondur bu. Bu ilerlemenin düşünüldüğü, tanımlandığı tartışmalar, her zaman bütün ailelerin katıldığı bir biçimde *campamento* ve *assentamentolarında* sürdürülür. Mesela, bu ulusal yürüyüşte hiçbir kişi yürüyüşe dair alınmış bir kararı “bilmiyordum” diyemez. Çünkü herkes karar aşamasında vardı. Bu her yerde tartışıldı, nasıl yapılacağı konuşuldu. Toprak reformu için etkileri konuşuldu ve karar alındı. Bütün ailelerin hepsinin karar verdiği bir şeydir bu. Bunun anlamı, toprak reformu talebi ile birlikte

neoliberal politikalara karşı direniş ve bir başka toplumsal yapıyı inşa etme isteğidir.

JOSÉ VALDİR

Özyönetim–radikal demokrasiyi bir ütopya değil, pratikleştirme süreci olarak tartışmak gerektiğinde mutlak sorgulayıcı olmak gerekliliği ‘başarısız’ bir deneyimde belki daha kolaydı ancak dünyanın en büyük sosyal hareketlerinden biri olması ‘Topraksızlar’ı bu eleştirel perspektif dışına koymuyordu. Kolay görünenin ve birçok zaman da gerçeği didiklemek gerekiyordu. MST kolektif liderlerinden José Valdir’le konuşuyorduk:

–MST her geçen yıl daha da büyüyor, örgütleniyor, yeni kamplar ve kooperatifler kuruyor. Bu büyümeden bir bürokrasi ortaya çıkması söz konusu olabilir mi?

–İki büyük cephe var. Biri savaştığımız büyük toprak sahiplerinin, savaştığımız tarım modelinin, savaştığımız ekonomik modelin ve toprağın tek elde toplanmasının –temerküzü– cephesi. Aynı zamanda bu cepheye karşı bir diğer cephe vardır. Diğeri ise alternatif bir model inşasının örüldüğü cephe. Mesela tarımın tahribatına karşı aynı zamanda bir tarım modeli inşası vardır. Endüstriyel model modern merkezi teknolojiye ihtiyaç duyarken, bu modele karşı reformla yeni bir model, ciddi tartışmaların yapıldığı alternatif bir model inşası söz konusudur. Mesela, eğitim üzerine tartıştığımızda kâğıda karşı eğitim için, kâğıda karşı düşünsel bir yapı ve özgürlük için yeni bir pedagoji inşa etmek-teyiz demektir. Kâğıtsız bir eğitim formu, üniversite ya da diğer eğitim yerlerinde bir başka perspektif inşa edecektir. Biz böyle bir eğitimi inşa etmek istiyoruz. Bu egemenlerin “kâğıt eğitimi”ne karşı alternatif bir modelin inşasıdır. Bu sağlıkta da benzerdir ya da tarımda

işbirliğinde de, kooperatiflerde de. Savaşıklarımızın bütün modellerine karşı alternatif model yaratmamız demektir. Eğer düşmanlar bir model ürettiyse bizim başka bir model üretmemiz gerekir. Hareket ihtiyacı olduğu doğal ve objektif bir düşünceyi, başka bir perspektifi inşa etmelidir. Tabii ki sadece konuşarak değil. Konuşurken aynı zamanda da alternatif model inşa etmek gerekir. Diğer cephe ne yapıyorsa, biz onun aynı zamanda alternatif modelini inşa etmek durumundayız.

–Ben problemsiz bir toplum olabileceğine inanmıyorum. MST’nin süreci nasıl gelişiyor? Problemler var mı?

–Kesinlikle katılıyorum. Biz çok sistemliyiz. Umut ediyoruz ki böyle devam edelim. Hareketin temeli yok-sul halktır. Biz yeni bir toplumsal sistem inşa etmeye çalışıyoruz. Var olan durumdan yeni bir duruma değişim tabii ki problemler yaratır. Bunun içinde deformasyon olacak mı? Çağdaşlaşmak sadece kafadaki sağlıklı düşünce değildir. Aynı zamanda yeni toplumsal yapının inşasıdır. Bu yapının etkisidir, işbirliğinin koordine edilmesidir, bağımsızlığıdır –ki bu çok güçlüdür bizim topluluğumuzda. Bütün bunlar yeterli bir etik çizgidir. Tabii ki bunun inşası çok yavaştır ve uzun bir süreç ister. Bazen farklı bir şekilde işler. Bunu nasıl tarif edeyim? Şimdi ihtiyaç olan bu yavaş sürecin devamı söz konusudur. Şimdi sadece bitkiler yeşeriyor. Biz meyve bekliyoruz, bunun için uzun bir süreç gerekiyor. Bu sürecin bütününe belirlemek mümkün değildir. Yapararak devam ediyoruz.

IRMA

Aynı soruları yine MST–Kolektif liderlerinden İrma ile tartışıyorduk. Bu görüşmeler ve tartışmalardan uzun

zaman sonra bazen bu sorgulama biçimini iyice abartmış olduğumu düşünüyorum.

–Hareketin büyümesi yeni sorunlar doğuruyor mu? Mesela, bir bürokrasi doğma tehlikesi var mı?

–Hareket, nasıl daha iyi bir kişi yaratabilirimin yollarını arıyor. Hareketin ilkesi kolektif tartışmadır. Bu kolektif tartışma direnişin kolektifini yaratır. Biz normal olarak kurumsalın karşısına başka bir form ile çıkıyoruz. Biz her beş yılda yaptığımız kongrelerle hareketin izleyeceği yolu belirliyoruz. Son ulusal kongrede on binden fazla kişi vardı. Bu süreç içerisinde bürokrasi doğamaz. Herkes bağımsızdır, dinamik bir yapısı vardır hareketin. Bütün *assentamentoların* koordinasyonu söz konusudur. Her sektörün koordinasyonu vardır. Her zaman yönelim, çoğunluğun yönelimidir. Şu düşünce mutlaka anlaşılmalıdır ki kapitalist bir toplulukta bürokratik bir gelişim olabilir. Ama bizim hareketimiz başka bir kültürle ortaya çıkmıştır. Bu kültür dayanışma ve işbirliği kültürüdür. Burada bürokrasinin kök salması güçtür. Her zaman bir diğerinin güvenliği, esenliği düşünülür. Her zaman kolektif olarak “Daha iyi nasıl olabilir?” diye düşünülür. Herkes bağımsız olarak hareket eder, kolektif olmanın iyi taraflarını bilirler ve yasarlar. Her şey zaten otomatik olarak tartışılarak hayata geçer. Herkes bir bütün olarak, bütünü düşünerek hareket eder.

–Sizin çocuğunuz var mı?

–Evet, iki tane.

–MST çocukları iyi ve özgür bir eğitim alıyor. Gelişmiş bir beceriye, yaratıcı bir zekâya sahip oluyorlar. Burjuvazinin de ihtiyaç duyduğu bir şey bu ve bu nedenle onlara olanakları iyi olan işler öneri-

yorlar. Üniversite okuduktan sonra çocuklarımız kampa geri dönmeyecek diye korkmuyor musunuz?

–Bu işgalden itibaren başlayan bir süreç ve bütün eğitimde bir mücadele söz konusudur. Mesela, gençler bu yürüyüşte ülkenin çeşitli yerlerinden geliyor. Bizim çocuklarımız, bizimle beraber ve bizimle aynı koşullarda yaşıyorlar, kararlara da aynı şekilde katılıyorlar. Bizim mücadelemizin temel ilkesi her zaman kolektif çalışmadır. Şehir işçileriyle birlikte kolektif iş yapma, bağımsız ve özgür davranma, her zaman her kararda, herkesle ve tabii ki çocuklarımızla da birlikte karar alma. Bizim örgütlenmemiz tartışma ve karar üzerine kuruludur. Bizim çocuklarımız okuduktan sonra teknik bir eğitim alırlar ve ziraat mühendisliği, veterinerlik ya da hukuk okuduktan sonra yine hareket içinde çalışabilirler. Önemli olan onların sağlıklı geleceğidir. Ve onlar, yaşama ilişkin sağlıklı bilgiye sahiptirler.

–Ben sorunsuz bir topluma inanmıyorum. Sizce MST’nin problemleri nelerdir?

–Biz kapitalist kültürle birlikte yaşıyoruz ve günlük yaşantımızda da onun etkisindeyiz. Öte taraftan kendi kültürümüzü de sürdürüyor, inşa ediyoruz. Bu ikisinin birlikte yaşayabilmesi mümkün müdür? Hareket örgütlenmeye başladığında ideolojik politikası da yaşamaya başlar. Örgütlenmeye girildiğinde kapitalizme karşı başka bir form örgütlenmeye de başlar. Bu durumun sonucu olarak, kapitalizmin etkisine karşı diğer toplumsal formun örgütlenmesiyle ikili bir çatışma ortaya çıkar. Bu kapitalist etki televizyonla, gazetelerle bir bütün olarak kapitalizmin uygulanış biçimiyle gerçekleşir. MST büyük bir harekettir ve örgütlenmesi henüz gençtir. Kapitalizm ise hareketin her tarafındadır ve bu nedenle de her tarafı problemlerle sarılıdır. Bir de kentin

kendi gerçekliği vardır. Özellikle gençler her zaman bir meseleye sahiptir. Bir gencin sorunu varsa hareket için o da sorun yaratabilir. O, on beş yaşında katılıyorsa, harekete katıldığında sorunuyla birlikte katılmaktadır. Gençler harekete on beş, on sekiz, yirmi yaşlarında geldikleri zaman, harekete yine sorunlarıyla birlikte dahil oluyorlar. Genç kadınlar için de geçerlidir bu. Ancak bizim uzun yürüyüşümüzde deneyimlerimiz gösterdi ki, mücadeleyle bu sorunların hepsi aşılmaktadır.

BAGGIO- SAĞLIK

Özyönetim-Radikal demokrasi hayatın her alanını örgütlemek zorundadır. Bu örgütlenme, bütünsel bir işbirliği, paylaşım ve yine her alanda demokrasiyi yani karar verme hakkını içinde taşır. Hayatın en önemli unsurlarından ‘sağlık’ öncelikli olarak örgütlenmesi gereken alanlardan biridir. Özellikle neoliberalizmin yeni şirketleşme sektörü sağlık yani karaciğeriniz, böbrekler. Her şey bir yana o kadar büyük talan vardır ki bunu finansal olarak kimse karşılayamadığından devlet her zaman en azından bir kısmını finanse eder. Bu finanse etme, ‘halka hizmet’ olarak yutturulmaya çalışırken, bu ödemeleri yapmalarının tek nedeni bu sektörü mutlaka besleme zorunluluğudur. Bu yüzden sağlığın örgütlenmesi, demokratikleştirilmesi ve alternatif tıp ve mutlaka tıbbın hegemonyasının sorgulanması iç içe geçen bir süreçtir. MST-Topraksızlar kolektif liderlerinden Baggio ile konuşuyorduk:

–Bizim sağlık programımız da kişinin yaşamı üzerinedir. Biz yaşamın üzerine kurulu bütünlüklü bir sağlık programı meydana getiriyoruz. Pratik olarak *assentamentolarda*, *campomentolarda* sağlık komiteleri örgütleyoruz. Bu komiteler bütün temel problemleri tespit

edip, çözümünü sağlamak için çalışır ve sağlık politikasını yürütür. İkinci olarak, bir laboratuvar inşa ediyoruz. Burada imal ettiğimiz ilaçlarla kamplarda ve şehirdeki yoksullara sağlık yardımı sağlıyoruz. Bizim tecrübelerimiz bu yöntemin çok yararlı olduğunu gösterdi. Bu sağlıkta da militanca bir perspektiftir. Sağlık eğitimcilerimiz bütün yerleşim yerlerinde bu bilgiyi öğreterek, doğrudan müdahale edecek sağlıkçılar yetiştirir. Yani bu şekilde sağlık politikası yaygınlaştırılır, onun kültürü anlatılır ve aynı zamanda her yerde doğal ilaç elde etmek için bitkilerin yetiştirilmesi sağlanır. Aynı zamanda düzenli olarak sağlık kontrolü yapılır herkese. Bu militanca sağlık programının temel taşlarından biridir. Biz aynı zamanda Küba hükümeti ile yaptığımız işbirliği ile oraya genç MST'lileri gönderiyoruz. Onlar sağlıkçı olarak eğitiliyor. Bütün bu yaptıklarımızla top-
rak reformunun sağlık programını yaratıyoruz.

MST SAĞLIK ALANI

MST için sağlık kavramı, ilaç ya da klinik sahibi olmaya dair bir kavram değildir. Sağlık çevre, hijyen, temizlik ve herkesin esenliğini de kapsar.⁹⁹ Yani sağlık, nasıl ve nerede yaşadığınız, ne yediğiniz ve hayatınızı nasıl kazandığınızdır. Fiziksel olarak kendini iyi hissetmek, ruhsal açıdan barışıklık içinde olmak, insanlar arasında saygı, sevgi ve eşitlik olan bir aile yerleşimi içinde yaşamak, doğaya saygılı olmak ve adalet ve eşitliğin ele ele verdiği bir toplum içinde yaşamaktır. Kimyasal madde, ilaç ve gıda üreten sanayiler çevreyi ve insanları en fazla tahrip eden sanayilerdir. Onlar için, çevrenin ve insanların sağlığı bir pazardır: İnsanlar daha fazla hasta oldukça, şirketler de kimyasal ilaçları ve tarım

⁹⁹ Bkz. MST web sitesi: www.mst.org.br, 23 Ekim 2002.

zehirlerini daha fazla satabilecek ve böylelikle de karları artacaktır.

Bu açıdan MST eşitsizlik, yoksulluk ve işsizlik gibi toplumsal hastalıkları yok etmek için ve herkesin haklarına saygı gösterilen, herkesin özgürlük içinde kararlara katılabildiği ve sağlığın fiziksel hastalıklara yakalanmamaktan daha fazlası olduğu sağlıklı bir toplumu inşa etmek için savaştırmaktadır. Biz bir sağlık kültürü inşa ediyoruz. Tek başına yaşayan ve MST'ye katılmadan önce yalıtılmış olan bir aile artık topluluğun bir parçasıdır: Dayanışmayı öğrenmekte ve sorumlulukları paylaşmakta; hastalıklarını değil, sağlığını korumaktadır. İnsanlar arasındaki ilişkiler açıkça eşitlik, saygı ve inşa faaliyetine dayanır. Bu da sağlıkla, mutlulukla, aşkla, tatmin duygusuyla ve sürekli öğrenmekle ilişkileri yetersertmek demektir; insanın kendisini eşitsiz ve adaletsiz toplumumuzun bize ısrarla dayatmakta olduğu cinsiyetçilik, bireycilik, ırkçılık ve dayanışma yoksunluğu gibi zalimliklerden özgürleştirmesi demektir. MST'nin sağlık anlayışının çıkış noktası aile ile çocukların, annelerin ve babaların bilgi, kültür, yetenek, arkadaşlık ve hayallere dair sağlam köklere sahip olduklarını anlamakla başlar.

MST–Topraksızlar'ın işgal topraklarından birinde Arjantinli tıp doktoru Maria ile konuşuyorduk. Nikaragua devriminde Arjantin'den Nikaragua'ya doktor olarak gönüllü gitmişti. 60'lı yaşlardaydı. Şimdi MST'ye kendi bildiklerini öğretiyor ve onlardan bilmediklerini öğreniyordu. Bir Brezilya atasözü vardı. 'Aptallar her şeyi bilir. Akıllılar her gün öğrenir.

Maria ile birlikte MST'nin ilaç tarlasını dolaşıyorduk:

Çok iyi şeyler bulduk. Yarın, günlerce yetecek ilaçlar yaparız. Biliyor musun, bütün ilaçların temeli zaten bu bitkilerdir. Ancak onların kimyasal değişimleri, endüstriyel bakışlarıyla bunların iyileştiriciliklerini yok etmeleri dışında başka bir şey daha vardır. Eğer bir bitkiyi sen yetiştirirsen, o seni iyileştirmek ister. İster inan ister inanma, bunu hisseder.”

Benim not defterim yok. Her zamanki gibi cebimdeki kâğıtlardan birini, bir otobüs biletini çıkarıp kenarına yazıyorum: “Mutlaka doğal tıbbı öğren!”

SAĞLIĞIN GASPI – Ivan Illich

Latin Amerika’da, aynı zamanda devlet adamı olan bir doktor, hekimlerin, ilacı saygınlaştırmak yerine farmasötik istilayı önlemelerini sağlamaya çalıştı.¹⁰⁰ Dr. Salvador Allende, Şili Cumhurbaşkanı olarak kısa süren görevi sırasında, yoksulları sağlık gereksinimlerini saptama konusunda çok başarılı bir şekilde harekete geçirdi ve tıp profesyonellerini karlı değil, yararlı hizmet vermeye zorladı. Patent koruması altında olup Kuzey Amerika ve Avrupa’da para ödeyen müşteriler üzerinden denenmiş olanlar dışındaki ilaçların yasaklanmasını önerdi. Ulusal farmakopedeki ilaç sayısını birkaç düzineye, aşağı yukarı Çinli çıplak ayaklı doktorun kara sepetinde taşıdığı miktara indirmeyi amaçlayan bir programı yeniden hayata geçirdi. İlginçtir ki Şili askerî cuntasının iktidarı aldığı 11 Eylül 1973’ten sonra ilaç ithali ve ilaç tüketimine değil de, halk hareketine dayalı bir Şili tıbbının en açık sözlü yandaşı olan birçok kişi ilk hafta içinde katledildi.

¹⁰⁰ Bkz. Ivan Illich, *Sağlığın Gaspi*, çev. Süha Sertabiboğlu, Ayrıntı Yayınları, 1995.

İlaç ve patent hakkına ilişkin bir başka çarpıcı örnek –daha önce kısaca değindiğimiz– Venezüella’da yaşandı. Bolivarcı hükümette ticaret bakanı olan Eduardo Saman’ın benzer bir şekilde, patentsiz ilaç üretimini savunması ve bunun için girişimlere başlaması, kendisinin hükümetten, –Chavez başkan olmasına rağmen– tasfiyesine neden oldu. Bunun nedeni ise –ki bu daha da çarpıcıydı!– Küba hükümetinin ve ülkede yaşayan Kübalı uzmanların buna karşı çıkmasıydı. Saman bu talebinde ısrar ettiğinde Venezüella hükümetinin yakın dostu solcu Küba hükümetinin baskısıyla görevinden alındı.

Patentsiz ilaç üretimi sınırlı da olsa ancak toplumsal sonuçları çok geniş bir kesimi etkilediğinde ve direnişlerle mümkün olabiliyordu. Bu örneklerden biri HIV virüsünün oldukça yaygın olduğu Brezilya’ydı. HIV virüsü taşıyanların, ömür boyu kullanması gereken ilacın bir kutusu 60–70 dolar iken eğer bu patentsiz olarak üretilirse sadece 1.5 dolara mal oluyordu. Özellikle Brezilya hükümetinin ısrarlı tutumu karşısında ilaç tekelleri bu ilacın patentsiz bir şekilde üretilmesine ya da kendileri tarafından o fiyata Brezilya’ya gönderilmesine rıza göstermek zorunda kaldılar. Bu durumun benzeri yine HIV virüsünün çok yaygın olduğu Güney Afrika Cumhuriyetinde oldu. Yine HIV virüsü taşıyan aktivist Ahmad Zeki’nin öncülüğünde bu duruma protesto eden hastalar, uzun bir mücadeleden sonra mahkemeden bu ilacın patentsiz üretilmesi hakkını kazandıklarında ilaç tekelleri buna boyun eğdi.

KLİNİK – ARJANTİN

Arjantin, neoliberalizmin yarattığı kriz ve sonuçları açısından, yaşayan bir laboratuvar gibidir. İşçi denetiminde, ‘Patronsuz’ her türlü yer vardır. Klinik de bun-

lardan biriydi. Buenos Aires'in merkezinde orta sınıf bir semtti. IMECC –*Instituto de Medicina y Cirugia Cardiovascular*– peş peşe iflas eden işletmelerin ardından, önce müşterilerini kaybetmeye başladı ve sonra kendisi de bu kervana katıldı. Ödemelerini gerçekleştiremeyerek iflas etti. Senyora Elsa Montero, klinik kapandığı zaman başka bir yerde çalışma olanağına sahip değildi. Kliniğin ana kapısının hemen üstünde bir ofiste konuşuyorduk. Küçük bir büro masasının yanından güçlkle geçilebilecek kadar dar ve üç metre uzunluğunda küçük bir yerdi:

–Bir arkadaşımız öğrenmiş ve gelip bize kliniğin iflas ettiğini söyledi. Bunu bilmiyorduk. Daha sonra uzun zaman bekledik. Hiç işgal edip işletmek diye bir fikrimiz yoktu. 14 Eylül tarihinde ilk toplantıyı yaptık. Bir arkadaşımız kooperatif yapalım dedi. Sonra işletip işletemeyeceğimize dair düşünmeye başladık. Normalde ilke olarak ‘hayır’ diyorduk. Nasıl yapacağız? Hayır. Ama diğer türlü kapatılacaktı. Bir sürü sorun vardı. Borçlar vardı. Para gerekiyordu.

Burada her zaman en önemli sorunlardan biri enerjidir. Çünkü iflasa yaklaşan firmalar, ilk önce işçi paralarıyla birlikte enerji parasını ödememeye başlarlar. Bu süreci yasal ve yasal olmayan yöntemlerle sürekli uzatırlar ve fabrika ya da işyeri çöktüğünde, ardında artık ödenmesi imkânsız bir enerji borcu bırakır. Yeniden üretime, hizmete girmek isteyen işçi denetimindeki yerlerin halletmesi gereken ilk iki sorun; her zaman hammadde ve enerjidir. Sağlık hizmeti sunan bir klinikte de tabii ki elektrik, yakıt ve su borcu ilk planda karşılarına çıkıyordu.

–Bu tamamen yeni bir şeydi. Yeni bir inşa süreci... Aynı zamanda bu hakkımızdı, ama bağımsız davran-

mayı bilmiyorduk. Bunu öğrenmeye başladık. 2003'te projemizi son durumuna getirdik. Bu proje yetmiş sekiz sayfaydı. Yirmi katılımcının imzasıyla birlikte bunu bölge milletvekiline ilettik. Burayı tekrar işler hale getirmek için paraya ihtiyaç vardı. Onlar bu projeyi reddettiler. Kamunun kredileriyle burayı işletmek mümkün olabilirdi, ama reddettiler. İflas etmiş bir yeri yeniden işler hale sokmak için sermayeye ihtiyaç vardı. Sonuç olarak, şubat ayının son gününde, çok kısa bir zaman sonra, tazminat olarak iki yüz bin peso vereceklerini söylediler. Bu işe yarar bir şey değildi. Yetersizdi. Ben yirmi beş yıl çalıştıktan sonra evime gittiğimde hiçbir şeydi. Bir çıkış değildi. İkinci bir işe başlamak mümkün değildi. Yaşamımızı nasıl idame ettirecektik? Cumartesi, Pazar günü toplanmaya karar verdik. Çünkü kasımda burası kapanmıştı. Bu süre içinde sendikayla da bağlantıya geçmiştik. Ocak, şubat kapalıydı ve bu sırada biz tecrübe kazanmıştık.

Bütün yerlerde ilk başta işgal düşüncesi zayıftır. Bunun arkasındaki düşünce, becerilemeyeceğidir. Sonra bir yandan zorunluluk ve bir yandan da atılan her adımın öğretici ve güven verici etkisi ve de en önemlisi başka yaşanan örnekler bu düşünceyi yaratır, geliştirir ve yaşama geçirir.

Bu parayla biz kliniği işler hale sokabiliriz diye düşündük. İlk olarak pazar günü bir toplantı yaptık. Çalışma hakkımızı insan hakları olarak tanımlayarak bunu talep ettik. Pazartesi kliniğe yürümeye karar verdik. Geldik. Kliniğin önüne, caddeye çıktık. Dedik ki, bu alan bizim çalışma alanımız ve yaşama alanımız. Burada bizim kafeteryamız, restoranımız var. Burada yemek yiyeceğiz, burada uyuyacağız. Bu süreç çok uzundu. Bir sürü kâğıt, bir sürü imza. Bir kâğıdı bitir, diğerine başla. Yani gerçekte suya ihtiyacın varsa onu bile asla

vermeyeceklerdi. Çok fazla bürokrasi vardı. Biz işçiler içinse çok çok fazla. Bu bizi yıldırıyordu. Çok büyük geliyordu. Bir toplantıda ben, arkadaşlarıma, ‘Neden olmasın, neden biz yapamayalım,’ dedim. Biz buraya başlarken bu açıdan hiçbir şey bilmiyorduk, ama teknik olarak bütün kliniğin işleyişini biliyorduk. Biz daha iyi bir yaşantı istiyorsak niye bunu gerçekleştirmeyelim? Bizim bu hakkımız var. Biz işçiyiz, o zaman burayı sürdürebiliriz. Bir sürü işsiz var. Aynı zamanda doktorlar işsiz, teknikerler, fizyoterapistler, herkes işsiz. Nasıl yapacağız? Bu kolay olmayacak, ama hepimiz birlikte yapacağız. Hepimiz için en iyisi kooperatif. Öte yanı, direnemezsek kaybolacağız. Küçükler var, çocuklar var, onlar ne yapacak? Buranın işleyişine ilişkin bir plan daha yaptık. Sonra yürümeye başladık, yürümeye...

Bu anı unutmamız mümkün değil. 12 Mart 2004 tarihini. Hepimiz kooperatif için buradaydık Yaşamak için. Yaşamak için bir adım daha, bir adım daha. Bütün yetkililerle biz hep beraber konuşuyorduk. Arkadaşlar buraya geliyorlardı. Hepimiz kardeş gibiydik. Hepimiz her şeye ortaklık. Çünkü başka çıkış yoktu. Hepimiz birliktik. Kooperatif Caspal, İMPA metal fabrikasından çocuklar, gazeteciler cemiyeti. Yetkililere diyorduk ki, işte işçi arkadaşlar, işçileri savunuyor. Kadınlar geldi, mahalle komiteleri. Birçokları mücadeleye katıldı. Herkes... Bir ortak düşünce vardı; o da çalışma, iş. Bunu belirtmeli. Gelenler katılıyorlardı, konuşuyorlardı, arkadaşlık yapıyorlardı, şarkı söylüyorlardı. Buraya az çok nasıl güç verecekler, ona çabalıyorlardı. Anladın mı? Bu harikaydı. Çünkü şu caddede beş yüz kişi vardı hep. Hepsi farklıydı ama diğerinin kardeşi idi. Aynı şekilde insan hakları sekreterliğine de mutlaka teşekkür etmek gerekiyor. Polisler içeriye giremezsiniz, dura-

mazsınız dediğinde, bunun için kâğıtlar imzalatmaya kalktığında, onlar sahip çıktı. Mesela, birçok işçi başka bir yerde direnip tekrar buraya bizimle bir olmaya geliyordu. Birçok arkadaş gece gündüz burada duruyordu. Biz burada birçok başka sektörden insanla tanıştık. Ayrıca direnişi sürdürmek için gerekli para da arkadaşların dayanışması sonucu sağlanıyordu. Bu arada aletleri kullanmamız için bir de plaketlere, ruhsatlara ihtiyacımız vardı. Yani çok yeni aletlerimiz olmasına rağmen bunları işletebilmek için belgelere ihtiyaç vardı. Bunları çıkarmak için de paraya. Bu çok zordu tabii ki. Her gün normal mesai olarak sekizden dörde kadar çalışmak gerekiyor zaten, ama mesela bugün seninle konuşuyoruz, altıya kadar kalmalıyız. Sonra toplantı yapmamız gerek, o da gece yarısına kadar sürer. Sonra dönüp bunu yazmamız da lazım, gece iki-iki buçuk oluyor. Ayrıca özellikle diğer kooperatiflerle toplantı yapmamız gerek. Bütün bunları, işgali sürdürmek için, yaşamımızı sürdürmek için yapmak zorundayız. Ama zaten olanları hiç unutamayız...

CİPLA SAĞLIK OCAĞI – BREZİLYA

CİPLA’da, fabrika kapısından girince, büyük binanın üç büyük odası sağlık ocağı haline getirilmişti. Bir doktor ve bir fizik tedavi uzmanı sürekli burada hizmet veriyordu. Topraksızlar ile iki yüz yetmiş üç kilometre yürüdükten sonra, FLASKO’da işçilerle akşam maçları oynayıp, en sonunda da fabrikanın tepeden görüntüsünü çekmek için su deposuna tırmanırken sağ dizimde bir şey oldu, iki bacağım kalınlığında şişti. Zorlukla yürüyordum. Fizyoterapistte gittim. Otuz yaşlarında bir kadındı. İki yıldır burada çalışıyordu. İşgal edilmeden önce fabrikada fizik tedavi uzmanı tabii ki yoktu. İşçilerin en çok ihtiyaç duyduğu şeydi. Küçük iş kazaları,

Çalışmanın yarattığı bedensel arızalar ya da diğery fizyoterapi ihtiyaçları hemen karşılanıyordu.

“Her gün yirmi–otuzaya yakın şikayet oluyor” diyordu. Bacağımı indirmek için akupunktura başlamadan önce konuşuyorduk. “Artık futbol oynayamaz mıyım?” diye sordum. “Aklından bile geçirme”, dedi. Futbol hayatım Brezilya’da sona erdi. Daha önce Serge ile konuşuyorduk. “Kasım ayında fabrikayı işgal ettiğimizde 2002’de yüz elli kaza oluyordu. Ciddi kaza, işçilerin kontrolünden sonra toplam sadece on üç kaza oldu. Çünkü patron için bütün bu önlemler bir masraf kapısından başka bir şey değildi. Bu nedenle işçilerin hayatı onun için masraftı. Bu nedenle bu konularda ekonomik(!) davranıyordu. O işçinin yaşamını riske atmak konusunda hiçbir çekincesi yoktu. İşçilerin kontrolünden sonra bütün önlemleri alıyoruz ve bunu bizzat işçiler uyguluyor zaten.” Fizyoterapist halinden memnundu. “Çok fazla kazanmıyorum belki ama iyi bir şey yaptığımı düşünüyorum,” diyordu. Dizimde bir karış uzunluğunda akupunktur şişleri vardı. Bisikletlerle dolu otoparkın sonunda küçük bir oda vardı. Yürüyüşten tanıdığımız bir kadın işçi orada çalışıyordu:

–Siz burada ne iş yapıyorsunuz?

–Ben işçilerin sağık fişlerini dolduruyorum. Hasta olanların işlemlerini yapıyorum. Onların sigorta hastanesine sevk edilmesi için gerekenleri yapıyorum. Eğer burası kapanırsa, asla bir başka iş bulamam. Ben CİP-LA ve Interfibra’da on yıldır çalışıyorum. (Kimliğini gösterdi.) Bir kadın için evin ne kadar önemli olduğunu bilirsiniz. Burası benim evim gibi. Benim sağ kolum, Interfibra’da çalışırken patron zamanında sakatlandı. Sonra buraya geçtim, yine ağır işte çalışıyordum ama zorunludum. İşçi kontrolünden sonra arkadaşlar bura-

ya geçirdiler. Böylece daha rahat koşullarda çalışıyorum. Ondan önce hiç düşünmüyorlardı, tek koluyla nasıl üretebiliyor diye. Eğer buna karşı çıksaydım, bu sefer işten atılırdım. Hâlbuki benim kolum yine bu işte sakatlandı.

–Nasıl bir şey patronsuz çalışmak?

–Tabii ki zor koşullarda üretmek ve daha fazla sorumluluk isteyen bir şey.

–Daha mı zor yani?

–Evet, evet daha zor, ama kolay olan ne var ki! Patron zaten iflas etti. Paralarımızı alamıyorduk. İşçilerin yönetiminden sonra hepimizin oy hakkı var ve üretime öyle devam ediyoruz. Şimdi biz daha fazla üretebiliyoruz, çünkü kendimize çalışıyoruz. Oylarımızla zaten haklarımızı alıyoruz ve çalışanların sesi oluyoruz. Bütün yük zorluklar çektik, daha fazla okumak zorundaydık, daha fazla konuşmak zorundaydık, ama hâlâ ayaktayız. Ücretlerimizi alabiliyoruz ve sosyal haklarımıza sahibiz ki bu çok önemli. Ve biz arkadaşlık ilkesine göre çalışıyoruz. Eğer işi ben yapmazsam arkadaşıma yüklenecek bu iş. Bu şekilde çalışıyoruz. Bazen daha fazla çalışıyoruz ama yaşamayı sürdürüyoruz. Yoksa, mesela on yıl çalıştıktan sonra sokakta kalmak da mümkün. Tazminatı bile almadan, birikmiş maaşları bile almadan sokakta kalmak... Yani on yıl çalışmışsın, sonra evine gönderiliyorsun. Patronlayken de hiçbir garantisi yok. Şimdi biz kamulaştırma talep ediyoruz. Geleceğimizin garantisi için. Yoksa geriye emeğimizden hiçbir şey kalmayacak.

–Peki, işgal etmek tehlikeli değil mi? İlegal değil mi?

–Yoo, illegal değil.

Sonra durdu düşündü.

“Evet illegal. Evet, aslında bir açıdan.”

Durdu bir kez daha. Daha uzun bir süre düşündü.

“Önce düşünmek lazım ne illegaldır, ne değildir. Biz çalışıyoruz. Biz çalışmak zorundayız. İlegal ya da değil. Biz herkese, bütün bulduklarımıza, bölge milletvekillerine, yöneticilerine derdimizi anlattık. Biz iş istiyoruz. Biz, bu işten sonra nasıl başka bir iş bulabiliriz? Kırk yaşından sonra...”

INTERNASYONEL DAYANIŞMA

Özyönetim formu olmayan bir biçimdir, yani ‘doğal’ olan ya da sınırsızdır derken bunun manası limiti olmadığı değildir. Tam aksine hiçbir zaman büyük olamaz; hele kocaman hiç olamaz. Ancak kocaman bir demokrasi yumağıdır ve her biri kendi içinde yine demokrasi çemberleri olan... Doğal olmasının göstergesidir... Bu ve bu yüzden limiti vardır. Bu formül, elimizde sürekli kullanabileceğimiz bir pusula olarak kullanılabilir de. Herhangi bir şeyin üstüne koyduğumuzda orada nesneye dönüştüren bir ölçek olduğunda onu parçalayıp, demokrasi yumağına katmalıdır. Hemen hatırlatmalı ki bundan kastımız sadece idari bir biçime ilişkin değildir. Mesela neoliberal tarım politikalarıyla, özellikle binlerce yıldır kadınların işi olan tohum saklama kullanma ve yeniden üretme işini tümünden ele geçiren ulus-ötesi tekelileri bu anlattığımız unsurun en üst boyutta göstergesidir. Tohumların ele geçirilmesi, kolonileştirilmesi neoliberal sistemin temel ayağıdır. Bununla birlikte dünyanın her yerindeki köylülerin kolonileştirilmesi söz konusudur.

Bu kolonileştirme durumunu ve buna karşı ‘Via Campesina’, küçük çiftçi, köylü örgütlenmesini öneren MST kolektif liderlerinden Stedile şöyle tanımlıyordu:

Kimlik söz konusu olduğunda dünyanın her yerindeki ‘campesinos’, hepimizin ortaklığı söz konusu. Bu nedenle objektif olarak toprak işçileri, toprakta üreten –özellikle– kadınlar, doğal olarak karakteristik ve sübjektif, kültürel bir birliktelik halindedir. Bütün bunların sonunda tek bir düşünce ortaya atabiliriz ki bu çok önemlidir. Bu hepimizin dayanışması, birleşmesi demektir. Biz gelecek için bu düşünceyi bütün dünyada inşa etmeliyiz. Ve sonuç olarak, bu zaten söylendi. İngiltere’de, sömürgecilğe karşı. (Marx’ın söylediklerini kastediyor – M.Y.) İşte bu düşüncemizi ViaCampesina’da şimdi hayata geçirmeliyiz. Bizi saran emperyalizme karşı, biz de enternasyonal olarak mücadele edeceğiz. Büyük enternasyonal bir işbirliği ile finans kapital karşı mücadele etmeliyiz. Finans kapital; satın almalar, özelleştirmeler ile bütün dünya tarımını bu baskı ile daha fazla kontrol altına almaya çalışıyor. Avrupa ve ABD pratik olarak tüm tarım ticaretini kontrol altına aldı. Özellikle tohum satışını... Bu tam anlamıyla bir baskı ve pratik olarak Monsanto, Bungue, Cargil, Danone, Nestle, Bayer, Sigenta, Novartes, Basf, ADM (Almanya’dan)... işte bunların egemenliği demek. Bunların hepsi bütün tarımı kontrol altında tutuyorlar. Bu tarımın kolonize edilmesi, sömürgeleştirilmesidir. Simdi şu anda kontrol ediyorlar. Tohumları, ilaçları kontrol ediyorlar. GDO’lu üretimi ve tüm tarımsal ürünlerin ticaretini kontrol ediyorlar. Kore’yi, Türkiye’yi, Japonya’yı, Arjantin’i, Güney Afrika Cumhuriyetini, Hindistan, Bangladeş, Meksika, Brezilya, ABD köylülerini, hepsini baskı ile kontrol altına alıyorlar. Bütün bunların hepsini kapitalist tröstler yönlendiriyor. Buna karşı bütün küçük çiftçiler,

köylüler, kooperatifler uluslararası bir dayanışma meydana getirirlerse, uluslararası bir hareket inşa edebilirlerse o zaman kapitalizme karşı bir sınır çizebilirler. Şimdi tam burada, gelecek için kritik bir mesaj vermek istiyorum, Türkiye köylüleri için ve aynı zamanda Suriye köylüleri, Yunanistan, Akdeniz köylülerine, ki esas olarak birbirlerinin arkadaşlarıdır... Şimdi mutlaka birlikte hareket etmeliyiz, karşı bir hareket yaratmalıyız enternasyonal olarak. Türkiyeli köylüler, Brezilyalı köylüler, ABD’li köylüler, Avrupalı köylüler... bunun üzerine sonuç olarak demek istiyorum ki bütün dünyada tarımı yaratan köylülerdir ve bunun bir ulusu yoktur. Ve Marx’ın söylediği gibi “bütün işçiler birleşin” dediği gibi, “dünyanın bütün üretenleri, köylüleri birleşin,” işte o zaman biz kapitalizmi durdurabiliriz. Eğer bunu başaramazsak bütün köylüler tasfiye olacak, milyonlarca, milyonlarca köylü, büyük göçler yaşayarak şehirlere göç edecekler. Küçük köylülerin artık hiçbir zaman kapitalizmle birlikte yaşama şansları yoktur. Peki o zaman halk ne yapacak? Köylüler nasıl yaşamlarını sürdürecektir? Ancak sadece ‘para ödeyebilen’ yaşamını sürdürebilecek. Yani bunun anlamı kapitalizmde köylüler için hiçbir çıkış yok. “Se correr, o bicho pega. Se ficar, o bicho come”. (Eğer kaçarsanız canavar sizi yakalar, Eğer olduğunuz yerde durursanız canavar sizi yer; Brezilya atasözü.) (Gülerek) Ama biz köylüüz. Bizim işimiz bu. Biz bir arada olursak, biz onu yeriz.

Yani köylüler için tek çıkış enternasyonal olarak birlikte hareket etmek, birlikte üretmek, enternasyonal bir tarım yaratmak ve birlikte mücadele etmek.

Nihayet, bu Özyönetim–Radikal demokrasi kitabını, SubKumandan Marcos’un sözleriyle bitirmek istiyorum.

...Bu anlamda kayıtsızlığın da ödenmesi gereken bedelleri vardır. Diğer bir deyişle, eğer biz onların üste çıkmasına izin verirse, iktidarda olanlar bizim hayatlarımız hakkında karar verecekler, bizim geleceğimiz ve hatta bizim ölümümüz hakkında. Bir gün fark edeceğiz ki hiçbir şey hakkında karar veremez duruma gelmişiz; bizim adımıza her şeye karar verilmiş. Ve bu, hiçbir genç insanın hoş görmemesi gereken bir şey. Çünkü gençlik her zaman kendine saygı duyulması ve kendi kendini belirleyebilmesi için mücadeleyi temsil etmiştir. Bazılarına göre dış görünüş ve ilgisizlik, problemleri yok ediyor. Ama gerçekte, daha da büyüyecek yeni problemler satın alıyor. Biz insanlara inanıyoruz. Biz insanların doğasının iyi olduğuna inanıyoruz. Konuşarak, diyalogla ve anlatmakla ufukların açılabilceğine inanıyoruz. Genç insanlarla konuşacak çok şeyimiz olduğunu düşünüyorum. Fakat aynı zamanda dinleyecek de çok şey var. Bazen büyükler gençlerle ilişkilerinde otorite pozisyonu alıyorlar. Aile veya öğretmenmişçesine konuşmaya eğilim gösteriyorlar, dinlemeye değil. Ben inanıyorum ki gençlerin söyleyecek ve büyüklere öğretecek çok şeyi var. Bu yolda, ben yetişkinlere daha fazla dinlemelerini öneriyorum ve daha az konuşmalarını ve gençlere inanmalarını. Eğer onlar baş aşağı yaşarlarsa, bugün veya yarın bunun bedelini ödemek zorunda kalacaklardır ve bedel her geçen gün biraz daha yükselecek...¹⁰¹

Ve Che'nin sözünü uyarlayarak: 'İki, üç daha fazla radikal demokrasi!'

¹⁰¹ Bkz. Metin Yeğin, *Marcos'la On Gün*, Hayalci Hücre Yayın, 2023.

EKLER:

KAPİTALİST PİYASA HEGEMONYASINI

PARÇALAMAK YA DA ALTER-HEGEMONYA

Herhangi bir hegemonya, gücünü doğrudan kendinden alır. Yani hegemonyanın inşa edilebilmesinin nedenleri artık çok önemsizdir. Bu nedenlerden bağımsız olarak, artık salt kendisi olduğu, hegemonya olduğu için gücü vardır. Bu nedenle mesela kapitalist ekonominin doğuşu ve gelişimi, son tahlilde sadece tarihsel bir bilgiden başka bir şey değildir. Hatta hegemonya bu tarihi de değiştirerek istediği hale sokar. Bunun manası, hegemonyanın istemediğinin hiçbir zaman olmamış haline gelmesi, yeni bir eski tarih yazılmasıdır. Hegemonya, bu nedenle sadece bu günü değil, geçmişi ve geleceği hegemonik etkisi altına alır. Geçmiş, bugün, yarın ve onun dilimlenmiş halleri saatler, dakikalar, saniyeler yani her zerre, an be an hegemonyanıdır artık. Bu her zerreye sahip olmak hegemonyayı güçlendirir, besler ama bu durum aynı zamanda o her anına sahip olmak zorunda olduğu için de zayıf tarafıdır. Bu yüzden H. Lefevbre, Özyönetimi, Radikal demokrasiyi tanımlarken, kurumsal hegemonya, devlet için söylediği; “Özyönetim ... devletin reddidir. Zeminde bir noktadan bir çatlak –basit bir fidan– bu devasa devletçi yapıyı tehdit etmeye yeter.” tanımlaması tabii ki genel, bütün hegemonya kavramı için de geçerlidir.

Mesela devletçi tarih bunun en iyi örneğidir. Bu tarihe bakarsanız sanki devletsiz toplumlar hiç yaşamamış gibidir. Bu yüzden yüzyıllarca süren dönemler için aranıp, taranıp devletler uydurulur ve hatta kıyafetler tasarlanır. Devlet, insanlık tarihinin çok kısa bir döne-

minde, sınırlı bir yerde var olmasına rağmen bütün tarihi de işgal etmiştir.¹⁰²

Hegemonyanın hegemonyasını (!) anlatmamın gerekçesi de tam da burasıdır. Çünkü “Birçok kez söylediğimiz gibi devlet ve şürekası ya da başka bir taraftan adlandırma ile kapitalizmin bu kadar alçakça, eşitsiz, adaletsiz ve saçma olmasına rağmen, sürebilmesinin nedeni silahları, bombaları, orduları, polisleri filan olması değil düşünsel hegemonyasıdır. Bu hegemonya özellikle ‘kapitalist pazar-piyasa’ya ilişkin o kadar kabul edilmiş ve vazgeçilmez durumdadır ki neredeyse her ekonomist ve hatta birçok ‘sol’, ‘piyasa’dan ve ‘serbest pazar’ ekonomisinden başka bir çözüm olmadığı kanısındadır. Bu yüzden birçok şey de olduğu gibi ve daha da fazla, ‘ekonomi’ konusunda bizim söylediklerimiz, çok yaygın bir kesim tarafından çok sevilen, ‘güzel’ ama ‘ütöpik’tir. ‘Denenmiştir ve olmuyordur.’ Herkes hemen kendi gençliğinde ya da çevresinde kurulmaya çalışılan ya da yürütülemeyen mesela bir kooperatif çalışmasından bahsederek, bu ‘çok güzel’ ama ‘bu insanlarla da olmuyor’ örneklerini anlatmaya başlar ve ‘keşke’ ile bitirir...”

O zaman “biz ütopyacılar (!)” öncelikle, “yürümeyen şeyler” üzerinden sormaya başlamalıdır. Madem bir ya da iki kooperatif yürümüyor diye ondan ve birlikte bir şey yapmaktan vazgeçiyorsunuz, o zaman, mesela neden kapitalist şirketten bahsetmiyorsunuz? Ben de size binlerce, binlerce yürümeyen, batan kapitalist şirket örneği gösterebilirim. Peki, neden bu kadar batan kapitalist şirket, işletme varken siz ondan vazgeçmiyorsunuz? Sadece küçük kapitalist şirketler değil,

¹⁰² Daha ayrıntılı anlatım için bkz. Ahmet Ateş, *Türkmen Anarşizmi*, Hayalci Hücre Yayın, 2023.

batan kocaman holdingler sayabilirim, dünyanın en büyük bankalarının nasıl battığını anlatabilirim, iflas eden şehirleri sıralayabilirim. Her şey bir yana sadece iflas eden ülkeleri peş peşe saysam yeter... O zaman birkaç batmış kooperatif örneği ile kooperatiften vazgeçenler neden kapitalist şirketlerden, kapitalist bankalardan ve nihayetinde kapitalist sistemden vazgeçmezler?¹⁰³ Dostoyevski'nin dediği gibi “Kumar gelirinin ticaret gelirinden ne farkı var?” Özellikle kapitalist sistemde bu kumara siz ekonomi demiyor musunuz? Mesela koca bir rulet masası olan borsada kazananlar, eğer istatistik veriler, kârlılık ve verim hesapları, koca koca laflarla “iktisadi parametreler” ile kazanıyorlarsa, bunun bir rulet masası etrafında dolaşıp kaç kere kırmızıya, siyaha, teke ve çifte geldiğini hesaplayarak, kağıda yazan ve buna göre oynayanlardan ne farkı vardır? Ve birçok zaman borsada, pardon rulette dolaşan top “Zero”ya gelip hepsini kasa topluyorsa, bu ekonomi “kumardan” başka nedir?

Gündelik bir lisanla hegemonyayı şöyle bir salladıktan sonra kurama tekrar dönersek, o zaman burada sadece “karşı” bir kuram ile piyasa ekonomisine karşı çıkmak yeterli olacak mıdır? Basit ve kaba bir karşılaş-

¹⁰³ Batan büyük şirketlere örnekler, devasa finans şirketi Lehman Brothers, dünyanın en büyük bankalarından Washington Mutual, dünyanın en büyük ikinci telekomünikasyon şirketi WorldCom, dünyanın en büyük otomotiv şirketi General Motors, dünyanın en güvenilir finans şirketlerinden sayılan CIT, dünyanın en büyük enerji şirketlerinden Enron, dünyanın en büyük sigorta şirketlerinden Conseco, otomotiv devi Chrysler, en zengin petrol şirketlerinden Texaco ve liste daha da uzatılabilir. Dünyanın süpergücü ABD kurulduğundan bu yana 5 kere iflas etti; son 200 yılda iflas eden devletlerin sayısı 83; sadece son 6 yılda 6 ülke iflasını açıkladı. ABD'nin sanayi şehri Detroit, iflas eden şehirlerin son örneği ve bugün bir hayalet şehir görünümünde.

tırma ile “Piyasa ekonomisi”nin serbest (!) pazarına karşı planlı sosyalist ve belki teslimiyeti baştan kabul ederek, Keynesçi bir “ekonomi” ile karşı durmak mümkün müdür? Sermayenin tekelleşmesinin sınırlandırılması ve hatta sermayenin el değiştirmesi ile “Kamu”nun sermayeyi yönetmesi ile doğan bu karşı-planlı ekonomi gerçekleştirilmeye çalışıldığı anda hegemonyanın bütünü yerinden hiç kımıldamaz, sadece ağırlık merkezleri yer değiştirir. Her şey bir yana, sermaye tıpkı kendisi gibi birikmiş yöneticilerin bir araya gelmesiyle ya da bir başka açıdan tek tek insanların üst üste konarak ve her biri üstte ve altta olduğu için, artık bürokrat dışında hiçbir niteliği kalmayarak hareket ettiği için, koca bir yabacılaşıma tümseğinden başka bir şey değildir. Bu devletin asıl sermayesi yani bürokrasiye dönüşmüş bir yöneticiler birikintisidir. Bu yüzden mesela devrimlerden hemen sonra bu birikim parçalarının kadroların, her birinin devrim esnasında ne fedakarlıklar yapmış olması ve nasıl bir geçmişi olması fark etmez. Üst üste kondukları anda bürokrat olurlar ve “planlı ekonomi” sermayenin planlamasından başka bir şey olmaz. “Verim ve kâr”, adına ne denirse densin yazışmaların arasına sızar, ele geçirir ve bütünü yönlendirir.

Ayrıca “verim ve kâr” kişisel olarak da bürokratlara da bulaşır. Neredeyse her zaman, ilk olarak “işlerin hızlı görünmesi” için ihtiyaç olan “görev” arabaları, yani “makam araçları” ile başlayan bu süreç, merkeze yakın mutena semtlere, aileleri için özelleştirilmiş okullara, iyi dinlenmeleri için “daça”lara¹⁰⁴ dönüşür. Bu kişilerin iyilik ve kötülüğü üzerine bir şey değildir. Ay-

¹⁰⁴ “Daça”, Sovyetler Birliği yazlık konutlar. Daha önce Çarlık aristokrasisinin bu ayrıcalığı, parti bürokrasisine geçmiştir.

nı veba gibi “verim ve kâr”ı tutanın eline bulaşmasıdır. Bu durumda planlamanın merkezi biraz daha piyasaya kayar ve hegemonya hâlâ yerli yerindedir ve daha sağlamdır. Ernesto Che Guevara’nın ısrarla sadece devrimci romantizme dönüştürülen ve yok sayılan siyasal düşüncelerinde bu “koca yabancılaşılmaya” özellikle dikkat çekilir. Che Küba ekonomi bakanıyken Sovyetler birliği ziyareti sırasında, örnek büyük bir fabrika gezdirirken yeni uyguladıkları bir sistemi anlatıyorlardı. “İşçiler eğer sosyalist üretim hedeflerini aşarlarsa prim kazanıyorlar, böylece hem kendileri hem sosyalizm kazanmaktadır!” “Bu yöntemi iyi biliyorum ben,” der Che, “İtalya’da Fiat fabrikasında görmüştüm ve uygulayanlar da hiç sosyalist değillerdi!”

O zaman biz kendi ütopyamıza (!) geri dönersek... Bu hegemonyayı kırmak için öncelikle onların oyun kurallarının dışına çıkmak zorunluluğu vardır. Yani “kârlılık ve verim” üzerinden ekonomi tartışmaya başladığınızda zaten baştan kaybetmiş olursunuz. Çünkü basit bir anlatımla çok “kâr” etmek için çok sömürmek zorundasınızdır ve çok fazla “verim” elde etmek istiyorsanız toprağın canını çıkarmanız gerekir. Bu basit bir “Hiçbir şey yoktan var olmaz.” kuralının başka yönüdür, yani “Çalmaz ve talan etmezseniz sermayeniz olmaz.”

O zaman “ekonomi” tartışmasının temeline “Özgür zamanı”nı koymak gerekir. Yani bir iş bize ne kadar kâr getirecek değil, “zamanımızdan–hayatınızdan” ne kadar çalacak? diye sormalıdır. Çünkü bu dünyada mutlak sınırlı olan temel şey, zamandır. Bu yüzden eğer 80 yaşınıza kadar yaşıyorsanız, modern zamanda bunun beşte birini, 16 yılını yola, 8 yılını okula, 10–12 yılını çalışmaya harcıyorsanız “kârlı ve verimli” olsanız ne yazar (ilk a’yı uzatarak okuyun) olmasanız ne yazar. Bu

yazdığım hesaplar “kemiksizdir”, yani net, çalışma saatlerinin, okul saatlerinin toplanarak yıllara çevrilmesidir. Yani bu mudur yani öve öve bitiremedikleri muasır medeniyet seviyesi?

Bu mudur hayat?

Ekonominin yukarıdaki gibi, çok kullanan kelime ile parametreleri değiştiğinde bunun manası sadece “karşı” bir hegemonya değil “alter”-hegemonya/alternatif bir hegemonya yaratılmasıdır. Alter-hegemonyayı özellikle Kürt siyasal hareketi üzerinden anlatmaya başladığımızda, tam olarak kast ettiğimiz, biri ve önce geleni mutlak olarak Demokratik Modernite’dir. Bu aynı zamanda “Alter-hegemonya kavramı, Negri ve Hardt’ın ‘alter-modernite’ siyle de bağlantılı düşünülebilir. Negri ve Hardt’a göre, ‘Alter-modernite terimiyle, anti-modernite geleneğinden doğduğu için, modernite ve onu tanımlayan iktidar ilişkisinden bir kopuşu kastediyoruz; ancak aynı zamanda karşıtlık ve direnişin ötesine geçtiği için anti-moderniteden de ayrılır; anti-moderniteden alter-moderniteye geçiş, zıtlıkla değil, kopuş ve dönüşümle tanımlanır.”... “Karşı-hegemonya, devletin hegemonik söylemini ürettiği zeminin tamamına müdahale etme amacı taşır, örneğin ‘bu memleket bizim’ sloganı karşı-hegemonik bir slogandır. Yönetici elitin üzerinde hak iddia ettiği her şey üzerinde hak iddia etmektir ve kavramlar üzerine bir anlam savaşına girilir. Bütün halkın düşünsel zeminini kesen kavramlara yeni içeriklerle sahip çıkmak ve bu kavramları yeni bir kurucu politik projeye seferber etmek amacıyla kullanmaktır. Alter-hegemonyada ise egemenliğin üzerinde tesis edildiği halkın bir kısmının değerler sistemi yeniden üretilir, amaç, devletin hege-

monik söyleminden ‘kurtulmaktır’, kendini özerkleştirmek, giderek bağımsızlaştırmaktır.”¹⁰⁵

Dolayısıyla hegemonyayı parçalamak yani alter hegemonya özellikle Kapitalizmin baş tacı “ekonomi” de, daha özel adıyla “piyasa ekonomisi”nde çok daha çarpıcıdır. Bu durum Badiou’nun “Siyasi düşünme, şeylerin egemen halinden her zaman kopar. Kısacası devletten kopar... Bir yer değiştirme, bir yolculuk talep eder.” tanımlamasına, tam manasıyla denk düşer. İlk başta, daha güç ve zor görünse de, bunu parçalama etkisi de en az bunun kadar güçlü ve zorludur. Alternatif bir “ekonomi”yi –tırnak içinde olduğunu vurgulayarak– onun temel bir dinamiği olarak “Kendi Evini Kendin Yap” kooperatifleri üzerinden anlatmaya çalışırsak, bu etki daha da iyi anlaşılabilir. Faşizm ekonomisi, temelinde “Kentsel Dönüşüm” yeni ve diğer adıyla “Tehcir ve Tecrit Konutları” inşası bu ekonominin can damarıdır. Bu durumda bu can damarın üzerine inşa edilecek, birlikte ve kolektif “barınma hakkı” da hem bir başka “ekonomi”nin temeli ve toplumsal bir “ekonomi”nin yaratıcı dinamiği halini alır.

Son yaşananlar üzerinden bakıldığında, kentsel dönüşümün, daha doğrusu yeni faşizmin mimari olarak inşasının tek amacı, sadece direnişin olduğu yerleri tehcir ve tecrit konutlarına dönüştürmek, kimliğin ve dayanışmanın ve tabii ki komşuluğun, selam vermenin, çocukların birlikte oynamasının, anadilin sokakları çın-

¹⁰⁵ Bkz. Soner Torlak, “Kürt Hareketi’nin Mekân Siyaseti”, Ayrıntı Dergi, Aralık 2015–Ocak 2016, Sayı 13. Yine aynı yerde Fanon’dan alıntı tam yerindedir: “Gelenğe sıkıca tutunmaya veya aşınmış gelenekleri canlandırmaya çalışmak, sadece tarihe değil, halka da karşı gelmektir. Bir halk, sömürgeciliğin acımasızlığına karşı silahlı veya hatta politik mücadeleyi desteklediği zaman, gelenek anlam değiştirir.”

latmasının imha edilmesi değil, aynı zamanda kendisinin muhtaç olduğu ekonomi tekerinin döndürülebilmesidir. Tehcir ve tecrit konutları, yani neoliberal kentin inşası, yeni faşizmin temel “üretim biçimidir”. Bir metafor yapmak istersek, kapitalizmin ilk döneminde buharlı motorun icadı ne manaya geliyorsa, tehcir ve tecrit konutları da neoliberal ekonomi ve yeni faşizmde aynı manaya gelmektedir. Bu durum birbirini besleyen, büyüyen ve paradoksal olsa da bu yüzden gittikçe daha çok acıkan obez neoliberal ekonominin iştahını körükler.

Bu yüzden rejim, daha önceki köy yakmalarından farklı olarak bu yıkımları sadece “güvenlik” amacıyla yapmaz. Bugün hedef büyüterek kentleri “acele kamulaştırma” ile yıkmaya çalışması, kendi ekonomisi ile doğrudan bağlantılıdır. Yani neoliberal ekonomi ile savaş tehciri, kentlerin yıkılması, yani tehcir ve tecrit konutları politikası enesttir. Zaten iktidar da bunun çokça farkında olduğundan, burjuva dünyanın hukuk çizmesini çoktan aşmış olmasına rağmen, bu iştah açıcı pazarı önlerine sürerek onları susturur. Bu yüzden Almanya başbakanı Merkel ile birlikte çarşı pazar dolaşılmasının ardında da bu vardır. Tesadüf odur ki bu yeni kent inşasının içinde Alman firmaları fazlasıyla yer alabilir ve mutlaka başvurulacak uluslararası sermaye içinde en önemli pay Alman sermayesinin (!) olabilir. Yani rejim, uluslar arası hukuku çiğnese de obez neoliberalizmi besleyecek yeni kent inşasını sofraya koyar, iştahları kabartır. Bu yüzden neoliberal cehennemde kazanların içine önce Kürt illerinden başlayarak, büyük kentlerdeki Kürt–Alevi mahalleri ve hemen ardından bütün yoksulları ve de hızını alamayarak yerleşik orta sınıf semtlerini, hatta çok para eden eski mutena zengin semtleri atacaktır. Neoliberal ekonomi

ve yeni faşizmin enstest olmasının temeli, bu aynı kazanda pişmelerinden başka bir şey değildir.

Bu arada, rejim daha önce köy yakmaları –doğrudan farkında değildi ya da en azından temel amacı bu değildi– ve yayla yasaklarıyla bütün et üretimini köylünün, öncelikle Kürt köylüsünün elinden alarak tekellere devretmiştir. Köy yakmaları ile “entegre et tesisleri”nin, Türkiye’nin büyük tekellerinin et piyasasını ele geçirmesi aynı döneme tekabül eder. Bu aynı zamanda tesa-düfi olarak (!) “Et-balık”ın özelleştirilmesiyle de çakışır. Şimdi ise iktidar, tehcir ve tecrit konutlarının ekonomik gücünün farkındadır ve hatta bunların tek kozu olduğunu da çok iyi bilmektedir.

Bu yüzden, tehcir ve tecrit konutlarıyla neoliberal ekonomin kazanına kurban gitmemek için tek çare direnişin içine kendi evlerimizi, radikal tekellere ihtiyacımız olmadan, ekolojik ve tabii ki birlikte inşa etmeyi katmak zorunluluğudur. Alter–hegemonyanın, demokratik modernitenin hegemonyayı parçalayabilecek kopuşu ancak burada gizlidir ve bu yeni faşizmin yapısal formunu ve kendisini yıkabilecek tek yoldur.

Bu “Kendi Evini Kendin Yap” sadece temel bir insan hakkı olan “barınma hakkı”nın pratikleştirilmesi değil, aynı zamanda ve belki de daha da önemli olarak bir başka, birlikte ve kolektif bir kültürün inşasıdır. Bunların dışında ayrıca “ekonomik” olarak da bu durum “radikal demokrasi”nin “finansse” edilmesini de sağlar. “Finanse etmek” tabii ki “iktisadi” ve dolayısıyla “kapitalist” bir terimdir ancak bugünkü kapitalist hegemonya altında bunu başka türlü anlatabilme şansı yoktur. Mesela benzer bir durumu başka bir radikal demokrasi örneği üzerinden anlatırsak, işgal fabrikaları, ürettiklerini mutlak olarak “piyasa”ya sunmak duru-

munda oldukları için, klasik anlamda bir “finans” meselesinden söz etmek son derece normaldir. Bununla beraber işgal fabrikası “finans”ı daha doğrusu ekonomisi klasik bir fabrika işletmesinden çok farklı nitelik taşır. Kapsamının için de “nasıl çok üretileceği ve kâr edileceği” değil, daha çok çalışanlara “nasıl adil dağıtılabileceği” üzerinedir. Özellikle fabrikanın işletilmesi için hammadde sorunu ve genellikle olduğu gibi iflas etmiş patronun elektrik ve vergi borçlarıyla beraber aşılması oldukça güç bir durum karşlarına çıkar. Mesela Topraksızlar, toprak işgali ile birlikte kısa bir süre içerisinde en azından karınlarını doyurabilecek gıdayı üretebilecekken, işgal fabrikası genellikle bu şansa da sahip değildir. Ayrıca ne önemli güçlüklerden biri, daha önce mesela sadece bir vidayı sıkıştırmakla görevli bir işçinin daha sonra fabrikanın bütün finansına, üretim maliyetine, işçi ücretlerinin hesaplanmasına kadar sorumlu hale gelmesidir. İşçiler bunu anlatıyordu:

“Genel işleri aramızda paylaşıyoruz zaten. Herkes her işi yapmıyor, ama tabii ki herkes her bilgiye sahip. İki yıl önce sadece ücretlerimize ilişkin düşünüyorduk. Şimdi hammaddeden enerjiye kadar her türlü sorunu düşünmek zorundayız, ama burası bizim ve biz burayı yaşatmalıyız. Tabii ki bu konuda hem çok fazla deneyime sahibiz, hem de deneye yanıla birçok şeyi öğrendik ve hâlâ öğrenmeye devam ediyoruz. Aynı zamanda, birçok konuya ilişkin genel toplantıda karar alıyoruz. Mesela ücretlerin ne kadar olacağına dair her zaman genel toplantı yaparız. Bunu ne kadar para kazandığımıza bağlı olarak belirleriz...”¹⁰⁶

¹⁰⁶ Bkz. Metin Yeğin, *Patronsuzlar*, Öteki Yayınları, 2015.

Alter-hegemonyayı pratiğe geçiren Brezilya'daki MST–Topraksızlar hareketinin kolektif liderlerinden José Valdir de bu durumu şöyle anlatıyordu:

“İki büyük cephe var. Biri savaştığımız büyük toprak sahiplerinin, savaştığımız tarım modelinin, savaştığımız ekonomik modelin ve toprağın tek elde toplanmasının –temerküzü– cephesi. Aynı zamanda bu cepheye karşı bir diğer cephe vardır. Diğer ise alternatif bir model inşasının örüldüğü cephe. Mesela tarımın tahribatına karşı aynı zamanda bir tarım modeli inşası vardır. Endüstriyel model modern merkezi teknolojiye ihtiyaç duyarken bu modele karşı reformla yeni bir model, ciddi tartışmaların yapıldığı alternatif bir model inşası söz konusudur. Mesela, eğitim üzerine tartıştığımızda kâğıda karşı eğitim için, kâğıda karşı düşünsel bir yapı ve özgürlük için yeni bir pedagoji inşa etmekteyiz demektir. Kâğıtsız bir eğitim formu, üniversite ya da diğer eğitim yerlerinde bir başka perspektif inşa edecektir. Biz böyle bir eğitimi inşa etmek istiyoruz. Bu egemenlerin “kâğıt eğitimi”ne karşı alternatif bir modelin inşasıdır. Bu sağlıkta da benzerdir ya da tarımda işbirliğinde de, kooperatiflerde de. Savaşıklarımızın bütün modellerine karşı alternatif model yaratmamız demektir. Eğer düşmanlar bir model ürettiyse bizim başka bir model üretmemiz gerekir. Hareket ihtiyacı olduğu doğal ve objektif bir düşüncüyü, başka bir perspektifi inşa etmelidir. Tabii ki sadece konuşarak değil. Konuşurken aynı zamanda da alternatif model inşa etmek gerekir. Diğer cephe ne yapıyorsa biz onun aynı zamanda alternatif modelini inşa etmek durumundayız.”¹⁰⁷

8

¹⁰⁷ Bkz. Metin Yeğin, *Topraksızlar*, Öteki Yayınları, 2015.

BİR ÖZYÖNETİM DİNAMİĞİ

TOPRAĞIN DEMOKRATİKLEŞTİRİLMESİ

Bu durum alter–hegemonya inşasını zorunlu kılar. Bir alternatif inşasında radikal demokrasi “form” ve “biçim” dışıdır. İhtiyaçtan doğar ve hatta birçok defa olduğu gibi daha çok travmatik bir yıkım onu ortaya çıkarabilir. Neoliberalizmin ise dünyanın her yerinde tek yaptığı, yeni Kent İnşası ve bunu gerçekleştirmek için enerjinin, doğanın talan edilmesidir. Bu yüzden kent toprakların demokratikleştirilmesi, Kent Reformu, radikal demokrasinin ortaya çıkmasının en önemli dinamiğidir.¹⁰⁸ Özellikle “Kent”leşen toplumsal yapı daha doğrusu Kentin kapitalizmin ta kendisi halini alması, barınma hakkının yaşama geçirilmesinin yanında ev sahibi olmanın metalaşma haliyle zorunlu bir statü durumuna gelmesi, Mortgage ile sadece bir ev satışı değil, 10 yıl, 20 yıl düzene entegre olma, sessiz kalma, isyana dahil olmama, kültürel (!) durumunu imha etme anlamına gelirken, kent topraklarının demokratikleştirilmesi ise bir yandan halkın doğrudan ihtiyacının karşılanması, aynı zamanda neoliberal ekonominin temel dinamiği yeni kent inşasının tekerine çomak sokmanın, barınma hakkının metalaşma durumuna karışı öncelikle küçük ama hemen derinleşebilecek oyuklar açmanın, başka bir ekonomi, bir radikal demokrasi yaratma konusunda en etkili ekonomi dinamiğini ortaya çıkarmanın ortak çözümüdür.

¹⁰⁸ Daha ayrıntılı incelemek isteyenler için Bkz. Metin Yeğin ve Merve Tuba Tanok, *Kent Reformu ve Yeni Gecekondu Hareketi*, Hayalci Hücre, 2024.

Kent toprakların demokratikleştirilmesi, kent topraklarının yoksullara, evsizlere ve dünyanın her yerinde, özellikle bu coğrafyada en fazla evsiz olan kadınlara dağıtmak bir başka toplumsal yapının inşasının en önemli dinamiği haline dönüşebilir. Bu sadece toprakların dağıtılması ile sınırlı kalmayacaktır. 35-40 kişilik kolektiflerin radikal inşaat tekellerine ihtiyaç duymadan, alternatif ve ekolojik evler inşa etmesi, başlangıcından itibaren bir başka demokrasinin, yaşam biçiminin ortaya çıkmasının da dinamiği olacaktır. Tekrar edersek, Neoliberalizmin başat ekonomisi Yeni Kent inşası, ve yeni kent için doğanın katledici talanından başka bir şey değildir. O zaman eğer üstümüzdeki geçen yüzyılların kalıntılarını silkeleyip atmak için illaki iktisadi tartışacaksak, bugün ekonominin temeli ev yapmak ya da başka türlü anlatırsak “para bunda abi”dir . O nedenle Kent Topraklarını evsizlere, kadınlara dağıtarak, kolektif, birlikte, radikal tekellere ihtiyaç olmadan ev inşa etmek, sadece “barınma hakkı”nı inşa etmek değil, aynı zamanda radikal demokrasinin ekonomisinin de inşasıdır. Bu toplumsal ekonomi, daha doğrusu ekonomi olmayan ekonomi, bir başka bir yerden bakıldığında hiç kimsenin “işsiz”in kalmadığı, herkesin “işinin” olduğu bir biçimdir. Hâlâ ve ısrarla bugünün terimleriyle konuşursak, “kâr”ın doğrudan “ev” olarak çalışanlara geçtiği, çok “kârlı” bir iştir.

Tabii ki köy komünleri, fabrika işgalleri, mahalle meclisleri, halk komiteleri farklı biçimlerde ve altını çizdiğimiz gibi birçok formsuz doğrudan biçimi önemlidir ancak yaşamın hegemonik kente hapsedildiği, insanların kent sınırlarından kovularak, yakının tekrar kente dahil edildiği bir hegemonik iktidara karşı kent

topraklarının demokratikleştirilmesi, hegemonyanın parçalanması, bir alter-hegemonya inşası, yani radikal demokrasinin temel alanıdır.

*Unutma ki açgözlü bir kumarbazdır Zaman,
Her elde aldatmadan kazanır, bu bir yasa!*

—Walter Benjamin

Kapitalist kent hegemonyası bu noktada başlıyor. Aslında dünyanın sadece dörtte birini inşa edenler nasıl oluyor da düşünsel olarak neredeyse her siyasal fikre göre, olması gereken, ideal olarak algılanıyor? Bu hegemonyanın düşünsel gücü, asıl olarak binlerce konut inşasından, ikiz kulelerden, viyadüklerden ve kavşaklardan daha etkili. Ayrıca dünyada azınlıkta kalsalar da, planlanan ve inşa edilen kentler sorunsuz olsalar yine de bu “ideal kent” imajı haklı olabilecektir. Ancak hala dünyanın en iyi kentleri olarak gösterilen kentler, ilk olarak kendi iç dinamikleriyle organik gelişen bir iskelet üzerine inşa edilenlerdir. Önce kağıt üzerinde çizilen sonra inşa edilen neredeyse her kent, çok kısa bir zaman sonra, öncelikle doğrudan planların dışına, plansızlığa ve ardından da bütün kentlerin kaderine mahkum olur. Burada sorun, sürekli tekrarlanan şey, kentin plansız gelişmesi değil, tam tersine hiç bir planın kenti sınırlayamaz olmasıdır. Daha doğrusu her planlanmış, ölçülmüş ve çizilmiş kent, aynı zamanda “satılabilir” olduğundan, yani meta haline dönüştüğünden, sınırları belirlenmiş ve sınıflanmış ve ardından da kendi gerçeğini, kentini yaratır olmuştur. Bu kent düşüncesi, temelde kamu hizmetinin temerküzü düşüncesinin doğal

(!) sonucudur. Sermayenin temerküzüne karşı çıkmak ile kapitalist kente ve hatta kente karşı çıkmak arasında hiç fark yoktur. Bu durum, kapitalist kentin inşasında radikal inşaat tekellerine, radikal bilgi ihtiyacına ve radikal uzmanlık bilgisine ihtiyaç duyurur ki bu tekel-lere kendisine “kamu” adını veren devletin sahip olması da bir şeyi değiştirmez. Basit ama doğrudan söylemek gerekir ki çok katlı yapılar inşa ederseniz, bunlarda yaşayan “aşağıdakiler ve yukarıdakiler” her zaman olacaktır.

Kağıtlara kent çizenlerin en büyük handikabı, bu sokakları kendi kendine hareket eden şeyler zannetmeleridir. Sokakların bir ruhu olduğunu göz ardı ederler. Mükemmel kurulmuş bir kent bile her gün süpürülmek zorundadır. İlk basit soru, bu sokakları süpürenlerin nerede oturacaklarıdır. Düşünceli plancılar bunun için işçi konutları planlasalar bile –ki neoliberal kent inşasında her toprak parçası çok değerli olduğundan bu insanlar sanki yokmuş gibi hareket edilir– bunlar mutlaka ya çok kısıtlı ya da kentin dışında olacaktır. Bu da daha sonra, biraz daha geniş olarak ele alacağımız ulaşım sorununu derinleştirecektir. En basitinden, onlar için kullanabilecekleri toplu taşıma araçları konması gerekmektedir. Bu da yeni duraklar ve duraklayan trafik demektir. Sabah erken saate yola çıktıklarından ve her insan gibi bir şeyler yemek zorunda olduklarından, bu otobüs duraklarının hemen yanında, büfeler ve seyyar satıcılar doğmaya başlar. Planlanmış bu kentin her hizmetini yerine getirmek için burada olan “aşağıdakileri”, süpürücüler, bahçıvanlar, ev temizlikçileri, çocuk bakıcıları, onların aileleri, onlar gibi işe girmek isteyenler, yani yedek işgücü, hepsini taşıyan otobüs şoförleri,

kenti koruyan (!) polis, bekçi, benzeri güvenlik güçleri, bunları besleyen başka seyyar satıcılar, sigara ve gazete satıcıları ve tabii ki soymak isteyen soyguncular, öğretmenler, karar verici hâkimler, fahişeler ve pezevenkler kent plancısının kağıdı üzerinde hiç bir zaman hesaplanmazlar ama her kentte mutlaka vardırılar. Bu durum çok yaratıcıdır: Yeni gecekondular, irili ufaklı dükkanlar, bunu yasaklamak için yeni zabıta memurları ve bu zabıta memurları için yeni gecekondular doğurur. Birbirini tetikleyen, besleyen bir kent zinciri ortaya çıkar.

Dünyada neredeyse bütün her yerde ve Latin Amerika'da İspanyolca ya da Portekizce konuşulan yerlerde de neoliberal yeni kent inşası site mahallelerin adları “Country” idi. Bütün dünyada inşa edilen bu *Country*ler gecekonduların iyicileridir. Bunların inşasının dışa yansıtılan temel düşüncesi bile “ayrıcalıklı” ve “güvenlikli” olması, yani gecekonduların karşıtlığı üzerine kuruludur. Ancak her *Country*'ye yapışık bir gecekondular mahallesi görünüşünün aslı, her gecekondudan doğan bir *Country* olmasıdır. Yani her *Country*'nin yanında “mantar gibi bitmiş gecekondular” mevzu bahis değildir, aksine *Country*ler gecekonduların sırtına yapışmış asalaklardır.

Aynı zamanda bu inşayı gerçekleştirme gücü olan sermaye birikiminin varlığı bile burayı ekolojik olmaktan çıkarır. Sermaye ancak kendisine benzer şeyler inşa edebilir. Gücün temerküzü sermaye, iktidarını mimariye kurar. Hemen hemen her kültürde olan, Babil Kulesi'nin yıkılması söylencesinde, kulenin simgelediği iktidar açık olarak görünür. Yani Tanrı, kendisinden

başka bir iktidarın olmasını istemez, kuleyi yıkar. Tanrı, bu söylencede, ister inanın ister inanmayın haklıdır. Babil Kulesi ve her kule her zaman iktidardır ve yıkılmalıdır.¹⁰⁹

Kentin kendisi, toprağın temerküzü ve merkezi otorite aynı zamanda bir enerji tüketim merkezidir. Her ne iş olursa olsun kent merkezine ulaşmak, oradan tekrar yerele dönmek ve bunu her geçen gün, daha da genişleyen bir çember içinde gerçekleştirmek ve her gerçekleştirme sürecinde yeni bir bürokratik işlemler toplamı yaratmak, koca bir enerji değirmenine ihtiyaç doğurur.

Kent toprağının temerküzü yani merkezlerde toplanması, sanıldığı gibi bir enerji tasarrufu değil tam tersine çok büyük oranda enerji tüketimidir. Her ne konuda olursa olsun çoklu ihtiyaç, radikal tekelleri doğuran, geliştiren ve besleyendir. Kentin temerküzü yani bir başka deyişle otorite inşası, enerjinin kontrolü ve dağıtımın temerküzü demektir. Bir anlamda kent inşası ile birlikte enerji ihtiyacı, enerji tekelleri, enerji savaşları ve enerji egemenliğine dayalı iktidar gücü tartıştığımız meselenin aslında ne kadar kilit bir noktada olduğunu göstermektedir. Yani her bir gökdelen, sadece

¹⁰⁹ 9. yüzyıl İslam tarihçilerinden el-Tabari'nin "*Peygamberler ve Krallar Tarihi*" adlı eserinde daha detaylı bilgi verilir. Öyküye göre Nimrod Babil'de bir kule inşa ettirir. Allah bu kuleyi yıkar ve o zamana kadar aynı dili konuşan insanların dilini 72'ye ayırır. 13. yüzyıl İslam tarihçilerinden Ebu el-Fida da aynı öyküden bahseder ve İbrahim'in atası Hud'un kendi dilini (İbranice'yi) muhafaza etmesine izin verildiğini ekler. Zira Hud kulenin inşasına katılmamıştır. (http://tr.wikipedia.org/wiki/Babil_Kulesi) İşin başka ilginç tarafı 90 metre yüksekliğindeki Babil Kulesi'nin Kuran'a göre kerpiçten yapılmış olmasıdır.

kent toprağı üzerinde yükselen, kentin toprağını, suyunu ve havasını gasp eden, kirleten değıldir. Aynı zamanda inşasında harcanan çok yüksek miktarda enerjisinden, her gün ısıtılmasına ya da soğutulmasına, asansörüne hatta toplam dışkısını kendisinden uzaklaştırmasına kadar her adımda enerji yiyicidir. Bu hız ve iktidar arasındaki enstest ilişkinin aynısının, enerji ve iktidar arasında da var olduğunu açıkça gösterir. Büyük oranda enerji tüketimi ve ihtiyacı daha çok tekelleşmiş iktidar, daha yoğun otorite, daha çok kontrol ve daha az özgürlük demektir.

Yani her yeni baraj inşaatı, üretilen her yeni Watt elektrik, özgürlüğümüzü daha da uzağı sürüklüyor. Enerjinin nereden üretiliyor olması çok önemli olmasına rağmen, her şeyi açıklamak için yeterli değıldir. Tamamıyla yenilenebilir bir enerji üretiminin bile elde edilmesi ve dağıtımı ile iktidar otoriteyi dışlamaz. Ekolojik bir kent (!) mutlaka daha az enerji tüketen ve topluluğun kendi enerjisini yaratan olmalıdır. Elektrifikasyon şiarı ile birlikte, Sovyet devriminin özgürleşmeci ütopyasının ortadan kalkması sürecinin eş zamanlı olması tesadüf değıldir bence.¹¹⁰

¹¹⁰ Ne tür bir kent istediğimiz sorusu ne tür toplumsal bağlar, doğa ile ilişki, yaşam biçimleri, teknolojiler ve güzel duyu değerleri arzuladığımız sorusundan ayrılamaz. Kent hakkı kent kaynaklarına ulaşma bireysel özgürlüğünden çok öte bir şeydir: Kenti değıştirerek kendimizi değıştirme hakkıdır. Ayrıca bireyselden çok ortak bir haktır çünkü bu dönüşüm kaçınılmaz olarak kentleşme süreçlerini yeniden şekillendirmek üzere ortaklaşa bir gücün kullanımına dayanır. Kentlerimizi ve kendimizi yapma ve yeniden yapma özgürlüğünün en değerli ama aynı zamanda en çok ilgisiz kalınmış insan haklarımızdan biri olduğunu ileri sürmek isterim. Bkz. Harvey, D. (2008). "The Right to the City," *New Left Review* 53;

Kapitalist kent her zaman yanı başında ulaşım sorununu birlikte taşır. “Ekolojik Kent”te ise merkez olmadığından, ulaşım ve sorunu yoktur. Bir başka deyişle her yer merkez özelliğini taşır. Toprağın temerküzünün ortadan kaldırılması, ekolojik–kadın kentin ulaşım ve sorununun ortadan kaldırılması demektir. Bu, aynı zamanda, her yıl trafik kazasından ölen 250 bin insan ve 10 milyon yaralının artık olmayacağı anlamına gelmektedir. Yani dünya savaşlarından daha fazla insanın yaşamını kaybetmesinin önüne geçilmesidir.

Modern kent ulaşımı, sanki ulaşmamak üzerine düşünülüp tasarlanmıştır. Kent merkezi, otorite alanları yani hükümet binaları, mahkemeler, okul, ofisler, işyerleri ve onlara hizmet için kurulmuş otel, lokanta, eğlence yerleri ile donatılmıştır. Bu büyüklü küçüklü kentlerde, kendi boylarına göre, irili ufaklı ama benzerdir. Otorite merkezleri tekli değildir. Fabrika ve çevreleri, çarşı, pazar ve çevreleri, tapınak yerleri ve çevreleri, özellikle son yıllarda finans merkezleri ve çevreleri, hepsi kentin temerküz alanlarıdır. Genellikle insan yaşam alanları –eğlence yerleri ve parkları kısmen ayrı tutarsak– başta konutlar, kentin modern olmasıyla birlikte, bu alandan süpürülürler. Aşırı değerlendirilen merkezdeki binalar, artık konut olarak kullanılamayacak kadar pahalıdır ya da çok olumsuz koşullarda, yangında otoritenin ilk yutacağı alanlar olarak var olabilirler. Böylece herkes için bir yolculuk başlar. Kentin yoksulları, kısıtlı marjinal alanlarda yer bulamazlarsa, ofisleri, işyerlerini temizlemek, lokantalarında yemek pişirmek,

Türkçesi için bkz. David Harvey, “Kent Hakkı”, çev. Meriç Kırmızı, Sendika.Org.

seyyar satıcılık yapmak, kendilerini benzer kaderlilerden korumak için güvenlik görevlisi olarak çalışmak ve benzeri binlerce iş için, merkeze doğru günlük göçlerine başlar.¹¹¹

Aynı zamanda kentin yüksek gelirlipleri, kentin karmaşasından sıyrılmak için uzaklaştıkları merkezden, işlerinin başına dönmek için bu göç kafilesine dahil olurlar. İşçiler, kamu emekçileri, seyyar satıcılar, patron, hakim ve mübaşirler ve devletin savcıları, polisleri, yankesicileri, katilleri, farklı konforlarda, aynı yolda yer alırlar. Otobüslerde, minibüslerde, taksilerde, otomobillerde kimi birbirlerinin sırtına yüklenerek, kimileri koltuklarında biraz yayılabilerek ama hepsi de uyuklu olarak, kafiye kendilerine tahsis edilmiş hücrelerinde, kırmızı ışıkların değişmesini bekler.¹¹²

Kendinizi alışkanlığınızdan ve gereklilik duygusundan kurtardığınızda, ne kadar saçma bir göç kafilesi hareketi olduğunu görebilirsiniz. Aynı yere sıkışmak için ömrünün yüzde yirmisini harcayan, dünyanın en zeki yaratıkları! İnsanlar, eğer bir üst benlik tarafından gözleniyor olsaydı, sanırım o bile bunun nedenini anlayabilmekte güçlük çekecekti. Bu yolculuk akşam saat-

¹¹¹ Moskova'da banliyölerden merkeze sabah geliş ve akşam dönüş trenlerinde insanlarla birlikte yolculuk yapan köpeklerle çok sık rastlanması karşısında araştırma yapıldığında, sokak köpeklerinin karınlarını doyurabilmek için sabah trenleriyle merkeze geldiği, uyuyabilmek içinde akşamları, mahallelerine geri döndüğü ortaya çıkmıştır. Yoksulların köpekleri de onların kaderini paylaşmaktadır; Ulaşımda boşa harcanan hayatlar...

¹¹² Bu saçmalığın kısmen farkında olan egemenler son yıllarda, çok ayrıcalıklı bir kesim için, hadımlaştırılmış bir çözüm (!) olarak, kent merkezlerinde rezidanslar inşa etmekte.

lerinde, aynı rütbe silsilesi ve karmaşası içinde tersine işlemeye başlar. Bu günlük göç, otorite merkezlerinin yarattığı temerküz kamplarının, kentlerin işkencesidir ve aynı zamanda onların çevresindeki bu tavaf, otorite merkezlerini besler. Ücretli kölelik yapabilmek, okullarda tırnak ve saç kontrolüne tabi kılınmak, mahkemeler önünde suçlanabilmek, cezaevlerinde yatabilmek için böyle bir ıstırap yaşamak radikal bir saçmalaktır.

Ekolojik kent ya da daha başka bir ifadeyle, kentsiz kentte ise yaşamın yollarda tüketilmediği çünkü hiyerarşik yapılara ve temerküze ihtiyaç duyulmadığı, yani insanların nesneleşmediği, özne olarak, yabancılaşmadığı özgür komünlerin özgür yurttaşları, bürokratların, hakimlerin, savcılarının kaprisleri için değil sadece inanç ritüelleri, gelenekleri, geçici çarşı, pazar için bir araya gelecektir ve mutlaka ki dans etmek için. Emma Goldman'ın dediği gibi dans edilmeyen bir devrim, devrim değildir...

Kent Reformu, tam anlamıyla Kentin bu sayfaya kadar anlatmaya çalıştığımız, gittikçe de yoğunlaşan bir temerküzün imha edilmesini, dağıtılmasını, aşağıdan ve *horizontal*–yatay biçimde örgütlenerek parçalanmasını önermektir. Temel ilke olarak temerküzü, her türlü iktidarı, hiyerarşik ve merkezi olanı, mümkün olduğunca daha fazla katılımı, doğrudan ve üretici bir katılımı, kararın ve sorumluluğun paylaşıldığı bir katılımı, olabildiğince dağıtmak ve yeniden söylemekten çekinmeyerek parçalamak gerektiğini savunuyoruz. Burada temel kelimeler “temerküze karşı” “demokratize” etmekten başka şeyler değildir. Ancak bu ihtiyaçtan doğan, bu dinamikten hareket eden yatay örgütlü parçalamanın, anlatılanın aksine, temerküzün şahikası Neoliberal

Kentin, bütün dünyada en azından işgalinin durdurabileceğini ve durmasının da zaten çökmesi manasına geleceğini savunuyoruz. Eğer yukarda anlatmak istediğimiz gibi isyanlar “Mekân, Kimlik ve Ekoloji” üzerinden yürüyorsa, bu eksen üzerinden sürecekse o zaman direnişi de “Mekân, Kimlik, Ekoloji” üzerinden örgütlemek gerektiğini düşünüyoruz. Bu yüzden kenti parçalamanın bugün mutlak olarak kapitalizmi ve bunun ötesinde endüstriyalizmi parçalamak olduğu ve tam aksine aynı zamanda Kapitalizmi parçalamanın da Kenti parçalamayı getireceğini iddia ediyoruz.

Söylediklerimizle aslında Sosyalist düşüncenin, mutlak “iktidar”ı ele geçirip geçirmeme tartışmasına hiç girmiyoruz. Sokaklar bize her zaman birden fazla yol olabileceğini öğretti. Ancak her durumda, bunun, “iktidar”ın ele geçirilebilmesi için de Kapitalist kenti yıkmaktan (!) geçtiğini vurgulamak gerekiyor. İster öyle ya da böyle düşünölsün “Kent Reformu” bugün her anlamda, ister temel bir örgütlenme alanı ya da sadece bir aracı olsa da mutlak gereklidir. Bu yüzden yüzyıldan fazla süren tartışma kategorilerinden birisine dahil olmak yerine, hatta özellikle bundan kaçınarak, teorinin neden bunu ileri sürdüğü iddiasında çok bulunmadan, daha da önemlisi pratiğin bunu zorladığı üzerine tartışmak istiyoruz. Kent Reformu, Yeni Gecekondu hareketi hemen, bugün, şimdi...

Yoksullar ihtiyaç üzerinden örgütlenir. İhtiyaç evdir, barınma hakkıdır. Hem öyle kira öder filan gibi de değil, senin toprağın olmasıdır. Buna katılanların, “Toprağımız olursa köşeye döneriz” düşüncesinde olması bir

şeyi değiştirmez. Bu durum kolektif bir örgütlenme zemini yaratır. Ayrıca “Kent Reformu”nun devrimci yönünü kavrayamayanlar, neoliberal ekonominin sadece inşaat yaptığının farkında değildir. Kolektif inşa panzehirdir. Kent Reformu, kent topraklarının halka dağıtılması, Sokak Kooperatifleri devrim değil reformdur ama devrimcidir.

Demokratik Modernite’nin Ekonomi Politigi bu nedenle “İktisadi” değildir. Mesela kent topraklarını eğer müteahhitlere verirsiniz. Onlar oraya yüksek binalar, finans ve alışveriş merkezleri, onlara ulaşan daha doğrusu trafikten bir türlü ulaşamayan yollar yaparlarsa ortaya çıkan rakamlar, çok göz boyayıcıdır. Gelişen ekonominin, büyüyen ülkenin ve dünya zengin sıralamasında ne biliyim 17. sıradan 12. sıraya yükselen, Kürt ya da Türk zengininin ekonomi sayfalarında boy boy poz vermelerini, aynı zamanda aynı gazetenin magazin eklerinde, eşlerinin, çocuklarının ben de neymişim aptal bakışlı fotoğraflarını seyredeceksiniz. Ancak Demokratik Modernite’de kent topraklarını demokrati-ze ederseniz, kent topraklarını hızlı bir şekilde evsizlere yani kadınlara dağıtırsanız, hiçbir zengininiz o listede olmayacaktır ama hepinizin evi olacaktır.

Kent reformu yani gecekondü hakkı, tam anlamıyla kenti, radikal tekellerin ellerinden kurtarabilecek, tek çözümdür. Bu sadece TOKİ ve bedava arazi kapatan inşaat tekelleri anlamına gelmemektedir. Daha da ötesi, esas anlamda kent halkını finans tekellerinin elinden almak demektir. Mortgage, reklam kelimeleriyle “Şimdi al, yavaş yavaş öde”, diğer manasıyla, “varlığım bankana feda olsun” sistemidir. Sevdığım kendi benzetmemi, bir daha yazamadan edemeyeceğim; öldüğü-

nüzde, bu dünyada ne yaptın diye sorulduğunda, eh ev aldım, 20 yıl boyunca onu ödedim mi diyeceksiniz? Bu mudur sizin için hayatın anlamı? “Evinizi şimdi alın kira öder gibi ödeyin” sihirli cümlesine karşı, “Neden kira ödemek zorundayım?” diyemiyoruz? Barınma hakkı temel insan hakkıdır. Savaş günlerinde “Vatan toprağı” için ön saflara sürülen halk için, bir evlik gecekondu toprağı çok mu geliyor? Egemenler! Gözünüzü toprak doyursun. Kendi yurduunuzda, topraklarınızda, kendi evlerinizi inşa etme hakkı, ananızın ak sütü gibi helaldir.

Yeni gecekondu hareketi, şu an için gecekonduya dudak büken orta sınıfı, bankaların kucağından kurtaracaktır. Bunu bir tahmin olarak söylemiyorum. “Dünyanın Sokakları”nda olanları anlatıyorum. Henüz 3 gün önce, ABD’de de 10 büyük banka 8,5 milyar dolarlık tazminat ödemeyi kabul etti. Çünkü ev borcunu ödeyemeyen ev sahiplerinin evlerine haciz koyarken usulsüz davrandıklarından, çok açık bir şekilde yakalandılar. Tazminat ödemeyi kabul eden bankalar arasında Bank of America, Citibank, JPMorgan Chase, PNC ve Wells Fargo gibi bankalar da vardı ve 4 banka da görüşmeye devam ediyordu. Kent reformu, yani Yeni Gecekondu Hareketi, orta sınıfı da hacizlerden kurtaracaktır.¹¹³

¹¹³ Eh tabii “eğer biz de, bankalar yargılanırsa, en azından tazminatı kaparız” diye düşünebilir. Doğru, eğer tazminat ödenirse, 4.4 milyon kişi bankalardan tazminatlarını çatır alacak. Tazminat kişi başına 250 dolar, iyi paradır (!). 495 bin kişi de biraz daha yüksek tazminatlar alacaklardı. Hatta yüz tanesi filan 15 biner dolar alacaktı ki varmayın keyfine. Belki birikmiş ev kiralarnın bir kısmını bile ödeyebilirlerdi. Bkz. <http://www.amerikaninsesi.com/content/amerikan-bankalarndan-rekor-tazminat>

Burada “Demokratize” edilecek, dağıtılacak kent toprakları sadece her geçen daha kısıtlı kalan belediye toprakları değildir. Belediye aynı zamanda hazine arazisine yapılan kaçak (!) binaları da yıkma ile görevlidir.¹¹⁴ Bu yüzden burada önemli olan, halkın bu talebinin potansiyelinin yaratılmasıdır. “Günlük pratik direniş” kendi hareket alanını çığ gibi büyüterek kendi meşruiyetini yaratacaktır. Bu sadece bölgeye özgü bir durum da yaratmayacaktır. Doğru bir örgütlenme, alternatif-katılımcı bir ekonomi ve başka kent inşası, bir salgın gibi bütün ülkede barınma hakkı için toprak talebine dönüşebilecektir. Bunun dolaylı sonuçlarından biri, bu toplumsal talebin bütün ülkede halkların birlikte hareket edebilmesini de güçlendirmesidir.

Yukarıda saydığımız anayasal maddeler dışında belediyelerin pratikte çok uyguladıkları 18. Madde ile kamulaştırmalar gerçekleştirerek, park, yol, otopark yerine –”sosyal konut”–”Yeni Gecekondu Hareketi” alanları yaratabilirler. “Belediyenin zaten toprağı yok”

¹¹⁴ Buna ilişkin çok enteresan bir örnek, Diyarbakır-Kayapınar Belediyesi için geçerliydi. Devlet belediyeye Peyas mahallesindeki evlerin gecekondu oldukları ve hazine arazilerine yapıldığı için yıkılması baskısı yapıyordu. Peyas köyü oranın en eski köylerinden biriydi ve gittikçe kentin içinde kaldığı için çok değerlenen topraklara sahipti. Çok uzun yıllar orada olmalarına rağmen birçoğu ihtiyaç duymadıkları için tapu almamıştı. Belediye bu yıkım baskısından, mahçup bir şekilde de olsa bunalıyordu ve sürekli dile getiriyordu. Ancak aynı belediye sınırları içinde yapılmış Diyarbakır Cezaevi de ruhsatsızdı ve belediyenin yasal olarak bunu yıkma hakkı ve hatta zorunluluğu vardı. Belediye tabii ki cezaevini yıkmaya hiç gitmedi. İşin ironik kısmı Kayapınar belediye başkanı da yıkılmak için gidilmesi gereken bu cezaevinde politik tutukluymdu.

bahanesi, aslına bakarsanız daha çok “niyeti yok” manasındadır.

Kent reformu ile kent topraklarının toplumsallaştırılması, ev yerleri olarak, yani barınma hakkı olarak kadınlara dağıtılması devrimci bir öneridir ama aynı zamanda doğrudan uygulanabilir “reformist” bir öneridir de.¹¹⁵

Bu öneri devrimci bir öneridir. Erkek mülkiyet düzeninin hançerini, “mülkiyet” hançerini kendisine saplamasıdır. Burada mülkiyet kelimesini tırnak içinde

¹¹⁵ Reformist bir öneridir; bugünün yasaları bile bunun gerçekleştirilmesi için yeterlidir. 1982 Faşist cunta anayasası, “konut hakkı” başlığı altında 57. maddede “Devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeterek bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır, ayrıca toplu konut teşebbüslerini destekler” diye tanımlar.

Bunun anlamı; bir belediyeye başvuran, evi olmayan, kirada olan ya da başka aileler ile paylaşmak durumunda kalanların, bir araya gelerek, mesela 35–40 kadın için, devletten ya da belediyeden, kendi evlerini yapmaları için toprak verilmesini, cunta anayasasının bile kabul ettiği ve hatta görev olarak yüklediği manasına gelir. Tekrar ediyorum, “konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır, ayrıca toplu konut teşebbüsünü destekler.” Yani eğer kent topraklarını kadınlara dağıtmazsanız anayasal bir ilkeyi çiğnerse-niz!

Reformu destekleyen (!) hukuksal zorunluluk sadece bununla da kalmıyor. 56. madde “Sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması” başlığı altında “Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşların ödevidir” demektedir. Belediyeler aslında zaten TOKİ’ye bedelsiz olarak tahsis ettiği toprakların yasal dayanağı da bu anayasal maddelerden kaynaklanmaktadır. Yani daha önce de vurguladığım gibi, belediyeler ya toprağı şu an yaptığı gibi TOKİ müteahhitlerine ya da kendi evlerini inşa etmek için kadınlara vermelidirler.

yazmam sadece bir imla kuralı değil, konut hakkını klasik mülkiyet kavramından farklı tanımladığım içindir. Tekrar etme pahasına “Ev mülk değil barınma hakkıdır. Eğer ev, birden fazla ya da ihtiyaç çizgisinden öteye geçerse, mülke dönüşür”.

Ancak aynı zamanda bu “mülk”ün kadınlara verilmesi de kapitalist modernite karşısında yıkıcı bir etki yaratır. Düşünsenize Ortadoğu’da 1 milyon kadınının kendi evinin, toprağının sahibi olmasını... Bu devrimden başka nedir ki? Hem de batı hegemonyasının burjuva nezaketine bulanmış kadın hakları gibi değil, temelden kapitalist modernitenin ilişkilerini sarsacak bir kadın devrimidir.¹¹⁶

Meksika’da yol kenarında, 8 sandalye koymuşlardı. Sandalyelerin üstünde, başlarından vurulmuş 8 kişi, adeta yoldan geçenleri seyrediyordu. Sadece son 10 yılda, uyuşturucu savaşlarından, 70 bin kişi öldü. Meksika, ABD’ye son geçiş noktasıdır, Türkiye de AB’ye. Eğer eşitlik, özgürlük ve adalet olmazsa, otoyol kenarlarında sandalyelere oturtulmuş ölüm, bizi seyrediyor olacak. Gerçek bir barışın inşası; ancak toprağın demokratize edilmesi, barınma hakkı, kent reformu gibi radikal süreçlerin, isyanın bugüne taşıdığı enerjinin dinamiği ile olabilir. Yoksa Meksika’da otoban kenarına dizilmiş 8 sandalyedeki cesetler gibi önümüzden

¹¹⁶ Bunu yapabilme potansiyeli de Ortadoğu’da ve belki de şu an için dünyada sadece Kürt hareketinde vardır. Bu şekilde toprağın toplumsallaştırılması, kentin kadınlaştırılması hareketi aynı zamanda bu potansiyelin radikal devrimci etkisinin bütün dünyada geniş, yaygın engellenemez bir meşruiyet alanı yaratacaktır.

akıp geçen otomobilleri seyredenler gibi barışın(!)¹¹⁷ oluruz; sessiz ve ölü...

Demokratik Modernite'nin unsurlarından biri olan katılımcı ekonominin inşasının yaratılması için çok önemli bir manivela olacaktır “kent reformu–kent topraklarının kadınlara dağıtılması”. İnsanlar kendi evlerini, barınma haklarını inşa etmelidir. Radikal inşaat te-kellerini, müteahhitleri, bunları finanse eden bankaların faizlerini moloz kamyonlarına doldurup, evlerinizin temel çukurlarına doldurun. Bu temelden yükselen bir başka ekonomi, demokratik modernitenin kapitalist moderniteyi yıkıcı bir dinamiği olacaktır.

Hemen endişelenmeyin, kent topraklarının kadınlara dağıtılması “yeşil alan”ların ortadan kalkması değildir. Tam tersine yeşil alanların yüksek binalar arasına sıkıştırılmış peyzaj müteahhitlerinin elinden, haftalık otlandırılmış alanlar olmaktan çıkartmak, toprağı müteahhitlerden kurtarmak ve sadece gerçek solucanlarıyla baş başa bırakmaktır. Kadınların yani herkesin bahçe içinde evi olması demek, doğrudan yetiştirdiklerimizin soframıza gelmesi demektir. Ekolojik demokrasi, demokratik modernitenin kurucu unsurudur. Ekoloji, kentten kaçmaya çalışan orta sınıfın, hobi bahçelerinde değil ancak demokratize edilmiş kent topraklarında yeşerebilir.¹¹⁸

¹¹⁷ Kürt siyasal hareketi için özel vurgulayarak: “Kapitalist modernitenin seyircisi oluruz; sessiz ve ölü...”

¹¹⁸ Bu kapsamlı mülkiyet değişimi, toprağın demokratize edilmesi, yani kadınlaştırılmış toprak, yani erkeğin elinden kurtarılmış kenti ileriki güzel günler için filan söylemiyorum. Bugün ve hızla yapılması gereken, barışın aşağıdan inşasının bir parçası olarak öneriyorum. Bütün halkın belediyelerine, HDP’li ve DBP’li 103 bele-

Barınma hakkının “gecekondu”dan başka çözümü yoktur. Beyaz solun kafasındaki “Toplu konut” ve hatta “Sosyal konut”, yani yukarıdan aşağıya planlanan, müteahhitlere, “iyi” ya da kötü inşaat şirketlerine ihale edilen kentten bahsetmiyorum. Doğrudan halkın kendi evlerini inşa ettiği bir yeni kent inşasından söz ediyorum. Nasıl ki bir “Toprak reformu” büyük toprak sahiplerinden alınan toprakların halka dağıtılması ise “Kent reformu” da kent toprağının “gecekondu” için halka açılmasıdır. Nasıl ki toprak reformu sadece toprağı dağıtmak değil de ürün için bilgi, kaynak ve mesela kooperatifleri örgütlemek ise “Kent reformu” da sadece halka gecekondu için toprakları açmak değil, nasıl ev yapılacağına dair bilgi, kaynak ve kolektif çalışmayı kolaylaştırıcı destek sunmaktır. Ancak örgütlenmiş “Yeni Gecekondu Hareketi” ile kentsel dönüşüm denilen kent topraklarının ranta teslim edildiği işgalden kent toprakları kurtulabilir.

Bu aynı zamanda kapitalist ekonominin son yıllardaki tek dinamiği yeni kent inşasından, kentin son kertesine kadar radikal biçimde sermayenin temerküzünden, bizdeki adıyla, “kentsel dönüşümün” elinden kurtulmaktır.

diyeye sesleniyorum. Bugünkü cunta anayasasında bile sosyal devlet ilkesine göre, insanlara konut sağlama hakkınız ve göreviniz var. Bir araya gelen her 70 kadın için, mesela oluşturdukları kadın kooperatifleri için yer göstermek zorundasınız. Burada kendilerinin, insanların kendi evlerini inşa etmeleri için bilgiyi paylaşır, gerekirse araçlarınızdan yararlandırır ve radikal inşaat tekellerine ihtiyaç olmadan, dünyanın en sağlıklı evlerine kavuşmaları için desteklerseniz, dünyanın en geniş ve kapsamlı toprağı toplumsallaştıran bir sürecin, barışın, demokratik modernitenin bir parçası olacaksınız.

Demokratik Modernite ve barış inşası sizin önünüzde, kenti ya müteahhitlerin elinde bırakacaksınız ya da kadınlara doğrudan vereceksiniz.

Kapitalizmin çanına ot tıkmak ne güzel bir şey.

§

